

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

x. A. S. o. u.
0

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1930:3
HANDELSDEPARTEMENTET

**SKYDD FÖR
ÄLDRE KULTURFÖREMÅL**

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

AVGIVET AV

KULTURSKYDDSSAKKUNNIGE

S T O C K H O L M

1 9 3 0

Statens offentliga utredningar 1930

Kronologisk förteckning

1. Jordbruksutredningens betänkanden. 1. Betänkande angående åtgärder för vete- och rågmärknadens stödjande. Beckman. 76 s. Jo.	2. Jordbruksutredningens betänkanden. 2. Betänkande angående jordbrukets kreditförhållanden. Beckman. 179 s. Jo.
	3. Skydd för äldre kulturföremål. Idun. 192 s. H.
-

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1930:3
HANDELSDEPARTEMENTET

SKYDD FÖR ÄLDRE KULTURFÖREMÅL

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

AVGIVET AV

KULTURSKYDDSSAKKUNNIGE

STOCKHOLM 1930
KUNGL. HOVBOKTRYCKERIET IDUNS TRYCKERI-A.-B.

STOCKHOLM 1884

SKYDD FÖR

ÄLDRE KULTURHÖRMANNA

IN FÄSKADE MID FÖRSLÄ

STOCKHOLM

KULTURSKYDD SÄKELNIE

STOCKHOLM

STOCKHOLM 1884

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Handelsdepartementet.

Genom nådigt beslut den 18 juli 1928 bemyndigades dåvarande statsrådet och chefen för kungl. handelsdepartementet att tillkalla tre personer att såsom sakkunniga inom departementet verkställa utredning om skydd mot utförsel av äldre kulturföremål.

Med anledning härav beslöt nämnda departementschef den 3 augusti 1928 att såsom sakkunniga för ifrågavarande ändamål tillkalla undertecknade, dåvarande ledamoten av riksdagens första kammare, redaktören E. P. Alkman, dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, f. d. kaptenen E. A. Bernström och professorn A. L. Romdahl, varjämte åt undertecknad Alkman uppdrogs att i egenskap av ordförande leda de sakkunnigas arbete.

De sakkunniga sammanträdde första gången den 10 augusti 1928. Sedan dess har sakkunnigas arbete med korta avbrott pågått dels genom sammanträden, dels genom fördelning av de olika arbetsuppgifterna mellan de sakkunniga. Undertecknad Bernström har, på grund av vistelse i utlandet samt till följd av långvarig sjukdom, varit förhindrad att under tiden från den 18 september 1928 till slutet av november 1929 deltaga i sakkunnigas arbeten.

Såsom sekreterare har jämlikt förordnande av förutvarande statsrådet och chefen för handelsdepartementet den 10 augusti 1928 från och med nämnda dag tjänstgjort sekreteraren i riksantikvarieämbetet, juris kandidaten I. A. Hedenlund.

Till de sakkunniga har, för att tagas i övervägande vid fullgörandet av deras uppdrag, från handelsdepartementet den 6 augusti 1928 överlämnats en framställning från S. Röing, Malmö, rörande tolkningen m. m. av kungl. kungörelsen den 6 maj 1927 angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål.

De sakkunniga hava under gången av sitt arbete avlåtit ett stort antal skrivelser till landets kulturhistoriska museer och hembygdsföreningar.

Med vederbörligt tillstånd hava undertecknade Alkman och Romdahl företagit åtskilliga resor inom riket för att taga närmare kännedom om det i landet förefintliga beståndet av äldre kulturföremål. Därjämte har dels undertecknad Romdahl under september 1928 med statsbidrag företagit en resa till Budapest för att vid sammanträde med Internationales Museumverband inhämta vissa upplysningar rörande tillämpningen av gällande kulturminnesskydd i en del länder, dels ock undertecknad Alkman sommaren 1929 med statsunderstöd företagit en resa till England och Frankrike för studier av respektive länders kulturskyddslagstiftning.

Sedan de sakkunniga numera avslutat sitt arbete, få de härmed värdsamt överlämna betänkande, innehållande vissa förslag till skydd mot utförsel av äldre kulturföremål, däribland förslag till lag om registrering av vissa äldre kulturföremål, ävensom till betänkandet hörande handlingar.

Stockholm den 30 januari 1930.

EDV. ALKMAN.

ERIK BERNSTRÖM.

AXEL L. ROMDAHL.

I. A. Hedenlund.

LAGFÖRSLAG

LAGROBERTAG

Förslag

till

lag om registrering av vissa äldre kulturföremål.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Kulturföremål av alla slag, såsom konstverk, möbler, textilier, arbeten i metall, keramik och glas, böcker, handskrifter och dylikt, vilka sedan minst sextio år funnits i riket och prövas vara av sådant konstnärligt eller historiskt värde, att deras bevarande åt riket måste anses vara av synnerlig vikt, skola inskrivas i ett register, innehållande för varje sådant föremål de uppgifter, som prövas nödiga för föremålets identifiering. Till registret skola antecknas föremålens ägare och förvaringsorter samt andra upplysningar, erforderliga för föremålens övervakande. Fråga huruvida kulturföremål skall inskrivas i registret avgöres av en av Konungen förordnad registerkommission, vilken även verkställer inskrivningen. Kommissionen må efter ansökan av ägaren i registret inskriva jämväl föremål, som funnits i riket sedan kortare tid än sextio år, därest föremålet är av sådant värde, som nu sagts.

Närmare bestämmelser om registrets förande, om registerkommissionen samt om tillämpningen i övrigt av denna lag meddelas av Konungen.

2 §.

1 mom. Registrerat kulturföremål må icke utan kommissionens tillstånd utföras ur riket. Innan sådant föremål bortföres från sin till registret antecknade förvaringsort till annan ort inom riket, skall anmälan därom göras till kommissionen. Anmälan skall ock göras, då föremål förkommit eller av våda förstörts.

2 mom. Registrerat föremål skall av ägaren väl vårdas och underhållas. Utan kommissionens tillstånd må sådant föremål icke förändras eller restaureras.

3 §.

Registrerat föremål må icke överlätas till utländsk medborgare eller svensk medborgare, bosatt å utrikes ort, utan att kommissionen därtill lämnat tillstånd samt exportavgift, där sådan enligt denna lag skall utgå, blivit erlagd; sker det, vare överlåtelsen ogill.

Vad i denna lag stadgas om medborgare skall jämväl äga tillämpning å myndigheter samt å institutioner, bolag, föreningar, andra samfälligheter och stiftelser.

4 §.

Var som vill överlåta registrerat föremål till utländsk medborgare eller svensk medborgare, bosatt å utrikes ort, skall hos kommissionen därom göra ansökan, åtföljd av skriftligen upprättad överlåtelsehandling.

Avser ansökan försäljning, äge kommissionen rätt att, sist inom två månader från det ansökan kommit kommissionen till handa, för statens eller svensk medborgares räkning inlösa föremålet till i handlingen angivet pris, med avdrag av belopp, motsvarande i 8 § omförmäld exportavgift.

Avser ansökan byte och utgöres vederlaget av äldre kulturföremål, vilket kommissionen prövar tillföra riket ett värde, motsvarande särskilt det värde, som föranlett det registrerade föremålets inskrivning i registret, skall tillstånd till överlåtelsen beviljas och det sålunda förvärvade föremålet inskrivas i registret. Tillstånd till byte mot annat vederlag må ej beviljas.

Avser ansökan gåva, må endast i fall, då synnerliga skäl därtill äro, tillstånd beviljas.

5 §.

Har utländsk medborgare eller svensk medborgare, bosatt å utrikes ort, genom testamente förvärvat registrerat föremål och är testamentstagaren icke tillika arvsberättigad eller efterlevande make, åligge det honom att inom två månader efter det fånget skedde hembjuda föremålet till kommissionen. Vill kommissionen inlösa föremålet, skall lösenbeloppet fastställas genom överenskommelse mellan kommissionen och testamentstagaren. Åsämjas de ej, skall beloppet fastställas enligt lagen om skiljemän.

6 §.

Pantsättning av registrerat föremål till utländsk medborgare eller svensk medborgare, bosatt å utrikes ort, vare ogill.

7 §.

Försäljes registrerat föremål å offentlig auktion, vare inrop av utländsk medborgare eller svensk medborgare, bosatt å utrikes ort, ogillt. Upplysning därom skall lämnas omedelbart före utbud av föremålet.

8 §.

Den som efter tillstånd enligt 3 § överlåter registrerat föremål, skall till statsverket erlægga exportavgift med tjugufem procent av föremålets värde; dock att exportavgift icke utgår vid byte, där vederlag blivit på sätt i 4 § sägs infört i registret, ej heller vid gåva.

9 §.

1 mom. Har registrerat föremål genom överlåtelse i andra fall än i 3 § sägs övergått till ny ägare, skall den förre ägaren till kommissionen anmäla äganderättens övergång. Hans ansvarighet för föremålet enligt denna lag upphör dock icke, förrän den nye ägaren antecknats till registret.

2 mom. Var som med äganderätt åtkommit registrerat föremål skall utan dröjsmål göra skriftlig anmälan om sitt fång hos kommissionen.

10 §.

Då i 3 § föreskrivna villkor för överlåtelse uppfyllts eller då utländsk medborgare åtkommit registrerat föremål genom bodelning, arv eller testamente, där testamentstagaren tillika är arvsberättigad eller efterlevande make, skall föremålet avföras ur registret. Föremål må ock i andra fall, då skäl därtill äro, ur registret avföras.

11 §.

Den som olovligen avhänt sig eller utfört eller låtit utföra registrerat föremål eller eftersatt i 2 §, 5 § eller 9 § 2 mom. föreskriven åtgärd, straffes att böta högst föremålets dubbla värde. Vidtogs den olovliga åtgärden eller ägde eftersättandet rum för bolag, förening eller stiftelse, skall vad nu är sagt äga motsvarande tillämpning å en var som företrätt bolaget, föreningen eller stiftelsen.

Vad i denna § stadgas skall jämväl äga tillämpning å den som, efter det föremålet överlåtits till annan, njutit ekonomisk fördel av att föremålet olovligen avhänts eller utförts ur riket, där sådant skett med hans vetskap.

12 §.

Anser kommissionen, att tillämpning av den i 11 § stadgade straffpåföljd bör äga rum, skall kommissionen uppdraga åt allmän åklagare att utföra åtalet. Åtal anhängiggöres vid domstolen i den ort, där föremålet enligt registret förvaras. Utan uppdrag, som nu sagts, må dylikt åtal ej anhängiggöras av allmän åklagare.

13 §.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till deras fulla gäldande, förvandlas de enligt allmänna strafflagen.

Denna lag skall träda i kraft den

10. The first part of the document is a general introduction to the subject of the study. It discusses the importance of the research and the objectives of the study. It also mentions the scope of the study and the limitations of the study.

11. The second part of the document is a literature review. It discusses the work of other researchers in the field and identifies the gaps in the existing literature. It also discusses the theoretical framework of the study.

12. The third part of the document is a description of the research methodology. It discusses the research design, the data collection methods, and the data analysis methods. It also discusses the ethical considerations of the study.

13. The fourth part of the document is a presentation of the research findings. It discusses the results of the study and the implications of the findings. It also discusses the limitations of the study and the directions for future research.

14. The fifth part of the document is a conclusion. It summarizes the main findings of the study and the implications of the findings. It also discusses the limitations of the study and the directions for future research.

15. The sixth part of the document is a list of references. It lists the works of other researchers that are cited in the document.

FRÅGOR OM KVALITETSSKYDD

MOTIVERING OCH SÄRSKILDA FÖRSLAG

FRAGOR OM KYLLITTSKYND

NOTTVERND OM KYLLITTSKYND

I. De två problemen.

Det uppdrag, som blivit oss anförtrott (bil. 1) och som vi härmed söka fullgöra, är närmast föranlett av den riksdagens skrivelse nr 324 år 1928 (bil. 2), vari med bifall till inom första kammaren väckt motion nr 162 (bil. 3) anhölls att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huru skydd mot utförsel av äldre kulturföremål må i större omfattning än nu är fallet kunna beredas, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Motionären förordade för sin del att det ökade skydd för äldre kulturföremål, som han åsyftade, skulle omfatta rörliga kulturföremål av alla slag, men på samma gång begränsas till ett skyddande endast av synnerligen värdefulla föremål inom varje grupp, varvid han med värde avsåg i främsta rummet konstnärligt, historiskt eller nationellt värde. Av motionärens hela framställning framgick, att han allenast tänkt på sådana kulturföremål, som befinna sig i enskild ägo. Det av honom föreslagna skyddet borde förverkligas genom nödig inventering, registrering och klassering. De klasserade föremålen borde uppföras på ett särskilt register, och därest ägare till ett sålunda registrerat föremål önskade utföra det ur riket, hade han att vid laga ansvar i viss ordning anmäla detta hos registreringsmyndigheten. Inom loppet av viss kortare tid skulle denna myndighet, vilken borde äga särskild sakkunskap, undersöka, om föremålets kvarblivande i riket vore av det intresse, att föremålet borde förvärfvas av staten, och i så fall föreslå detsamma till statsinköp. I andra hand borde undersökas, om annan lämplig och villig svensk köpare till föremålet kunde anträffas. I båda dessa fall skulle genom myndighetens försorg förköpsrätt å föremålet kunna utövas; bleve sådan rätt icke begagnad, skulle licens för utförsel av föremålet beviljas, men licensen givas mot viss utförselavgift. Inflytande utförselavgifter borde användas uteslutande till förvärv av registrerade föremål, vilkas bevarande inom landet befunnes vara synnerligen angeläget. Det var detta system som riksdagen, utan att i frågans dåvarande läge kunna intaga någon bestämd ställning till detsamma, ansåg förtjänt av en utredning, ehuru väl riksdagen ville ifrågasätta, huruvida icke, för erfarenhets vinnande, i början allenast det mest trängande behovet av skydd borde tillgodoses.

I nu angivna avseende innebär uppdraget sålunda en utredning angående möjligheterna och sättet för anordnande av ett skydd mot utförsel av ett relativt litet antal särskilt högvärdiga kulturföremål, ett *kvalitetsskydd*, omfattande endast de ur vissa ideella synpunkter såsom värdefullast ansedda föremålen. Men det har ännu en innebörd därutöver. Genom kungl. kungörelse den 6 maj 1927 angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål hade *alla* före år 1860 tillverkade föremål, tillhörande ett fåtal föremålsgrupper, huvudsakligen möbler, bohagsting och andra bruksföremål, belagts med utförselförbud, tillsvidare under ett år, men sedermera förnyat. I det yttrande, som riksdagen 1927 avgav rörande denna kungörelse, uttalade riksdagen, att den förutsatte, att Kungl. Maj:t efter förnyad utredning komme att vidtaga de

ytterligare åtgärder på förevarande område, som kunde anses påkallade och möjliga. I sammanhang med sin begäran om utredning av frågan om kvalitets-skydd för äldre kulturföremål antyde också 1928 års riksdag, att även en undersökning om möjligheten att utvidga det i nyssnämnda kungörelse stad-gade exportförbudet nu måhända borde företagas. I anledning därav blev vårt uppdrag utökat jämväl med en sådan undersökning, varigenom detta uppdrag även berör frågan om anordnande i mer eller mindre vidgad utsträckning av *masskydd* för äldre kulturföremål, d. v. s. ett skydd för hela kategorier av så-dana föremål, utan hänsyn till det enskilda föremålets värde i förhållande till andra föremål inom samma kategori.

Såsom av det nu anförda framgår, innefattar denna utredning två sär-skilda problem, å ena sidan möjligheterna och lämpliga sättet för anordnandet av ett kvalitets-skydd för äldre kulturföremål i vårt land, å den andra möjlig-heten och lämpligheten av en utvidgning av det till vissa sådana föremål begränsade masskydd, som redan nu, ehuru blott provisoriskt, är anordnat. Ur teknisk synpunkt äro dessa båda problem helt olikartade. Det kvalitets-skydd, som föreslagits, avser statlig kontroll över utförseln, men icke exportförbud, och det torde, såsom i det följande skall uppvisas, säkerligen ej heller lämpligen kunna ernås genom ett sådant förbud; skall ett sådant skydd anordnas, måste det inskränkas till statskontroll över och vissa åtgärder till begränsning av ut-förseln av sådana särskilt värdefulla äldre kulturföremål, vilkas förlust ur olika synpunkter måste anses vara betydande för landets kulturutveckling. Vad kontrollen beträffar torde den icke kunna effektivt upprätthållas annat än genom att stadga laga ansvar å föremålsens ägare eller innehavare, därest genom deras åtgöranden eller vållande dylika av dem ägda eller innehavda föremål ut-föras ur riket i lagstridig ordning. Flertalet av hithörande föremål torde näm-ligen vara av den beskaffenhet, att en effektiv tullkontroll över deras utförsel icke skulle kunna anordnas utan orimliga hinder för den allmänna samfärdseln och högst betydande kostnader för statsverket. Vad åter en utvidgning av masskyddet angår, torde den ur teknisk synpunkt med nödvändighet i första hand bli en tullfråga, vilken för sitt besvarande bland annat kräver en under-sökning av effektiviteten redan i den tullkontroll, genom vilken det nu gällande provisoriska exportförbudet å vissa äldre kulturföremål är avsett att upprätt-hållas. Det torde vara självklart att en kontroll förmedels stadgande om ägar-ansvar för den stora massan av kulturföremål skulle stöta på oövervinneliga organisatoriska hinder och dessutom vålla kostnader, som icke stode i rimligt förhållande till den vinst som därmed skulle ernås. En fullständig inventering och kontrollering av vartenda i riket befintligt äldre föremål, tillhörigt blott en viss större föremålsgrupp, läser icke på allvar kunna ens ifrågasättas. Man kan ju blott föreställa sig omfattningen av företaget att inventarisera, identifiera och kontrollera några hundratusen gamla stolar och besväret med att behandla och pröva de licenssökningar rörande utförsel av sådana stolar, som måste följa, därest kontrollen, såsom naturligt är, icke kunde avse ett absolut export-förbud för rikets hela äldre stolbestånd. Men någon individuell kontroll på varje enskilt massföremål utan fullständig bokföring därav torde icke kunna organiseras.

Till syfte och innebörd finnes däremot otvivelaktigt ett visst inre samman-hang mellan de båda nu berörda åtgärderna för bevarande åt landet i önskad omfattning av dess äldre kulturföremålsbestånd. Kvalitets-skyddets förnuftiga syfte torde vara självklart. Det innebär att söka bevara åt våra efterkommande icke blott de förnämsta minnesmärkena av gångna tidens nationellt svenska konst- och kulturproduktion utan även de förnämsta verk av utländskt ur-

sprung, som genom att i generationer ha funnits i landet inverkat på utvecklingen av vårt folks smak och med sin inneboende skaparkraft givit något av sitt liv och sin färg åt den nationella kulturalstringen. Det gäller alltså i båda fallen att bevara åt landet verk, vilka fortleva genom tiderna med en viss bevarad kraft till insats i den fortsatta kulturutvecklingen. Vid sidan därav gäller det också verk av det dokumentariska eller personhistoriska värde, att intet folk med naturlig vördnad för sin historia frivilligt avstår från dem. Men jämväl bevarandet i centrala eller lokala museer eller, framför allt, ute i bygderna, bland de breda folklagren själva, av äldre kulturföremål även av blygsammare värde har sin lätt insedda betydelse, vilken längre fram i denna utredning skall närmare belysas. Det är ett önskemål att om möjligt varje gård ute i bygden har sitt eget kulturella utsäde, uppvuxet i den egna marken och naturligt anpassat efter dess beskaffenhet. Skyddet för massan av kulturföremål, rätt förstått, är sålunda icke blott en fråga om skydd mot utförsel ur landet, det är också en fråga om ett skydd mot dess förändring i alltför stor omfattning ut ur sin egen miljö. Men i den mån det blott är ett skydd mot utförsel ur landet, kräver detta massskydd uppenbarligen en komplettering och förstärkning i ett särskilt skydd för de förnämligaste och dyrbaraste föremålen vart i sin art, ett kvalitetsskydd. Det inses nämligen lätt, att även om tullkontrollen å ett exportförbud skulle vara relativt verksam, så är alltid risken störst att de bästa och viktigaste föremålen rinna ut. Hos tullpersonalen kan man ej förutsätta den speciella sakkunskap, som krävs för att på hela det ofantliga kulturområdet kunna skilja mellan ordinärt och extraordinärt, och det torde få anses uteslutet att för skyddet av äldre kulturföremål utöka personalen vid våra lokala tullanstalter med kulturexperter. Emellertid är det just de förnämligaste föremålen som betinga de högsta prisen och därigenom fresta det egoistiska intresset att söka trotsa lag och lista sig igenom hinder. Finns det något håll i stängslet, så är det det mest värdefulla som först tränger sig igenom. Det är därför som ett på särskilt sätt anordnat kvalitetsskydd har sitt värde även såsom en behövlig förstärkning åt ett befintligt massskydd.

Vid sidan av de i privat ägo befintliga lösa äldre kulturföremålen intaga dylika föremål, tillhörande kommuner eller landsting, i viss mån en särställning i skyddshänseende, vilket i ännu högre grad är fallet med dylika föremål, vilka befinna sig i statens ägo. Vad dessa sistnämnda föremål beträffar, kan det förefalla som om de i sin egenskap av statsegendom skulle vara tillräckligt skyddade för risken att utan nödig kontroll försvinna ur riket; huru därmed förhåller sig torde emellertid alltid förtjäna en undersökning. Vad angår kommuners och landstings innehav av äldre kulturföremål, har den s. k. fornminnesvårdskommittén i sitt betänkande av den 28 april 1921 för detsamma föreslagit vissa skyddsåtgärder, förutsättande registreringsförfarande. Dessa åtgärder äro emellertid av kommittén anknutna till en fullständig nyorganisation av landets hela kulturminnesvård. Huruvida, på vad sätt och i vilken omfattning även dithörande föremål, oberoende av den ena eller den andra organisationen av landets kulturminnesvård, böra och kunna erhålla vederbörligt skydd, bör likaledes i sammanhang med de båda skyddsproblemen undersökas. Ett undantag utgöres av kulturföremål, tillhörande kyrklig kommun, vilka torde vara på ett ganska tillfredsställande sätt skyddade genom den kungl. förordningen den 29 november 1867 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande, med däri sedermera beslutade ändringar, samt kungl. kungörelsen den 4 juli 1913 angående avförande av föremål ur inventarium över kyrka tillhörig lös egendom.

II. Kulturminnesskyddet i historia och lag.

För att erhålla nödig orientering på föreliggande rättsområde och genom orienteringen vinna nödig kännedom om utvecklingen av de kulturella åskådningar och syften, som genom en modern kulturskyddslagstiftning kunna och böra tillgodoses, torde det först och främst vara angeläget att genom en översikt över de mera typiska lagstiftningsåtgärder, med vilka olika länder sökt förverkliga ett kulturminnesskydd, klarlägga de viktigare skyddsprinciper, som fram till vår egen tid kommit i tillämpning. En sådan översikt är icke lätt vunnen. För det första är lagstiftningen om kulturminnesskydd endast mera undantagsvis en renodlad skyddslagstiftning. Den ingår i de allra flesta fall i lagar och förordningar, i vilka även kulturminnesvården är reglerad, och ända in i senaste tid ha lagstiftarna under sina omsorger om kulturminnens bevarande sällan eller aldrig dragit några bestämda gränser mellan begreppen skydd och vård. Man har sålunda i de flesta fall att söka stadgandena om kulturminnesskyddet i lagar och förordningar som utge sig för att allenast avse kulturminnesvården. Nästa svårighet ligger däri, att denna kulturvårdslagstiftning icke blott är synnerligen rik, utan därjämte starkt skiftande såväl till innehåll som till form och ursprung. Den kanske minsta delen därav har form av lag, den större delen redan av den statliga lagstiftningen är given i förordningar och dekret, och ofta har man att söka praktiskt viktiga bestämmelser i tillämpningsförordningar och reglementen, tillkomna för att ge den rätta tolkningen åt huvudförfattningens generellt avfattade bestämmelser. Vid sidan av de statliga förordningarna finner man för övrigt en rik flora av kommunala förordningar av allehanda slag, avsedda att ge de kulturella minnesintressena en välbehörlig hjälp gentemot det praktiska livets mot deras existens ofta påträngande och brutala krav. Och slutligen har den juridiska doktrinen ägnat en förhållandevis ringa uppmärksamhet åt denna sida av rättslivet. Det mesta av vad som skrivits i syfte att redogöra för den historiska utvecklingen eller att tränga ned till principer och rättsgrunder på detta område, gömmer sig i svåråtkomliga detaljundersökningar, föreningspublikationer och tidskriftsartiklar. Saknas tillfälle till tidsödande efterforskningar får man därför ofta nöja sig med att gå till själva texterna och söka draga sina slutsatser direkt ur det primära råmaterialet, vilket har sina stora vanskligheter och lätt kan leda till feltolkningar och andra misstag. Vad som här kan meddelas, måste redan av dessa skäl inskränka sig till en revy över och en gruppering av viktigare fakta och data, utvalda närmast med hänsyn till föreliggande utredningsproblem. Men redan en sådan framställning bör kunna skänka några belysande och lärorika inblickar i det omfattande och djupgående intresse som under olika tider ägnats åt bevarandet av äldre kulturminnen, i de viktigaste synpunkter, från vilka man sökt att tillgodose detta intresse, och i de huvudståndpunkter, till vilka man i vår tid hunnit efter århundradens bemödanden.

Kulturskydd och kulturvård.

Det ligger i den föreliggande uppgiftens natur, att kulturminnesskyddet därvid måste ägnas huvudintresset och att kulturminnesvårdens problem beröras, endast när det för sammanhangets skull ej gärna kan undvikas. De skyddsproblem som sammanhånga med den rena fornvården kunna i det stora hela lämnas å sido. Med hänsyn till den historiskt-rättsliga framställningens särskilda betydelse för denna utredning måste vi lägga huvudvikten vid de rörliga kulturföremålens skyddshistoria. Med kulturminnesskydd mena vi här närmast de lagstiftningsåtgärder, som företagits för att hindra ett kulturföremål att bortföras från en plats eller ett område, där det hör hemma eller hamnat och där man av ett eller annat skäl anser det vara av ett betydande värde för det allmänna. Med kulturminnesvård fatta vi i första hand laga bestämmelser, syftande att genom positiva åtgärder av olika slag vidmakthålla föremålet genom att bevara det för förstörelse genom tidens eller miljöns åverkan. På gränsen mellan begreppen skydd och vård ligga slutligen de ofta i lagstiftningen förekommande förbuden mot vårdslös eller okunnig reparation, mot åtgärder som kunna ändra föremålets karaktär, exempelvis missriktad restaurering, eller mot andra slag av mera avsiktlig förstörelse, alltså mot sådan mänsklig åverkan som förminskar eller spolierar det skyddade föremålets kulturvärde. För fasta föremål är vården i regeln angelägnare än skyddet, då anledningen till att de gå förlorade för det kulturområde, åt vilket de anses böra bevaras, mestadels är en vanvård som leder till förstörelse, varemot dessa föremål blott mera undantagsvis äro utsatta för faran att avyttras, nedtagas och ånyo uppsättas i främmande land. För rörliga föremål däremot är skyddet angelägnare än vården, ehuru ej heller denna får försummas. Vården bör ju i båda fallen naturligt följa av ägarens intresse av att icke få värdet av sin egendom förminskat. I fråga om de fasta föremålen kan dock tillgodoseendet av detta intresse, även när det är fullt insett, ofta nog kräva så stora kostnader, att ägaren blir frestad att avstå från kulturvärdet till förmån för andra värden, som kunna utvinnas ur föremålet. Vad åter skyddet angår, är detta särskilt angeläget för de rörliga föremålen på den grund, att dessa föremål i allmänhet vida lättare än de fasta kunna fördelaktigt avyttras. Och i vår tid är den internationella marknaden för värdefulla äldre kulturföremål ytterst livlig och erbjuder sedan några decennier tillbaka, särskilt för föremål av betydande kultur- och konstvärde, mycket höga och därtill alltjämt stigande pris. Efterfrågan på dylika föremål synes med varje dag bli allt större i förhållande till tillgången, vadan faran för att ett värdefullt kulturföremål skall bli ryckt ur sin gamla miljö, för vars kulturkaraktär det från början varit ett uttryck eller där det blivit rotfäst och under tidens lopp självt verkat befruktande, kan bli oöverbärlig, därest den icke i tid avvärijes förmedels effektiva skyddsåtgärder.

Prototyper för modernt kulturskydd.

Ville man söka efter de tidigaste spåren av den samhällskänsla, som tar sig uttryck i försvarsåtgärder mot förstörelse eller förlust av kulturverk, vilka för ett folk erhållit särskild betydelse eller helgd, så skulle man behöva gå mycket långt tillbaka i tiden — säkerligen ända till de tider då känslan för ett inre sammanhang mellan den levande generationen och de gångna släktleden först kristalliserats ut till klart och reflekterat folkmedvetande. För uppgiften att finna en naturlig och tjänlig utgångspunkt för den kulturvårds- och kultur-

skyddstanke, som i modern tid givit upphov till en vitt utgrenad och till sina metoder mycket skiftande, men ändå till sin grundriktning ganska samsläktad rättsutveckling, behöver man emellertid icke göra färden så lång. Man kan stanna vid ett tidigt lagexempel, vilket historiskt kan betraktas såsom en enkel prototyp för den kommande rättsgestaltningen. En sådan prototyp kan man finna i ett berömt edikt, utfärdat av den siste verkligt betydande västromerske kejsaren, Majorianus, såsom ett led i det regeringsprogram han utgav omedelbart efter det han blivit vald. Ediktet är daterat juli 457, således kort efter två så kulturfarliga händelser som Attilas hot mot Rom och vandalernas plundring av staden.

I detta märkliga edikt säges det bland annat:

»Fördenskull förordna vi genom allmän lag, att alla byggnader, vilka av förfäderna uppförts till offentlig nytta och prydnad, vare sig tempel eller andra minnesmärken, må av ingen förstöras eller antastas. Den domare som sådant tillåter skall böta femtio marker guld, den rättstjänare eller numerarius som hans befallning efterkommer utan att bjuda honom motstånd, skall först piskas och sedan få sina händer avhuggna, emedan de skändat de gamles minnesvårdar i stället för att skydda dem. Från de platser, som efter sådana ting lystna människor på otillåtna krypvägar tillägnat sig, får intet avyttras, utan vi bjuda, att allt vad som frånhänts staten skall återlämnas. Men skulle det vara behöfligt att någonting bortföra för att vare sig bygga eller reparera ett annat offentligt verk, då skall den höga och ärevärdiga senaten därom taga nödig kännedom för att kunna underställa fallet vårt nådiga överbäggande, om den efter noggrann omprövning så finner skäligt. Ty vad som omöjlig kan återställas, skall åtminstone användas till prydande av annan offentlig byggnad.»

Redan här är alltså den principen uttalad, att det är en regeringsangelägenhet att åtminstone offentliga minnesmärken bliva skyddade, bevarade och om möjligt återställda, där förfall hotar. Motiven äro två: dels pietet mot fädernas verk, dels den glans gångna tidens minnesmärken sprida över den stad som äger och bevarar dem.

Samma betraktelsesätt återfinnes i det medeltida Roms första kodifierade statuter, fastställda 1363. I dessa statuter har man framför allt att erinra om artikeln 191, så lydande:

»För att samhället ej måtte vanställas genom ruiner och för att antika byggnader måtte för offentligheten utgöra stadens prydnad, stadga vi att ingen må understå sig att inom stadens område förstöra eller förstöra låta någon av dess antika byggnader vid hundra marks böter, av vilka hälften tillfaller skattkammaren och hälften angivaren. Senatorn tillhåles att beivra dylika brott, och varien senatorn eller någon annan må kunna bevilja licens mot detta stadgande, men skulle någon så göra, hemfaller han till böter av hundra guldfloriner, vilka tillfalla skattkammaren, och den givna licensen vare ogill.»

Stadgandet är i sak tydligen ingen nyhet för tiden, ej heller försvinner det. Sedan påvarna återkommit till Rom och deras makt ånyo konsoliderats, konfirmeras det högtidligen av den lärde och kulturälskande påven Pius II genom en bulla av 1462, förstärkt med exkommunikation som straff för förbytelse mot detsamma, vilken bulla, liksom ännu en dylik från 1474 av Sixtus IV, finnes som supplement till Roms statuter av 1580. Under de stora renissanspåvarnas tid kompletterades lagstiftningen för antikvitetskydd med en organisation för dess administrativa tillämpning. Leo X utnämnde ingen mindre

än Rafael till custos för Roms byggnadsminnen, ett ämbete som den store konstnären tog på sådant allvar, att det t. o. m. kunnat sägas att byggnadsminnesvårdens historia begynte med dagen för hans utnämning. Faktum är att han lyckades förhindra spolierandet av en mängd klassiska byggnader som icke ens påven Leo drog sig för att vilja utnyttja för Petersdomens byggande.

Italien och framför allt Rom var sålunda under långa tider föregångare inom kulturminnesvården. Där fanns sådana ofantliga kulturskatter att förstöra, och förstörelsen var vissa tider så vanvettig, att skyddsbehovet där av förhållandena själva pressade sig fram. Som visats gällde skyddet och vården från begynnelsen närmast monumenten i arkitektonisk mening, de fasta minnesmärkena. Från denna första kärna utvecklade sig skyddstankarna logiskt och naturligt till att omfatta andra grupper av kulturföremål, och samtidigt med att de vidgades till omfattningen blevo de även till sitt innehåll fördjupade. Ett bland de tidigaste aktstycken, vari man finner kravet på skydd för rörliga föremål och önskvärdheten av deras bevarande i sin rätta miljö uttalade, är ett brev som Petrarca på 1340-talet skrev till Cola di Rienzi, vilken då å påvens vägnar som »rector» stod i spetsen för Roms stadsstyrelse, och vari han protesterade mot att någonting av stadens konstnärliga härligheter finge vare sig förstöras eller utföras ur staden. Den ryktbare folktribunen, som var en stor antikälskare, lämnade ingalunda protesten obeaktad, och vissa påvliga edikt från 1400-talet fullföljde hans skyddstendenser genom uttryckliga bestämmelser till försvärande av utförelse av konstverk från kyrkostatens område.

Tidiga italienska exportförbud.

Från och med 1600-talet lägges alldeles särskild vikt vid denna sida av den påvliga kulturminnesvården, och alltsedan dess ha exportförbud för konstverk och antikviteter och i sammanhang därmed stadganden om övervakning av utgrävningar och därvid anträffade fynd varit huvudämnen för italiensk kulturskyddslagstiftning. Lagsamlingarna upptaga en följd av edikt, utfärdade 1624 och senare år under både 16- och 1700-talen av de påvliga cardinal-camerlenghi. Dessa edikt icke blott förbjuda ägarna till konstverk att sälja dem för utförelse över statens gränser, utan hota också med hårda straff lädsnickare, stuvare, bärare, formän, mulåsnedrivare, båtkarlar, gränsvakter m. fl., vilka uppsåtligen eller genom försumlighet befordra den förbjudna handeln. Inga utgrävningar fingo företagas utan uppsikt av den påvliga kommissarien, och varje konstverk som av en händelse upptäcktes måste ofördröjligen deklareraras. Säkerligen skulle ett visst historiskt sammanhang kunna konstateras mellan denna kulturvårdspolitik och utvecklingen av den svenska fornvården under samma tid. Denna romerska lagstiftning kulminerar i två berömda edikt från början av 1800-talet, vilka i väsentliga avseenden äro grundläggande för den senare europeiska kulturskyddslagstiftningen, nämligen Doria-Pamphili-ediktet av 1802 och Pacca-ediktet av 1820, båda benämnda efter framstående cardinal-camerlenghi hos Pius VII. Det första av dessa edikt inledes sålunda: »Vi (påven) åsyfta i första hand att förbjuda utförelsen från Rom eller från vår stat av någon staty, relief eller liknande arbete, föreställande mänskliga gestalter eller djur och förfärdigat av marmor, brons, elfenben eller annat material; eller gamla grekiska eller romerska målningar eller mosaiker eller s. k. etruskiska vaser» o. s. v., en lång lista på antika konstverk, avslutad med arkitekturfragment. Längre fram i ediktet upptagas såsom exportförbjudna även målningar och andra konstverk från renässansen. Det säges uttryckligen att förbudet med samma absoluta

kraft gäller hög som låg, utlänningar och infödda romare. Straffet för överträdelse kunde utmätas med ända till 5 år i galärerna. Inom Rom var handeln med de uppräknade föremålen fri, mellan Rom och den övriga delen av kyrkostaten endast efter särskilt tillstånd. Vidare förnyas de tidigare bestämmelserna rörande förstörelse av eller förgripelse på äldre fasta minnesmärken eller konstverk. I den 11:te av ediktets 17 artiklar ges bestämmelser, riktade mot privata ägare till konstsamlingar eller enskilda konstverk. De ålades att inom viss tid överlämna en noggrann och detaljerad lista på sin konstnärliga egendom, vid vite att icke deklarerat föremål skulle anses förverkat, och varje år skulle officiell inspektion företagas för att konstatera att de uppgivna föremålen ej skingrats. Slutligen gävos stränga bestämmelser rörande uppgrävningar och fynd. Pacca-ediktet aderton år senare ger i icke mindre än 61 artiklar ännu noggrannare och ytterligare skärpta bestämmelser rörande hela det sålunda genomplöjda kulturskyddsområdet och uppdrar åt en speciell kommission den förvaltning och inspektion som följer av bestämmelserna. Av speciellt intresse med hänsyn till senare lagstiftning är ediktets art. 12, vilken knyter utförelsen av äldre målningar, skulpturer och mosaiker från kyrkostatens provinser eller från Rom till provinserna till ett särskilt tillstånd, vilket, när det lämnades, drog en avgift av 20 % på det av kommissionen fastställda värdet.

Kyrkostatens kulturskyddspolitik följdes under 16-, 17- och 1800-talen av den italienska halvöns många olika statsbildningar. I de allra flesta av dem föreskrevs stränga exportförbud för äldre konstverk, inventeringsplikt rörande konstsamlingar, tvångsförsäljning till stat och kommun av i privat ägo varande föremål som världsöskades, i vissa stater förköpsrätt till statens förmån för privata föremål, som ägaren önskade avhända sig. Särskilt stränga voro de toskanska lagarna.

Modern italiensk kulturskyddspolitik.

Efter det förenade konungariket Italiens konstituerande 1861 fortforo dessa lokala förordningar i allmänhet att gälla, men mycket snart upptogs arbetet på att ersätta dem med en för hela riket gemensam lag rörande kulturminnesvården. Ett värdefullt lagförslag framlades också för parlamentet 1872, men blev icke antaget, utan måste med successiva förändringar år efter år framläggas, innan det efter tre decenniers ändlösa diskussioner i rätt hoplappad form slutligen blev lag 1902. Under dessa strider framträdde för första gången med full kraft den motsättning som sedermera så ofta visat sig vara ytterst svårslöslig för kulturskyddslagstiftaren, motsättningen mellan det allmänna kulturintresset och det privata ägarintresset. Det kan också nämnas att det italienska lagförslaget av 1872 var ganska strängt emot detta senare intresse. Begärde ägaren att med sin egendom företaga något som ur kulturell synpunkt ansågs vara till skada för denna, kunde slutet bli tvångsförsäljning till staten. Intet föremål av konstnärligt eller historiskt värde kunde utan tillstånd utföras ur riket, även här med tvångsköp av staten som ultiima ratio. T. o. m. förflyttning inom riket av sådant föremål krävde tillstånd, likaså utgrävningar på privat mark, med anmälningsskyldighet till och förköpsrätt för staten till fynden. Mark med värdefulla kulturrestorer kunde exproprieras. I varje provins skulle inrättas kulturvårdskommissioner med uppgift att upprätta fullständiga inventarier över alla slags kulturföremål inom provinsen, både i offentlig och enskild

ägo. Till sist vann någorlunda huvudsyftet med lagen, nämligen att förhindra försäljning till utlänning av konstverk som kunde anses höra till nationens verkliga kulturskatt, men svårigheten att avväga mot varandra de nationella och privata intressena gjorde de slutliga lagbestämmelserna svårhanterliga, och följden blev året därpå antagandet av en kort provisorisk tilläggslag rörande export av konstverk med mera drastiska regler än i huvudlagen samt 1904 ett reglemente med förklarande och utjämnande tillämpningsbestämmelser till 1902 års lag. Reglementet gav i enlighet med denna lag detaljerade föreskrifter om ett fullständigt inventarium över alla landets kulturskatter, vilket enorma arbete skulle vara färdigt inom ett år! Arbetet med detta inventarium pågår alltjämt, ehuru det lär ha bedrivits med mycken energi; till en början fick man provisoriskt nöja sig med ett mindre register över allenast »sådana verk av alldeles särskilt historiskt eller konstnärligt värde, som ägas av enskilda personer», varmed avsågos konstverk; vilka på intet villkor borde få utföras ur landet.

Detta otillfredsställande och dessutom provisoriska tillstånd kunde ej få fort-fara; arbete på en ny lag i det för ett land som Italien viktiga ärendet upptogs så gott som omedelbart och resulterade i den alltjämt gällande lagen av den 20 juni 1909 rörande fastställelse av och grunder för oavhändligheten av antikviteteter och konstverk. Denna lag omfattar »fasta och rörliga föremål av historiskt, arkeologiskt, paleontologiskt och konstnärligt intresse. Utanför lagen stå byggnader och konstföremål av levande konstnärer eller härrörande från senare datum än 50 år tillbaka. Till de rörliga föremålen räknas kodexer, gamla manuskript, inkunabler, sällsynta och värdefulla tryck och stick samt mynt.» (Art. 1.)

Oavhändliga äro alla dylika föremål tillhörande stat, kommun, provins, brödraskap, alla slags kyrkliga stiftelser och alla registrerade ideella föreningar (enti morali). Enskild ägare eller innehavare av sådant föremål, om vars betydande värde han i enlighet med särskilt reglemente blivit underrättad, kan icke avyttra detsamma eller lämna det i annan persons besittning utan att där-om underrätta undervisningsministern. Regeringen har då under 2 till 4 månader förköpsrätt till föremålet till samma pris som avhändelseavtalet bestämmer. Föremål, vare sig fast eller rörligt, som råkat i förfall eller i fara för förfall, kan exproprieras, därest ägaren icke inom tid, som föreskrives av undervisningsministern, vidtager nödiga åtgärder för dess vidmakthållande. Denna expropriationsrätt tillkommer utom staten även kommun, provins och vissa offentligrättsliga personer.

Utförsel från riket är förbjuden av föremål, som äga sådant historiskt, arkeologiskt eller konstnärligt värde, att utförseln med hänsyn därtill betyder en allvarlig skada. Vill ägare till kulturföremål, fallande under nyssnämnda kategorier, sälja detsamma för export, har han att göra anmälan till exportverket, varefter det genom beslut, som kan överklagas hos sakkunnig myndighet, avgöres, huruvida föremålet är eller icke är av den betydelse, att det bör kvarhållas i landet. Anses det *icke* ha sådan betydelse, har regeringen likväl rätt att inköpa föremålet till det av ägaren i sin exportanmälan deklarerade priset. I motsatt fall kan regeringen föreslå det till statsinköp till ett pris, varom överenskommelse skall träffas mellan parterna eller bestämmas genom sakkunnig skiljedom. Men kan överenskommelse ej träffas eller skulle ägaren vägra att godkänna det pris som genom skiljedomen bestämts, får ägaren definitivt förbud att exportera det och föremålet skall kvarstanna i landet och underkastas de särskilda ansvarsbestämmelser lagen föreskriver. Alla föremål, som efter erhållet tillstånd utföras, äro belagda med en progressiv exportavgift, som enligt dekret av den 18 februari 1923 numera utgår med 20 upp till 40 %

av det vederbörligen fastställda värdet. För överträdelse av lagens föreskrifter stadgas mycket höga böter, i flera fall förenade med konfiskation av föremålet, samt i vissa fall därjämte straff enligt allmänna strafflagen.

Till lagen är fogat ett ytterst vidlyftigt reglemente av den 30 januari 1913. Särskilt är den tullprocedur, som däri föreskrives vid avgörande av exportfrågor, så invecklad, att den icke lockar till ett försök till redogörelse. Man har sökt underhjälpa lagens effektivitet genom ett konstruktivt nät av kontrollföreskrifter. Huruvida nätet håller, när de stora fiskarna göra sina rörelser i det grumliga vattnet, får kanhända lämnas därhän. Det klagas över att metoderna för lagens kringgående äro både mångfaldiga och verksamma. Faktum är emellertid att både lag och tillämpning äro formellt stränga.

Franskt kulturminnesskydd. Ny uppfattning av kulturvärdena.

När man från Italien övergår till Frankrike, så kommer man med hänsyn till kulturminneslagstiftningen på fullkomligt ny mark. Denna lagstiftning har i Frankrike ingen lång historia. Landets första allmänna lag för kulturvård och kulturskydd tillkom för föga mer än 40 år sedan, ehuruval det förarbete, som låg bakom denna lag, hade pågått under ett halvt eller, såsom vi skola se, i själva verket ett helt sekel. Rättsgrunden för denna lagstiftning ligger också i allt väsentligt på fransk mark, dess ledande principer ha likaledes utvecklats där. Inom den moderna kulturminneslagstiftningen i det hela ha emellertid dessa principer gripit så vitt omkring sig och fått ett så starkt inflytande, att en kort överblick över detta lagarbetes historia måste anses vara av ett alldeles särskilt intresse. Först genom en sådan överblick kan denna lagstiftning fullt förstås.

Det kan förefalla överraskande att ett land med en så gammal och ärorik konst- och kulturhistoria som Frankrike under århundraden icke synes ha känt något behov av eller intresse för skyddandet ens av sina rent nationella kulturminnen. Detta faktum kräver en förklaring, vilken givetvis bör sökas i helt egenartade förhållanden inom den franska kulturutvecklingen.

Frankrikes största insats i europeisk konstkultur, den gotiska konsten, varade över 300 år, varefter den våldsamt bröts ned av den instörtande renässanssvågen. Medan gotiken ännu var en levande konst, behövde den ingen vård; sedan den fått ge vilka för den pånyttfödda antiken, dröjde det århundraden, innan någon vårdade sig om den. Under renässans, barock och roccoco var den föremål för en otrolig vandalism utan att någon fäste sig därvid. Och vad övriga slag av kulturminnen beträffar, såväl äldre som nyare, besatt landet sådana rikedomar och hade så stora resurser att skydda och behålla sina förvärv och sina arvedelar, att man varken i avhändelse eller förstörelse såg någon större fara. Under hela l'ancien régime hade både fasta minnesmärken och rörliga kulturminnen sina naturliga beskyddare i ägarna själva, och det fanns därigenom intet starkare skäl för att framkalla ett statsingripande till deras förmån.

Man har allmänt ansett att detta tillstånd räckte ända tills genom romantiken på 1820-talet ett nytt och levande intresse för äldre tiders kultur medförde en ny värdesättning av de gamla kulturminnena, i första hand de nationella. Denna uppfattning är i väsentlig grad felaktig. Intresset för värden av äldre kulturföremål uppkom åtminstone ett kvarts sekel tidigare och ur intresset för värden föddes intresset även för skyddet.

Den verkliga brytningspunkten är den stora franska revolutionen, som redan tidigt nationaliserade först och främst de oerhörda kungliga konstskat-terna, men efterhand även kyrkans och den emigrerade adelns kolossala kultur-egendom; nationen tog dessutom hand även om akademiernas rika samlingar och om all den konst som de republikanska arméerna förde med sig hem. Nationen själv inträdde alltså som ägare till en kulturskatt av nästan omätligt värde, om vilken den i sitt eget rent ekonomiska intresse måste taga vård, så att den icke förskingrades eller på annat sätt förfors. Det bör understrykas, att det i den första början var detta ekonomiska intresse, icke något kultur-intresse, som var den verkliga anledningen till denna vård, vilken under revolu-tionsåren ombesörjdes särskilt genom två organ. Det ena av dessa var »la commission des monuments», tillsatt av den konstituerande nationalförsam-lingen redan den 6 december 1790, med åliggande att bland annat taga vård om de monument, kyrkor och hus, som blivit nationalegendom, och att upprätta full-ständiga inventarier såväl över all denna fasta egendom som över alla konst-verk och all den »mobilier artistique», som likaledes kommit i nationens hand. Denna kommission arbetade i nära tre och ett halvt år och efterträdades i sinom tid av »la commission temporaire des arts», tillsatt av nationalkonventet i augusti 1793 och sedermera verksam ända till den 26 december 1795, då den i sin ordning efterträdades av ett mindre »råd», anknutet till inrikesministeriet.

Det arbete för inventering, klassificering och vård av de nationaliserade kulturskatterna, som i oavbruten rapport med folkrepresentationen utfördes av dessa båda stora kommissioner och andra organ, blev lika betydelsefullt som omfattande, icke minst med hänsyn till det därtill snart anknutna kultur-intresset. Under sysslandet med dessa ting förskötos ganska snart de intressen som för detsamma voro normgivande. De utvidgades och förädlades genom utvecklandet av en konstuppfattning, som kom att bli väsentligt fördjupad. Ur den brutala nationaliseringen av konungahusets, kyrkornas och den emigrera-de adelns egendom växte förvånande snabbt en ideell och social syn på konsten fram. Tidens tänkare och lagstiftare ville, att konsten i alla avseenden ej längre skulle vara till för ett privilegierat fåtal; den borde göras till folkets även andliga egendom. Konsten skulle icke vara till blott som »prydnad» och lyx; »långt ifrån att vara blott ornamenten på den sociala byggnaden, höra kon-sterne till dess grundvalar», bland vilka de äro »de förnämsta och bärkrafti-gaste».

Revolutionsårens kulturskyddsdekret.

Här kan icke bli fråga om att redogöra för den långa rad av dekret, varmed revolutionens folkrepresentationer lade denna sinnesriktning i dagen. Några få praktiska exempel ge en tillräcklig bevisning för dess befintlighet och styrka. Den 14 augusti 1792 utfärdade lagstiftande nationalförsamlingen sitt mycket klandrade dekret om förstörelse av alla om feodalismens tid vittnande minnesmärken, framför allt bronsmonumenten i Paris, vilka borde gjutas om till kanoner för nationalförsvaret. Det har icke tillräckligt observerats att dekretets art. 4 uttryckligen undantar konstverken. Den lyder: »La commis-sion des monuments ålägges uttryckligen att tillse, att sådana föremål som kunna ha ett väsentligt konstintresse bli bevarade, och att förelägga den lag-stiftande församlingen en förteckning över dem.» Och för att denna föreskrift skall efterkommas, skall hela dekretets verkställighet ske under uppsikt av en kommission, sammansatt av två medlemmar av »la commission des armes» och två medlemmar av »la commission des monuments». Dessa stadganden hindrade

visserligen icke, att på grund av dekretet en mängd verkliga konstverk förstördes. Den nya konstuppfattningen kunde ännu ej inse, att ett flertal av de förhatliga kungliga ryttarstatyerna i Paris voro konstverk som borde bevaras, utan de föllo, liksom så många andra konstverk ute i landet, offer för en rent officiell revolutionsvandalism. Gentemot den vandalism, för vilken offentliga konstminnen på ett något senare stadium voro utsatta från pöbelns sida, vidtogs däremot en rad av åtgärder, visserligen icke alltid tillräckligt verksamma: den första genom ett dekret av nationalkonventet den 13 april 1793: »konventet dekretar att de, som överbevisas om att ha stympat eller förstört skulpturverk i Tuileriesträdgården eller på andra offentliga platser tillhörande republiken, skola straffas med två års fängelse. Inrikesministern ålägges att på kvällarna utsända patruller i Tuileriesträdgården för att skydda dessa monument.» Dessa patruller ombildades sedermera till en ständig skyddsvakt av 120 man för de offentliga konstverken. Och den 31 augusti 1794 föredrages i församlingen från »Le comité d'instruction publique», en rapport för att »avslöja de kontrapositionära manövrer, genom vilka republikens fiender försöka att vanära nationen och åter sänka folket till okunnighet, genom att förstöra konstens monument». Rapporten fick till omedelbart resultat ett strängt dekret av nationalkonventet med förbud mot och straff för förstörelse av alla vetenskapliga, historiska och konstnärliga minnen, med beslut om dekretets effektiva kungörande. Detta dekret följes av ytterligare två märkliga rapporter med ty åtföljande beslut, såväl angående folkupplysning gentemot den svårbetvingade vandalismen som rörande repressiva åtgärder mot densamma.

Klassering, grundad på »utilité publique».

Det intresse för kulturminnenas bevarande, som sålunda växer fram, får inom de nämnda stora kommissionerna positiva uttryck av alla slag. Sålunda utarbetas instruktioner för de departementala och kommunala myndigheterna, varur enstaka bestämmelser förtjäna att citeras: »så snart ett föremål genom sin form betingar ett värde utöver materialvärdet bör det ej förstöras»; »varje minnesmärke från tiden före år 1300 skall bevaras»; likaså »varje minnesmärke som är av intresse för historia, seder och bruk». Kommissionernas ledamöter företogo långa resor ute i landet för att övervaka instruktionernas efterlevnad och för att själva taga kännedom om kulturminnesbeståndet. Det inventerings- och klasseringsarbete, som genom deras försorg utfördes, var oerhört omfattande, likaså deras åtgärder för att sätta de inventerade föremålen i säkerhet, de fasta genom lämpliga bestämmelser, de rörliga genom att förskaffa dem lämpliga lokaler. Sålunda inrättades stora konstdepåer, viktigast den ryktbara depån vid rue des Petits-Augustins, som efter hand under Lenoirs berömda ledning utvecklades till Musée des monuments français, det första nationalmuseet i Europa och rikare på nationella minnesmärken från medeltiden och renässansen än någon nu existerande europeisk samling. Museet bröts sönder under restaurationen, men dess idé har på ett anspråkslösare sätt förverkligats i det nuvarande Cluny-museet. Från revolutionens tid daterar sig för övrigt grundandet av Louvremuseet såsom nationens centrala konstsamling, av Musée d'antiquités, som 1795 förlades till nationalbiblioteket, samt av en hel rad museer i den franska landsorten.

Det konstvårdsarbete, som utfördes under revolutionen, utgick alltså från behovet att skydda det rent materiella värdet av nationaliserad egendom. Men synpunkten förskjutes hastigt. Det materiella värdet nästan förlorar sitt intresse

i förhållande till det ideella. Konstens och kulturens idealvärde förstärkes genom de tidigare förbisedda sociala värden, vilka upptäckas såsom ingående däri. Kulturvärdet får karaktär av nationalvärde. Inventering, klassering, vård och skydd av kulturminnena blir en nationell förpliktelse, för vilken man visar sig beredd till stora uppoffringar och som man inskräper genom en lång rad av speciella lagar och förordningar. Den rättsgrund, på vilken principen om »utilité publique», i den mening vari detta begrepp sedermera tillämpats inom fransk kulturskyddslagstiftning, vilar, lägges under revolutionsåren, och de principer och metoder denna lagstiftning följer äro i stort sett funna och i huvudsak utformade under samma tid. Det är detta som gör denna period till ett så betydelsefullt kapitel i hela kulturskyddslagstiftningens historia.

Romantikens insats.

Ur kulturskyddssynpunkt äro däremot såväl konsulatets och kejsardörets som restaurationens tider av ringa eller ingen betydelse i vad det gäller lagstiftning och andra officiella åtgärder. »Svarta bandet», som 1797 började sin för minnesmärkenas ruinerande spekulativa verksamhet, fick tämligen obehindrat husera. En mängd minnesmärken fingo genom vanvård falla i ruiner, andra förstördes genom oförstånd eller vinningslystnad. Emellertid hade under revolutionsåren en opinion i annan riktning vaknat, och den somnade icke. Men särskilt var det en faktor som under decennierna fram till 1830 positivt verkade till kulturskyddstankens utveckling och främjande, den romantiska litteraturen med dess intresse för fornvärld och åldrig kultur, dess omfattande produktion av historiska romaner och historiska dramer. Redan 1802 återupptäckte Châteaubriand i sin »Génie du christianisme» den gotiska kyrkoarkitekturens storhet och värde, 1822 utgav Victor Hugo sina »Odes et ballades», där det medeltida Frankrike levde upp i lyrisk glans, året därpå skrev han sitt ljungande ode mot »La Bande noire», där han gisslade förstörarna av de gamla minnesmärkenas, och något senare utslungade han fältropet »Guerre aux démolisseurs», ett manifest av utomordentlig kraft, som också fick önskad genklang. Under den romantiska rörelse, som på historiens område hade en motsvarighet i en rik vetenskaplig produktion, och som fick sin närmaste praktiska påföljd i bildandet av en mängd arkeologiska och kulturhistoriska föreningar, utvecklades och mognade det allmänna tänkesättet därhän, att kravet på statsåtgärder efterhand fick en omotståndlig styrka. Det blev också en stor historiker, Guizot, förunnat att 1830 såsom minister vidtaga den åtgärd, som gav en ny och kraftig framstöt åt utvecklingen av hela det officiella franska kulturminnesskyddet alltsedan dess — den skrivelse till konungen, i vilken han yrkade på tillsättande av en generalinspektör för landets historiska minnesmärken. Instruktionen för denne ämbetsman är i själva verket ett slags kulturvårdsdrag. Nästa steg i ordningen togs 1837 genom förordnandet av en stor »Commission des Monuments historiques», som alltsedan dess förblivit huvudorganet för kulturminnesvården i Frankrike, med uppgift framför allt att »klassera», d. v. s. såsom värdiga statens skydd och vård inregistrera de viktigare av landets kulturminnesmärken, i början endast fasta sådana i offentlig ägo, men efter hand även privatägda och rörliga av alla slag. I sitt tidigare skede hade kommissionen ingen laglig rätt att själv framtvunga vård, vare sig av offentliga eller privatägda minnesmärken; den kunde blott råda och varna. Endast sådana staten tillhörde minnesmärken, som direkt sorterade under konstministeriet, stodo under denna tidigare period under kommissionens förvaltning. Relativt tidigt fick

kommissionen emellertid ett vapen användbart för dess syften. 1841 stiftades en expropriationslag, medgivande expropriation för ändamål som kunde anses vara av »utilité publique». Till sådana ändamål räknades bland andra även bevarandet av historiska och konstnärliga minnen. På kommissionens förslag användes också i åtskilliga viktiga fall expropriation, när ett skyddsbehov blev trängande på grund av vare sig kommuns eller enskild ägares oresonlighet.

Modern fransk kulturskyddslagstiftning.

Detta medel, använt såsom huvudsakligt kulturskyddsvapen, var emellertid både dyrbart och svårhanterligt. För att få verklig reda i landets hela kulturminnesvård, skyddet inbegripet började man snart förberedelserna för utarbetandet av det betydelsefulla lagförslag som 1887 blev antaget såsom »lag om minnesmärken och konstföremål som äga historiskt och konstnärligt intresse», vilken lag kompletterades med reglemente och lista på under lagen fallande klasserade föremål. Här skall ej närmare redogöras för denna lags innehåll, då densamma finnes refererad i Fornminnesvårdskommitténs betänkande av 1921. Det bör allenast anmärkas, att denna lag var begränsad till föremål i statens, departements, kommuns eller offentlig institutions ägo. 1887 års lag fick emellertid ett ytterst viktigt tillägg genom en lag av den 17 juli 1909 rörande rörliga minnesmärken i enskild ägo, i vilken stadgades att med ägarens samtycke även sådana föremål kunde klasseras samt att sålunda klasserade föremål icke utan konstministerns medgivande finge exporteras. Omedelbart därpå upptogs arbete på en enhetlig lag rörande kulturminnesvården, vilket ledde till den »Loi sur les monuments historiques», som utfärdades den 31 december 1913 och med vissa senare tillkomna förändringar och tillägg ännu är gällande. Även denna lag finnes i korthet refererad i Fornminnesvårdskommitténs nyssnämnda betänkande, vadan den här skall ingående behandlas endast i vad den gäller rörliga föremål och särskilt dylika föremål i enskild ägo, var emot dess bestämmelser om fasta föremål i offentlig ägo endast mera principiellt behöva beröras. Sedermera vidtagna ändringar och tillägg till denna lag, som är den moderna kulturminnesvårdens hittills förnämsta lagverk, intagas i följande redogörelse.

1. Lagen omfattar fasta och rörliga föremål, vilkas bevarande erbjuder ett offentligt intresse ur historisk eller konstnärlig synpunkt.

2. Dylika föremål ställas under lagen genom *klassering*, bestående däri, att de genom konstministerns försorg i sin helhet eller delvis uppföras på särskilda förteckningar, vilka ständigt revideras och kompletteras. Lagens rättsverkan inträder den dag, då meddelande göres till ägaren att föremålet är föreslaget till klassering. I fråga om såväl fast som rörligt föremål, tillhörigt stat, departement, kommun eller annan offentligrättslig person (établissement public), och rörande vars klassering enighet ej uppnåtts mellan konstministern och vederbörlig förvaltningsmyndighet eller ägare, skall klasseringen bestämmas genom dekret av Conseil d'Etat. Fast eller rörligt föremål, tillhörigt enskild person, klasseras av konstministern efter ägarens samtycke. Samtycker ägaren icke, kan klasseringen göras genom dekret av Conseil d'Etat (lag den 31 dec. 1921). Sådan tvångsklassering kan, dock endast för fasta föremål, i viss ordning medföra skadestånd till ägaren för det intrång han lidit genom klasseringssevitutet. All klassering följer föremålet utan hänsyn till ägarombyte.

3. Vid sidan av klasseringsförteckningen skall, enligt lagändring den 23 juli 1927, föras ett *tilläggsinventarium* (inventaire supplémentaire), i vilket

när som helst, genom beslut av konstministern, kunna uppföras sådana byggnader eller delar av byggnader, offentliga eller privata, vilka, utan att påkalla omedelbar klassering, erbjuda tillräckligt arkeologiskt intresse för att göra deras skyddande önskvärt. Upptagandet av en byggnad i detta inventarium skall meddelas ägaren och medför för honom skyldighet att icke vidtaga någon åtgärd för ändring av byggnaden utan att därom två månader i förväg underätta ministern, som kan förhindra åtgärden genom att klassera byggnaden. Skulle emellertid avsikten med åtgärden allenast vara att avyttra den nedtagna byggnaden eller lösa byggnadsdelar, behöver ministern ej klassera byggnaden förrän inom fem år och äger rätt att under mellantiden förbjuda åtgärden.

4. Deklassering av fast föremål sker genom dekret av Conseil d'Etat, av rörligt föremål genom beslut av konstministern.

5. Rättsverkningarna av klasseringen av fast föremål äro: anmälningsskyldighet vid avyttring, vilken i vissa fall kan förklaras ogill, förbud mot förstörelse, reparation eller restauration utan ministerns samtycke och överinseende. Dylikt föremål, klasserat eller föreslaget till klassering, kan exproprieras efter förklaring om »utilité publique» genom dekret av Conseil d'Etat. Klasserat fast föremål kan för utförande av trängande vidmakthållelsearbeten under högst 6 månader från tredskande ägare tvångsövertagas av staten.

Vad de rörliga föremålen vidkommer äro rättsverkningarna i huvudsak följande: Staten tillhöriga föremål kunna ej avyttras; föremål som tillhöra annan offentligrättslig person kunna avyttras endast till annan sådan person och blott efter konstministerns samtycke; avyttring av privatägda föremål skall inom 15 dagar anmälas till konstministeriet. Utförsel ur Frankrike av klasserade rörliga föremål är förbjuden; föremålen få icke ändras, repareras eller restaureras utan konstministerns samtycke och överinseende.

6. Vid sidan av nu relaterade klassering och tilläggsinventering har genom lag den 31 december 1921 föreskrivits upprättandet av ett tredje register, upptagande sådana i enskild ägo befintliga föremål, vilka anses vara av ett så utomordentligt historiskt eller konstnärligt intresse, att de rätteligen borde tillhöra de nationella samlingarna. Ett införande i detta desiderata-register skall notifieras ägaren och medför för honom skyldighet att till konstministern anmäla varje avsikt till avyttring av föremålet. Ministern å sin sida skall inom 15 dagar efter denna notifikation meddela ägaren, huruvida han har för avsikt att för statens räkning förvärva föremålet eller också klassera det enligt lagen om historiska minnesmärken.

I sistnämnda lag är vidare föreskrivet att staten vid varje offentlig auktion å konstverk kan utöva en förköpsrätt, genom vilken staten träder i inroparens ställe. Vid vederbörligt inrop skall konstministern genom sin representant till den officiella tjänsteman som förestår auktionen, avlämna en förklaring att han eventuellt tänker begagna sig av denna förköpsrätt. Hans definitiva beslut därom skall fattas inom 15 dagar. I ett särskilt dekret av den 18 mars 1924 lämnas bestämmelser som närmare reglera sättet för ministerns utövning av denna statliga förköpsrätt.

7. Straffbestämmelserna för överträdelse av lagen om historiska minnesmärken äro ganska stränga: höga böter och fängelse eller endera samt skadestånd. Till straffen kan räknas en synnerligen effektiv bestämmelse, stadgad i en den 23 juli 1927 antagen tilläggsartikel till 1913 års lag — av innehåll att, när ett fast minnesmärke i strid mot lagen blivit styckat eller del därav borttagen, konstministern kan låta eftersöka byggnaden eller dess borttagna delar och förordna om deras återställande under överinseende av sin egen administration.

Kostnaderna skola utkrävas av de skyldige, varvid säljare och köpare stå i solidariskt ansvar för desamma.

De franska skyddsprinciperna i sin tillämpning.

Det starkast framträdande draget i denna till syftet målmedvetna och till formen helgjutna kulturskyddslagstiftning är dess synnerligen djupgående ingripanden i den enskilda äganderätten, så mycket mera anmärkningsvärda som de lagfästs och tolereras av ett folk med så utpräglat sinne för den enskilda egendomens helgd som det franska. Ej nog med exportförbud under personligt och kriminaliserat ansvar för klasserade rörliga föremål, även stark uppsikt över den inrikes avyttringen över dem, tvångsklassering både av fast och lös egendom, under vissa förhållanden till och med temporär statsockupation av klasserad fastighet, varje åtgärd för föremålets vidmakthållande eller reparation ställd under statsövervakning, omfattande expropriationsrätt för fasta minnesmärken o. s. v., allt detta ger ju ägarna mycket att tänka på. Man skulle nästan känna sig frestad att tro att lagen, både i vad den rör den kommunala och den privata egendomen, i vissa avseenden mera är en vacker gest än en ofrånkomlig verklighet. Redan en blick på det gällande tillämpningsreglementet till 1913 års stora lag, dekreterat den 18 mars 1924, synes emellertid ge vid handen, att så icke är fallet. Dekretets stadganden äro alltigenom klara, kategoriska, fullständiga och praktiska, och lämna mycket ringa möjligheter till kringgående av lagen. La commission des monuments historiques och de lokala administrativa organ, som dess till konstministeriet anknutna centrala byrå har till sitt förfogande, synas vara vuxna uppgiften att övervaka lagens tillämpning. Enligt vad vi kunnat inhämta å denna centrala byrå har också den föreskrivna klasseringen utförts i en mycket stor omfattning, i all synnerhet av föremål som äro i offentlig och offentligrättslig ägo. Den största svårigheten har alltid legat och ligger alltjämt i skyddet för kyrkliga föremål. Av stort intresse är att man i ganska stor utsträckning kunnat med ägarnas samtycke klassera egendom i enskild ägo, ett faktum som bättre än något annat synes bevisa att lagen står i god överensstämmelse med det allmänna tänkesättet och alltså ej är impopulär. Ifråga om klassering *par décret*, alltså mot ägarnas bestämda bestridande, är Conseil d'Etat i praktiken däremot rätt återhållsam; endast mycket högvärdiga föremål bli på detta sätt klasserade. Stadgandet härom betraktas såsom en ultima ratio för att förhindra förstörelse eller framför allt utförsel av föremål, vilkas förlust skulle innebära en väsentlig minskning av landets kulturskatt. Inalles äro för närvarande ej mindre än c: a 30,000 rörliga kulturföremål klasserade och därmed effektivt skyddade. Den genom inventarier och ständiga inspektioner verkställda kontrollen anses vara fullt tillfredsställande.

Man får dock erinra sig att denna inventarisering trots sin omfattning endast är en kvalitetsinventering, och att det i landet måste finnas massor av kulturföremål utan klasseringsskydd, bland vilka många kunna vara av lika stort kulturvärde som åtskilligt av det klasserade beståndet, och detta har också anmärkts som en svaghet hos systemet, vilket skulle ha till oavsedd inverkan att för-ringa intresset av vård och skydd för det oklasserade kulturbeståndet. Denna anmärkning har dock närmast karaktären av ett antagande. Vad beträffar det förhållandet att klasseringen kan innebära en viss godtycklighet, så är det ju klart att ingen klasseringslag kan tillämpas så, att skiljelinjen blir den strängt och objektivt riktiga. Detta erkännes också av de franska kulturvårdsmyndigheterna, men de anse likväl att klasseringsprincipen utan att vara fullkomlig

är den för sitt ändamål bästa möjliga. Man får arbeta på att ge skydd åt allt det verkligt värdefulla som kommer i dagen. För detta ändamål följer ministeriet genom sina lokala organ noggrant konstauktionerna som äro det förnämsta kommersiella organet för alla slags kulturminnen, och begagnar sig under de senare åren med förkärlek av den desiderataregistrering, som är medgiven i lagen av den 31 dec. 1921. När ett föremål, för vilket staten önskar använda sin förköpsrätt enligt denna lag, skall säljas på auktion, så meddelas detta i praktiken redan på förhand, d. v. s. innan utropet sker. Denna procedur möjliggöres genom en bestämmelse i dekretet av den 18 mars 1924 av innehåll, att auktionsförrättaren är skyldig att på förhand ge ministern underrättelse om de konstföremål, som skola försälas. Ministeriet är sålunda alltid underrättat om de föremål som passera de offentliga konstauktionerna. Men staten torde i praktiken ha ännu en fördel. Med det förhållande som existerar mellan myndigheterna och konsthandeln, torde man kunna utgå ifrån, att konsthandeln i regeln är synnerligen försiktig med att dyrka upp priset i de fall, då staten vederligen är spekulant. Att säljarens intresse icke vinner på ett sådant förhållande är självklart. Men staten kan göra sina förvärv till resonabla pris. Det är dock icke obetydande summor staten ur olika källor har till sitt förfogande för inköp av *monuments publics*, fasta och rörliga. Sammanlagda beloppet beräknas till c:a 35 millioner francs årligen, därav 10 millioner av en auktionsskatt på konstverk, 8 millioner av skatt på hasardspel, inklusive totalisator, 12 millioner direkt budgetanslag o. s. v.

Ett misslyckat förbudsexperiment.

En enda gång har man i Frankrike i visst avseende gjort ett avsteg från de allmänna principer, som följts under utvecklingen av dess lagstiftning för kulturminnesskydd. Det var under efterkrigsåren, då rörelsen på konstmarknaden blev osedvanligt livlig och syntes nödvändigöra extraordinära åtgärder. Undantaget ifråga påkallar en redogörelse, så mycket mer som dess beskaffenhet och historia har ett särskilt och direkt intresse för en viss del av vår egen lagstiftning. Det rör sig nämligen om ett exportförbud för äldre konst- och kulturföremål, stadgat genom en lag om export av konstverk av den 31 augusti 1920 av följande huvudsakliga lydelse:

Art. 1. — Föremål som erbjuda ett nationellt historiskt eller konstnärligt intresse få icke utföras ur landet utan bemyndigande av ministern för offentlig undervisning och konst, vilken skall ge sitt utslag inom en månad efter exportörens till tullverket avgivna deklaration av föremålet.

Dessa bestämmelser äro tillämpliga på möbleringsföremål, som äro tidigare än 1830, på arbeten av målare, gravörer, tecknare, skulptörer och dekoratörer, avlidna minst 20 år före exportdatum, samt på föremål, härrörande från utgrävningar i Frankrike.

Art. 2. — De föremål, för vilka exportbemyndigande förvägras, skola utan hänsyn till art. 16 i lagen av den 31 december 1913 ex officio införas i klasseringsregistret.

Denna klassering skall gälla för en tid av fem år och kunna förnyas.

Art. 3. — Staten har rätt att, vare sig för egen, ett departements, en kommuns eller en offentlig institutions räkning och mot det pris, som av exportören deklarerats, förvärva de föremål, som han begärt att få exportera.

Denna rätt kan utövas under en period av sex månader.

Art. 4. — Föremål, tillverkade före 1830, samt verk av målare, skulptörer, gravörer, tecknare och dekoratörer, avlidna mer än 20 år tillbaka, för vilka utförelsen frigivits, skola vid utförelsen beläggas med en avgift av:

- 15 % på deras värde intill 5,000 francs;
- 20 % för värdet mellan 5,000 och 20,000 francs;
- 25 % för ett värde över 20,000 francs.

Varken denna skatt eller övriga bestämmelser i denna lag skola tillämpas på importerade konstverk, vilka deklarerats vid införelsen, åliggande det importören att därom framlägga all bevisning.

Art. 5. — En och var som i medveten överträdelse av nu givna bestämmelser exporterar eller söker exportera föremål, straffas med böter motsvarande minst dubbla värdet av föremålen, vilka skola beslagtagnas och konfiskeras till statens förmån. Vid förnyad förbrytelse skall den brottslige därutöver straffas med fängelse från sex dagar intill tre månader.

Till denna lag fogades ett tillämpningsreglemente i icke mindre än 17 delvis långa artiklar, vilket emellertid icke utfärdades förrän den 28 juli 1921.

För den nödiga tullkontrollen föreskrev detta reglemente, att föremål som kunde anses höra under lagen icke finge deklarereras annat än vid tullanstalterna i Paris samt 13 namngivna större hamn- eller gränsstäder. I varje av dessa städer skulle konstministern förordna en eller flera experter med uppdrag att uppskatta det konstnärliga värdet av de föremål, för vilka licens begärdes, varvid uppdragen skulle fördelas enligt vars och ens speciella sakkunskap. Till vederbörande tullanstalt skulle exportören, därest han ägde handelsrättigheter, inge sin deklaration i tre exemplar, åtföljd av faktura i original eller avskrift, bestyrkt av »kompetent auktoritet». Dessa papper skulle ingivas å tullanstaltens exportbyrå minst fem dagar innan föremålet inlämnades samt angiva dag och timme, då detta inlämnande komme att ske. Om själva kontrollförfarandet stadgades i art. 40 ordagrant: »Tullmyndighet tillsänder inom 24 timmar ministerns särskilt kvalificerade representant ett av de tre exemplaren av den i första artikeln omnämnda deklarationen, åtföljd av den fotografi som föreskrivits i samma artikel; inom samma tid från det de deponerats hos tullen, tillsänder tullmyndigheten samma expert sådana föremål som, ehuru de icke deklarerats i den ordning första artikeln föreskriver, likväl synas falla under en kategori, för vilken sådan deklaration borde ha blivit avgiven.

Om det av undersökningen framgår, att föremålen synas erbjuda ett nationellt, historiskt eller konstnärligt intresse, skall representanten omedelbart där- om avge rapport till ministern som har att fatta beslut. I detta fall underrättas exportören och exporten uppskjutes. Inom en månad från registreringen av deklarationen i tullbyrån skall ministern, efter att ha inhämtat yttrande från en teknisk kommitté, antingen ge sitt bemyndigande till exporten eller besluta inköp av föremålet eller ex officio inskriva föremålet i klasseringslistan enligt art. 2 i lagen den 31 aug. 1920.»

Förbudslagen upphäves.

Redan detta förefaller ju besvärligt och omständligt, men långt värre bli de nödvändiga formaliteterna, när det gäller att med full säkerhet identifiera dels

föremål som importerats under förbehåll för senare export, dels föremål som utsändas av franska firmor till deras filialer eller förbindelser i utlandet i försäljningssyfte, men skulle kunna tänkas återkomma osålda, eller då man sökt lösa uppgiften att kontrollera de av exportören angivna exportvärdena för att få ut riktiga exporttullsatser. Det blir en hel labyrint av tulltekniska finesser, föranledande skrivelser i det oändliga, och man förvånar sig över, hur några varor överhuvud kunnat passera genom det invecklade maskineriet. Det lär emellertid icke ha varit bättre under den tid av nära ett år, som åtgick för att konstruera denna kontrollmaskin. Då tillämpades exportlagen efter rätt subjektiva metoder vid de olika tullanstalterna. Det blev en allmän känsla av osäkerhet; ingen visste vad man skulle hålla sig till. Den icke minsta osäkerheten vid tillämpningen vållades emellertid genom rivalitet mellan de många experterna, som vid tullanstalterna i första hand skulle bedöma, huruvida de deklarerade föremålen skulle falla under exportförbudet eller icke. Ett allmänt missnöje med hela lagen uppstod. Syndikatet av konst- och kuriositets-handlare beslöt att ingå till Conseil d'Etat med en framställning, vari rent av ifrågasattes lagligheten i vissa av reglementets bestämmelser, särskilt dess föreskrift om uppskovstid för att få åtnjuta rättigheterna till reexport och frihet från erläggandet av exportavgiften. Syndikatet ansåg över huvud att lagen var ruinerande för dess medlemmars mycket betydande internationella handel. Under sådana omständigheter tog regeringen hela exportlagens fortsatta existens under omprövning och kom till den slutsatsen att experimentet misslyckats, helst som det fiskala resultatet av lagen visat sig vara tämligen värdelöst. Huruvida och i vilken mån anledningen därtill varit kontrollmaskineriets långsamhet och invecklade beskaffenhet eller helt enkelt utsmuggling vid sidan om lagen, måste lämnas därhän. Allt nog: lagen upphävdes redan den 31 december 1921 genom en artikel i finanslagen av denna dag och i stället stadgades genom en annan artikel i samma lag skyldighet för antikvitetshandeln att vid utförelse av »objets d'art» erlägga skatt enligt gällande förordning om »taxe de luxe».

Frankrike hade och har fortfarande något dussin exportförbud, men de gälla i allmänhet varor som lättare låta sig kontrolleras. Den kontroll, som användes, är stickprovskontroll, med varudeklaration av exportören *före* ombordförandet, och med stor risk för honom, därest det skulle visa sig, att deklARATIONEN EJ ÄR sanningsenlig. Kontrollen av dessa exportförbudna varor behöver aldrig bli ens tillnärmelsevis så komplicerad som kontrollen av förbud omfattande en mängd varierande varor, såsom fallet är med ett exportförbud på konstföremål, alla handa slag.

Den »taxe de luxe» å 12 % på varuvärdet, med vilken den progressiva exportavgiften för »objets d'art» i den upphävda lagen ersatts, är en skatt som eljest uttages *inom* landet vid varje yrkesmässig försäljning av lyxvaror. Dessa varor äro däremot normalt fritagna från denna skatt vid försäljning till utlandet, alltså export. Man vill ej försvaga de franska lyxvarornas konkurrenskraft i utlandet genom denna skatt. Att man sedan 1921 lagt den på exporten av »objets d'art», beror naturligtvis uteslutande därpå, att man därigenom vill skydda hembeståndet på dithörande föremål. Detta skydd måste emellertid bli synnerligen ofullständigt, då lyxskatten endast uttages vid »offentlig» försäljning, d. v. s. vid försäljning av person med handelsrättigheter och därav följande skyldigheter samt på offentlig auktion. Skatten uttages helt enkelt genom månatlig fiskalisk kontroll av de i lag föreskrivna försäljningsböckerna, i vilka de försålda varorna specificeras med utsatt pris. Däremot drabbar lyxskatten icke exporten av »objets d'art», vilka förvärvats genom inköp från enskild person som icke i lagens mening är affärsman. Man kan alltså efter fritt skön

resa igenom den franska landsorten, där upphandla så mycket »objets d'art» man vill och exportera dem obeskattade. Någon smuggling av kulturföremål behöver sålunda icke förekomma.

Utveckling från »nationellt» till »allmänt» kulturintresse.

Frånser man detta tillfälliga och av extraordinära förhållanden framkallade experiment har den franska kulturskyddslagstiftningen strängt följt sina egna linjer, uppdragna redan under den stora revolutionens strävanden för att bevara och skydda den nationella kulturskatten. Den grundläggande synpunkten på denna lagstiftning, vare sig den gäller vård eller skydd för kulturföremålen, är det mått av »utilité publique» som de tillerkännas. Detta rättsbegrepp, som i de flesta länder i allmänhet haft en till den materiella nyttan begränsad innebörd, fick i Frankrike relativt tidigt ett innehåll som sträckte sig vida därutöver. När man i Frankrike under det storartade inventeringsarbete som där utförts, mycket snart gjorde klasseringsprincipen till den ledande, så var detta framför allt ett uttryck för en strävan att i första hand vårda och skydda de kulturminnen, som framför den stora massan av föremål hade ett allmänt intresse och vilkas bevarande kunde vara till ett allmänt gagn för den nationella eller mänskliga utvecklingen. Även på andra håll har en förskjutning i minnesvårdsintressets innehåll kunnat konstateras. I äldre tider var detta intresse närmast att söka i pietet mot de gångna släktena och känslan av stolthet över föfädernas dådkraft. Gentemot denna åskådning betyder exempelvis den svenska fornminnesförordningen av 1828 en förskjutning i uppfattningen därhän, att skyddsvärdigheten närmast borde tillkomma sådana gamla minnesmärken som ägde förmåga att bidra till ökad kunskap om det förgångna. Enligt ett sådant företrädesvis vetenskapligt betraktelsesätt skulle en klassering sådan som den franska vara ett ganska ofullkomligt, till och med vilseledande instrument, då det alltid måste vara ytterst vanskligt att avgöra, huruvida ett konstnärligt mera framstående föremål kan komma att tjäna den kulturhistoriska vetenskapen om det förgångna bättre än ett ur konstnärlig synpunkt blygsammare föremål. Det ligger nästan i sakens natur, att motsatsen kan inträffa. Den franska klasseringsmetoden saknar icke det historiska intresset, men har en allmännare innebörd därutöver; den bäres därjämte av intresset för att uppteckna, skydda och bevara de föremål, vilka såsom de livskraftigaste fortfarande kunna gagna den levande kulturen. La commission des monuments historiques har i en rapport 1874 funnit den nationella formeln: »att bevara byggnader som minna om landets ära, det är att låta det leva om sitt förflutna till gagn för sin egen nutid och framtid». Klasseringen är i själva verket en förklaring av en ideell »utilité publique», vilken i sig innesluter ett dubbelt gagn, siktande både på minnet och på framtiden. Redan på 1840-talet har den åskådning, ur vilken denna metod utkristalliserats, hunnit så långt, att man verkställer omfattande expropriationer för skyddandet av historiska minnesmärken. Under en tidigare period är detta minnesvårdsintresse ännu i huvudsak nationellt betonat. Ännu i 1887 års lag var förutsättningen för skyddet, att minnesmärket skulle representera ett »nationellt» intresse; i 1913 års lag är denna begränsning fallen, ordet »nationellt» är ersatt med »allmänt». Klasseringen är ställd i den »allmänna» kulturtankens tjänst. Den avser ett offentligt gagn, som visserligen närmast är av värde för nationen, men till sitt innehåll saknar nationell begränsning. Den gäller principiellt ett skydd för de äldre kulturvärdena såsom rena mänsklighetsvärden.

Italienska och franska skyddsprinciper i vissa andra länder.

De båda inbördes väsentligen skiljaktiga kulturskyddsprinciper, som efter vad i det föregående uppvisats, under en mer eller mindre lång tidrymd utvecklats i Italien och Frankrike, ha efter hand upptagits och satt sin prägel på kulturminnesskyddet i större delen av Europas övriga länder, varvid de båda principerna antingen var för sig renodlats eller på olika sätt blandats med varandra för tillgodoseendet av särskilda skyddsändamål. I synnerhet när frågorna om skydd och vård lösts i ett sammanhang har den franska principen genom sin klarhet, följdriktighet och säkrare effektivitet företrädesvis kommit till användning; i fråga om skyddet för fasta kulturföremål är sålunda den med ägaransvar förbundna klasseringen den numera mest allmänt använda metoden. Den är för detta ändamål accepterad i följande länder, nämligen: Spanien (senast i lag den 8 aug. 1926), Portugal (dekret den 24 okt. 1901), Rumänien (lag nov. 1892), Danmark (lov om bygningsfredning den 12 mars 1918), Norge (lov om bygningsfredning den 9 dec. 1920), Polen (förordning den 6 mars 1928), Hessen (lag den 16 juli 1902), Österrike (lag den 25 sept. 1923), Estland (lag juni 1925) samt i ett flertal schweiziska kantonen. I samtliga dessa länder är ett tillfredsställande skydd givet även för sådana föremål av rörlig beskaffenhet, som kunna anses höra till de skyddade byggnaderna. Men i åtskilliga av dessa länder är klasseringsskyddet utsträckt även till lösa föremål i egentlig mening, i vissa fall begränsat till dylika föremål i offentlig ägo, i andra fall gällande även för enskild tillhörig egendom. På senare tid har man i en del länder funnit det praktiskt att dela upp denna lagstiftning i särskilda lagar, en för den egentliga kulturminnesvården, en annan för skyddet, i synnerhet skyddet mot utförelse, eller också att i en och samma lag tillämpa klasseringsprincipen i hela dess konsekvens på de fasta föremålen, men för de rörliga föremålen stadga bestämmelser, som äro hämtade från det italienska kulturskyddssystemet. Sålunda har Österrike ett allmänt exportförbud för antikviteter med licensförfarande och särskilt stränga bestämmelser, statsuppsikt o. dyl., till förekommande av exporten av högvärdiga föremål samt höga straffsatser inklusive konfiskation av föremålet eller motsvarande värde, under det att kulturvården är ordnad genom särskild lag. Tyska riket har sedan 1919 ett särskilt provisoriskt exportförbud för föremål, uppförda på ett rätt begränsat kvalitetsregister; att döma av det förslag till preussisk kulturvårdslag, vilket framlades för lantdagen 1925 och för närvarande är under omarbetning, är avsikten den att i Tyskland göra kulturvården till en delstaternas angelägenhet, men utförelseskyddet till föremål för definitiv rikslagstiftning. Tills vidare är exportförbudet förnyat att gälla till utgången av år 1931. På den mycket skiftande och invecklade tyska kulturvårdslagstiftningen i övrigt är knappast anledning att här närmare ingå, då den blott i ringa mån innehåller särskilda bestämmelser rörande utförelse. I den omnämnda polska lagen äro bestämmelserna mot utförelse mycket rigorösa, vilket också är fallet med den spanska lagen av 1926, där utförelseskyddet i det stora hela är anordnat efter italiensk förebild med exportavgifter, konfiskation och andra ytterst stränga straffbestämmelser mot överträdelse av förbudet. Enligt denna lag tillämpas bland annat kontrabands- och konfiskationsregeln på exportförbjudna föremål, redan om de vid emballeringen sammanförts med icke exportförbjudna varor. Administrationen anser sig också ha lyckats att i större utsträckning än i andra länder med liknande lagstiftning skaffa respekt åt förbudet.

Av visst intresse är att anteckna, att de nya statsbildningar, som tillkommit efter världskriget, visat sig angelägna att med ett verksamt skydd hägna sitt äldre kulturbestånd. Man har där insett, att både värden och skyddet av detta

kulturbestånd fyller en naturlig och betydelsefull uppgift för stärkandet av nationalkänslan. I det föregående är den estländska kulturskyddslagen redan omnämnd. Även Lithauen har skaffat sig en liknande lag. I Tjeckoslovakiet ställde nationalutskottet redan den 29 okt. 1918 samtliga konstnärliga eller historiska minnesmärken under offentligt skydd. Utförelse eller undanskaffande av dithörande föremål förbjödos, oavsett huruvida de voro offentlig eller privat egendom, och oavsett huruvida de befunno sig inom statens område eller blott inventariemässigt hörde dit. I tillämpningen måste man visserligen jämka på lagens ordalydelse och medge licenser för mindre värdefulla föremål. För närvarande ligger ett lagförslag till definitivt ordnande av landets kulturskyddsfråga under myndigheternas granskning; det anses att detsamma kommer att innehålla mycket vittgående bestämmelser i skyddssyfte. Såväl Ungern som de hittills icke omnämnda Balkanländerna ha likaledes på lagstiftningsväg behjärtat frågan om kulturminnesskyddets betydelse.

Kulturskyddsarbetet i England.

Liksom Frankrike intar England ifråga om kulturskyddslagstiftningen en fullkomligt säregen ställning. Även där har ett storartat arbete för inventering av såväl fasta som rörliga minnesmärken blivit utfört, och ett sådant arbete pågår alltjämt. England har också sedan ungefär femtio år tillbaka för de fasta föremålen en skyddslagstiftning, som flera gånger underkastats revision och därvid för varje gång antagit bestämdare och mera målmedvetna former. Även för de rörliga kulturföremålen existerar ett slags skydd, ehuru av ganska svag effektivitet, och principiellt av helt annan natur än i något annat land, där ett sådant skydd på allvar försökts. I alla händelser äro grundtankarna i det engelska kulturminnesskyddet i det hela alldeles olika de principer, som utvecklats på den europeiska kontinenten. För övrigt äro dessa grundtankar rätt stridiga även sins emellan.

Det finns dock en likhet mellan England och hela det övriga Europa ifråga om kulturskyddet: England börjar med ett skydd för fasta minnesmärken. Det finns också en likhet mellan det engelska skyddet och det franska för dessa minnesmärken; båda äro byggda på en klasseringsprincip. Men under det att franska skyddet i första hand ägnades äldre byggnadsminnen i statens eller över huvud i det allmännas ägo, synes man i England aldrig haft någon tanke på att dessa för att rätt bevaras kunna behöva skyddas genom lag. De ha skydd nog genom att vara allmän egendom; det tyckes för engelsk tankegång vara självklart, att det allmänna behåller vad det äger och ger det den bästa möjliga vård.

Skyddet för fasta minnesmärken.

Det har hittills i England stiftats fem sådana skyddslagar för fasta minnesmärken: Fyra särskilda Ancient Monuments Protection Acts av 1888, 1892, 1900 och 1910, av vilka den andra i ordningen särskilt gällde Irland, samt Ancient Monuments Consolidation and Amendment Act av 1913. Grundtanken i hela denna lagstiftning är den enkla och praktiska, att staten skall hjälpa de enskilda ägarna och innehavarna av de värdefullaste äldre byggnadsminnena i landet med den vård minnesmärkena behöva för att ej helt gå under eller genom oförstånd förvanskas. I särskilt trängande fall får det allmänna antingen överta dem eller söka framtvinga vissa åtgärder. Denna lagstiftning började ytterligt försiktigt, och ändå behövdes det nära 10 års parlamentsarbete, innan det för-

skräckta enskilda ägarintresset kunde förmås att ge med sig så pass, att den beskedliga 1882 års lag blev antagen. Sedan har dess allmänna princip genom varje ny lag blivit alltmera erkänd och erhållit allt vidare och säkrare tillämpning, utan att dock ännu hava blivit genomförd i behövlig omfattning.

Icke ens för den ännu gällande 1913 års lag skall här lämnas någon ingående redogörelse, framför allt därför, att lagen numera ej ger uttryck för den moderna engelska kulturskyddsuppfattningen på det område som lagen är avsedd att reglera, utan allmänt erkännes vara både svag och föråldrad. Den är avsedd att ge skydd och bereda vård åt varje äldre byggnad, som genom historisk, arkitektonisk, »traditionell», konstnärlig eller arkeologisk betydelse erkännes ha offentligt intresse. Underligt nog äro emellertid alla fortfarande för gudstjänst brukade kyrkobyggnader och alla bebodda enskilda byggnader ställda utanför lagskyddet. Skyddet består huvudsakligen *dels* däri, att på förslag av särskilda minnesvårdsnämnder, Ancient Monument Boards, arbetsministeriet antingen köper äldre byggnader, eller på erbjudande av ägaren åtar sig vården av dylika byggnader, vilka hotas med förfall, *dels* i ministeriets rätt att vid hot om förstörelse, förflyttning eller skadegörelse å äldre byggnad utfärda skyddsföreskrift, »preservation order», för densamma. Denna skydds-föreskrift har emellertid den svagheten att kräva bekräftelse genom parlamentsbeslut, därest den skall bli gällande för längre tid än aderton månader. Värdefull för en utveckling av skyddet är ministeriets skyldighet enligt lagen att upprätta och offentliggöra ett register över alla byggnadsminnen, vilka de redan omtalade minnesvårdsnämnderna förklara vara av nationell betydelse. Ägare till sålunda klasserat byggnadsminne måste en månad i förväg till ministeriet anmäla sin avsikt att riva, flytta, ändra eller tillbygga sådant byggnadsminne, varefter ministeriet inom lagens ram gör vad det kan för att förekomma skadegörelsen.

Av denna sammanfattning av lagens innehåll framgår, att principen om inskränkningar i den enskilda äganderätten med hänsyn till det offentliga intresset för bevarandet av landets kulturminnesbestånd även i England är otvetydigt erkänt. Men det framgår också att lagen i mycket väsentliga avseenden är svag till sitt innehåll och alltför begränsad till sin omfattning. Den största och mest i ögonen fallande svagheten hos lagen ligger i den bestämmelse, som från lagens verkningssområde utesluter såväl kyrkliga byggnader, vilka ännu äro i bruk, som profanbyggnader, fortfarande använda för bostadsändamål. Denna bestämmelse kan ju i de allra flesta fall när som helst göra lagen kraftlös. En ägare som hotas med en »preservation order» har blott att i sin byggnad inhysa en person som icke har till åliggande att vara byggnadens vårdare, för att byggnaden genast måste avföras ur registret och ministeriet får inställa sin aktion. En annan påfallande svaghet ligger i den officiella skydds-föreskriftens temporära och villkorliga karaktär, genom vilken den blir ett aldeles otillräckligt skyddsmedel.

Gällande skydd befunnet otillräckligt.

Dessa svagheter ha också föranlett förberedande åtgärder till ett väsentligt stärkande av lagen. Den 2 juli 1920 tillsatte arbetsministern en kommitté med uppgift att undersöka möjligheterna till lagens förbättring och därvid särskilt utreda frågan om dess utvidgning till att gälla även kyrkliga och civila byggnader, vilka fortfarande äro använda för därmed avsedda eller liknande ändamål. Denna kommitté avgav redan den 3 maj 1921 ett betänkande, som är

synnerligen värdefullt såsom uttryck för de närmaste önskemålen hos Englands kulturskyddsintresserade kretsar. Kommittén gör till en början följande principuttalande:

»Lagarna av 1900 och 1913 ha avsevärt förbättrat kulturminnesskyddets ställning. Men ännu i dag är uppfattningen av nationens intresse i och därav följande förpliktelser mot nationella minnesmärken långt efterbliven i förhållande till andra länders lagstiftning, och ett stort antal minnesmärken av allra största betydelse äro fullkomligt oskyddade genom lagbestämmelser.

Emellertid är själva tillvaron av dessa lagar ett erkännande av grundsatsen, att nationen har ett intresse vid sidan av och i vissa avseenden högre än det intresse, som representeras av deras lagliga ägare. Genom denna erinran ha vi ingen önskan eller avsikt att föreslå, att staten skall otillbörligt ingripa i ägarernas rätt; vi äro, såsom det kommer att framgå av detta betänkande, av den mening, att om en statskontroll i vissa avseenden skulle komma att medföra avsevärd ekonomisk förlust för ägarna, rimlig ersättning därför bör lämnas. Ingen skulle emellertid i vår tid med jämnmot kunna bevittna någon förändring eller tillsats, ägnad att förvanska den konstnärliga skapnaden hos några av våra större katedraler eller våra alltjämt bebodda historiska byggnader, och likväl ha ägarna till dessa nationella skatter alltjämt full och oomtvistlig laglig rätt att med dem företaga vilken ändring, tillsats eller ödeläggelse de behaga. Vi vilja icke antyda, att de myndigheter som inneha eller de ägare, som besitta dessa minnesmärken, vilka utgöra en ingalunda obetydande del av vår nationella arvedel, skulle med avsikt vilja företaga något som helst som vore ägnat att vanställa deras konstnärliga utseende; men i erinring av de olyckliga s. k. »restaureringar», vilka på grund av okunnighet fördärvat den unika karaktären hos vissa av dessa byggnader, anse vi att den tid nu är inne, då nationen, ledd av den bästa tillgängliga sakkunskap, bör vidtaga nödiga mått och steg för att försäkra sig om att dessa skatter, om möjligt, bli i orört skick lämnade till våra efterkommande.»

Efter dessa principiella uttalanden framställer kommittén vissa förslag till ändringar i lagen, av vilka de viktigaste röra i bruk varande kyrkor och bebodda äldre byggnader av framstående kulturminnesvärde. Vad kyrkorna beträffar föreslås upprättande av en särskild centralnämnd för kyrkobyggnader, motsvarande de ovannämnda Ancient Monuments Boards, vilken alltid skulle höras, innan någon som helst förändring i en äldre kyrkobyggnad finge verkställas. Därest sistnämnda förslag icke förverkligades eller visade sig icke medföra avsedd effekt, borde dessa byggnader i lämplig omfattning ställas under lagens skydd på samma sätt som andra byggnader. Vidare fästes uppmärksamheten på att kyrkornas lösa egendom är fullkomligt oskyddad både mot förstörelse och förskingring och framställdes fordran på åtgärder däremot. Beträffande bebodda historiska byggnader såväl i städerna som på landsbygden, kräver kommittén deras infogande under lagens klasseringsbestämmelse, varvid de dock böra ställas i en särskild klass och erhålla en särskild behandling med hänsyn till det intrång i ägarens nyttjanderätt till byggnaderna, som strängare kulturvårdsbestämmelser komme att medföra. Kulturminnesvård i ordets fulla utsträckning av sådana byggnader skulle också bli ekonomiskt betungande. Det är därför rättvist att det allmänna bidrager till kostnaderna därför i visst förhållande till de fordringar som ställas från det allmännas sida. Kommittén förordar särskilt att hänsyn till dylika kostnader skola tagas vid taxeringen av sådana byggnader för såväl förmögenhets- som arvsskatter. Genom skattelättnader skulle ett fruktbarande samarbete i kulturvårdens intresse kunna etableras mellan staten och de enskilda ägarna. Även i övrigt föreslås i lagen

åtskilliga viktiga ändringar, för vilka anledning dock saknas att här redogöra. Kommittéförslaget lär ha föranlett utarbetande inom arbetsministeriet av ett förslag till ny lag om skydd för äldre byggnadsminnen, vilket dock i avvaktan på ytterligare utredningar och väl även på behöflig mögnad hos den allmänna opinionen ännu ej blivit framlagt.

Under denna långsamt och tveksamt framskridande skyddslagstiftning har det hårdaste motståndet, såsom redan antytts, rests av det privata ägarintresset, vilket till sin hjälp kunnat mobilisera det engelska folkets starka individualism och därav följande motvilja mot inskränkningar i den enskildes rörelsefrihet i alla avseenden.

Under de upprepade parlamentsdebatter, som föregingo antagandet av 1882 års oerhört försiktiga lag, sades det om och om igen, att förslaget helt enkelt betydde en »plundring» (spoliation) av enskild egendom, och ännu 1882 förklarade lord Salisbury i överhuset, att lagen betydde »mycket allvarliga ingrepp i äganderätten». Skugggrädsan för denna fara var så stark, att ur lagförslaget till sist måste strykas en bestämmelse, att ägare till klasserat minnesmärke skulle vara skyldig att hembjuda det till staten, därest han hade för avsikt att förstöra det. Redan i blotta skyldigheten att ge en offert, i vilken man själv var herre över priset, såg man ett olidligt tvång och ett ingrepp i privategendomens helgd! Från denna non possumus-ståndpunkt fram till 1913 års lag är den väg som tillryggalagts dock ganska lång. Statsingripandet för det nationella och ideella ändamålet är i alla händelser erkänt och den franska klasseringsprincipen för fasta minnesmärken antagen och, låt vara i starkt modifierad form, redan länge tillämpad.

En märklig förteckning över Englands viktigaste kulturförluster genom konstexport.

För skyddet av landets oerhörda rikedom på värdefulla *rörliga* konstverk och andra äldre kulturföremål av alla slag har däremot ingendera av dessa båda grundsatser lyckats slå sig igenom i England; det lilla man där gjort i sådant skyddssyfte har, såsom vi längre fram skola visa, tillkommit på helt andra vägar. Och ändå har den offentliga opinionen under årens lopp fått den ena chocken efter den andra vid underrättelser om att fullkomligt oersättliga och därigenom oskattbara konstverk, tillhörande landets enskilda konstbestånd, utvandrat. I ett kommittébetänkande av 1913 har offentliggjorts en förteckning, upptagande allenast de allra värdefullaste av de äldre målningar som under de då närmast flydda två decennierna vandrat till utlandet från engelska privatsamlingar, till allra största delen tillhörande den gamla aristokratien. Listan slutar på i runt tal 500 nummer, av dem 52 Rembrandt, 29 Gainsborough, 28 Reynolds, 27 van Dyck, 25 Romney, 23 Frans Hals, 21 Rubens, 14 Lawrence, 11 Holbein d. y., 7 av den sällsynte Jan Vermeer van Delft, 4 Rafael, 4 av bröderna van Eyck och 4 Dürer, tillsammans 249, alltså endast av dessa tretton bland måleriets världsmästare hälften av hela listan. Men även den övriga hälften är begränsad till konstverk, som varje offentligt museum, även de kräsnaste, nu skulle släsa om att förvärva. Medan England tidigare varit det stora uppsamlingslandet för Europas förnämsta konstproduktion, så höll det nu tydligen på att bli det stora exportlandet, där en fullkomlig rovdraft bedrevs i de gångna generationernas kulturella skattkamrar. Man kan på ett ungefär bestämma den tid, som betecknar vändpunkten och på samma gång anger begynnelsen av den ekonomiska exploatering av det gamla euro-

peiska konstbeståndet, som med ständigt ökad intensitet sedan dess pågått. Den stora framstötten gavs oavsiktligt genom Wilhelm von Bodes energiska och epokgörande arbete för utbyggandet av samlingarna i det nuvarande Kaiser Friedrichsmuseet i Berlin. Hans undersökningar av de gamla engelska privat-samlingarna, vilka bland annat resulterade i hans berömda bok *Studien zur Geschichte der holländischen Malerei* (1883), fäste inom några få år blickarna på dessa samlingar som en fyndgruva för den internationella konsthandeln; själv var han för övrigt en av de första att för egen del bearbeta den: icke mindre än 42 av mästerverken i den nyss omnämnda listan hänga nu i Berlinmuseet. En tidigare chef för National Gallery, Sir Charles Holroyd, har förklarat, att det antal målningar som gått ut ur England i direkt sammanhang med Bodes publikationer är »förskräckande». Ett bland de viktigare första data i denna rörelse är hertigens av Marlborough beslut 1885 att avyttra ett större antal målningar ur sitt utomordentligt rika galleri. En episod från denna försäljning ger ett begrepp om de värden det redan då rörde sig om. Genom en skicklig agent bjöd han National Gallery 11 målningar för ett sammanlagt pris av 263,500 pund, d. v. s. närmare 5 mill. kronor, vilket anbud av galleriet accepterades och som senare för vissa av målningarna av regeringen bekräftades. Detta pris skulle säkerligen anses som ett slags vänpris. Men även om det skulle representerat det allmänna marknadspriset då, så motsvarade det ett nuvärde för blott dessa 11 målningar på någonting sådant som 25 millioner kronor eller därutöver. Något senare uppträdde de amerikanska köparna på fullt allvar på marknaden, särskilt efter det Förenata Staternas underliga införseltull på konstverk och de flesta andra kulturföremål av mer än 100 års ålder 1909 äntligen blivit upphävd. (För nyare konstverk o. dyl. finnes sådan tull ännu i dag.) Studerar man närmare den här behandlade förteckningen över betydande »gamla mästare» som bortsålt från England, så finner man att flertalet av de upptecknade numren i själva verket gått till Förenata Staterna, 25 till offentliga museer och — 283 till privata personer och samlingar! Allenast de i denna förteckning upptagna konstverk, som sålunda, säkerligen definitivt, lämnat England, betyda för landet förlusten av ett oerhört och numera oersättligt kulturvärde; hur stor den nationalekonomiska förlusten samtidigt är låter sig ej heller beräknas. Men för att få ett slags approximativ föreställning därom kan man ju utgå från de ovan omtalade prisen för endast 11 betydande målningar för att förstå, att saluvärdet för de 500 konstverken måste representera ett kolossalt sammanlagt belopp och att skillnaden mellan detta värde och konstverkens nuvärde måste, i siffror uttryckt, bli ofantlig. Och ändå äro dessa 500 konstverk kvantitativt blott ett mycket ringa urval ur de utförda skatterna. Det kan kosta pengar för ett land att icke vårda sig om sina kulturvärden.

Konstens moderna vandringsrörelse och engelska åtgärder däremot.

Den konstens vandringsrörelse, som vi ha kunnat iakttaga på en enda av dess färdevägar, är en modern företeelse. Första gången som världen fick ett intryck av de skatter, som länge gömts i engelska privatsamlingar, var på en större utställning i Manchester 1857. Ingen människa tänkte sig då möjligheten av att dessa skatter skulle kunna skingras. När National Gallery på skattkammarens initiativ rekonstruerades 1856, fick den nyutnämnde direktören instruktion att för sitt galleri köpa målningar från utlandet: »Skattkammaren hyser den uppfattningen», skrevs det, »att man skall göra det till regel

att företrädesvis förvärva framstående målningar, som äro till salu utomlands. Vad beträffar de mera betydande konstverk som finnas här i landet, får man antaga, att även om sådana verk kunna byta ägare, de icke komma att lämna våra kuster.» Den officiella optimism, varom detta uttalande vittnar, tog sig vid en så sen och redan kritisk tidpunkt som 1889 uttryck i den mer än förvånande åtgärden att sänka det dittills årligen beviljade inköpsanslaget till National Gallery från 10,000 pund till 5,000, vilket belopp sedermera bibehölls under långa tider. Och så fick det fortgå i en period, under vilken de offentliga museerna i New York, Berlin, Filadelfia m. fl. byggdes upp, och då Pierpont Morgans samling redan börjat bildas, snart åtföljd av de numera världsberömda amerikanska samlingar, som äro förbundna med namnen Gardner, Frick, Johnson, Widener och andra. En grundlig kännare av dessa förhållanden, Sir Robert Witt, har beklagat, att de engelska regeringarna vid denna tid i sin ekonomiska politik gentemot kulturvärdena icke ens hade blick för deras materiella värden. »Mera frikostiga anslag för konstverk under dessa tider skulle ha varit den klokaste möjliga penningplacering, och ett anslag på någon miljon pund, lagt i händerna på skickliga och erfarna experter, skulle för alla tider ha räddat nationella tillgångar som nu äro värda fem till tio gånger denna siffra.» Den enda åtgärd som vidtogs var vissa skattelättnader, till vilka vi längre fram återkomma, avsedda att minska försäljningslusten hos ägare av nationellt och historiskt värdefulla föremål, och införda i Lloyd Georges finanslag 1896. Det var i en sådan situation, då de gamla kulturvärdena strömmade ut ur landet, som ett litet antal av landets kulturvänner, bland dem just Sir Robert Witt, 1903 bildade en ekonomisk sammanslutning, The National Art-Collections Fund, med uppgift att samla landets konstintresserade medborgare till ansträngningar för att om möjligt hejda strömmen och att söka bilda en opinion stark nog för att i sinom tid sätta en damm för den. Den yttersta förebilden för denna organisation var Bodes Kaiser Friedrich-Verein i Berlin, med vars hjälp dess stiftare kunnat göra underverk för sitt museums utveckling, icke minst på Englands bekostnad, men den engelska sammanslutningen var lagd på en långt bredare demokratisk bas. Den nya föreningen ställdes mycket snart inför ett generalprov. Ett av de mest berömda konstverken i engelsk ägo, den s. k. Rokeby Venus av Velasquez, ett av mästarens standardverk, kom i slutet på 1904 oförväntat ut i marknaden, och hembjöds till den nya föreningen för 45,000 pund; kunde detta för dåvarande förhållanden kolossala belopp ej inom kort frist anskaffas, så komme verket utan tvivel att säljas till utlandet. Regeringen vägrade att träda emellan; beloppet anskaffades privat, och sedan dess är »Venus med spegeln» en av National Gallery's prydnader. Några år senare, 1909, kom en ännu värre chock. Den yngre Holbeins världsberömda porträtt av hertiginnan av Milano, av sin ägare, hertigen av Norfolk, sedan 25 år tillbaka deponerat i National Gallery, blev plötsligt sålt, och återbjöds därefter till museet, där det sedan länge ansetts vara orubbligt. En av Förenta Staternas förnämsta samlare bjöd 72,000 pund för det, den tiden ännu en rekordsumma. Regeringen lovade denna gång att bidra med 10,000 pund för att åt England bevara konstverket, eftersom det gällde en mästare, som i själva verket är den stora engelska porträttkonstens stamfader. Denna gång blev allmänna opinionen upprörd; det kändes som en nationell vanära att låta ett verk som detta utvandra. Med hjälp av denna stämning lyckades föreningen i sista stund få ihop beloppet. Ett par donatorer skänkte för ändamålet betydande summor, den ena, en kvinna, gav tredjedelen av hela sin förmögenhet. Mästerverket blev räddat åt England.

Dessa något uppskakande erfarenheter, i förening med kännningarna av den blodavtappning, som sedan åratals oavbrutet pågått genom försäljningen av de verk, för vilka i det föregående redogjorts och oändligt mycket mera därtill, kunde icke bli alldeles utan inverkan på myndigheterna. I känsla av att något allvarligt måste göras, tillsatte »trustees» för National Gallery, utan tvivel i samförstånd med regeringen, år 1911 inom sig en kommitté för att »undersöka möjligheterna att kvarhålla betydande målningar i detta land, ävensom andra frågor berörande de nationella konstsamlingarna». Kommitténs ordförande blev en inflytelserik statsman, lord Curzon of Kedleston.

Skattelindringar i kulturskyddssyfte.

Innan vi närmare ingå på denna märkliga kommitté och dess ännu märkligare resultat, torde här vara platsen att i ett sammanhang lämna en redogörelse för de åtgärder eller, rättare sagt, för den enda åtgärd som dessförinnan i lagstiftningsväg vidtagits för att motverka den för Englands kultur utarmande utförelsen av konstverk och alla andra slag av äldre kulturföremål. Åtgärden består i vissa skattelindringar, åsyftande att dels befordra överlåtelse till kulturella institutioner, dels underlätta för enskild ägare att behålla i sin ägo rörliga värdeföremål av kulturell natur.

Första gången en sådan skattelindring medgives är i 1894 års finansakt, section 15, där det heter:

»Det vare skattkammaren medgivet att återställa bouppteckningsskatten (the estate duty) eller varje annan skatt som upptages med anledning av dödsfall med hänsyn till sådana målningar, tryck, böcker, manuskript, konstverk eller vetenskapliga samlingar, som synas skattkammaren vara av nationellt, vetenskapligt eller historiskt intresse och som givas eller testamenteras för nationella ändamål, eller till universitet, grevskapsråd eller kommunal representation; och ingen egendom, för vilken skatten sålunda skall återställas, får sammanföras med någon annan egendom i och för fastställelse av bouppteckningsskattens belopp.»

Detta första steg är ännu helt obetydligt och avser endast att befordra testamenten av kulturföremål till vissa institutioner. Det nästa, mera betydande steget togs i 1896 års finansakt, section 20, där det ifråga om arvlåtelse av ovan nämnda föremålsgrupper stadgas:

att beträffande »dessa och andra föremål som ej ge inkomst och överlätas för att, sådana de äro, åtnjutas i arvsföljd av skilda personer, dylik egendom skall vid arvlåtarens död icke sammanföras med annan egendom, utan bilda ett särskilt dödsbo, och så länge den, sådan den är, åtnjutes av person som icke har rätt att avyttra den, skall den vara fritagen från bouppteckningsskatt, men om den försäljes eller kommer i någons besittning, som har fri förfoganderätt över densamma, skall den vara underkastad denna skatt.

Den person som säljer sådan egendom eller till vars förmån den blivit såld, ävensom den person som besitter den allenast med fri förfoganderätt, skall svara för skatten och erlägga den, i fall av försäljning inom en månad efter det denna skett, men i fall av besittningstagande, som kan ge fri förfoganderätt, inom sex månader efter besittningens erhållande eller den fria förfoganderättens ikraftträdande.»

Detta stadgande, som ju icke upphäver vad som stadgats 1894, är tydligen tillkommet i avsikt att förmedels den medgivna skattelättnaden motverka försäljning av kulturföremål tillhörande de angivna grupperna, ävensom att motverka sådan arvlåtelse som medger arvtagare fri avyttringsrätt till den ärvda egendomen. Stadgandet synes till och med äsyfta att främja bildandet av ett slags lösörefideikommiss för kulturföremål. Samtliga dessa syftemål äro, där de förverkligas, utan tvivel hinderliga för utförseln av föremålen.

Ytterligare ett par steg längre tagas 1910, i Lloyd Georges berömda finansakt, section 63:

»I det fall att en person dör den 30 april 1909 eller senare, skall för honom section 20 av finansakten 1896 (vilken medger undantag för föremål av nationellt, vetenskapligt eller historiskt intresse) utsträckas till att medge befrielse såväl från de särskilda arvsskatterna på lös och fast egendom (legacy and succession duty) som från bouppteckningsskatten, och den sålunda utsträckt befrielsen skall äga rum, vare sig den sålunda skattefritagna egendomen är arvsfången med särskilt förordnande (settled) eller ej; vidare skall hänsyn tagas ej blott till nationellt, vetenskapligt eller historiskt, utan även till konstnärligt intresse, och skatt skall kunna påläggas, endast när egendomen blivit försäld, och då allenast med hänsyn till det senaste dödsfall, varav egendomen berörts.»

Nyhetera här äro tre: För det första är skattebefrielsen utsträckt även till de särskilda arvsskatterna för lös och fast egendom, för det andra är den utsträckt även till föremål av konstnärligt intresse, d. v. s. konstens hela stora område, och slutligen inträder skyldigheten att inbetala den suspenderade skatten endast då försäljning skett och inskränkes dessutom till arvsskatterna efter det senaste dödsfall, i följd av vilket skattläggning å föremålet skett. Denna sistnämnda inskränkning i betalningsskyldigheten kan ju anses motverka syftet med skattelättnaden, i den mån denna avser att verka restriktivt gentemot avhändelse; men sannolikt är den stadgad för att förekomma att föremålet skall vid upprepade och täta dödsfall kunna bli i förhållande till sitt värde rent av överhypotiserad genom skattskyldigheten. Mest betydelsefull är utan all fråga den utvidgning av skattebefrielsens räckvidd, varigenom alla slag av konstverk kunna komma i åtnjutande därav. Först därigenom får hela metoden en verklig betydelse såsom önskad motåtgärd till stävjandet av den alldeles för starka rörelsen på konstmarknaden med därav följande utförselrisk för de värdefulla konstverken.

Slutligen är att anteckna ännu en modifikation i denna skattelindringspolitik, stadgad i finansakten 1921, section 44, vilken för sammanhangets skull bör upptagas redan här. Stadgandet lyder:

»Oavsett vad som säges i section 20 av finansakten 1896 (vilken genom ändring i sect. 63 av finansakten 1910 ger befrielse från bouppteckningsskatt och övriga arvsskatter för föremål av nationellt, vetenskapligt, historiskt och konstnärligt intresse, så länge de förbli osälda) eller i nämnda sect. 63, skall, efter denna akts fastställelse, skatt icke uttagas på försäljning av någon egendom, för vilken befrielse medgivits enligt sagda sectioner, ifall försäljningen sker till National Gallery, British Museum eller liknande nationell institution, till universitet, grevskapsråd eller kommunal korporation i Förenade konungariket, eller till National Art-Collections Fund.»

Motivet till detta senaste tillägg var att därigenom uppmuntra ägare till konstverk att i första hand hembjuda dem till de nationella samlingarna och därvid möjligen erbjuda ett lägre pris än det han skulle vilja betinga sig av varje annan köpare.

Tillämpningspraxis för dessa skattelindringar.

Vad beträffar tillämpningen av bestämmelserna om återlämnande av skatt enligt sect. 15 i finansakten 1894, är befrielsen medgiven, om gåvan verkligen mottagits av sådan institution som motsvarar sectionens villkor. I tillämpningen av 1896 och 1910 års finansakter har man för medgivande av befrielsen fastslagit den regeln, att föremålen i nationellt, vetenskapligt, historiskt eller konstnärligt hänseende skola äga ett så stort intresse, att de allenast på denna grund skulle anses berättigade att införlivas med någon av de nationella samlingarna. Vid dylika frågor avgörande inhämtar Board of Inland Revenue sakkunnigutlåtande av tjänstemännen vid de nationella samlingarna. Detta tillvägagångssätt anses i praktiken ha visat sig fullt tillfredsställande.

Trustees för British Museum ha på fråga från oss, hur dessa arvsskattelättnader i praktiken verkat, givit det svaret, att det är svårt att med bestämdhet yttra sig därom, då i många fall de skäl, som förmå en ägare att hembjuda ett föremål till staten, äro okända. Det kan emellertid antagas, att skattebefrielsen nog verkar som en lockelse att lämna staten förköpsmöjlighet, mera dock ifråga om föremål av medelmåttig betydelse än beträffande föremål av högsta rang. I förra fallet är skillnaden mellan det pris som ges av ett museum och öppna marknadens pris ej särdeles stor, och skattefriheten kan alltså där bli ett avgörande moment. I fråga om de förnämsta föremålen däremot är det sällan möjligt för staten att bjuda ett pris som motsvarar det som kan erhållas på auktion eller genom privat överenskommelse, och den ägare, som söker förskaffa sig högsta möjliga vinst på försäljningen, finner icke tillräcklig anledning att sälja till staten. Enligt trustees mening verkar alltså denna lagstiftning i begränsad omfattning till de nationella samlingarnas förmån och den utgör alltid en belöning för ägare med allmänanda, men är minst effektiv med hänsyn till de värdefullaste föremålen.

National Gallery, till vilket samma fråga riktats, har svarat, att det med hänsyn till de förvirrande faktorer som inverkat alltsedan 1914 knappast kan anses, att tillräcklig erfarenhet ännu är vunnen, huru denna lagstiftning verkar under normala förhållanden, för att därpå kunna grunda en säker uppfattning om dess värde.

Det är givetvis av intresse att göra klart för sig, hur själva tillämpningen av dessa skattelindringsbestämmelser tillgår för att därav även ur andra synpunkter än de museala kunna draga riktiga slutsatser rörande denna lagstiftnings verkningar och därav följande värde. Vad de båda skatteformerna beträffar är Estate duty den grundläggande arvsskatten, allmän och progressiv från 1 % till 10 % på bouppteckningsvärdet, Legacy och Succession Duties äro ett slags tilläggsskatter till denna allmänna arvsskatt, den förra på lös egendom, den senare på fast egendom, båda progressiva med hänsyn till arvtagarens närmare eller fjärrare släktskap till arvlåtaren från 1 % till 40 % på värdet, varigenom den högsta sammanlagda arvsskatt som kan uttagas uppgår till hela 50 % på arvets uppskattade värde. Därav följer, att den medgivna villkorliga befrielsen från arvsskatten är synnerligen eftersökt. Estate Duty uttages ur själva dödsboet, de övriga av arvtagaren vid arvets utfående.

Uppskattningen av det särskilda dödsbo, som skall kunna avskiljas från det allmänna dödsboet och separat förtecknas i sådan kvarlåtenskap, där värdefulla äldre kulturföremål förefinnas, är anförtrodd åt tjänstemän vid respektive nationella kulturminnesinstitutioner. Dessa officiella värderingsmän ha alltså att bestämma föremålets penningvärde och samtidigt avgöra, huruvida de äga ett

sådant kulturvärde, att det motiverar skattebefrielse. Om sådan befrielse medgives, men föremålet säljes, tillämpas för skatteberäkningen grunder, som äro olika för de särskilda skatteformerna. För Estate Duty lägges till grund för betalningen det i bouppteckningen fastställda värdet. Har föremålet sålts flera år efter bouppteckningen, tar man alltså ingen hänsyn till de faktorer, som under mellantiden inverkat på värdet, till förhöjningar eller sänkningar av det allmänna marknadspriset, förändringar i varans egenskap att vara mer eller mindre eftersökt och dylikt. Betalningsbeloppet utgör helt enkelt den vederbörliga kvoten av den arvsskatt, som är uträknad för hela den till boet hörande samling av skattebefriade föremål, vilken upptecknats som »särskilt bo» (Estate by itself). Ifråga om de båda tilläggsskatterna användes däremot i motsvarande fall försäljningspriset för föremålet som grundläggande värde.

Någon statistik över antalet föremål, som för närvarande åtnjuta arvsskattebefrielse enligt här behandlade lagstiftning, föres icke, då en sådan statistik icke skulle fylla något administrativt ändamål. Föremålen bokföras i stället på ägare, dels individuellt, dels såsom kollektioner, så att ett nummer kan rymma alla de föremål som förvaras i ett visst rum hos ägaren. I Estate Duties Office, där man beredvilligt lämnat oss önskade uppgifter rörande dessa arvsskattefrågor, anser man emellertid, att antalet skattebefrielser för föremål eller föremålsgrupper vida överstiger 100,000. Å föremålets värden finnes däremot en statistik, som visar att det rör sig om högst betydande värdebelopp. Den högsta skattebefriade del av visst bo, som hittills förekommit, är uppskattad till ej mindre än 750,000 pund eller över 13.5 miljoner kronor. Under åren 1919—1928 ha de under året för skattebefrielse uppskattade värdena växlat mellan 525,000 och 2,192,687 pund.

Kontrollen över de skattskyldige.

Kontrollen över detta stora skattelättnadsmaskineri måste givetvis erbjuda vissa svårigheter, då det på myndigheternas övervakning i sista hand beror, om de vid föremålets försäljning förfallna skattebeloppen verkligen bli inbetalda. Denna kontroll tillgår i huvudsak så, att varje ägare vart tredje eller fjärde år tillskrives med förfrågan, huruvida något eller några av hans skattebefriade föremål blivit försälda. Likaså följer man inom arvsskatteverket mycket noga i pressen alla uppgifter om försäljningar av kulturföremål, varigenom en ganska värdefull kontroll kan anses erhållas. Däremot är det omöjligt att på liknande sätt kunna kontrollera alla privata försäljningar, d. v. s. sådana som icke ske på auktion. Upptäckes en försäljning utkräves genast det uttagna skattebeloppet med upplupen ränta, varemot något straff i form av böter eller eljes icke ifrågasättes. Visserligen finnas i 1894 års Estate Duty Act ganska hårda straffbestämmelser för försummelse att inbetala denna skatt, men dessa bestämmelser ha hittills icke kommit till praktisk användning för sådan arvsskatt som upptäckes och utkräves i fall av medgiven villkorlig befrielse. Av detta förfarande synes framgå, att kontrollen är rätt bristfällig. Man anser sig emellertid ha en viss garanti för att de undanhållna skattebeloppen icke bli särskilt betydande i den omständigheten, att åtminstone de större av de bon som åtnjuta dylik skattebefrielse äro sådana, vilkas affärer skötas av sollicitors, vilka väl känna lagen och genom sin ställning knappast kunna undgå att påfordra dess tillämpning. Det är också faktiskt, att betydande skattebelopp årligen utan anfordran inbetalas. Egendomligt nog synes man icke ha tänkt på den närliggande kontrollåtgärden, att i de skattskyldigas årliga självdeklara-

tion upptaga även en förklaring rörande deklaratens förhållande till sin villkorligt arvsskattebefriade egendom. Vad skattebefrielsens ideella betydelse beträffar, är man inom Estate Duty Office av den mening, att denna måhända främst ligger däri att den verkar starkt sammanhållande på enskilda personers eller familjers från äldre tid nedärvda samlingar; redan därigenom anses den väl försvarad. En annan fördel, som genom proceduren med skattelindringsstadgandena vunnits, och som påpekats från museihåll, är den att man genom arbetet med uppskattningen av de massor kulturföremål, för vilka skattefrihet begäres, efterhand fått en eljest utan stora kostnader knappast uppnåelig kännedom in i detalj av landets privata bestånd av värdefulla kulturföremål. Denna lagstiftning har alltså haft den inverkan, att den framdrivit en ytterst omfattande inventering av det rörliga kulturbeståndet, vilken kan bli oskattbar för en fortsatt utveckling av kulturminnesskyddet.

Effekt och värde av den engelska skattelättnadspolitiken.

Ett studium av de engelska arvsskattebefrielserna i kulturskyddssyfte synes ge vid handen, att systemet, använt *utan sammanhang* med andra skyddsåtgärder, endast högst ofullkomligt fyller sitt ändamål. Redan det av trustees för British Museum påpekade förhållandet att det kan ha goda skyddsverkningsför föremål av mera underordnad betydelse, men däremot synes vara så gott som verkningslöst ifråga om konstverk eller andra kulturföremål av högsta rang och värde, är för en sådan värdesättning av systemet avgörande, då det ju är de viktigaste föremålen, som det framför allt är ett offentligt intresse att skydda. Det finnes ett alldeles färskt exempel, som visar riktigheten av trustees för British Museum iakttagelser. Ett av de allra yppersta konstverk som hittills funnits i engelsk privatägo, hertigens av Northumberland s. k. Cornaro Tizian, inköptes sommaren 1929 för National Gallery för ett pris av c:a 2.2 millioner kronor, av vilka staten bidrog med ungefär hälften. Från mycket initierat håll har uppgivits, att den uträknade arvsskatt, som måst inbetalas till staten, därest detta konstverk sålts till enskild köpare, in- eller utländsk, uppgick till det kraftiga beloppet av 28,000 pund eller över 500,000 kronor. Ett sådant belopp borde ju, synes det, vara tillräckligt för att tillförsäkra staten konstverket i konkurrens med utländska köpare. Emellertid är det en offentlig hemlighet, som för övrigt avslöjades under parlamentsdebatten om statsanslaget för konstverkets förvärfvande, att ägaren, därest han så velat, kunnat sälja det till en amerikansk samlare för lägst 200,000 eller till och med för 250,000 pund, alltså för ett belopp av mellan 3.5 och 4.5 millioner kronor. Den uppgivna halva arvsskattmiljonen spelade alltså för skyddet av konstverket ingen avgörande roll, ehuru den naturligtvis hade en god inverkan. Staten betalade ju, inklusive arvsskatten, endast 2.7 miljoner kronor för konstverket. Vad som i sista hand räddade det åt England, var säljarens berömvärda allmänanda.

Detta exempel är belysande även i ett annat avseende; det ådagalägger den villkorliga arvsskattebefrielsens egenskap av att i förtäckt form vara ett kulturskyddsanslag, och som sådant har det säkerligen genom sina psykologiska verkningskrafter långt större betydelse än den rent ekonomiska. Använt isolerat är systemet icke för sitt ändamål tillräckligt, men säkerligen kan det få en avsevärd betydelse, särskilt om det klokt inpassas i samband med andra skyddsåtgärder.

Arvsskattelättnader i andra länder.

I sammanhang med frågan om de engelska skattelättnaderna i kulturskydds-syfte må här omnämnas, att även i andra länder dylika skattelättnader äro medgivna. I vissa länder har man därvid inskränkt sig till att medge befrielse för lagstadgad arvs- eller gåvoskatt, när föremål genom testamente eller gåva överlämnats till offentlig samling, men särskilt i två länder har man gått vida längre. Sålunda underlättar den i *Tyskland* gällande arvsskattelagen åtkomsten av äldre kulturföremål genom såväl arv som gåva; man vill därmed förhindra, att den nye ägaren av beskattningsskäl skall nödgas tillgripa försäljning, särskilt till utlandet. Full skattefrihet är medgiven för rörliga, för försäljning ej avsedda föremål av historiskt, konsthistoriskt eller vetenskapligt värde, vilka minst 20 år befunnit sig i arvlåtarens (givarens) ägo, såvida de tillfalla efterlevande make, bröstarvinge, föräldrar eller syskon och enligt närmare officiell anvisning nyttiggöras för forsknings- eller folkbildningsändamål. Skattebefrielsen träder ur kraft, därest det befriade föremålet avyttras inom tio år från arvfallet. I övrigt bli rörliga föremål, vilkas bevarande ha offentligt intresse genom sin betydelse för konst, historia eller vetenskap, i så måtto gynnade, att de vid taxeringen för arvsskatt uppskattas till ett värde från 30 % ända till blott 10 % av det normala taxeringsvärdet, detta med hänsyn till deras relativa betydelse för forskning eller folkbildning. I *Österrike* medgives genom lag den 10 februari 1919 liknande lättnader på det sätt, att efter ansökan och särskild prövning lämplig nedsättning i arvsskattetaxering beviljas för konstverk, vilka kunna anses äga ett förblivande värde. Den befrielse från skatt, som den sålunda medgivna nedsättningen av konstverkens beräknade förmögensvärde medför, upphör emellertid, därest konstverken inom loppet av tio år försäljas eller överförs till utlandet, men däremot icke därest de utan ersättning överlåtas till en offentlig samling inom riket. Även i *Holland* förekomma liknande nedsättningar, vilka finansministern i förekommande särskilda fall är bemyndigad att bevilja. Frågan om betydelsen av dylika arvsskattelättnader i kulturskydds-syfte skall längre fram behandlas i lämpligt sammanhang.

»Curzon-kommitténs» betänkande av år 1913.

Den av synnerligen framstående män sammansatta kommitté med lord Curzon som ordförande, vilken den 14 november 1911 tillsattes av National Gallery's trustees för att undersöka möjligheterna att kvarhålla betydande målningar i landet och andra för de nationella konstsamlingarna viktiga frågor, arbetade i över två år på lösningen av sin för det engelska kulturföremålsbeståndets skyddande utomordentligt viktiga uppgift. Dess betänkande är daterat den 13 december 1913 och är åtföljt av en massa bilagor, den viktigaste en hel volym »minutes of evidence», detaljerade referat över de muntliga förhör kommittén enligt vanlig och praktisk engelsk metod anställt med ett antal bland landets främsta sakkunniga på kommitténs arbetsområde. Bland bilagorna märkes för övrigt just den lista över betydande konstverk, som under de då närmaste åren utvandrat ur England och ur vilken vi i det föregående lämnat intressanta och upplysande uppgifter, ävensom en översikt över de viktigaste data i den utländska kulturskyddslagstiftningen.

När man, som naturligt är, kastar sin första blick på sammanfattningen av kommitténs slutsatser och yrkanden, så finner man den onekligen genom sin

längd imponerande. Den innehåller ej mindre än 35 särskilda punkter, av vilka dock endast 13 beröra huvudproblemet, att skydda de engelska konstskatterna mot utförsel, under det att det övriga rör sig om för statens konstsamlingar mer eller mindre viktiga ekonomi- och organisationsfrågor.

De 13 punkter, i vilka kommittén samlat sina tankar angående möjligheterna att lösa det stora aktuella skyddsproblemet, ha formen av följande förslag eller uttalanden:

1) att det är olämpligt att lagstifta efter de linjer, som uppdragits i den italienska lagen om begränsning eller förbud för utförsel av konstverk ur landet;

2) att det är olämpligt att lägga exportavgift på målningar eller andra konstverk, som utföras ur landet;

3) att det är lämpligt att pålägga stämpelskatt vid försäljning av konstverk inom landet;

4) att man bör anhålla hos regeringen om ökning av det årliga ordinarie statsanslaget till National Gallery från 5,000 till minst 25,000 pund och att trustees befrias från skyldigheten att vid års slutet återlämna den del av beloppet, som under året ej kommit till användning;

5) att det, även med sålunda ökat anslag, skulle vara orätt av trustees att förbinda sig att icke någonsin av regeringen begära extra anslag; tvärtom måste med hänsyn till ett visst antal mästerverk tid efter annan extra anslag begäras, alldeles såsom hittills skett, för att därigenom förekomma, att sådana mästerverk gå förlorade för nationen;

6) att, för det fall att regeringen ej vill eller kan bevilja de begärda högre anslagen, följande utvägar måtte rekommenderas till dess beprövande:

a) skatt på bruttoinkomsterna vid försäljning av konstverk på offentlig auktion;

b) alla från konstverk härrörande intäkter av samtliga arvsskatter böra avskiljas och särskilt bokföras för att läggas till de olika nationella samlingarnas särskilda inköpsfonder;

c) alla inkomster av fotografier och inträdesavgifter vid de båda statsgallerierna (National och Tate) böra fonderas och läggas till inköpsmedlen;

7) att all möjlig hjälp och uppmuntran måtte efter närmare anvisningar lämnas till National Art-Collections Fund;

8) att ett sällskap »Friends of Arts» måtte bildas efter linjer, som förordats i särskilt memorandum av lord Curzon;

9) att det icke är önskligt att upprätta ett officiellt eller offentligt register över konstverk i landet eller att lagstifta för att tvinga deras ägare att lämna förköpsrätt åt nationen eller att på annat sätt begränsa friheten att inneha och förfoga över sådana verk;

10) att trustees och direktören för National Gallery måtte åtaga sig att konfidentiellt vända sig till ägarna av samlingar, innehållande målningar, som de anse vara antingen omistliga eller i hög grad värdefulla för nationen, och försöka att genom privata förhandlingar erhålla deras erbjudande att förbehålla sådana målningar åt staten;

11) att i ersättning för sådana erbjudanden, eller i fall av försäljning till staten av föremål av detta slag, ägarna måtte tillerkännas sådana förmåner eller medgivanden, som kunna befinnas lämpliga och genomförbara (härmed menas närmast »sociala förmåner»).

12) att vid försäljning till nationen köpesumman skall fritagas från arvsskatter vid säljarens död;

13) att hos regeringen måtte göras framställning om revision av 1894, 1896 och 1910 års finansakters bestämmelser rörande konstverk i syfte att bereda nationen vissa fördelar i ersättning för däri beviljade arvsskattelättnader.

Kommitténs utgångspunkter.

I inledningen till den motivering, på vilken kommittén stöder dessa uttalanden och yrkanden, anges först den viktigaste anledningen till hela utredningen på följande sätt:

»Snabbt och i stor omfattning ha förhållanden inträtt, som visat det trängande behovet av den undersökning som anförtrotts oss. Utförseln eller lösryckandet av målningar ur privata samlingar har tagit en sådan fart, att denna företeelse måste framkalla allvarliga farhågor. Gång på gång har pressen innehållit meddelanden om försäljning och utflyttning av märkliga mästerverk, som länge haft sitt hemvist i vårt land; och varje ny förlust av en sådan nationell klenod har följts av ett skri av beklaganden. Och ändå kan allmänheten knappast föreställa sig den omfattning detta förlopp erhållit eller den stigande hastighet, varmed det numera utvecklar sig. Vi ha därför med sakkunnig hjälp gjort upp en lista, givetvis ofullständig, å de berömda mästerverk, som vederligen lämnat riket, särskilt under de senaste åren, och om ingenting göres för att hejda denna rörelse, måste vi utan någon tvekan förutsäga, att denna lista under närmaste kvartssekel, kanske redan tidigare, skall bli mer än fördubblad.» Och i anslutning till denna förklaring formulerar kommittén den första av sina uppgifter sålunda: »Vilka äro och var har man att söka de framstående målningar, värda att betecknas som »gamla mästare», vilka vi borde söka att förvärva eller bemöda oss om att kvarhålla i landet; och vilka äro medlen för att förvärva eller kvarhålla dem?»

Har man redan vid den första genomläsningen av de punkter, vari kommitténs lösning av kulturskyddsproblemet är angivet, känt en viss förvåning över dess utpräglad negativa beskaffenhet, så stegras denna förvåning ytterligare, när man finner kommittén själv i starka ord beteckna detta problem som sitt huvudproblem. I de tretton punkterna förkastas såsom olämpligt praktiskt taget hela det kulturminnesskydd, som, låt vara med större eller mindre framgång, ansetts tillrädligt och befunnits tillämpligt i andra länder. Den italienska metoden, anlitad och utvecklad sedan århundraden tillbaka, är befunnen olämplig att försökas ens som nödvärn i en trängande situation. Man vill icke ha exportförbud eller allmänna exportavgifter på konst, ej ens registrering och skydd för de högsta konstvärdena, icke förköpsrätt för staten eller överhuvud någon som helst åtgärd för att i det allmännas dock livligt insedda intresse begränsa den privata förfoganderätten ifråga om konstnärlig egendom. Det franska klasseringssystemet med därav följande skyddsåtgärder, som dock sedan decennierna är infört i England för fasta minnesmärken, förefaller icke ens att ha ansetts värdigt att diskuteras. Kommittén stannar i första hand för kravet på en visserligen procentuellt betydande, men med hänsyn till de karakteriserade förhållandena ringa höjning av National Gallery's inköpsanslag, i förening med förslag om stämpelskatt på försäljningar av konstverk inom landet, en skatt, som väl är avsedd att bereda medel till konstinköp, men som måste få till naturlig och neutraliserande biverkan att själva försäljningen av de konstverk, som lossna ur samlingarna, därigenom skulle tendera att flyttas utanför rikets gränser. Och vad beträffar de förslag, som göras endast subsidiärt, för det fall att regeringen icke skulle bevilja de begärda anslagsökningarna, så falla de samt och synnerligen inom palliativens område, möjligen med undantag för förslaget att samtliga intäkter av arvsskatterna på konstverk skulle fonderas och användas för konstinköp, i förening med förslaget att beviljandet av villkorliga lättnader i dessa arvsskatter skulle lämnas, endast under förutsättning av vissa

förmåner för det allmänna. Tanken att genom privata förhandlingar förmå enskilda ägare till omistliga konstverk att förbehålla dessa åt staten kunde väl i något enstaka fall väntas leda till resultat; såsom verksam åtgärd i stort för att hejda den väldiga utförseln icke minst av dylika verk måste den säkerligen redan på förhand inses vara förfelad.

Ett negativt resultat och dess orsaker.

Ett så ringa resultat av två års arbete, utfört av så skickliga och för sin uppgift så intresserade män, får naturligtvis icke tillskrivas intellektuell oförmåga att intränga i det föreliggande problemet och finna en eller annan antaglig lösning på detsamma. Man frestas därför att söka den verkliga anledningen till detta resultat antingen i vissa oförmånliga omständigheter, förknippade med kommitténs arbete, eller i psykologiska skäl, individuella eller nationella, som under arbetets gång kunnat begränsa möjligheterna för kommittén att med nödig kraft föra fram ett verkligt positivt förslag, eller måhända i båda dessa skäl tillsammans.

Ett ingående studium av kommitténs publicerade men numera ytterst svåråtkomliga referat av överläggningarna med de av kommittén tillkallade sakkunniga bestyrker riktigheten i dessa antaganden. Den bilaga till betänkandet, vari dessa referat äro sammanförda, är en rik guldgruva för vinnandet av ingående upplysningar såväl om de olika sidorna av hela kulturskyddsproblemet, sådant det tedde sig i Europa, efter det Förenta staternas konkurrens om de gamla europeiska kulturskatterna på allvar trätt fram, som även om speciellt engelska synpunkter på problemet i denna situation. Den sakkunskap som här kommer till orda är både grundlig och mångsidig; den representerar såväl långvarig museal erfarenhet som förtrogenhet med den internationella konsthandels metoder och ingående kännedom om engelsk psyke och dess sätt att reagera inför materiella eller ideella krav.

Redan i det sätt, varpå dessa överläggningar leddes och fördes från kommitténs sida, finner man ett av huvudskälen till resultatet av dess arbete. Kommittén var ju sammansatt uteslutande av ledamöter i National Gallery's styrelse; därav följde oundvikligen att tyngdpunkten i kommitténs intresse kom att ligga i ett fördelaktigt förvärvande åt statens samlingar av de framstående konstverk, som ur landets privatsamlingar kunde komma ut i marknaden, i stället för att den bort ligga i konstverkens kvarhållande inom landet, i vems ågar det vara månde.

Kommittén motvillig mot alla exportrestriktioner.

Detta framgår med största tydlighet av det sätt, varpå under överläggningarna frågan om varje för ägaren i någon mån restriktiv exportlagstiftning behandlas. När vid den första av dessa överläggningar den då tillkallade sakkunnige yppar ett visst intresse för den italienska lagstiftningen, avbrytes han av lord Curzon, som upplyser honom att kommittén redan på förhand haft denna lagstiftning på tal och funnit »betänkligheterna mot densamma stora och nästan överväldigande». Visserligen framställes mera för formens skull den frågan till flertalet sakkunniga, vad deras mening är om en lagstiftning som i det allmänna intresse begränsar ägarnas frihet att, om de så önska, sälja sina tavlor till utlandet, men så snart den tillfrågade visar något intresse för denna

sida av saken, blir han så gott som nedtystad av de mest energiska motargument. Resultatet av överläggningarna om denna viktiga sida av problemet relateras i betänkandet med följande två meningar: »Vissa av våra sakkunniga voro böjda för att förorda för Storbritannien en modifierad form av den italienska lagen, och att antingen förbjuda utförseln av ett litet antal målningar av det högsta värde eller att tvinga ägarna av sådana konstverk att lämna regeringen förköpsrätt till dem till ett pris, fastställt genom värdering. Men vi funno att dessa *a priori* förslag sällan överlevde en närmare granskning; ty intet enda vittne ville förorda det offentliga och officiella register, vilket i båda fallen måste bli oundvikligt, och när det rivaliserande alternativet att söka försäkra sig om samma förmån med andra och frivilliga medel blev utvecklat, vidhöll man icke tanken på tvång.» Av en noggrann jämförelse med referaten framgår att denna sammanfattning innehåller en ganska modifierad sanning. En av de sakkunniga säger gång på gång, att en restriktiv lagstiftning är den enda effektiva metoden »att skydda sig mot utförsel av de omistliga verken», och låter ej förmå sig att vika från denna mening. En annan är lika orygglig i vidhållandet av samma uppfattning trots ett efter alla konstens regler bedrivet energiskt korsförhör: Inalles tillfrågades endast 11 av de 14 hörda sakkunniga om sin uppfattning av värdet och lämpligheten av en restriktiv lagstiftning och då alltid om en dylik efter italienskt mönster; 3 fingo således aldrig tillfälle att uttala sig därom. Av de 11 voro 5 för och 6 emot restriktioner, men av dessa 6 voro 2 representanter för konsthandeln och därigenom uppenbart jäviga som »vittnen» i denna fråga. Egendomligt är, att intet annat restriktivt lagstiftningsexempel än det italienska ens fördes på tal. I Frankrike hade dock 1909 års lag med dess försök till åtgärder för klassering av privatägda rörliga kulturföremål sedan några år tillbaka varit tillämpad, och redan innan de sakkunniga tillsattes, hade den definitiva franska lagen till skydd för historiska minnesmärken varit under utarbetande. Innan kommittén var färdig med sitt betänkande hade den i form av lagförslag mer än ett år varit föremål för livlig offentlig diskussion och den promulgerades ett par veckor efter det kommittén avslutade sina arbeten. Varken 1909 års lag eller detta stora lagförslag finnas ens omnämnda i kommitténs betänkande; de existerade icke för kommittén.

En mycket stor del av överläggningarna upptages av frågan, huru man skall kunna bestämma huru många och vilka »gamla mästare» som skola anses så värdefulla, att man under alla förhållanden bör söka att bevara dem åt landet. Härmed är man inne på den brännande registerfrågan. Även om man slår ifrån sig tanken på restriktiv lagstiftning, vill det icke lyckas kommittén att komma ifrån ett register ändå. Diskussionen i denna fråga måste ses mot bakgrunden av att man redan före sakkunnigöverläggningarna tydligen är på det klara med att man endast förmedels statsförvärv i olika former vill söka bevara de viktigaste målningarna. Ett offentligt register måste man naturligtvis vara ytterst rädd för, om man tänker sig att staten skall i fri konkurrens och på lika villkor tävla med de utländska spekulanterna. Staten uppträder då genom ett dylikt register själv öppet som spekulant och liksom inbjuder sina utländska medtävlare till offentlig auktion, varvid ägarnas anspråk givetvis komma att stegras. Det diskuteras till och med, om man skall våga sig på att uppgöra en hemlig lista. Vad tre veta, det vet hela världen; man kan ju icke ens låta en ägare i förtid få veta, att man spekulerar på hans tavla. Strax viskar han om saken i örat på en konsthandlare, och så är auktionen i gång. Man diskuterar fram och tillbaka utan att inse, att problemet, taget från denna utgångspunkt, är olösligt. Ett register *med* restriktioner kan bli relativt ofarligt för alla parter; ett register utan restriktioner är farligast för den spekulant, för vilken konstverket,

såsom till på köpet alla inse, är omistligt, eftersom det står på hans speciella desiderata-register. Kommittén enar sig till sist om att det skulle vara nyttigt att ha åtminstone ett litet register, om man blott kunde hemlighålla det. Förefintligheten av detta i stillhet önskade register omnämndes dock icke annat än i de mest förtäckta ordalag i kommitténs officiella förslag.

Statsinköp den enda verkliga skyddsåtgärden.

Däremot kunde man ju icke hemlighålla, att man för att kunna förvärva sådana målningar, som enligt den allmänna opinionens mening absolut icke finge gå ut, måste begära pengar, men man tycktes icke inse, att fordran på stora inköpsanslag, om blott konstmarknaden trodde att de skulle beviljas, vore lika farlig för staten som någonsin ett register, så vida icke anslagen bleve så oerhörda, att staten praktiskt sett kunde slå ned t. o. m. den amerikanska konkurrensen med dess hart när outtömliga resurser. En köpstark spekulants uppträdande på marknaden måste ju alltid bli till ägarnas fördel, och ägarna önskade ju alltid högsta pris. Ny köpkraft betyder i och för sig alltid prishöjning. Detta faktum hindrade icke diskussion om sådana idéer som den, att en ständigt utfyllt kredit på en miljon pund borde stå till statssamlingarnas förfogande för att kunna köpa önskvärda verk, som komma ut i marknaden, och därigenom få dem kvar i landet. Man tycktes icke inse, att en dylik kredit, så snart dess existens bleve bekant, komme att kräva mycket täta utfyllningar, då den formligen komme att driva ut i öppna marknaden ett flertal av landets förnämsta äldre målningar. Däremot insåg man, att parlamentet aldrig skulle gå med på ett dylikt äventyr, och denna insikt stoppade både detta förslag och andra liknande. Men i valet mellan statsinköp och restriktiva åtgärder segrade i alla fall, trots många andra uppslag från de sakkunniga, inköpsalternativet, låt vara i tämligen blygsamma dimensioner. Det framgår icke av kommitténs betänkande, huru den tänkte sig att det med så relativt måttliga penningmedel i förening med de existerande villkorliga skattelättnaderna och vissa andra detaljer i förslaget skulle bli möjligt att bygga ens landfästena till en fördämning mot utförelseströmmen. Erfarenheten borde redan då ha kunnat visa, att denna ström var för stark för att kunna hejdas allenast med statens tillgängliga guld; erfarenheten efteråt har visat det till fullo. Utströmningen berördes icke det ringaste av kommitténs föreslagna åtgärder, och skulle säkerligen icke ha gjort det, även om de till punkt och pricka blivit godkända och verkställda. Det vore säkerligen ingen konst att för tiden efter 1913 uppgöra en lika förskräckande lista på ur England utvandrade mästerverk som kommitténs lista för tiden före samma år. En sådan lista torde för övrigt existera hos de engelska konstmyndigheterna, men den har icke publicerats och kommer av skäl som lätt inses säkerligen ej att publiceras.

Det folkpsykologiska skälet till Curzonkommitténs misslyckande i lösningen av den uppgift, som den i sitt betänkande själv uppställt som sin främsta och mest trängande, ligger utan tvivel i en sedan gammalt karakteristisk engelsk motvilja mot att finna sig i egendomsrättsliga begränsningar till och med för ändamål, som måste anses vara av ett stort offentligt intresse. Gärna individuella och frivilliga uppoffringar; den organiserade uppoffringen har däremot aldrig varit populär i England och måhända allra minst inom landets ledande klasser. I kommitténs betänkande får denna privatekonomiska synpunkt på en nationell utarmning, vars symptom erkännas för varje gång ha framkallat ett allmänt »skri av beklaganden», mycket starka uttryck. Ett av dessa lyder så:

»Vidare äro förhållandena sådana, att de skulle göra ett ingripande i äganderätten särskilt kännbart och förhatligt i nuvarande tid. Att på ägarnas skuldror lägga tunga skattebördor och sedan beröva dem vad som i många fall ger dem enda möjligheten att bära dem skulle nästan vara en raffinerad grymhet och skulle mot regeringen väcka en berättigad förbittring just i det ögonblick, då den borde söka tillvinna sig sympati och försäkra sig om samarbete med den klass, som äger dessa mästerverk.» Det torde knappast kunna betvivlas, att man i England, icke minst inom den befolkningsklass, vars ekonomiska intressen kommittén med ett sådant uttalande ville skydda, funnit detsamma väl öppenhjärtigt. De lidna nationella kulturförlusterna hade redan vid denna tid framkallat en så djup och allmän bitterhet, att man var fullt beredd på uppoffringar, blott en väg anvisades, på vilken uppoffringarna kunde leda till målet och därmed vara till verkligt gagn. Curzon-kommittén kunde ej anvisa denna väg.

Kulturskydds rörelsen alltjämt levande.

Att en sådan nationell känsla för kulturskyddets betydelse alltjämt lever i England, därför ha talande bevis givits under den tid, som gått sedan Curzon-kommittén nedskrev den nyss citerade, väl krasst formulerade meningen. Och de ha till yttermera visso givits under ett tidsskede, då skattebördorna i England till följd av världskriget äro ojämförligt mera tryckande, framförallt för de besittande klasserna, än de voro under åren närmast före kriget. De känslor, som sålunda kommit till uttryck, ha framkallats av de oerhörda förluster, som oupphörligen förorsakats landets kulturarv genom fortsatt utförsel i oförminskad skala av framstående konstverk, även sådana som representera kulturarvets högsta värden. I vissa fall ha dessa känslor givit allmänna uttryck av verklig nationell förödmjukelse och förbittring, såsom vid de tillfällen, då Gainsboroughs »Blue boy» eller Rafaels stora Panshanger-madonna lämnade England. Det var närmast den genom officiell likgiltighet möjliggjorda utförseln av Gainsboroughs kanske främsta, i alla händelser mest populära verk, som 1922 framkallade en interpellation av Sir Philip Sassoon, vilken kraftigt framhöll det trängande behovet av effektiva åtgärder mot den fortsatta kulturella åderlåtningen och vädjade till skattkammarkanslern att i en så vital fråga tillfredsställa en mening, vilken måste betraktas såsom landets allmänna. Dåvarande kanslern, den konservative Sir Robert Horne, svarade enligt Hansard bland annat följande:

»Han uppskattade till dess fulla värde den ståndpunkt interpellanten intagit i fråga om att åt nationen bevara vissa konstverk, vilka, ifall de förlorades, skulle bli fullkomligt oersättliga såsom delar av nationens kulturskatt. Om vi över huvud vilja sätta något värde på konstens skatter, måste vi tillgripa varje medel som står i vår makt för att bevara dem. Han trodde också att det skulle visa sig möjligt att taga nödiga mått och steg för att rädda dylika mästerverk åt nationen. De voro till sitt antal relativt fåtaliga, och kostnaden för deras förvärvande åt staten borde icke behöva bli överdrivet stora.» »Naturligtvis», fortsatte han, »kan staten icke förväntas förvärva sådana målningar för större belopp än som motsvarar deras verkliga värde. Jag har vidtagit en anordning, varigenom ett rimligt pris åsatts de målningar det närmast gäller; skulle ett högre pris krävas och betalas för dem, fruktar jag att vi måste trösta oss med att ha gjort vårt bästa för att hålla dem kvar. Naturligtvis kan jag icke med vad jag gjort binda vare sig mina efterträdare i ämbetet eller kommande rege-

ringar, men jag anser, att det är fullt rimligt, att vi skola vara beredda att i parlamentet bevilja skäligen belopp för att rädda dylika mästerverk, ifall de komma ut i marknaden med verklig risk att gå ur landet. Jag har med största sympati lyssnat till interpellantens anförande, och jag är för min del fullt redo att under sådana förhållanden som han påvisat göra framställning till parlamentet att bevilja nödiga medel.»

Den åtgärd Sir Robert Horne i sitt interpellationssvar syftar på, är nu till sitt reella innehåll känd. Den bestod däri att efter förhandlingar med de speciella konstmyndigheterna en lista uppgjorts på sådana konstverk, vilka såsom omistliga borde föranleda statsförvärv. Listans omfattning och innehåll äro ej kända, ej heller de pris, som efter värdering åsatts de på densamma uppförda konstverken. Men helt nyligen har det visat sig, att den förbindelse som 1922 års regering under hand avgivit ansetts bindande även för de senare engelska regeringarna. 1929 begärde den nu sittande regeringen ett anslag av 106,000 pund eller närmare 2 millioner kronor för inköp av två högvärdiga konstverk, den redan tidigare av oss omnämnda Cornaro Tizian och den s. k. Wiltondipytyken, och det upplystes under debatten, att dessa båda verk voro uppförda på den lista, vars tillvaro Sir Robert Horne 1922 antytt. Av det begärda anslagsbeloppet framgår också den officiella värderingssumman för de bästa konstverken. De stodo emellertid ej att få för detta belopp, utan enskilda mecenater måste träda emellan med ungefär lika mycket till för att rädda dem, vilket ju bäst vittnar om svagheten i den från Curzonkommittén härstammande kulturskyddsmetod, som i den nu omtalade anordningen tillämpats. Det bör här tilläggas, att det betydande anslaget kraftigt försvarades av regeringen och beviljades utan votering efter motstånd endast från arbetarpartiets yttersta vänsterflygel.

Det pågår numera i England en ganska stark rörelse för att söka uppnå ett verkligt effektivt skydd för de förnämsta av landets äldre konstskatter av olika slag. Den nuvarande ordföranden i National Art-Collections Fund, vilket sällskap för närvarande blott i medlemsavgifter årligen disponerar c: a 10,000 pund för inköp av framstående konstverk, men som vid extraordinära tillfällen alljämt med storartad framgång kunnat vädja till den enskilda offervilligheten, när så krävs för räddandet av gamla kulturskatter, har i sällskapets 25-års-skrift 1928 diskuterat problemet. »I vilken omfattning», frågar han, »kan och bör den enskilda offervilligheten i landet för skyddandet av dess gamla konstbestånd utfyllas och förstärkas på lagstiftningsväg?» Hans svar på denna fråga kan i korthet sammanfattas sålunda: Även om man bör erkänna, att det även ifråga om framstående verk av engelska konstnärer kan vara ett nationellt intresse att göra dem kända i utlandet genom att medge deras utförelse i syfte att införliva dem med offentliga samlingar, så är det åtskilligt som bör göras för att äldre såväl engelska som icke engelska konstnärers verk icke måtte lämna landet. Och alldeles särskilt gäller detta det begränsade antalet av verkligt stora mästerverk, vilkas räddande åt nationen är av det intresse, att vi icke få stå tvekan inför något slag av uppoffringar för att hindra dem från att utvandra. Efter en överblick över olika länders lagstiftningsprinciper i sådant skyddssyfte fortsätter han: »Ifall parlamentet är berett att godkänna en exportförbudspolitik, behöver listan på exportförbudna verk icke bli synnerligen lång. Skulle däremot det direkta ytterlighetsalternativet med speciella anslag från fall till fall antagas, då måste det också tillämpas varje gång ett av de stora mästerverken komma ut i marknaden.

Med all hänsyn tagen till landets nuvarande finansiella svårigheter hoppas vi alltjämt, att statsmakterna i denna fråga skola visa verklig framsynthet, att

de skola göra klart för sig att det är gagnlöst att stänga dörren, när mästerverken redan gått, och att tiden nu är inne att även med uppoffringar vidtaga åtgärder för att rädda, och rädda snart, de mästerverk vi ännu ha kvar. Vi äro beredda att stödja skattkammarkanslern i varje system utom den rena konfiskationens, med vilket han vill uppnå det mål, mot vilket vi alla sträva.»

I parlamentet fick regeringen senast 1929 en påstötning att på allvar upp- taga denna lagstiftningsfråga. Det skedde genom en interpellation till premiärministern av en framstående högerman, kapten Cazalet, som frågade, huruvida premiärministern hade för avsikt att genom lag söka förekomma utförsel från landet av kulturföremål, som äga nationell, historisk och konstnärlig betydelse, och huruvida han i en sådan lagstiftning ville taga hänsyn till den franska och italienska lagstiftningens bestämmelser. Härpå svarade Mr Mac Donald, att han suttit så kort tid vid makten att han ännu ej haft tillfälle att ägna sin särskilda uppmärksamhet åt denna fråga, men att han hyste ett livligt intresse för saken, alltid vore tillgänglig för förslag och därvid icke hade något emot att beakta de nämnda utländska lagstiftningarna. Under den nyss berörda debatten om anslaget för konstinköp förekommo från olika håll i underhuset liknande påstötningar, varav den slutsatsen kan dragas, att den allmänna opinionen i vida kretsar håller på att samla sig till en attack mot det nuvarande ur olika synpunkter för landet dyrbara låt-gå-systemet.

Nationalisering som kulturskyddsprincip.

Representerar England den ena ytterligheten i fråga om de principiella betraktelsesätt, som lagts till grund för kulturminnesskyddet, så företrädes den motsatta ytterligheten av länder, där utgångspunkten för detta skydd angives genom en förklaring av landets äldre kulturminnen såsom nationalegendom. Det land, där denna utgångspunkt först valts, är *Grekland*. I sammanhang med de stora lagarbeten, som nödvändiggjordes av det nya Greklands vunna självständighet, utarbetades och fastställdes 1834 till skydd för landets gamla kulturminnen en lag, vars grundsats innehålles i den berömda artikel, vari fastslogs, att »alla antika föremål i Grekland skola anses såsom alla helleners gemensamma nationalegendom, då de äro utförda av det helleniska folkets förfäder». Lagens övriga bestämmelser äro avfattade för att ge praktisk tillämpning åt denna grundsats, vars omfattning fastställes genom en förklaring att »även sådana föremål som härröra från den kristna konstens tidigare epoker och den så kallade medeltiden inneslutas i denna lags föreskrifter».

1834 års lag efterföljdes av den ännu gällande grekiska lagen om minnesmärken av 1899, vilken uttryckligen bygger på samma grundsats som sin föregångare. Därav följer helt naturligt, att bestämmelserna om utförsel äro synnerligen restriktiva och straffen för deras överträdande ytterst stränga. Utförsel till utlandet av i Grekland funna fornsaker är förbjuden utan skriftlig licens från kulturministeriet, som äger utfärda sådan licens allenast rörande fornsaker, vilka enligt utlåtande av en permanent sakkunnig kommission sakna värde för rikets museer. För licensen har exportören att betala en exportavgift av 10 % å saluvärdet, fastställt enligt vissa regler. Den som utför fornsaker ur landet eller därvid är behjälplig dömes till fängelse från tre månader till fem år. Fornsakerna i fråga konfiskeras; kan detta ej ske, gåldas skadestånd till motsvarande värde. Straffet drar med sig mistning av medborgerliga rättigheter under högst fem år. Angivare belönas med en tredjedel av föremålets värde.

Genom tilläggslagar av den 9 dec. 1920 och den 10 aug. 1921 stadgas yttermera, att handlande eller enskilda, som innehava konstföremål eller föremål av historiskt värde, av vad slag de vara må, härrörande från tid före 1830, äro pliktiga att för registrering och värdering deklarerera dessa föremål för vederbörande arkeologiska myndigheter. De deklarerade föremålen äro exportförbudna; de få icke ens pantsättas för skuld, vid vite av skuldens annullering. Hela lagstiftningen är konsekvent genomförd från utgångspunkten att den privata ägaren blott är innehavare och vårdare av en nationalegendom, och att staten i fråga om dennas innehav och värde kan förfoga uteslutande enligt sitt eget intresse.

Den *turkiska* lagstiftningen i fråga om antikvitetskydd följer grundsatser, som nära överensstämma med de grekiska. Den alltjämt gällande förordningen av den 23 april 1906, som bland annat innehåller mycket stränga bestämmelser i fråga om tillstånd till utgrävning på det osmanska rikets mark, stadgar också exportförbud för antikviteter, funna i riket. I Sèvresfördraget föreskrevs, att denna förordning skulle upphöra att gälla ett år efter fredsratifikationen och ersättas med en ny lag, baserad på vissa principer, avseende att underlätta den internationella arkeologiska forskningen på turkiskt område. Vid slutuppgörelsen rörande detta fördrag lyckades det emellertid turkarna att komma ifrån detta fredsvillkor, vadan de tidigare förhållandena alltjämt förblivit rådande. Även den gällande *egyptiska* minnesvårdslagen av år 1912 följer i det väsentliga samma grundsatser som den grekiska och turkiska, ehuru den i vissa fall innehåller något mjukare bestämmelser.

Självfallet betraktar även *Sovjet-Ryssland* allt vad antikviteter är och heter i princip såsom nationalegendom och behandlar frågan om deras utförsel därefter. Sovjetunionens generaltullstyrelse har i ett reglemente av den 28 september 1928 infört en förteckning över exportförbudna antikviteter och konstföremål. Konstverk i vanlig mening äro exportförbudna, med undantag för flertalet arbeten av levande ryska konstnärer. Likaså alla arkeologiska föremål, ikoner från äldre tid än 1700-talet, gravyrer och konstnärliga editioner tidigare än från 1800-talet, porslin och fajans, kristall och glas, vävda tapeter, mattor, möbler, metallföremål eller annat konsthantverk tidigare än 1800, samt särskilt framstående föremål av senast nämnda kategorier i allmänhet av tidigare ursprungsdatum än 1850.

Nu omnämnda exportförbud äro emellertid icke tillämpliga på föremål, tillhöriga unionens huvudkontor för inköp och försäljning av antikviteter, vilket kontor har monopol på exporten av antikviteter och konstföremål.

Genom tillägg av den 12 oktober 1928 till nämnda reglemente tillerkännes utlänning rätt att utföra antikviteter och konstföremål, vilka inköpts av honom i statens affärsföretag, därest dessa därom avgivit intyg. I alla övriga fall får utförsel av dylika föremål äga rum endast efter speciell tillåtelse av handelskommissariatets organ och på grundval av intyg från upplysningskommissariatets vetenskapliga avdelning. I sistnämnda fall betalas vid licens en exportavgift med 35 % av det värde, upplysningskommissariatet åsätter föremålet i fråga.

III. Allmänna grunder för förslaget till registreringslag.

Den föregående framställningen kan måhända förefalla att vara en onödigt stor inkörsport för en till sitt omfång så liten lag som den av oss föreslagna lagen om registrering av vissa äldre kulturföremål. Men det har säkerligen varit angeläget att konkret uppvisa, hur tidigt behovet av ett kulturminnesskydd, först för fasta minnesmärken, men snart även för rörliga kulturföremål, gjort sig gällande i Europa, hur detta behov efterhand frampressat en omfattande lagstiftning i nästan alla ledande kulturstater och även i flertalet övriga europeiska länder, och hurusom under denna rättsutveckling vissa inbördes rätt skiljaktiga principer utkristalliserats. I vårt land har den lagstiftning som hittills förekommit rörande äldre kulturföremål i huvudsak inskränkt sig till skydd och vård av de rena fornminnena, ett område, på vilket vårt land spelat en framstående roll. Skall nu detta skyddsområde högst väsentligt utsträckas ända till föremål, tillkomna så sent som något mer än ett halvt sekel tillbaka i tiden, har det varit nödvändigt att genom föreliggande exempel från andra länder kunna pröva skälen för en sådan utvidgning av detta område. För övrigt måste ju möjligheten att bedöma såväl värdet av vårt förslag till registreringslag som värdet av det gällande provisoriska exportförbudet och eventuellt behovet av förändringar i detsamma vara beroende av en allmän känedom om motsvarande utländsk lagstiftning.

Vad särskilt beträffar vårt förslag till registreringslag är dess utarbetande närmast föranlett av det riksdagsbeslut, som fattats i anledning av den redan omnämnda motionen angående statskontroll över utförsel av äldre kulturföremål. Vid riksdagens principiella godkännande av motionen förutsattes emellertid även andra tänkbara möjligheter än den i motionen anvisade för vinnandet av motionens syfte. Denna innebörd i riksdagens skrivelse underströks vid Kungl. Maj:ts beslut att låta verkställa den begärda utredningen av föredragande departementschefen, som uttryckligen i sitt yttrande till statsrådsprotokollet hänvisade till den utländska lagstiftningen för vinnande av lämpliga förebilder. Därigenom har vårt uppdrag klart innefattat en principiell undersökning av denna lagstiftning för att få prövat, i vad mån denna skulle kunna erbjuda andra praktiska möjligheter för det godkända syftets vinnande än den, som motionären närmast tänkt sig.

Alternativa principer för kvalitetsskydd.

Såsom framgår av den historisk-rättsliga framställningen, torde dessa möjligheter egentligen inskränka sig till följande tre:

1. Den *italienska* principen, grundad på allmän inventering och tillämpad genom exportförbud och andra tvångsbestämmelser för alla i lagen särskilt karakteriserade föremål, vilka icke av regeringsmakten licensieras, samt för de

licensierade föremålen genom höga exportavgifter, beräknade progressivt efter föremålets penningvärde.

2. Den *franska* principen, utformad i s. k. klassering, företrädesvis obligatorisk, men i vissa fall frivillig, bestående i förteckning endast av sådana äldre kulturföremål, både fasta och rörliga, vilka anses äga ett så betydande värde, att de i kulturens intresse böra skyddas. För de klasserade föremålen stadgas absolut exportförbud under ägaransvar med stränga påföljder.

3. Det *engelska* tillvägagångssättet: villkorliga arvsskattebefrielser, givna i avsikt att för ägaren underlätta möjligheten att behålla värdefulla kulturföremål i sin ägo; kan eller vill han det icke utan avyttrar ett sådant föremål, utkräves skatten, vare sig köparen är inländsk eller utländsk man; vid avhändelse till vissa angivna statsinstitutioner m. fl. behöver skatten ej inbetalas, av det skäl att genom sådan avhändelse föremålet kvarblivande i landet blir definitivt skyddat. Ett mycket ringa antal ytterst värdefulla föremål klasserade och officiellt värderade för att, därest fara för utförsel skulle yppa sig, efter fri överenskommelse inköpas för statssamlingarna. Hela detta tillvägagångssätt tillämpas å rörliga föremål; för fasta minnesmärken är den franska klasseringsprincipen i modifierad form antagen.

En fjärde möjlighet finnes slutligen i den grundsats som av olika skäl antagits av den grekiska, sovjetryska och åtskilliga andra lagstiftningar, enligt vilka kulturföremålen principiellt betraktas och behandlas såsom nationalegendom mer eller mindre i kommunistisk anda; denna möjlighet lämna vi å sido redan av det skäl, att den icke gärna kan bringas i överensstämmelse med svensk rättsåskådning.

Motionärens syfte med hans i motionen skisserade principförslag till kulturminnesskydd har tydligen varit att med minsta möjliga våldförande av den enskilde ägarens ekonomiska intressen och minsta möjliga administrativa apparat åstadkomma ett relativt verksamt skydd mot utförsel av den ur nationell, historisk och konstnärlig synpunkt värdefullaste delen av landets rörliga kulturminnen. Vi dela obetingat motionärens mening, att i nuvarande läge en svensk lagstiftning till skydd för äldre rörliga kulturföremål i första hand bör utgå från ett syfte av denna innebörd. Erfarenheten torde få avgöra, huruvida och i vad mån den längre fram behöver utsträckas därutöver.

Hur kunna nu de tre utländska huvudprinciperna för kulturminnesskydd anses motsvara de nyss angivna fordringarna på skyddets beskaffenhet?

1. Den italienska lagstiftningen med dess omfattande exportförbud och andra tvångsåtgärder synes innebära en alltför stark inskränkning av äganderätten, såväl i och för sig som särskilt i förhållande till den verkan som därmed kan uppnås, bland annat till följd av svårigheten att upprätthålla en effektiv tullkontroll.

2. Den franska klasseringen innebär likaledes betydande inskränkningar i ägarens förfoganderätt till föremålen. Den exportskatt, å icke klasserade föremål, varmed klasseringsskyddet kompletterats, har hittills icke kunnat uttagas så att den medför ett verksamt skydd. Hela systemet kräver en starkt utvecklad administrativ apparat, men klasseringen som sådan förefaller, särskilt på grund av stadgat ägaransvar för föremålen, att vara fullt verksamt.

3. Det engelska systemet synes vara skäligen överksam, men kräver icke dess mindre i alla viktigare fall mycket betydande anslag, som svenska riksdagen i motsvarande fall säkerligen icke skulle anse sig kunna bevilja.

Med hänsyn till vissa påtagliga olägenheter, som förekomma i samtliga dessa system, har intet av dem kunnat såsom sådant läggas till grund för vårt förslag. Vi ha därför stannat vid att söka närmare utforma den tankegång motio-

nären utvecklat, men med anlitande av vissa skyddsfaktorer som i den utländska lagstiftningen i olika sammanhang prövats och befunnits för sitt ändamål användbara. Det nya i vårt förslag ligger alltså i det inom främmande lagstiftning hittills icke förekommande sätt, varpå sålunda utvalda faktorer bringats att samverka för vinnandet av det avsedda resultatet. Av de befintliga kultur-skyddsmetoderna står detta sätt måhända det franska systemet närmast, men det erbjuder dock, som det skall visa sig, mycket bestämda olikheter även gentemot detta.

Huru mot varandra avväga det allmännas kulturintresse och det enskilda ägarintresset?

Den största konstitutiva svårigheten för varje kulturskyddslagstiftning ligger i att med hänsyn till lagstiftningens ändamål och till bestående rättsförhållanden av olika slag mot varandra riktigt avväga det nationella kulturintresse, som kräver skyddet, och det enskilda ägarintresse, som fordrar minsta möjliga inskränkningar i förfoganderätten över det ägda kulturföremålet. Utan varje inskränkning av denna förfoganderätt synes ingen lagstiftning av något värde och med någon nämnvärd effekt vara möjlig. I England har man försökt utföra konststycket att organisera ett kulturminnesskydd utan inskränkningar i äganderätten, men det måste erkännas att den sålunda försökta lösningen är av mycket ringa praktiskt värde, utan att ändå i praktiken fullt motsvara den uppställda förutsättningen. Principen för denna lösning är, som redan antytts, en sammanblandning av tvenne: å ena sidan består den i att genom skattelättnader påverka ägaren att behålla sin egendom. Det har omvittnats, att dessa lättnader visserligen medföra önskad effekt med hänsyn till konstverk av medelmåttigt värde, men att de äro så gott som verkningslösa för skyddet av de dyrbaraste föremålen, som man framför andra behöver och vill skydda. Staten tvingas helt enkelt att till fullt konkurrenspris köpa dessa dyrbara föremål, om den vill bevara dem åt landet, och det kan man ju göra utan någon skyddslag alls. Den andra principen, som ingår i systemet och som består i en registrering och officiell värdering av de allra viktigaste konstverken, bestämd att gälla för viss längre eller kortare tid, är likaledes för sitt ändamål av tvivelaktigt praktiskt värde. Man riskerar alltid att icke kunna förvärva konstverket till värderingspriset, och då kan man nödgas att, låt vara utan lagtvång, till statens förmån pressa den enskilde ägaren till understundom mycket betydande uppoffringar.

I Italien far man, som redan anmärkts, ganska hårt fram med det enskilda ägarintresset; lagen är i vissa sina bestämmelser mycket drastisk mot detta intresse, och den lojale ägaren kan drabbas kännbart av lagen. För ett antal år sedan tvangs t. ex. ägaren till de storartade Borghesiska konstsamlingarna att för ett i förhållande till det internationella marknadsläget synnerligen reducerat pris avstå dem till staten. Det drastiska tvånget framkallar lätt illojala förfaranden av olika slag; det skapar sålunda illojalitet, gynnar den illojale medborgaren till förfång för den laglydige.

Även den franska lagstiftningen är i åtskilliga avseenden enligt våra begrepp ganska drastisk mot den enskilde ägaren, men på grund av det sätt och den ordning, varigenom de speciellt franska skyddsprinciperna utvecklats, förefaller privatintresset att utan starkare knot finna sig i förhållandena. Utilité publique-principens tillämpning i skyddssyfte på kulturell egendom har där trängt igenom, så att den ingår i det allmänna rättsmedvetandet. Principen kan populärt uttryckas så, att mellan det allmänna och den enskilde ägaren råder

en bestämd intressegemenskap i fråga om kulturföremålet. Det allmännas intresse medför en viss statens förfoganderätt till föremålet, varmed den enskilde ägarens förfoganderätt i motsvarande grad inskränkes. *Utilité publique*-begreppet utesluter med detta åskådningssätt anspråk på kompensation till den enskilde ägaren för denna inskränkning. Denna uppfattning av *utilité publique* är i viss mån en annan än den princip om »allmänt intresse», som trängt igenom i den europeiska lagstiftningens expropriationsförfarande, vilket förutsätter kompensation för den av lagen påtvingade egendomsavhändelsen. I detta förfarande finnes visserligen en liten rest kvar av den rena *utilité publique*-principen, den nämligen att ingen kompensation lämnas för den inskränkning i ägarens förfoganderätt, som ligger i lagtvånget att avhända sig sin egendom till det allmänna, hur gärna man än ville ha den kvar, så gärna kanske, att man skulle vara glad att kunna tillköpa sig denna förmån.

I den franska lagen äro båda dessa åskådningssätt blandade om varandra. I vissa fall ger staten, i andra fall ger den icke kompensation för av lagens bestämmelser åstadkomna inskränkningar i äganderätten och dess utövning.

Förslagets grundtanke: försök att överbygga intresse motsatserna.

I vårt förslag till registreringslag ha vi sökt att överbygga motsättningen mellan allmänt kulturintresse och enskilt ägarintresse genom en anordning, vilken är avsedd att genom sina praktiska verkningar medföra, att såväl den genom skyddet befarade egendomsminskningen, om och när en sådan eventuellt kan förekomma, som även tvånget, inskränningen av ägarens förfoganderätt, skulle komma att begränsas till det minsta möjliga, samtidigt med att anordningen bör kunna ganska verksamt tillgodose det nationella kulturintresset. De väsentliga faktorerna i denna anordning äro: det officiella *registret* över de föremål, som skola skyddas, *statens förköps-* d. v. s. *inlösen*srätt till de registrerade föremålen såväl för egen som av staten anvisad svensk köparens del, till förekommande av deras utförelse, den *officiella expertisen*, den stadgade *avgift*, som skall erläggas vid erhållande av tillstånd till utförelse av föremålet, efter det att staten underlåtit att begagna sig av den medgivna inlösenrätten, samt *ägarens* med tillräckliga påföljder förbundna *ansvar* för att föremålet icke utföres i annan ordning än lagen föreskriver. Samtliga dessa faktorer förekomma på olika håll och i olika kombinationer i den utländska lagstiftningen och äro således varken nya eller oprövade. Men den av oss föreslagna kombinationen av dem är i allt väsentligt ny.

I praktiken blir förfarandet i normala fall följande:

Ägaren till ett registrerat kulturföremål, låt oss säga ett framstående konstverk, önskar avyttra detsamma. Finner han inom landet köpare till antagligt pris, ålägger lagen honom endast att anmäla försäljningen till registermyndigheten för att därigenom bli befriad från det ägaransvar, vari han häftar för konstverkets kvarblivande i landet. Har han däremot trätt i underhandlingar med utländsk köpare, varmed även förstås svensk medborgare bosatt i utlandet, och av honom erhållit erbjudande om antagligt pris, så skall han med bifogande av därpå grundad överlåtelsehandling till registermyndigheten ingiva ansökan om dess medgivande att sålunda försälja och ur riket utföra konstverket. Inom två månader är registermyndigheten skyldig att meddela honom sitt beslut med anledning av denna ansökan. Denna tid skall denna myndighet använda, först för att undersöka, huruvida ett statsförvärf av konstverket är önskligt och möjligt, och i så fall vidtagna nödiga åtgärder för

detta förvärv, men därjämte för att undersöka möjligheterna för ett förvärv av offentligt, icke statligt museum inom landet eller för annan lämplig enskild svensk köpare. Det är självklart, att detta förfarande måste föranleda en ytterst noggrann undersökning genom registermyndighetens försorg av konstverkets äkthet, dess konstnärliga beskaffenhet i andra avseenden och dess verkliga marknadsvärde. En väsentlig hjälp har myndigheten vid sina föreskrivna bemödanden att, därest den så finner angeläget, förekomma konstverkets utförsel ur landet i och genom den stadgade exportavgiften. Med denna avgifts belopp minskas ju köpeskillingen vid ett svenskt förvärv av konstverket i förhållande till den köpeskillning, som den utländska spekulanten åtagit sig att erlägga för konstverket, ifall utförsellicens beviljas. Ägaren har för sin del intet ekonomiskt intresse av att hellre avyttra sitt konstverk till den utländske spekulanten än till en svensk köpare. Antingen blir resultatet av hans ansökan att föreskriften om statens inlösenrätt tillämpas och föremålet förvärvas av staten eller förmedels registermyndigheten av annan svensk köpare, eller också får han mot erläggande av stadgad exportavgift tillstånd att utföra konstverket ur landet, varigenom han kan antaga den utländske spekulantens erbjudande. I båda fallen erhåller han för egen del precis samma köpeskillning för konstverket.

Fördelarna för det allmänna.

Fördelarna för det allmänna av denna anordning äro uppenbara. Under nuvarande förhållanden kan vilket äldre konstverk eller annat äldre kulturföremål som helst, även sådana som det måste anses vara av det allra största intresse att förvärva åt staten eller att på annat sätt bevara åt landet, säljas bort och utföras utan att vederbörlig statsmyndighet eller svenska museer och samlare ha en aning om, att det ur svensk synpunkt såsom omistligt ansedda föremålet stått till buds för inköp. Under årens lopp har till följd därav en hel rad av våra förnämsta kulturskatter, vare sig av svenskt ursprung eller sedan långa tider i svensk ägo, försvunnit ur landet, utan att detta blivit vederbörligt förhindrat, ännu när detta skulle varit ekonomiskt möjligt. Vanligen har det gått så till, att utländsk spekulant, själv eller genom svensk mellanhand, gjort ägaren ett i dennes tycke förmånligt anbud, under förbehåll att det skulle genast antagas eller i alla händelser hemlighållas. Ofta har försäljningen skett på initiativ av ägaren själv, som av en eller annan anledning icke önskat, att hans avhändelse av en gammal dyrbar arvsklenod skulle bli känd, och därför utbjudit det till utländsk affärsman i branschen, i hopp att avhändelsen därigenom lättare skulle kunna undandraga sig allmän uppmärksamhet, än i fall det skulle utbjudas på den svenska marknaden. Genom en registreringslag enligt vårt förslag skulle till en början sådana lönliga anslag mot de förnämsta föremålen i vår nedärvda kulturskatt kunna förekommas. Såsom motionären med styrka framhållit, är det också särskilt angeläget att skyndsamt söka förekomma försäljningar till utlandet av denna och liknande natur, framför allt med hänsyn till den av riksdagen 1914 ifrågasatta avlösningen av fideikommissen med deras ofta för våra förhållanden utomordentligt värdefulla kulturskatter, vilkas bevarande och sammanhållande riksdagen själv i den skrivelse, vari förslag begärdes rörande denna avlösning, visat sig behjärta. Skulle statsmakterna utan vidare frigöra dessa av lag och hävd hittills bundna kulturbestånd, och skulle liknande bestånd, vilka utan att vara lagligen bundna blivit kvarhållna i sin gamla miljö på en mängd av de

svenska herrgårdarna, där genom fideikommissens exempel innehavet av sidana familjeskatter ansetts hedersamt och berömligt, därigenom också komma i rörelse, skulle säkerligen en katastrofal förskingring av det gamla svenska kulturarvet inom en mycket kort tidrymd kunna bli följden. I det sålunda uppkommande läget hotas detta kulturarv av en mycket allvarlig fara, och fara ligger redan i ett dröjsmål med verksamma motåtgärder. Englands exempel, av oss anført i det föregående i sammanhang med redogörelsen för de engelska kulturskyddssträvandena, är avskräckande. Och likväl är den kulturella utarmningsfaran för vårt land ännu större i detta nu, än den var för England under den något tidigare period som denna redogörelse avser. Dels är vår nationella kulturskatt icke blott absolut utan även, särskilt efter de gångna årens många försäljningar till utlandet, relativt långt svagare än det sedan gammalt rika Englands, dels äro kulturskatterna i alla europeiska länder numera långt ivrigare eftersökta än de någonsin varit. Däröfver vittnar bäst den oerhörda prisstegring på alla värdefullare kulturföremål, som sedan några decennier tillbaka pågått och alltjämt pågår, såväl till följd av den allt starkare efterfrågan från Amerika som på grund av den naturligt begränsade tillgången på sådana föremål. Redan från begynnelsen ha dessa aldrig existerat mer än i begränsad omfattning. Av naturliga skäl kan beståndet av gamla föremål från varje särskild tidsperiod icke tillväxa. Däremot ha tidens inverkan och bristande vård oerhört förminskat detta bestånd, och till sin värdefullaste del har återstoden under de senare årens lopp i mycket betydande omfattning undandragits marknaden genom att placeras på fasta händer dels i museerna, dels och framför allt hos Förenta staternas enskilda samlare. Prisstegringen är och förblir därför under överskådlig tid en naturlig och oundviklig företeelse.

Med hänsyn till vad som nu anförts ligger det ur allmänintressets synpunkt en mycket värdefull skyddsverkan redan i de bestämmelser i lagförslaget, enligt vilka de värdefullaste föremålen, i den mån de äro eller bliva kända, bli upptecknade och icke kunna utföras förrän efter ett visst uppskov, vilket skall användas till noggrann undersökning av deras värde och betydelse såsom del i landets kulturskatt. Alla hemliga och överraskande försäljningar till utlandet av registrerade föremål omöjliggöras. Redan detta är ett avsevärt skydd. Men detta skydd erhåller i lagförslaget sin naturliga utveckling och förstärkning i bestämmelserna om den för statens räkning eller genom statens förmedling till enskilda svenska köparens förmån föreskrivna inlösensträtten.

Inhemsk inlösensträtt, stödd genom exportavgift.

Om förköps- eller inlösensträtten såsom kulturskyddsfaktor är redan så mycket ordad på tal om de främmande lagstiftningar, där stadganden därom förefinnas, att det knappast är nödigt att nu närmare ingå på densamma i och för sig. Såsom förfoganderättsinskränkning hör den ju till de allra lindrigaste; t. o. m. Curzonkommittén, som var så motvillig mot alla dylika inskränkingar, var starkt betänkt på att förorda den som ett skyddsmedel, lämpat för engelska förhållanden. I vårt lagförslag är denna inlösensträtt förenad med stadgandet om viss exportavgift. Kombinationen av inlösensträtt med exportavgift avser givetvis att väsentligt förstärka inlösensträttens effekt. Tidigast synes den förekomma i den italienska lagstiftningen, där dess förnämsta verkan blivit den att förbilliga statsinköpen i landet av alla slags föremål av historiskt, arkeologiskt, paleontologiskt och konstnärligt intresse. Från Italien har den i liknande syfte in-

flyttats i flera andra länders lagstiftningar. Motionären, som för sin del föreslagit exportavgifter på registrerade föremål, har framställt detta förslag närmast i fiskaliskt syfte; exportavgifterna betraktas av honom såsom en accis å kulturföremålen, uttagen när de exporteras, i ändamål att av de inflytande exportavgifterna å äldre kulturföremål bilda en fond, som skulle användas för inköp av dylika föremål, som hotas av export.

Enligt vårt förslag har exportavgiften emellertid en vida större och mera omfattande betydelse än den ägde i motionärens skisserade förslag till statskontroll över utförsel av äldre kulturföremål. Den tjänstgör i lagförslaget bland annat såsom ett medel för att i konkurrensen med utländska spekulanter underlätta icke blott statsförvärv av värdefulla kulturföremål, utan även alla förvärv av dylika föremål, som i sammanhang med registreringslagens tillämpning göras av icke statliga svenska museer och enskilda personer. De få därför den betydelsen att neutralisera en del av den utländska spekulations konkurrenskraft i förhållande till såväl svenska staten som de svenska institutioner och personer, som vilja medverka till syftet att åt vår kultur bevara den viktigaste och förnämsta delen av vårt gamla kulturbestand.

Men dessa exportavgifter ha vid sidan av detta syfte även ett annat, som, egendomligt nog, lättast förstås i sammanhang med en översikt över de fördelar som vårt lagförslag avser att bereda ägarna av framstående äldre kulturföremål. Vi ha redan nämnt att vi i lagförslaget sökt finna möjligheter att överbbygga den skarpa och oförmedlade motsats mellan det allmänna kulturintresset och det enskilda ägarintresset, som kommit till uttryck i så gott som hela den europeiska kulturskyddslagstiftningen. Denna lagstiftning har varit så starkt inriktad på att tvinga ägarna till kulturföremålen att antingen själva behålla dem eller också för billigaste möjliga pris överlåta dem till hemlandets statssamlingar, att den förbisett, att det ekonomiska problem, som de stora kulturvärdenas befintlighet i enskild ägo innebär, även har andra sidor. Den engelska Curzon-kommittén har gått ovanligt långt i denna ensidighet, då den dels, negativt, icke i något avseende ville vara med om inskränkningar i den privata ägande- och förfoganderätten över föremålen, dels, positivt, så gott som uteslutande ägnat sig åt spekulationer, hur man ändock skulle förhindra, att denna egendom stege i pris, så att statsinköpen för National Gallery komme att bli fördyrade. Oberörd av dessa ofruktbara spekulationer, fick rörelsen på konstmarknaden fortsätta sin egen gång. Det förbisågs och har nästan alltid i kulturskyddslagstiftningen förbisetts, att det ifråga om denna värdefulla privategendom finns ännu ett publikt värde vid sidan av kulturvärdet, nämligen det nationalekonomiska, och att det nationalekonomiska intresset med hänsyn till denna egendom på visst sätt möter det privatekonomiska. Från denna synpunkt sett är det nämligen icke något allmänintresse att hålla nere prisen på ett lands kulturföremålsbestånd; tvärtom är det ju nationalekonomiskt fördelaktigt, om föremålen kunna realiserats till höga pris. Härigenom kan motsättningen: allmänt och enskilt intresse reduceras till en konflikt mellan två allmänna intressen, kulturskyddsintresset och det nationalekonomiska intresset, vilken konflikt får utjämnas genom lämpligt hänsynstagande till dem båda. Kulturskyddsintresset får därvid lära sig inse, att det icke tillgodoses genom åtgärder, ensidigt syftande till att tvinga ned prisen på landets kulturminnesbestånd så lågt som möjligt. Utan rent prohibitivt skydd eller mycket riklig tillgång på medel för statsinköp blir just genom en sådan politik detta bestånd i stor utsträckning ett lättköpt rov för den internationella spekulationen, ifall denna inriktar sig på att förvärva de föremål, varav det består.

Nationalekonomiska faktorer.

Erfarenheten från senare år har givit vid handen att värdefulla kulturföremål, som av svenska ägare sålts till utländska köpare, synnerligen ofta betalats med pris som med hänsyn till det internationella marknadsläget varit särdeles dåliga. Undersökningar, visserligen ingalunda uttömmande eller till sina resultat definitiva, som vi kunnat företaga, ha pekat därhän, att förhållandet mellan de svenska handelsprisen för äldre svenska kulturföremål och prisen på samma föremål i den utländska handeln kan uttryckas med en ytterst intressant kurva. För massföremålen utan särskild kvalitet synas de svenska prisen genomsnittligt ligga på ett högre plan än de utländska, och samma förhållande gäller givetvis även för vissa kvalitetsföremål, särskilt sådana, i vilka ett förefintligt svenskt affektionsvärde här hemma betingar ett pristilllägg, som icke betalas på den utländska marknaden. Men för sådana kvalitetsföremål, som äro av beskaffenhet att även på utländsk marknad vara fullt kuranta, äro de utländska handelsprisen högre än de motsvarande svenska, och relativt högre, ju finare kvaliteten är.

Någonstädes på den skala, där de rena massföremålen och det individuella föremålet av högsta kvalitetsvärde utgöra de båda ändpunkterna, finnes mellan den svenska och den internationella marknadens priser ett jämviktsläge, vilket placerar sig olika för föremål med eller utan svenskt affektionsvärde, alltså i yttersta allmänhet talat mellan föremål av svenskt och i förhållande till Sverige främmande ursprung. I stort sett kan man alltså säga att den stora massan av svenska kulturföremål för närvarande är skyddad av en inhemsk prisvall, medan motsatsen är fallet med kvalitetsföremålen, vilka i den utländska handeln i allmänhet betalas högre än i den svenska, varigenom de redan på grund av de existerande nivåförhållandena i det allmänna marknadspriset äro i behov av ett särskilt skydd för att ej rinna ut. Hur konstant denna prisrelation kan tänkas bli, är naturligtvis svårbedömligt; men i nu föreliggande situation är den alltid att räkna med.

Den svenska primärsäljarens nuvarande svaga ställning.

Av det nu sagda följer emellertid ingalunda, att den enskilde ägaren av dyrbara svenska kulturföremål genom utbud till eller anbud från utländska spekulanter kan uppnå pris som ens tillnärmelsevis uppnå dem, som hans föremål redan omedelbart efter avhändandet kunna visa sig betinga i den internationella marknaden. Erfarenheten har ådagalagt, att det i flertalet fall är en fullkomligt orimlig skillnad mellan det primära inköpspriset, åtminstone i Sverige, på detta slag av kulturföremål, och de internationella marknadsprisen. Orsakerna till detta abnorma förhållande kunna ju vara många, den primäre ägarens okunnighet om sin varas verkliga beskaffenhet och därav följande värde, hans kommersiella oerfarenhet eller andra förhållanden av liknande art. Just med hänsyn därtill är den officiella expertis, som de registrerade föremålen måste underkastas före varje försäljning till utlandet, av så stort värde. Under förutsättning att registerkommissionen tillföres nödig sakkunskap, behöver intet föremål bortsäljas utan att dess verkliga marknadsvärde före bortsäljningen blivit vederbörligen fastställt. Men även om säljaren är en man med företagsamhet och affärsvana skall han snart finna, att hans underlägsenhet gentemot den yrkesmässiga antikvitetshandeln, så snart det gäller försäljningen av verkliga kvalitetsföremål, ytterst ligger däri, att han praktiskt sett aldrig kommer

åt den definitiva köparen, utan tvingas att sälja just till någon representant för den yrkesmässiga handeln, som lyckats tilltvinga sig en ställning som ofrånkomlig mellanhand mellan primärsäljaren och den egentliga kundkretsen för dylika föremål, samlarna. Det enda undantaget är därvidlag de offentliga museerna, vilka ju ej sällan våga göra sina inköp direkt från primärsäljaren. Denne kan på grund av nu berörda förhållanden göra den erfarenheten, att han efter långvariga och dyrbara ansträngningar nödgas till ett otillfredsställande pris sälja sin dyrgrip till en yrkesmässig uppköpare för att kanske redan kort efteråt erfara, att dyrgripen blivit återförsäld till dubbla eller flerdubbla priset. Och än värre kan den omisstänksamme ägare råka ut, som i sitt hem fått besök av en kringresande agent och fallit till föga för dennes i hans tycke lockande anbud på ett föremål, vars verkliga värde i de flesta fall är honom en djup hemlighet.

Den internationella antikvitetshandelns starka organisation.

Den yttersta anledningen till primärsäljarens svaga ställning är den, att den internationella handeln på detta område numera är så kapitalstark, så utomordentligt väl organiserad och så skickligt bedriven, att blott ett fåtal antikviteter av högre klass och högre värde på den internationella marknaden byter ägare annat än genom förmedling av den yrkesmässigt drivna handeln. Den förnämsta anledningen till att denna marknad kunnat på detta sätt monopoliseras av ett jämförelsevis ringa antal personer och firmor ligger naturligtvis i den omfattande och utomordentligt skickligt bedrivna förfalsknings- och attribueringstrafik som bedrivs med allt vad antikviteter är och heter. Riskerna för antikvitetsköparen, och särskilt antikvitetsamlaren, att bli lurad äro så stora, att han gärna betalar en avsevärd premie för att undvika dessa risker vid förvärvandet av ett föremål, varmed han vill rikta sin samling. Han köper hellre dyrt ett föremål, på vars angivna beskaffenhet han anser sig fullt säker, än han för billigt pris förvärvar ett liknande föremål, med risk att detta antingen visar sig vara en ren förfalskning eller en helt annan vara än det utgivits för. De stora amerikanska samlarna, vilkas fantastiska inköpspris ofta ses omtalade i tidningsnotiser, köpa aldrig av andra än de stora internationella antikvitetsfirmorna, som vid köpet garantera det sålda föremålets angivna beskaffenhet, med förbindelse att låta köpet återgå, därest denna beskaffenhet skulle upptäckas vara oriktig. De veta, att den firma, med vilken de sålunda göra sin affär, är god för det belopp det gäller, och att det ligger i dess eget intresse att behandla sina kunder lojalt.

Man kan uttrycka saken så, att dessa stora firmor bland annat äro ett slags försäkringsanstalter för antikvitetsaffärer, och att den som gör sina affärer med dem gör sitt avslut under försäkringsgaranti för att, om varan visar sig icke vara »god», den kan återlämnas mot återfående av köpeskillingen. Det är självklart att den enskilde svenske konstägaren icke av den utländske köparen godtages som en dylik garant, och därför får han icke sälja till samlarna annat än genom en dylik »försäkringsanstalt», som då tar sin godtyckliga provision för den tjänst han gör. I regeln torde dessa mellanhandsvinster vara mycket betydande. I intet av de svenska fall som kommit till vår kännedom torde den ha understigit 100 % på det belopp som kommit säljaren till del. Huruvida en så hög procent kan uppnås på föremål, försålda i de stora konstländerna, undandraget sig vårt bedömande.

Ett annat försäljningsätt som kan förefalla att vara för den svenske säljaren

mera tillfredsställande, är givetvis att lämna sitt föremål till någon av de firmor, som i världsstäderna anordna stora antikvitetsauktioner, för att där uppnå bättre pris än hemma i Sverige. Det är emellertid ett känt förhållande, att den verkliga kundkretsen på dessa auktioner numera är så organiserad, att säljaren även där kan nödgas avyttra sin dyrgrip till pris, som oavsett betydande auktionsprovisioner ofantligt understiger det verkliga marknadsvärdet. De köpare, som där besitta tillräcklig sakkunskap för att med säkerhet bedöma föremålets värde, bilda stundom formliga ringar, de överbjuda icke varandra, utan fördela sins emellan de inropade föremålen till inbördes fördel på ett slags privata efterauktioner. Och med de oerhörda kapital, varmed dessa ringar röra sig, är det för dem lätt att där så behöves hålla outsiders ute eller låta dem bränna sig på fingrarna för att akta sig till nästa gång. Svenska antikvitetsamlare som vid tillfälle sökt att fördelaktigt realisera sina samlingar genom egen auktion i någon av de stora konstmetropolerna torde ej heller haft anledning att rosa marknaden. Med hänsyn till den betydande risken att vid auktionsförsäljning utomlands få åtnöja sig med underpris, mot vilket man kan gardera sig endast genom återrop med erläggande av dryga auktionsprovisioner, torde olägenheten för den svenska primärsäljaren att till följd av lagförslagets bestämmelser bli förhindrad att begagna sig av det utländska auktionsväsendet icke kunna anses väsentlig.

Det är mot nu angivna bakgrund man har att se och bedöma vårt förslag till registreringslag med hänsyn till dess ekonomiska betydelse för den enskilde ägaren till värdefulla konstföremål, som falla under lagens bestämmelser. Dessa inverka ju icke i ringaste mån på hans möjlighet att inom landet avyttra sina kulturföremål. Vad däremot beträffar avyttringen till utlandet, vilken genom lagen skall kontrolleras, så erbjudes han under nuvarande förhållanden av de yrkeskunniga uppköparna på den internationella marknaden de lägsta möjliga pris. Gäller det ett föremål, om vilket spekulanten på förhand vet att han har avnämare till beräkneligt pris, så gör han naturligtvis sitt erbjudande i syfte att själv göra så stor vinst han någonsin kan; köper han föremålet på ren spekulation, tillägger han för säkerhets skull en marginal för risktäckning. Han kan bjuda som han gör, därför att han praktiskt sett ej har annan konkurrens än sina yrkeskolleger; visserligen kunna de i särskilda fall överbjuda honom och därmed höja priset, men i det hela räkna de från samma utgångspunkter som han själv. Och han löper ingen nämnvärd risk att säljaren skall komma att höja sina anspråk genom ökad insikt om varans verkliga beskaffenhet och värde.

Förslagets fördelar för de enskilda ägarna.

Helt annorlunda ställer sig saken för spekulanten och därmed också för ägaren, om den förre vet, att köpet icke kan avslutas, utan att varan först går till en officiell sakkunnig myndighet med skyldighet att underkasta den grundlig expertis, både med hänsyn till äkthet, konstnärligt värde och marknadspris, att denna myndighet därjämte har både rättighet och skyldighet att söka placera den inom landet, och att den för utö vandet av denna rätt och plikt är utrustad med en inlösenrätt, vilken till och med förmedels stadgad exportavgift innebär en väsentlig förmånsrätt i förhållande till den utländska köparen. Vill han verkligen åtkomma föremålet och därmed få utsikt att göra en för honom själv vinstgivande affär, så inser han att det ej längre går för sig att bjuda ett pris vilket som helst. Lagen har givit ägaren fördelen att under alla förhållanden skaffa spekulanten en verklig konkurrens, utrustad med

nödig sakkunskap på området, och till på köpet stärkt genom ett nationellt kulturintresse att bevara föremålet i fråga åt landet. Med den alltmera begränsade tillgången av högvärdiga kulturföremål på den internationella marknaden bör följden av denna förbättring i ägarens ställning till den internationella spekulationen bli en större eller mindre stegring av primärvärdena på de högvärdiga svenska kulturföremålen, d. v. s. föremålets värde i den enskilde ägarens hand. En sådan värdestegring som genom lagen säkerligen tillskapas i första hand för de registrerade föremålen, torde förvisso få sin återverkan även på oregistrerade föremål av högre kvalitet och därmed bidra till att genom förbättrad prisnivå på dessa föremål ge också dem ett önskvärt skydd mot utförsel till slumpris.

Det torde utan vidare inses, att exportavgiften för denna prisstegring spelar en väsentlig roll och att den för ägarens ekonomiska intresse icke bör få en så ofördelaktig verkan som den i första ögonblicket kan synas medföra. Det har naturligtvis varit en vansklig uppgift att fastställa den rätta höjden på denna exportavgift och att avgöra grunderna för dess uttagande. Överallt, där dylika exportavgifter i den utländska lagstiftningen äro stadgade, äro de på procentuell grundval progressiva i förhållande till de utförda föremålets uppgivna eller taxerade värde. Att en dylik avgift bör beräknas procentuellt i förhållande till föremålsvärdet, torde vara självklart. Men i övrigt bör såväl avgiftens höjd som beräkningsgrunden i andra avseenden bestämmas med hänsyn till de huvudsakliga syften, som med densamma skola uppfyllas. I den italienska lagen är exportavgiften för närvarande progressiv med ett maximum av ej mindre än 40 % redan vid det rätt blygsamma värdebeloppet av 75,000 lire. Såväl procentsatsens höjd som den snabba progressiviteten bero givetvis på avgiftens dubbla syfte att vara en skattekölla och ge staten möjlighet att till billigt pris inköpa föremålen. I den numera på grund av sin tekniska ogenomförbarhet avskaffade franska exportlagen på konstverk av 1920 var progressionsmaximum, inträdande redan för ett värde av 20,000 francs, 25 % o. s. v. Då syftet med exportavgiften i vårt lagförslag endast i ringa mån är fiskaliskt, ha vi icke funnit skäl att föreslå den progressiv. Progressiviteten skulle för övrigt vara olämplig även av det skälet, att föremålets värde äro av två slag, ett kulturvärde och ett penningvärde, av vilka det förra i lagens mening är minst lika betydande som det senare. Ett föremål kan, om det placeras på båda dessa värdeskalor, på den ena få en mycket hög plats, på den andra en relativt låg eller tvärtom. Härav följer, att även det relativt prisbilliga föremålet kan ha ett så högt kulturvärde, att det bör skyddas med samma procentuella exportavgift som det ur rent ekonomisk synpunkt långt värdefullare. Vad exportavgiftens höjdsats vidkommer, bör den icke vara lägre än att den verkligen fyller en skyddsuppgift bland annat genom att i någon avsevärd mån närma primärvärdena på landets högvärdiga kulturföremål till den antagliga nivå för motsvarande värden i sådana land, där de verkliga centra för den stora antikvitetshandeln äro till finnandes, men ej heller högre, än att den i normala fall genom den förutsedda och åsyftade prisstegringen i realiteten får betalas av den utländske köparen. Vid dessa överväganden ha vi stannat för att föreslå en exportavgift på 25 % av värdet, en sats som ej kan anses vara så hög, att den med hänsyn till det internationella marknadsvärdet ej bör kunna erläggas genom en rimlig begränsning av vinster, så enorma som de, vilka utländska köpare av betydande konstverk i svensk ägo under de senare åren enligt inhämtade uppgifter visats kunna inhösta. Att staten tillgodör sig en sådan intäkt av sin medverkan till en ekonomisk reglering av de ekonomiska värdena på vårt bättre äldre kulturbestand är ej heller mer än rimligt.

I icke oväsentligt avseende är exportavgiften intet annat än en expertavgift, varigenom ägaren skyddas mot att vid försäljning av sin egendom bli lurad genom att falla offer för köpeagenternas smarthet och sin egen oerfarenhet; om genom exportavgiften i övrigt ägarna icke få för egen del behålla hela den värdestegring som lagen bl. a. är avsedd att åstadkomma för deras egendom, så ligger däri intet obilligt med hänsyn därtill att till denna egendom är knutet ett synnerligen starkt allmänt intresse.

I denna tankegång ligger ej heller någonting främmande för svensk rätts-åskådning. Riksdagen har under de senaste åren beslutat åtskilliga exportförbud och godkänt ett dylikt just för vissa äldre kulturföremål, samt t. o. m. ifrågasatt en utvidgning av sistnämnda exportförbud. Men varje exportförbud innebär en mycket betydande inskränkning i den enskilde ägarens förfoganderätt av sådan natur, att inskränkningen i många fall innebär en ganska avsevärd värdeminskning å det exportförbudna föremålet i ägarens hand. I förhållande härtill är den inskränkning i den enskildes äganderätt, som kan tänkas följa av vårt lagförslag, av mycket ringa omfattning, även om inlösenrätt och exportavgifter ej fullt ut skulle få den avsedda effekten. Men såväl exportförbudet som den av oss föreslagna statskontrollen ha sin principiella motivering i det allmänna intresse, som är knutet till ifrågasvarande lagstiftningsobjekt.

Registreringslagens dubbla uppgift: utförselskydd och prisreglering.

Av vad nu anförts framgår, att registreringslagen enligt vårt förslag har en dubbel uppgift: å ena sidan att genom ett verksamt skydd begränsa möjligheterna till utförsel ur landet av de mest betydande föremålen i vårt gamla kulturminnesbestånd, å den andra att genom sina bestämmelser kraftigt medverka till en sådan prisreglering för dylika föremål, att landet under den närmare framtiden, då en ovanligt kraftig efterfrågan på den internationella marknaden med visshet kan förutses, icke till rena underpris avhändes en myckenhet värdefulla föremål ur ett bestånd som rent nationalekonomiskt representerar ett för våra förhållanden högst betydande sammanlagt värde. Det skydd vi åsyfta är sålunda i första rummet ett kulturvärdeskydd, men därjämte även ett nationalekonomiskt värdeskydd. Vi tro oss stå i bästa överensstämmelse med en mycket allmän upplyst opinion, då vi önska att så mycket som möjligt av vårt gamla kulturarv, framför allt den mest värdefulla delen därav, må kunna kvarhållas i landet, men att, där detta av ekonomiska skäl icke låter sig göra, man endast till högsta möjliga pris skall avyttra utom landet det man ej har råd att hålla kvar. Ur denna sistnämnda synpunkt bör den lag, varigenom dessa önskemål äro avsedda att förverkligas, samtidigt kunna bli en lag till skydd för de enskilda ägarnas välförstådda intressen, eftersom det nationalekonomiska intresset i saken i stort sett sammanfaller med det privatekonomiska. Det är på detta sätt vi trott oss finna en möjlighet att överbygga den motsättning, som i största delen av den utländska kulturskyddslagstiftningen visat sig vara etablerad mellan det allmänna intresset i kulturföremålsbeståndet och motsvarande enskilda intresse. Vi äro visserligen icke blinda för att bestämmelsen om uppskov med ikraftträdandet av försäljning kan innebära en viss nackdel för säljaren, men vi anse att denna nackdel mer än väl uppväges av de fördelar, registreringsförfarandet medför såväl för ägaren som för det allmänna.

Då man emellertid vid bedömandet av företeelser, i fråga om vilka man genom fluktuationer och oförutsett inträdande marknadsfaktorer är medveten om att röra sig på något osäker mark, kan vara i behov av en viss säkerhetsmargi-

nal, ha vi funnit starka skäl tala för att bereda ägarna av registrerade kulturföremål en särskild förmån av obestridligt ekonomiskt värde, nämligen åtminstone villkorlig befrielse från arvsskatt för de registrerade föremålen, en förmån som för övrigt torde för skyddandet av föremålen i fråga hava en alldeles särskild och synnerligen beaktansvärd uppgift att fylla. Ett förslag om sådan arvsskattebefrielse, vilket ju icke direkt berör registreringslagen, torde emellertid både med hänsyn till sin närmare motivering och sättet för sin lösning böra behandlas fristående, varför det i detta sammanhang endast i korthet omnämnes.

Slutligen må här också omnämnas, att vi under vår utredning satt oss i förbindelse med ett rätt stort antal av landets förnämsta ägare till samlingar av äldre kulturföremål, vilka innehålla sådana föremål som med säkerhet eller hög grad av sannolikhet komma att ställas under registreringslagens skydd. Vi ha med dessa ägare ingående diskuterat de av oss nu utarbetade bestämmelserna rörande detta skydd och sökt att av dem erhålla kännedom om de betänkligheter, som ur deras synpunkt skulle kunna framhållas gent emot ett skyddssystem sådant som det här utvecklade. Med ett enda undantag ha samtliga de ägare av dylika samlingar, med vilka vi sålunda överlagt i frågan, uttalat, att de funnit systemets fördelar övervägande i förhållande till de betänkligheter, det ur deras synpunkter kunnat framkalla, samt förklarat sig i princip anse en registreringslag av sådant innehåll vara för dem såsom ägare antaglig.

Ekonomiskt underlag för lagens tillämpning.

Om det vid närmare prövning skulle befinnas, att det system till skydd för de värdefullaste av våra rörliga äldre kulturföremål, som utformats i vårt förslag till lag om registrering, blivit uppbyggt efter i huvudsak riktiga linjer, kan man dock icke bortse från att verkan av detta system till sist i avsevärd grad beror på, huruvida det organ, som får sig lagens tillämpning närmast anförtrodd, får tillgång till tillräckliga ekonomiska medel för att i önskvärd omfattning kunna begagna sig av rätten till inlösen. Registerkommissionen har sig ålagt att icke lämna några vägar oförsökta att åt landet rädda de registrerade föremål, vilka hotas av export. I sista hand kan den med verksamt stöd av lagens bestämmelser angående exportavgiften vädja till det enskilda intresset för att åt svenska hem och privata samlingar bevara de dyrbara kulturminnena. För fyllandet av denna betydelsefulla uppgift, som i själva verket syftar till organiserandet av en inhemsk marknad för de högvärdiga föremålen inom vårt gamla kulturbestand, kommer det helt visst att krävas mycket nitiskt arbete och mycken skicklighet. Men även under förutsättning av att intet i dessa avseenden brister eller underlåtes, kan man icke trygga sig till hoppet, att en icke önskvärd export av våra omistligaste föremål på denna väg alltid skall kunna förekommas. De enskilda kulturvännernas vilja och förmåga att träda räddande emellan genom förvärv för egen del bestämmes av smaken och det ekonomiska läget generellt och i varje särskilt fall.

I första hand bör därför kommissionen såsom den säkraste och ur det allmännas synpunkt bästa utvägen söka att genom förvärv till offentliga samlingar bereda de gamla konstverken och kulturminnena en varaktig fristad. För vinnandet av detta viktiga nationella syfte skola helt visst våra museer, statliga och icke statliga, vara beredda att offra vad de vid varje särskilt tillfälle kunna för ändamålet avse ur sina fonder och anslag. Men man måste räkna med att dessa till väsentlig del bli tagna i anspråk för planmässigt lagda inköp av ordinarie natur och att de icke skola visa sig tillräckliga att fylla de krav, som

ställas på inköpsresurserna vid tätt efter varandra följande fall av exporthot eller vid sådana tillfällen, då föremål med mycket högt marknadsvärde löpa risk att utföras. Kommissionen och museerna komma då att nödgas anlita den enskilda offervilligheten för att med dess bistånd kunna rädda föremålen åt landet. Men framgången av sådana hänvändelser betingas alltid av oberäkneliga personliga faktorer och växlande konjunkturer. Kommissionen kan handla med större kraft och trygghetskänsla, därest den i nu åsyftade fall har stödet av ej alltför obetydliga ekonomiska tillgångar, som vid tvingande behov kunna anlitas. Vid bemödandet att från enskilda givare hopbrunga ett erforderligt större belopp kan det mången gång vara synnerligen värdefullt att kunna hänvisa till bidrag ur en redan befintlig fond, vars tillvaro gör finansierandet av ett förvärv mindre ovisst än det eljest skulle te sig.

Även ur en annan synpunkt skulle en sådan fond vara av den största betydelse för det kulturförsvar som med lagen åsyftas. Det gäller att skapa auktoritet åt lagen icke blott hos de svenska ägare, som beröras av dess bestämmelser, utan även hos utländska spekulanter. En sådan auktoritet skulle befordras genom bildandet av en lagen stödjande fond, vars själva tillvaro skulle vittna om styrkan i den nationella kulturvilja, för vilken redan lagen såsom sådan är ett uttryck.

Denna fond skulle givetvis icke få anlitas annat än i de extraordinära fall, då för räddandet av med export hotade kulturföremål krävas så stora belopp att utom de medel, museerna kunna ha till förfogande av egna anslag eller genom bidrag av enskilda kulturvänner, erfordras ytterligare hjälp. Härav synes också följa, att fondens användning lämpligen bör ställas under Kungl. Maj:ts kontroll.

Starka skäl tala för att till denna fond böra läggas de efterhand inflytande exportavgifter, vilka redan enligt motionärens förslag varit avsedda att användas för inköp av registrerade föremål, som hotas med export. Dessa medel kunna ju icke betraktas såsom skattemedel eller överhuvud som statsinkomster i vanlig mening; de ha influtit på grund av bestämmelser, som träffats för att tillgodose ett speciellt statsändamål, och det vill då synas, som om de rätteligen borde användas för samma statsändamål, utan hänsyn till de budgettekniska skäl, som i allmänhet framkallat betänkligheter gentemot avsättandet för särskilt ändamål av vanliga statsinkomster av olika slag.

Den utväg, på vilken det ligger närmast till hands att tänka, då det gäller att bilda en sådan fond, är anslag av lotterimedel i nödig omfattning. Otvivelaktigt hör det ifrågasatta ändamålet, räddandet undan exporthot av de värdefullaste föremål, som ingå i vårt kulturella arvegods, till dem vilka i främsta rummet böra kunna räkna på att genom denna utväg tillgodoses. Att vid särskilda fall av exporthot söka och erhålla lotterimedel skulle i regel ej låta sig göra på grund av den korta tidsfrist, som står registerkommissionen till buds för dess åtgärder.

Beträffande storleken av det erforderliga beloppet kan det blott sägas, att ju större detta göres, desto säkrare kan det motsvara sitt ändamål. Relan genom ansläendet av en enda lotteridragning skulle dock en värdefull grund för registerkommissionens räddningsarbete och registerlagens auktoritet vara lagd.

I den mån de olika skyddsfaktorer, vilka i sin samverkan böra åstadkomma den skyddseffekt, som med vårt förslag till registreringslag avses, icke alls eller icke tillräckligt i det föregående förklarats med hänsyn till sina särskilda uppgifter, torde deras upptagande i lagförslaget böra här motiveras.

Registrets betydelse och uppgifter.

Den grundläggande skyddsfaktorn är givetvis *registret*, vars uppgift är av sådan betydelse, att registret ansetts böra ingå redan i lagens rubrik. Detta register skall upptaga sådana föremål, tillhörande de genom en exemplifierande uppräknig angivna grupper inom landets rörliga kulturminnesbestånd, vilka ur konstnärlig eller historisk synpunkt äro av sådant värde, att deras bevarande åt riket måste anses vara av synnerlig vikt. Lagen avser alltså ett skydd endast för de värdefullaste föremålen inom landets äldre kulturminnesbestånd. De skyddade värdena böra vara av konstnärlig eller historisk art. Genom dessa beteckningar har lagförslaget ställt sig på den ståndpunkt, som både genom den europeiska lagstiftningen och på andra sätt visat sig överensstämma med den moderna kulturskydds- och kulturvårdsuppfattningen. En tidigare uppfattning inskränkte både de konstnärliga och historiska skyddsvärdena till att gälla endast nationella föremål, d. v. s. i huvudsak föremål av inhemskt ursprung. Denna begränsning har så småningom erkänts vara för trång. Såsom skyddsvärdiga minnen ur en nations liv kunna mycket väl betecknas föremål, vilka rent av få sitt värde just genom att ha kommit in utifrån, exempelvis märkliga troféer av olika slag, minnande om landets strider för sin nationella kultur och sitt oberoende. Men man kan gå ännu längre; ett betydande konstverk som under ett par hundra år funnits inom landet, vare sig att konstnären under en tid av sitt liv arbetat där eller icke, kan ha haft ett sådant inflytande på den konstnärliga utvecklingen inom landet, att bevarandet av detta främmande konstverk kan vara lika angeläget, i rena undantagsfall ännu angelägnare, som bevarandet av även de främsta bland landets egna konstverk. Holbein d. y. och A. van Dyck äro de verkliga stamfäderna för den stora engelska porträttkonsten, som är landets stolthet, och de erkännas och värderas som sådana. Ett verk som Rembrandts *Claudius civilis*, deponerat på nationalmuseum av konstakademien, vilken åtminstone rent juridiskt torde vara oförhindrad att försälja och utföra detsamma, låt vara att av andra skäl en utförelse av detta konstverk måste anses praktiskt utesluten, har för vårt måleri genom århundraden varit så impulsgivande, att karakteristiska drag däri gå igen hos en lång rad av förnäma svenska konstverk. Det största mästerverket inom äldre svensk konst, Pilo stora kröningstavla, vore otänkbart, därest Pilo icke fått mottaga livgivande impulser av detta Rembrandts verk. Dylika verk ha för ett lands kulturutveckling en betydelse i viss mening analog med den, som märkliga från utlandet inkomna stamfäder för framstående släkter visat sig äga för dessas utveckling. De böra värddas, därför att deras blod alltjämt rinner i släktens ådror, blandat med blodet från släktens inhemska förfäder. Men de konstverk det här gäller ha även för den nutida och framtida kulturutvecklingen en betydelse, som är ännu större och värdefullare, därigenom att de alltjämt äro levande. De ha icke blott en enda gång i tiden gjort sin insats. De kunna direkt och omedelbart göra nya insatser i varje ny generation av det folk som har förmånen att äga dem och kunna tillgodogöra sig deras kulturella livskraft. Det är med hänsyn till denna och liknande synpunkter som vi följt den nyare skyddslagstiftningens exempel och utan några begränsningar utsträckt skyddsområdet till alla tillräckligt värdefulla kulturföremål, utan hänsyn till deras nationella ursprung. Den berättigade nationella synpunkten på skyddsvärdet har i lagförslaget angivits med orden att detta värde måste vara sådant »att deras bevarande åt riket måste anses vara av synnerlig vikt». Föremålen måste för att kunna registreras antingen för utvecklingen av eller kännedomen om den gångna tidens

svenska kultur anses äga eller också för nutidens eller den kommande tidens svenska kulturutveckling antagas äga eller få en sådan betydelse att de böra bevaras åt riket.

Tidsbegränsning och värdeuppskattning.

Tidsbegränsningen för ett föremåls upptagande i registret är angiven med bestämmelsen att det sedan minst 60 år skall ha funnits i riket. Skälen till denna begränsning framåt i tiden äro i huvudsak två. Det ena ligger i omsorgen om att icke bestämma skyddet för vårt nuvarande kulturföremålsbestånd så, att därigenom skulle uppstå risk för ett hämmande av dess förkovran genom införsel av värdefulla föremål. Vi föreställa oss, att genom denna bestämmelses formulering denna risk kan anses praktiskt obefintlig. Även om exempelvis en konstsamlare i detta nu skulle ha den uppfattningen, att lagen i vissa avseenden kan vara hinderlig för hans ekonomiska intressen, så lär han väl icke av lagens tillvaro avstå från ett konstförvärv från utlandet, därför att det förvärvade verket tidigast efter 60 år möjligen kommer att falla under lagen. Och enahanda blir förhållandet under de kommande åren, eftersom de sextio årens gränslinje förflyttar sig år efter år. Denna gräns kan alltså icke gärna medföra den verkan, att vi av kulturföremål visserligen bevara det vi äga, men utestänga en oberäknelig del av det vi böra eller kunna förvärva. Det andra skälet, på grund varav vi satt gränslinjen för den föreslagna lagens tillämplighet på visst föremål just till 60 år från begynnelsen av föremålets nuvarande existens inom landet, ligger däri, att denna siffra motsvarar den vedertagna tidslängden för två generationer. Har ett föremål funnits i riket under de senaste två generationerna före lagtillämpningen, bör man vid denna tidpunkt kunna äga en grundad uppfattning av föremålets värde för landets kultur. Bakåt i tiden är ingen gränslinje för registreringen fastställd i annat avseende än däri, att vi icke såsom bestämmande för registreringen angivit rent arkeologiska värden. Dessa värden, i den mån de äro kvalitetsvärden, kunna nämligen anses i stort sett skyddade genom gällande fornminnesvårdslagstiftning.

Fullt automatiskt verkar emellertid icke stadgandet, att föremålet oavsett ägarens vilja skall kunna inskrivas i registret, så snart detsamma »sedan sextio år funnits i riket». Rent bokstavligt tolkat, skulle varje föremål med hänsyn till denna bestämmelse vara diskvalificerat för sådan registrering utan särskild ansökan av dess ägare, blott det under de sextio gångna åren en enda dag varit utom rikets gränser. Skulle detta vara lagens mening, komme det för framtiden att stå i varje ägares fria skön att när som helst förekomma en registrering av det av honom ägda kulturföremålet. Han behövde blott för en kort tid förflytta det utom rikets gränser, förse sig med bevis därom och sedan föra det tillbaka igen. Av vad i det föregående redan sagts framgår emellertid, att den mening, som fått sitt uttryck i och genom denna tidsbestämmelse, icke korsas genom en dylik åtgärd. Med hänsyn till denna mening är det uppenbarligen betydelselöst, om föremålet en eller annan gång under de senaste sextio åren före registreringstillfället varit utom rikets gränser, exempelvis för att renoveras eller förevisas, eller om dess i Sverige hemmahörande ägare under kortare eller även relativt längre tid fört det med sig under vistelse utomlands. Föremål, som av svenska diplomater medförts under tjänstgöring vid svenska beskickningar i utlandet, äro sålunda på denna grund icke diskvalificerade för registrering på grund av kommissionens eget initiativ. Det avgörande är, huruvida föremålet under sagda tidrymd kan anses ha tillhört det svenska kulturbeståndet eller ej. Det kan naturligtvis sättas ifråga, huruvida icke detta spörsmål i tvistiga fall borde i sista

hand prövas och avgöras av högre administrativ instans, närmast då av regeringsrätten. Det förefaller emellertid, som om registerkommissionen, åtminstone därest den får sådan sammansättning som i det följande skall föreslås, skulle komma att erhålla den bästa möjliga kompetens för avgörande av frågor även av detta slag, i vilka rent formella synpunkter måste anses vara skäligen betydelselösa i förhållande till de historiska omständigheterna. Vi ha därför ansett, att där ägaren gör invändning mot föremåls inskrivande i registret på grund av nu ifrågavarande tidsbestämmelse, det må ankomma på kommissionen att pröva av ägaren anförda skäl och efter prövningen fatta slutgiltigt beslut.

I långt högre grad blir det en omdömesfråga, att vid prövningen av ett visst föremåls registreringsvärdighet bestämma, huruvida det ligger över eller faller under den i lagförslaget 1 § angivna värdegränsen. Detta bestämmande blir helt och hållet en kulturell uppskattningsfråga, men denna omständighet har i den utländska kulturskyddslagstiftningen aldrig befunnits utgöra något avgörande eller ens väsentligt hinder för antagande av samma eller liknande begränsningsbestämmelser. I den franska klasseringslagen, som i sitt slag har internationellt anseende såsom en juridisk mönsterprodukt, utgår man från erkännandet av *utilité publique* som första skyddsgrund. Detta erkännande gives genom dekret av Conseil d'Etat, som därvid måste grunda sitt beslut på en uppskattning. Men vid sidan därav har man i denna lag som grund för ett föremåls upptagande i det särskilda desiderata-registret, vilket är den närmaste motsvarigheten till vårt register, uppställt den fordran, att ett föremål för att upptagas i detta register skall ha det utomordentliga konstnärliga värde, att det därigenom måste anses värdigt att tillhöra de nationella samlingarna. Vi ha övervägt, huruvida icke just denna begränsningslinje lämpligen skulle kunna uppdragas även för vårt register. Om vi icke stannat för denna på grund av dess praktiska användbarhet närliggande utväg, så beror detta framför allt därpå, att grunden för museivärdighet synes vara rätt olikartad inom de svenska nationella samlingarna, till vilka nordiska museet givetvis också måste räknas. Särskilt vid detta museum är grunden tvåfaldig, dels av kvalitets- och dels av i viss mån statistisk natur. Och även vid vissa statens samlingar synes den praktiserade museivärdighetsprincipen varken vara strängt genomtänkt eller strängt tillämplig. Därtill kommer att riksdagen i sin skrivelse uttalat, att skyddet, åtminstone i början, bör begränsas i syfte att tillgodose »allenast det mest trängande behovet». De av första lagutskottet formulerade skälen för denna riksdagens uppfattning synas vara beaktansvärda, även om det förtjänar att erinras, att skyddet dock icke bör begränsas så starkt, att såväl lagen själv som åtgärderna för dess tillämpning under en följd av år framåt blott skulle få betydelsen av ett visserligen intressant men med hänsyn till vårt kulturminnesbestånd fortsatta existens föga verksamt experiment. Men även efter denna erinran är det klart, att gränslinjen bör dras snävare än linjen för den växlande svenska museivärdigheten, sådan denna tillämpas vid våra centralmuseer. Motionären hade för sin del tänkt sig en registrering med uppdelning av föremålen åtminstone i två klasser, en omistlighetsklass och en klass för »synnerligen värdefulla» föremål. Denna klassindelning bör, särskilt med hänsyn till lagutskottets berörda uttalande, givetvis bortfalla, och vi ha både materiellt och formellt anpassat lagförslaget därefter. För den enda klass av föremål, som med hänsyn till föremålens kulturvärde skulle upptagas i registret, bör såsom allmän riktlinje uppställas den fordran, att den bör inrymma motionärens omistlighetsklass obeskuren, men därjämte de värdefullaste av de föremål, som enligt hans lagpromemoria skolat bilda klass II.

Registermaterialets anskaffning: allmän inventering ej nödvändig.

Men huru skall materialet till detta register anskaffas? Om man av registret skulle kräva såsom ofrånkomlig förutsättning en vetenskapligt noggrann och fullständig inventering av hela det svenska kulturminnesbeståndet och en lika vetenskapligt sträng sovring av detsamma med registrets uppgörande som ändamål, så kunde man lika gärna lägga hela denna skyddslagstiftning »på långbänk». Men så sträng har man icke varit i de länder, där man energiskt och med framgång sökt förverkliga ett betydande kulturskydd, och detta även i sådana länder, där lagstiftningen på ett synnerligen drakoniskt sätt ingripit i den enskilda äganderätten, och där alltså principen om sträng likhet inför lagen måst eftertryckligt göra sig gällande. Så milt som vårt lagförslag visats vara i förhållande till den enskilda äganderätten, blir därför denna sistnämnda synpunkt av relativt underordnad betydelse. Man kan utgå från själva skyddssynpunkten såsom den i första hand bestämmande och vid registreringsarbetet nöja sig med att till en början ur det för fackmännen på förhand kända föremålsbeståndet utvälja de föremål, som med hänsyn till nyss antydda urvalsbestämmelser anses böra skyddas, samt efter hand som nya föremål genom forskningen bli kända eller genom vederbörande myndigheters försorg beståndet kan bli föremål för en alltid utomordentligt värdefull inventarisering, komplettera eller korrigera denna första förteckning. Vi ha dels med egna krafter, dels med anlitande av sakkunniga på olika kulturområden sökt bilda oss en uppfattning om användbarheten och det blivande resultatet av en dylik metod för registreringen, och vi ha för vår del kommit till den övertygelsen, att man är mycket väl försvarad, om man förordar densamma. Den skall enligt vår bestämda mening, om den rätt genomföres, leda till resultat, som för det avsedda skyddsändamålet böra bli fullt tillfredsställande. Registret är ju ingen död förteckning, utan ett ständigt anpassligt verktyg. Begångna misstag i positiv eller negativ riktning kunna när som helst rättas, och upptäckta registervärdiga föremål kunna införas när som helst. Den subjektiva svårigheten vid avgörandet är för sakkunniga personer knappast större än de svårigheter, inför vilka den praktiske museimannen alltid ställes, när han skall avgöra, om ett föremål skall inköpas eller icke. De kunna t. o. m. vara mindre, då ett gjort positivt misstag icke kan medföra förlusten av en måhända hög köpesumma. För övrigt är det rätt sannolikt, att arbetet kommer att underlättas därigenom, att med hänsyn till registreringens förutsedda värdestegrande effekt, enskilda ägare själva inkomma med anhallan om att få sina värdefullare föremål registrerade, vilket naturligtvis bör medgivas, så snart föremålen uppfylla registreringens värdoförutsättningar. Det är med tanke på denna eventualitet som vi i lagförslaget medgivit rätt till registrering på ägarens begäran även av föremål, vilka falla utanför den tidsgräns, som är satt för registreringsskyldigheten.

Ingen fara i registrets offentlighet.

På grund av tryckfrihetsförordningens bestämmelser blir registret offentlig handling. Med hänsyn till beskaffenheten av det kvalitetsskydd, som registreringslagen avser att skänka vårt rörliga kulturminnesbestånd, kunna vi icke i detta förhållande se några verkliga olägenheter. Då vårt lagförslag, i olikhet mot åtskilliga utländska kulturskyddslagar, icke döljer något bisyfte att hålla prisen på de registrerade föremålen nere under den internationella marknadens

prisnivå, utan tvärtom utgår från att en låg inhemsk prisnivå för dessa föremål innebär en fara för deras bevarande åt landet, kan ingen egentlig olägenhet uppkomma därav, att vem som helst kan förvissa sig om, vilka föremål det anses angelägnast att skydda mot utförsel. En viss fara skulle visserligen kunna tänkas uppkomma därigenom, att man genom en för vem som helst tillgänglig registrering så att säga annonserade för de internationella spekulanterna, vilka föremål bland rikets kulturminnesbestånd som inom landet anses vara de värdefullaste. Men för det första skulle det säkerligen vara ett stort misstag att föreställa sig, att man genom en offentlig registrering för dem skulle röja några hemligheter annat än i något sällsynt undantagsfall, och vidare skänker ju lagförslaget dessa föremål ett skydd mot denna spekulation genom exportavgifter, som gentemot den utländska köparen ge både staten och den enskilde svenske köparen en väsentlig förmånsrätt, utan att därmed, i förhållande till den nuvarande frånvaron av varje skydd, skada ägarnas välförstådda intressen. Vi äro således av den uppfattningen, att registrets offentlighet snarast är till fördel för den med lagen enligt vårt förslag avsedda verkan.

Registerkommissionen.

Registrets förande och därmed förenade åtgärder åligger enligt 1 § i lagförslaget *registerkommissionen*. Det är uppenbart angeläget, att denna myndighet får en sådan sammansättning, att inom densamma representeras å ena sidan den största kännedom angående det rörliga kulturminnesbeståndet i riket, som den statliga förvaltningen av dithörande föremål förfogar över, å den andra dels nödig skicklighet att bedöma sådana föremåls värde ur olika synpunkter, dels även den förvaltningserfarenhet, som erfordras för lösandet av de i kommissionens åligganden ingående administrativa uppgifterna. Men förutom den bedömande och förvaltande skicklighet, som sålunda bör vara tillfinnandes inom kommissionen, bör denna myndighet även äga en förmåga av rask och klok handling, som i de avgörande ögonblicken icke stannar vid att blott värdera och administrera. Vad lagen ytterst syftar till, det är att i de fall, då den utländska spekulativen vill beröva oss ett betydande konstverk eller annat föremål av högsta värde för vår kultur, ge det statliga organ, åt vilket lagens tillämpning är anförtrödd, möjlighet att för det hotade kulturminnets räddande mobilisera allt det levande kulturintresse, såväl officiellt som enskilt, vilket står att finna inom riket. Skall lagen bli något mer än en vacker gest, måste registerkommissionen alltså under sin verksamhet ständigt ha i ögonsikte att under statlig och enskild medverkan åtminstone skapa förutsättningarna för organiserandet av en svensk marknad för den höga klass av i landet befintliga äldre kulturföremål, för vars skyddande lagens bestämmelser fått sin avfattning. Med det kulturintresse och den kapitalkraft som numera hunnit utvecklas inom landet bör denna uppgift ej kunna anses olöslig.

Den närmare beskaffenheten av kommissionens nu i allmänna drag angivna åligganden torde böra ingående bestämmas i ett reglemente, vilket dessutom bör innehålla nödiga riktlinjer för lagens tillämpning. Men viktigast blir dock till sist kommissionens sammansättning. Motionären hade för sin del tänkt sig, att den registrering och klassering, som ingick i hans förslag, helt enkelt borde förläggas till nationalmuseum under medverkan av statens historiska museum och livrustkammaren och sålunda anförtröds åt en sakkunnig kommission under ledning av nationalmuseichefen och med riksantikvarien och chefen för livrustkammaren såsom självskrivna ledamöter. Huruvida han föreställt sig att den

visserligen mycket betydande fond av sakkunskap, som därmed tillförts denna kommission, skulle anses tillräcklig för fyllandet av kommissionens olika uppgifter, eller om de självskrivna ledamöterna borde kompletteras med särskilt förordnade ledamöter, framgår icke klart av motionen.

För vår del ha vi kommit till den uppfattningen, att den av oss föreslagna registerkommissionens uppgifter påkalla en sammansättning, som visserligen i väsentlig grad ansluter sig till motionärens förslag, men dock i viss mån skiljer sig från detta. Det resultat, till vilket vi i detta avseende kommit, är närmast grundat på den i vårt förslag angivna mångsidigheten i kommissionens uppgifter samt på nödvändigheten att detta oaktat i största möjliga grad begränsa kostnaderna för densamma.

Kommissionens sammansättning.

Till en början måste man taga i betraktande, att kommissionen såsom administrativt organ kräver ett sekretariat, som under ordförandens omedelbara ledning sköter de löpande registreringsärendena med därtill hörande korrespondens. Då det varken är behöfligt eller önskligt att göra detta sekretariat till något slags urcell för ett nytt ämbetsverk, torde det böra anknytas till ett statens verk, som har gammal förfarenhet i liknande behandling av hela landet berörande kulturärenden av olika slag. Därvid är det egentligen endast två alternativ, mellan vilka ett val kan komma i fråga, nämligen nationalmuseum och riksantikvarieämbetet. Vid företagen preliminära undersökning av det blivande registreringsmaterialens beskaffenhet och grupp fördelning har det förefallit sannolikt, att ett betydande antal av de eventuellt registrerade föremålen närmast kan anses tillhöra nordiska museets verksamhetsområde. Sedan man från återstoden avskilt sådana föremål, rörande vilka speciell föremålskänedom är till finnandes inom statens historiska museum, livrustkammaren, riksarkivet och kungl. biblioteket, har man kvar två särskilda föremålsgrupper. Den ena av dessa grupper utgöres främst av konstverken i egentlig mening, en grupp som ju i och för sig är av mycket stor betydelse, men som beträffande antalet registreringsvärdiga föremål, jämfört med motsvarande antal föremål inom hela kulturminnesbeståndet, säkerligen blir relativt begränsad. För denna grupp representerar nationalmuseum ensamt sakkunskapen. I fråga om den andra och sista gruppen, vilken till sin sammansättning är mycket skiftande, äro både nationalmuseum och nordiska museet med hänsyn till olika synpunkter sakkunniga institutioner. Hit höra exempelvis svenska porträtt, en hel del svenska möbler och bohagsting, svensk keramik, svenskt silver m. m., för vilka vid bedömandet av det enskilda föremålets registreringsvärde antingen konstnärliga eller historiska (och etnologiska) synpunkter kunna bli de företrädesvis avgörande, och rörande vilka för övrigt även hänsyn, i vilka statens historiska museum är intresserat, i många fall få tagas i betraktande. Av det nu anförda synes framgå, att den sannolika fördelningen av de blivande registreringsärendena efter föremålsgrupper varken kan eller bör bli bestämmande vid valet av den institution, till vilken kommissionens administrativa ledning bör förläggas. Den rent praktiskt administrativa förfarenheten synes därvidlag bestämt böra tillerkännas företrädet. Vid kommissionens sammanträden prövas samfällt registreringsärendena, vid vilkas avgörande samtliga ledamöter kunna i lika mån göra sig gällande. De åtgärder, som böra vidtagas mellan kommissionens sammanträden, äro dels av förberedande, dels av rent expeditionell natur, vadan det för deras handläggning framför allt är av vikt att kunna förfoga över en redan befintlig, fast och effektiv organisation med förgreningar över hela lan-

det. För detta ändamål synes ett avgjort företräde böra givas åt riksantikvarieämbetet, vilket ämbete för övrigt ännu mera kommer att lämpa sig för att vara registerkommissionens verkställande organ, när det, såsom kan förväntas, blivit löst från chefskapet för statens historiska museum. När detta skett, kommer riksantikvarien att intaga en från de särskilda museerna fristående ställning, vilken inom kommissionen bör göra honom skickad till opartisk ledare för dess förhandlingar och övriga arbeten, under vilka det kan tänkas att vissa intressemötsättningar i fråga om förvärv av till inlösen erbjudna föremål kunna uppstå. Riksantikvarieämbetet intar för övrigt av gammalt en auktoritativ ställning såsom den statsinstitution, som framför andra har sig ålagd övervakandet av den allmänna kulturminnesvården i riket, varför det synes naturligt att detta ämbete får övertaga även ledningen av registerkommissionens verksamhet. Den särskilda kompetens, som för denna ledning erfordras, skulle säkerligen på det enklaste och för statsverkets ekonomi minst kännbara sätt kunna tillgodoses genom att riksantikvarien av Kungl. Maj:t förordnades att tjänstgöra såsom kommissionens ordförande, biträdd i sekreteraregöromålen av lämplig tjänsteman inom riksantikvarieämbetet. Vad den för kommissionen ytterligare behövliga föremålskunskapen med tillhörande värderingsskicklighet angår, torde densamma för vissa kulturområden naturligtast kunna förvärfvas genom att nationalmuseum och livrustkammaren i kommissionen bleve företrädade med var sin ledamot, av Kungl. Maj:t förordnad för en tid av fem år.

Efter det att nu nämnda sakkunskap tillförts kommissionen, återstår emellertid att i densamma få särskilt det stora kulturområde företrätt, som utgöres av allmogekulturen, med tillägg i viss mån även av den svenska högre ståndskulturen i fråga om vissa bohagsföremål, vilka senare visserligen tillhöra nationalmusei verksamhetsfält, men i långt större omfattning finnas representerade i nordiska museet än i nationalmusei konstindustriella avdelning. Nordiska museet är visserligen icke statsinstitution, men det är genom det betydande statsanslag, som årligen utgår till detsamma, och genom de villkor som med detta anslag äro förknippade, så nära knutet till statens vård av landets kulturminnen, att museet lämpligen kan anförtros att med hänsyn till sitt särskilda verksamhetsområde i kommissionen företräda det allmänna intressen, vilka för övrigt i allt väsentligt kunna anses sammanfalla med dess egna. Av dessa skäl torde nordiska museet böra representeras i kommissionen i samma ordning som nationalmuseum och livrustkammaren. Man kunde ju tänka sig att icke blott ordföranden, utan även de tre nu angivna ledamöterna av kommissionen skulle vara fasta och självskrivna, i vilket fall självskrivningen givetvis borde tillkomma de tre nu nämnda institutionernas chefer. Då det emellertid icke är sagt, att inom vederbörande museum chefen själv alltid är den tjänsteman, vilken såsom museiman närmast representerar den sida av föremålsbedömning, som i registerkommissionen är erforderlig, och då det även med hänsyn till arbetsfördelningen inom museet kan vara fördelaktigare, att ledamotskapet av kommissionen kan anförtros åt annan än chefen själv, ha vi stannat vid att föreslå, att kommissionen skulle sammansättas på nu angivna sätt, varvid givetvis såväl för ordföranden som för var och en av ledamöterna särskild suppleant i kommissionen torde böra förordnas. Med dessa fyra ledamöter är sålunda den särskilda sakkunskap, som bör hämtas från vederbörande institutioner, fullt representerad inom kommissionen, och detta så mycket mer som det torde få anses självklart, att var och en av dessa ledamöter i alla viktigare fall, vilka beröra det kulturområde som representeras av den institution han företräder, rådför sig med sina tjänstekolleger, varigenom kommissionen blir delaktig av hela den samlade sakkunskap som förefinnes inom institutionen.

Kommissionens kommersiella uppgift. Beräknad kostnad.

Emellertid torde det vara angeläget, att kommissionen kompletteras med åtminstone ännu en ledamot, avsedd att representera såväl det allmänna kulturintresset inom landet som ock den ekonomiska, i viss mån rent av kommersiella kompetens, som inom kommissionen är erforderlig för särskilt sådana situationer, då det gäller att finna utvägar att förhindra utförelsen av ett för landet betydelsefullt kulturföremål. En person, känd för intressen och insikter på kulturminnesområdet och i besittning av omfattande personförbindelser, vilken hade nödiga förutsättningar för att deltaga i kommissionens ordinära arbeten och som i mera krävande situationer särskilt kunde, obunden av ämbetsplikter och tjänsteställning, ägna sig åt uppgiften att intressera lämpliga personer att förvärva av med utförelse hotade kulturföremål, skulle för kommissionen vara en ytterst värdefull tillgång. Vi föreslå därför, att åtminstone en sådan ledamot, likaledes med särskild suppleant, måtte tillföras kommissionen i samma ordning som redan nämnda ledamöter. Åtskilligt talar för att även sakkunskapen utanför huvudstaden borde i kommissionen bli företrädd, men med hänsyn till därav följande särskilda kostnader och framför allt till behovet för kommissionen att vid tillfälle kunna handla raskt och omedelbart, ha vi ansett oss böra avstå från att framställa ett sådant förslag. Däremot torde kommissionen böra erhålla bemyndigande att i fall, där så anses nödigt, för särskilt svårlösta bedömningsuppgifter tillkalla speciell sakkunskap.

Genom den av oss föreslagna anordningen bör den av registreringen nödvändiggjorda administrativa apparaten bli ytterst enkel och de därmed förenade kostnaderna för statsverket med hänsyn till det viktiga allmänna intresse som skall tillgodoses synnerligen blygsamma. De uppgifter som tillfalla de offentliga institutioner, som i kommissionen äro företrädda, knyta sig så naturligt och så nära till dessa institutioners åligganden enligt redan nu förefintliga instruktioner, att endast den rent administrativa sidan av kommissionens verksamhet kan betraktas som en avsevärd ökning av deras arbetsbörda. Sålunda innehålla nu gällande stadgar för nationalmuseum en föreskrift, vilken återfinnes redan i långt tidigare stadgar för museet och som lyder så: »Museets chef, intendent, konservator och amanuenser åligger att söka vinna kännedom om inom landet befintliga konstverk av värde och så vitt möjligt ägna uppmärksamhet däråt, att sådana vid försäljning bliva hembjudna till museet och ej utföras ur landet.» Men den största delen av den rent administrativa arbetsbördan pålægges den tjänsteman inom riksantikvarieämbetet, som skall sköta den löpande expeditionen, vadan han också torde böra komma i åtnjutande av ett mot arbetets omfattning svarande arvode. För ordföranden och de ledamöter i övrigt, som representera de särskilda institutionerna, lärer intet särskilt arvode behöva avses var emot måhända den femte ledamoten borde åtnjuta ett mindre arvode. För samtliga av registerkommissionens verksamhet föranledda utgifter, däri inberäknat expenser och eventuella resekostnader i särskilda fall, torde ett årligt anslag av högst 10,000 kronor vara tillräckligt.

Agaransvaret som kontrollmedel.

En av lagförslagets hörnstenar är *agaransvaret*. En bland de största svårigheterna för all lagstiftning om kulturminnesskydd har varit att finna tillräckligt verksamma medel för att framtinga det lagstadgade skyddets efterlevnad. För ett skydd, utgående på att förhindra eller kontrollera utförelsen ur landet av aningen hela dess kulturminnesbestånd eller de allra viktigaste delarna därav, är tullkon-

trollen, såsom av oss i detta betänkande redan inledningsvis erinrats, ett ytterst bristfälligt medel. Utsmuggling av föremål av den mest skiftande natur, alltid emballerade, ofta till storleken mycket obetydliga, läser icke kunna förekommas utan en till den grad invecklad och rigorös utförelsekontroll, att den för staten måste bli så dyrbar och för den allmänna samfärdseln så hinderlig och därigenom så irriterande, att ett organiserande därav i vårt land icke kan anses tillrådligt. Vid sådant förhållande återstår knappast något annat kontrollmedel än att stadga, att ägaren av de föremål som skola skyddas vid laga påföljd åläggas att ansvara för, att föremålen icke med hans uppsåt eller till följd av uppenbar vårdslöshet från hans sida lämna landet utan tillstånd av uppsiktsmyndigheten, i detta fall registerkommissionen. För att detta ansvar skall fylla sitt ändamål är det nödvändigt att registerkommissionen alltid vet, var föremålet finnes; ägaren måste därför anmäla till registerkommissionen varje förändring i föremålets förvaringsort. Vidare är det av vikt att ansvarskedjan är sluten, att alltså varje av lagen tillåtet ägarebyte för ett registrerat föremål vederbörligen anmäles, bestyrkes och bokföres. Större svårighet att hålla ansvarskedjan obruten inträder egentligen endast vid ägares dödsfall, men den synes även då kunna övervinnas. Lagen innehåller emellertid ett flertal paragrafer, tillkomna uteslutande i syfte att effektuera detta ägaransvar, så att det blir sammanhängande. Bland bestämmelserna om sådant ansvar förekommer ett särskilt stadgande, vilket genom sitt innehåll kan förefalla att gå utöver gränsen av lagen såsom skyddslag och i stället ingripa på området för en kulturvårdslag. Det är den bestämmelse, vari ägaren åläggas att vårda det i hans ägo befintliga föremålet, samt särskilt att icke utan registerkommissionens tillstånd vare sig förändra eller restaurera detsamma. Det kan ej förnekas att detta stadgande berör ett område på själva gränsen mellan skydd och vård. Men med hänsyn till att vi ännu sakna en verklig kulturvårdslag, ha vi ansett en föreskrift nödvändig till förekommande av att det mot utförelse ur landet skyddade föremålet icke genom vårdslöshet eller okunnighet fördärvas med hänsyn till sitt kulturvärde. Föreskriften innebär emellertid ej något åläggande för ägaren att med föremålet vidtaga åtgärder som kunna åsamka honom utgifter, allenast att tillse att det ej fördärvas, vare sig genom ovarsamhet eller genom oriktiga åtgärder i förändringssyfte. Rätt förstådd, är föreskriften ett skydd, icke blott för själva föremålet utan även för ägarens eget ekonomiska intresse. Det innebär i realiteten intet annat än att ägaren till förekommande av ett värdefullt kulturföremåls förvanskning eller förstörelse är skyldig att inhämta sakkunnigt råd. Det är ytterst osannolikt att hans skyldighet att även följa de utan kostnad för honom givna anvisningarna skulle komma att leda till obehagliga konflikter. Det allmännas och ägarens välförstådda intressen äro i förekommande fall identiska.

Byte, gåva och pantsättning av registrerat föremål.

Ägarintresset ha vi alltså i lagförslaget sökt att tillgodose i så stor omfattning som det överhuvud varit möjligt utan att göra det med lagen avsedda skyddet rent illusoriskt eller så ofullständigt, att lagen måste bli för sitt ändamål värdelös. Därav följer, att vi också i fråga om formerna för överlåtelse till utlänning eller utlandssvensk, vilka överlåtelse ju måste bli föremål för prövning av kommissionen, sökt att icke bruka större våld än nöden kräver. Emellertid torde det i fråga om överlåtelse genom *byte* eller *gåva* kunna förefalla, som om de av oss föreslagna bestämmelserna skulle vara onödigt restriktiva, vadan en redogörelse för grunderna för dessa bestämmelser kan vara erforderlig.

Man måste i fråga om dessa överlåtelseformer fasthålla vid den särskilda be-

tydelse den med exportavgift förstärkta inlösningsrätten till föremålen äger för utförselskyddet. Denna inlösningsrätt måste få sin avsedda verkan vid alla överlåtelse av sådan natur, att kommissionen ej längre får möjlighet att kontrollera föremålets utförsel. Då uppstår bl. a. frågan: huru skall inlösningsrätten kunna utövas och exportavgiften uttagas vid byte eller gåva till utlänning eller utlandssvensk? Skola dessa överlåtelseformer medgivas, så måste föremålen vid kommissionens behandling av överlåtelsen på ett eller annat sätt värderas i pengar.

I fråga om byte ha vi i detta avseende haft att undersöka, på vad sätt ägarens önskan skulle kunna tillmötesgå, för det fall att byte mot vilket vederlag som helst skulle kunna medgivas. I anslutning till det stadgade förfaringssättet vid försäljning skulle det kunna tänkas, att ägaren vid sin ansökan om tillstånd till det byte, varom han avtalat med sin medkontrahent, borde uppge det belopp, som han funne representera föremålets värde och enligt vilket exportavgiften alltså skulle utgå eller inlösen ske. Men kommissionen kan ju icke förpliktas att utan vidare godkänna detta belopp, ej heller alldeles underlåta att vid prövningen därav taga hänsyn till vederlagets värde. Man kunde visserligen tänka sig en befogenhet för kommissionen att utan inlösensskyldighet avslå ansökan om tillstånd till byte i sådana fall, då den funne vederlagets värde vara uppenbart för lågt i förhållande till det registrerade föremålets värde, vilken befogenhet emellertid för dessa fall skulle innebära ett direkt förbud mot den avtalade avyttringen och därigenom ett avsteg från den allmänna princip, varpå hela lagförslaget bygger i fråga om ägares avyttringsrätt. Vid skiljaktighet mellan kommissionen och ägaren i värdefrågan måste således under alla förhållanden förhandlingar föras och överenskommelse träffas dem emellan rörande föremålets rätta värde, under vilka förhandlingar en viss prövning även av vederlagets värde knappast kunde undgås. För denna senare prövning skulle den ur helt andra synpunkter tillsatta kommissionen sakna speciell kompetens, då vederlaget ju kunde utgöras av vilket slags värdeobjekt som helst, exempelvis en utländsk fastighet. Kunde enighet om föremålets värdering icke uppnås mellan kommissionen och ägaren, funnes knappast någon mera närliggande möjlighet att slita tvisten än ett avgörande enligt lagen om skiljemän, vilket kunde komma att medföra avsevärda kostnader för statsverket, då hithörande fall skulle kunna tänkas bli relativt talrika. Hela förfaringssättet skulle bli ganska besvärligt och därigenom synnerligen tidsödande, helst som konsekvensen måste fordra, att kommissionen efter själva värdesättningen skulle ha en frist av två månader för lösandet av sin viktiga uppgift att tillse, huruvida för utövande av inlösningsrätten enskild svensk köpare förefunnes. Den nu övervägda metoden skulle sålunda kunna medföra en tidsutdräkt, som lätt kunde göra hela bytet om intet. Och därtill kommer slutligen, att det sätt, varpå ägaren har för avsikt att använda den valuta han skall erhålla för sitt föremål, vare sig det inlöses eller får utföras, principiellt är kommissionen och det allmänna intresse, den har att bevaka, helt och hållet ovidkommande.

Dessa överväganden ha föranlett oss att föreslå en föreskrift, att tillstånd till överlåtelse av registrerat föremål genom byte i allmänhet icke skall beviljas. Men genom ett avvisande av denna överlåtelseform från kommissionens sida är möjligheten för ägaren att i realiteten avsluta sitt byte, d. v. s. att enligt lagförslagens kontrollvillkor mot värdet av sitt föremål erhålla det önskade vederlaget, uppenbarligen icke stängd. Ingenting hindrar honom från att hos kommissionen ansöka om tillstånd till önskad överlåtelse i form av försäljning. Detta kan tillgå så, att han först med sin medpart bestämmer det penningvärde, som hans föremål enligt dennes och hans egen gemensamma uppskattning bör anses representera, och med

honom träffar avtal därom att, därest föremålet inlöses, det erhållna lösenbeloppet, i annat fall själva föremålet, skall till medparten överlämnas mot erhållande av det överenskomna naturavederlaget. Detta tillvägagångssätt, som ju icke innebär något kringgående av lagen, överensstämmer för övrigt i allt väsentligt med det förfarande, som fullt frivilligt praktiseras vid byten i sådana ej sällan förekommande fall, då dessa försiggå genom utväxlande av köpekontrakt på de båda bytesobjekten. I alla händelser är detta för ägaren genom minskad tidsutdräkt bekvämare än ett byte efter omständlig värdeprövning inför kommissionen.

I fråga om ett särskilt slag av byten föreligga emellertid ej ovan anförda betänkligheter mot medgivande av tillstånd till direkt bytesöverlåtelse till utlänning eller utlandssvensk, nämligen när det gäller sådana byten, där även vederlaget utgöres av värdefullare kulturföremål. Det kan mycket väl tänkas att förmedel sådant byte landets kulturföremålsbestånd genom avstående från ett registrerat föremål kan tillföras ett annat föremål, vilket med hänsyn till registreringslagens syften är fullt likvärdigt med det registrerade föremålet och sålunda utan betänklighet kan registreras i dettas ställe. Vid sitt beslut om tillstånd till sådant byte måste kommissionen tillerkännas rätt att pröva de båda föremålen värde i förhållande till varandra med hänsyn till alla på bytets betydelse för vårt kulturbestånd inverkan omständigheter, i första hand vederlagets historiska eller konstnärliga värde i förhållande till det till utbyte föreslagna registrerade föremålets, men i andra hand även dess ekonomiska värde, förekomsten i vårt kulturbestånd av andra föremål av samma art som vardera av de båda bytesföremålen o. s. v. Finner kommissionen att vederlaget vid denna jämförande prövning har ett generellt värde, som fullt motsvarar det registrerade föremålets, skall tillstånd till bytet beviljas. Då genom dylikt byte landets kulturbestånd ej kan anses lida någon förlust, bör givetvis ingen exportavgift utkrävas. Medgivandet av byten av detta slag innebär givetvis en avsevärd fördel för samlare av konstverk och andra kulturföremål, för vilka därigenom onödiga hinder mot att ur reala samlingspunkter organisera deras samlingar undanröjas.

Vad överlåtelse av registrerat föremål genom *gåva* till utlänning eller utlandssvensk beträffar, ha vi sett oss nödsakade att i regel förbjuda densamma, ett förbud som ur principiell synpunkt givetvis ej kan anses vara av samma betydelse som ett avyttringsförbud, då man därmed icke hindrar ägaren att ekonomiskt utnyttja sitt föremål. Huvudskälet till detta förbud torde vara lätt insett. Ett allmänt medgivande att för överlåtelse, som avser utförsel, anlita gåvoformen skulle medföra alldeles för stor lätthet att neutralisera hela det avsedda lagskyddet genom den frestande möjligheten att använda den såsom förklädnad för köp. För att förekomma detta, skulle man även för gåva nödgas att föreskriva den stadgade exportavgiften, och då skulle man i väsentliga avseenden möta samma svårigheter och olägenheter, som redan visats vara förknippade med ett allmänt medgivande av överlåtelse genom byte. Emellertid öppnar lagen åtminstone i närliggande fall möjlighet att på annat sätt än genom tillstånd till gåva tillgodose den önskan, som med gåvan skulle tillfredsställas. I sådana fall, då en naturlig uppfattning med skäl skulle kunna reagera mot detta gåvoförbud, exempelvis när en person skulle vilja till en i utlandet bosatt familjemedlem överlämna ett registrerat föremål med särskilt affektionsvärde, ett familjeporträtt eller dylikt, kan det med gåvan avsedda syftet förverkligas på det sätt, att givaren ansöker om och kommissionen efter prövning av omständigheterna och mot nödiga garantier medgiver föremålets förflyttning till angiven plats i utlandet, och att ett sådant förfogande kompletteras med testamente på föremålet. Detta förfarande står i nära överensstämmelse med de stadganden i lagförslagets 5 och 10 §§, varigenom testamente av registrerat föremål till arvsberättigad

eller make ej medför skyldighet till hembud av föremålet. För övrigt medger stadgandet rörande gåva rättighet för kommissionen att bevilja tillstånd att till utlåning eller utlandssvensk bortskänka registrerat föremål, »då synnerliga skäl därtill äro», utan skyldighet för givaren att erlägga exportavgift. Då lagen avser att skydda och vårda de nationella traditionerna, skulle det vara stridande mot dess ideella innehåll att utan tvingande skäl i densamma upptaga stadganden, som kunde verka sårande för familjekänslan eller andra lika naturliga känslor.

I detta sammanhang må tilläggas några ord om *pantsättning* av registrerade föremål. Förbjuden är allenast pantsättning till utländsk medborgare eller svensk medborgare bosatt i utlandet. Inom landet har ägare sålunda full frihet att mobilisera penningvärdet i sina kulturföremål förmedels pantsättning för sitt behov av rörelsemedel. Det gives oss veterligen endast en enda lag, den schweiziska kantonen Berns kulturvårdslag av den 20 mars 1902, som går längre i tillmötesgående mot ägaren i detta avseende. I denna lag stadgas bland annat att staten gent emot enskilda ägare till i statsinventariet upptagna kulturföremål förpliktar sig att på anhållan av ägaren efter värdering belåna sådana föremål. En sådan statlig pantlånerörelse är ju för våra förhållanden främmande; den skulle ej heller fylla något kännbart behov, då möjligheter att på enskild väg göra sådan belåning i vårt land förekomma i stor omfattning. Vi ha övervägt jämväl utvägen att icke förbjuda pantsättning av registrerat föremål till utländsk eller i utlandet bosatt svensk medborgare och att i stället nöja sig med en föreskrift, att vid sådan pantsättning panten skulle, efter kommissionens tillstånd, lämnas i taka händer inom landet. Redan med en sådan bestämmelse vore den avsedda tryggheten för föremålet vunnen. Emellertid torde hithörande fall bli relativt sällan förekommande. Med hänsyn därtill ha vi efter någon tvekan stannat vid förbudsalternativet såsom det enklaste.

Kvalitetsskyddsprincipen i svensk lag.

Vad slutligen beträffar själva den princip för kulturminnesskydd, på vilken vårt lagförslag är byggt, *kvalitetsskyddsprincipen*, må det till sist erinras att denna princip ingalunda är ny eller okänd för svensk lagstiftning. Sålunda är det gamla hembudsinstitutet, på vilket den svenska lagstiftningen om fornfynd är uppbyggd och vars ursprung spåras redan i 1684 års fyndplakat, till sin innebörd en princip för kvalitetsskydd. I den alltjämt gällande fornminnesförordningen av 1867 har ju detta institut stor betydelse för skyddet både av fasta och lösa fömlämningar, vad de sistnämnda beträffar särskilt i § 8, genom vars föreskrift i fråga om inlösen den enskilde ägaren tvingas att till uppenbart underpris, metallvärdet förhöjt med en åttendedel, avstå de till sitt fornvärde viktigaste fynden åt det allmänna, en föreskrift som det efter hand visat sig omöjligt att i tillämpningen upprätthålla. Med ens tillnärmelsevis sådan stränghet gent emot det enskilda ägarintresset går vårt lagförslag ingenstädes fram för att vinna sitt kvalitetsskyddssyfte. Likaledes är en klar kvalitetsskyddsprincip tillämpad i kungl. kungörelsen den 20 november 1920 rörande det offentliga byggnadsväsendet; man kan i detta avseende särskilt hänvisa till den däri föreskrivna byggnadsklasseringen. Sålunda har kvalitetsskyddet såsom sådant långvarig hävd inom den svenska lagstiftningen. Betänkligheter mot lagens yttersta grundprincip kunna således ej gärna förefinnas.

Med hänvisning till de synpunkter och skäl som här utvecklats få vi, i anslutning till det av oss utarbetade förslag till lag om registrering av vissa äldre kulturföremål,

föreslå,

att den registerkommission, som i lagförslaget omnämnes, måtte sammansättas på det sätt här ovan sid. 74 ff. blivit utvecklat; samt

att för de kostnader, som denna kommission och dess arbeten medföra, måtte avses ett årligt anslag av intill 10,000 kronor;

ävensom förorda,

att genom tilldelande av lotterimedel en fond av lämplig storlek måtte bildas för att under Kungl. Maj:ts kontroll i extraordinära fall anlitas för stödande av registerkommissionens verksamhet till förekommande av utförelse av registrerade föremål, samt att till denna fond måtte föras de exportavgifter, som enligt registreringslagen kunna inflyta.

IV. Speciella motiv till förslaget om registreringslag.

1 §.

Av paragrafens ordalydelse framgår, att registreringen består däri, att föremålet på angivet sätt »inskrives i registret». Så snart detta skett, är föremålet »registrerat kulturföremål». Övriga anteckningar till registret, av vad slag de vara må, ha till uppgift att möjliggöra eller underlätta föremålets övervakning med hänsyn till lagens syfte.

Förutsättningarna för att föremålet skall registreras äro två: dels skall föremålet efter prövning ha befunnits äga ett värde, som i denna paragraf sägs, dels skall det ha funnits sedan minst sextio år i riket.

Paragrafen bereder emellertid även möjlighet för en ägare att få ett högvärdigt föremål registrerat utan hinder därav att förutsättningen om föremålets befintlighet i riket sedan viss tid icke är förhanden.

I övrigt hänvisas till den allmänna motiveringen.

2 §.

1 mom. Principiellt möter intet hinder för att ett registrerat föremål utföres ur riket eftersom förslaget avser utförselkontroll, icke utförselbud. Ett utförande kan exempelvis avse föremålets förevisande på utställning, dess renovering eller dylikt. En svensk ägare, som någon tid vistas utomlands, kan önska medföra det för att själv vårda det i sin bostad o. s. v. Men även ett sådant tillfälligt utförande förutsätter tillstånd av kommissionen, som därvid kan begära erforderliga garantier för att föremålet inom angiven tid återföres till landet. Tillstånd för varje utförsel är av vikt redan av det skäl, att förslagets straffbestämmelser ej äro tillämpliga för det fall, att en med påföljd belagd överträdelse begåtts utom svenska statens område.

Vad angår skyldigheten att anmäla förändring i fråga om föremålets förvaringsort, är denna föranledd av det angelägna i att kommissionen i varje ögonblick har kännedom om var föremålet befinner sig. Av liknande skäl har föreskrivits anmälningsplikt, då föremål förkommit eller av våda förstörts. Kommissionen får härigenom tillfälle att i tvivelaktiga fall låta undersöka, huruvida föremålets försvinnande verkligen skett utan ägarens vållande. Särskild vikt får anmälan om förändrad förvaringsort för det fall, att föremålet blivit pantsatt till panthavare i riket. Panthavares vidsträckta befogenhet med avseende å pant gör det nödvändigt, att kommissionen får kännedom om vem som har panten i händer.

Beträffande 2 mom. hänvisas till allmänna motiveringen.

3 och 4 §§.

Beträffande dessa paragrafer hänvisas till den allmänna motiveringen. Här må blott påpekas, att 3 § avser icke blott frivillig överlåtelse genom försäljning, byte eller gåva utan även exekutiv försäljning till utländsk medborgare eller svensk medborgare, bosatt å utrikes ort. Den överlåtelsehandling, som enligt 4 § utgör utgångspunkten för kommissionens åtgärder, bör givetvis vara så avfattad, att av densamma klart framgår det pris, köparen utfäst sig att betala till säljaren, efter det överlåtelsen enligt förslaget bestämmelser blivit medgiven. Det är från detta pris, som den i förslaget stadgade exportavgiften skall avdragas.

5 och 6 §§.

Fång genom bodelning, arv eller testamente kunna icke rimligen för sin giltighet göras beroende av särskilt tillstånd. Genom testamentariskt förordnande synes emellertid möjlighet föreligga att avsiktligt neutralisera lagens syftemål. På grund härav har det syntts nödvändigt föreskriva, att föremål, som på grund av testamente tillfallit utlänning eller utlandssvensk, vilken icke tillika är arvsberättigad efter testamentsgivaren eller efterlämnad make, skall av testamentstagaren hembjudas till registerkommissionen. Kommissionen har fri prövningsrätt, då det gäller inlösen eller icke inlösen. Och det förutsättes, att kommissionen i de fall, då starka pietets- eller andra särskilda skäl tala för att testamentstagaren får behålla föremålet, kommissionen underlåter att begagna den rätt, som paragrafen lagt i dess händer. Skulle inlösningsrätten komma att begagnas, skall lösenbeloppet i sista hand fastställas enligt lagen om skiljemän. Där så blir fallet, kan vid förfarandet en kostnad för statsverket uppkomma. Men med hänsyn därtill att dessa hembud säkerligen komma att bli ytterst sällsynta, torde detta vara av ringa praktisk betydelse.

Beträffande 6 § hänvisas till den allmänna motiveringen.

7 §.

Då man i sammanhang med en registreringslag sådan som den i förslaget utformade icke rimligtvis kan förbjuda föremåls försäljning å offentlig auktion inom landet, exekutiv eller annan, har det syntts nödvändigt, att genom en ordningsföreskrift i själva lagförslaget söka förekomma de komplikationer vid auktionsförfarandet, som eljes skulle komma att förorsakas därav, att utlänning eller utlandssvensks förvärv av registrerat föremål genom inrop på offentlig auktion måste undergå den i förslaget föreskrivna proceduren för att erhålla laglig giltighet. Enligt 3 § skulle säljaren eller hans ombud icke till sådan köpare kunna överlåta, än mindre utlämna det inropade föremålet utan att ha erhållit registerkommissionens tillstånd och i övrigt uppfyllt lagens villkor för överlåtelsens giltighet. Vid ansökan om sådant tillstånd skulle säljaren vara nödsakad att bifoga föreskriven överlåtelsehandling, upptagande inropspriset. Vare sig kommissionen därefter lämnade tillstånd till överlåtelsen eller enligt 4 § inlöste föremålet, skulle från inropspriset avgå 25 %, utgörande antingen exportavgift enligt 8 § eller dess motsvarighet (4 § andra stycket). Det säljaren tillkommande beloppet bleve i båda fallen blott tre fjärdedelar av inropspriset, varigenom säljaren i alla sådana fall, då det näst högsta budet varit högre än tre fjärdedelar av det klubbfasta inropet, skulle lida förlust. Av denna anledning har i paragrafen avsett inrop måst förklaras ogillt.

8 §.

Exportavgiften torde böra uttagas genom stämpelbeläggning av bevis om beviljat tillstånd. Vid stämpelbeläggningen synes böra användas dubbla beläggningsstämplar, om vilka stadgas i förordningen om stämpelavgift.

Med föremålets värde avses här i 4 § angivet pris.

9 och 10 §§.

Den i 9 § 1 mom. föreskrivna anmälningsplikten vid ifrågavarande överlåtelse är motiverad av förre ägarens intresse att bli befriad från det ansvar, som påvilar honom i egenskap av ägare till det registrerade föremålet. Det har därför icke befunnits nödigt att med straffpåföljd belägga uraktlåtenhet härutinnan. Ansvarigheten upphör ej heller blott till följd av denna anmälan; för ansvarighetens övergång kräves motsvarande anmälan av den nye ägaren, varom föreskrift lämnas i 2 mom. Den i sistnämnda moment föreskrivna anmälningskyldigheten åligger emellertid icke blott den som genom överlåtelse blivit ägare av registrerat föremål, utan även var och en, som genom bodelning, arv eller testamente åtkommit sådant föremål, sålunda även utländsk medborgare eller utlandssvensk. Härigenom möjliggöres för kommissionen att vidtaga de åtgärder, som föreskrivas i 10 § med hänsyn därtill att registret endast är avsett att såsom ägare till registrerat föremål upptaga svensk medborgare.

Finner kommissionen sålunda, att den nye ägaren är utländsk medborgare, skall föremålet avföras ur registret. Undantag härifrån föreligger, därest utlänningen åtkommit föremålet genom testamente i vissa fall. Är testamentstagaren nämligen icke tillika arvsberättigad efter eller efterlevande make till testator, är föremålets avförande ur registret beroende av, huruvida föremålet efter hembud blir inlöst eller ej. Blir föremålet icke inlöst, skall kommissionen avföra föremålet ur registret. Däremot finnes ingen ovillkorlig skyldighet att avföra föremålet ur registret, därest i motsvarande situation ägaren är utlandssvensk. Någon exportavgift utgår ju icke vid detta slag av fäng, och den svenske testamentstagarens berättigade intresse kan därför icke trädas för nära, om kommissionen skulle finna, att föremålet alltjämf bör vara registrerat.

Vad beträffar föremålets avförande ur registret efter överlåtelse enligt 3 och 4 §§ blir förhållandet följande: Beviljas sökt tillstånd skall föremålet, efter det exportavgift blivit erlagd, avföras ur registret. Blir föremålet inlöst till förmån för staten eller sådan icke statlig offentlig samling, som ej kan avhända sig föremålet, bör det avföras ur registret; i annat fall av inlösen bör föremålet fortfarande vara registrerat.

Med orden i 10 § »då skäl därtill äro» avses sådana fall, då kommissionen av lämplighetsskäl finner föremålet ej längre böra vara registrerat, exempelvis då ändrad uppfattning hos kommissionen av föremålets registervärdighet därtill kan föranleda, då föremålet förstörts genom olyckshändelse eller då föremålet på ett eller annat sätt förkommit.

11 §.

Strafflatituden i denna § är så vid, att den lämnar utrymme för ett utmätande av straff för alla slag av överträdelser, som i förslaget belagts med straffpåföljd. Det må anmärkas, att straffmaximum är satt lägre än i flertalet motsvarande utländska lagar, där för övrigt straffet mycket ofta kompletteras antingen med skadestånd, motsvarande fulla värdet av olovligen utfört föremål, eller med konfiskation av föremålet, i vems besittning föremålet än anträffats, eller ock av ett belopp motsvarande det förkomna föremålets utrönta värde.

Då lagens huvudsyfte är att bevara de registrerade föremålen åt landet, skulle möjligen med hänsyn till vissa lätt tänkbara situationer bestämmelser om registrerat föremåls förverkande kunna vara behövliga. Då vi icke framlagt förslag i detta avseende, innebär detta icke att vi utan vidare ställt oss avvisande till sådana bestämmelser.

12 och 13 §§.

Åtal för försummelse eller överträdelse av i 11 § nämnt slag skall efter kommissionens uppdrag utföras av allmän åklagare. Särskilt med hänsyn till den vårdnadsplikt, som 2 § 2 mom. ålägges ägare av registrerat föremål, torde denna anordning vara den lämpligaste. — Föreskrift har i 13 § meddelats, att böter i händelse av bristande tillgång till deras gäldande skola förvandlas till frihetsstraff.

Slutligen må här erinras, att med lagförslaget allenast avsetts ett försök till närmare utformning av de materiella bestämmelser, vilka enligt vår mening äro erforderliga för reglerandet av de rättsförhållanden, som genom en registreringslag skola ordnas.

V. Arvsskattelättnader i kulturskyddssyfte.

Kungl. förordningen den 19 november 1914 om arvsskatt och skatt för gåva innehåller i 2 § följande stadgande:

Konungen äger i särskilda fall medgiva, att skatt enligt denna förordning icke skall utgå för värdet av sådan samling utav historisk, vetenskaplig eller konstnärlig beskaffenhet, som, utan att ersättning eller vederlag till någon delägare i boet därför erlägges, på grund av fideikommissstiftelse, testamente eller gåva är avsedd att såsom dylik samling bibehållas.

Detta stadgande är i det närmaste ordagrant upptaget från 1894 års stämpelförordning, där det för första gången förekommer. I den kungl. propositionen nr 43 till samma års riksdag motiveras stadgandet på följande sätt: »Ej mindre av billighetshänsyn än även för att i viss mån befordra sammanhållandet av sådana samlingar utav historisk, vetenskaplig och konstnärlig beskaffenhet, vilkas bevarande kan vara av nationellt intresse, har i författningsförslaget upptagits en bestämmelse i syfte, att Kungl. Maj:t må äga att, efter prövning av de i varje särskilt fall föreliggande förhållandena, medgiva frihet från arvsskatt för värdet av dylik samling.»

Med de billighetshänsyn, som här åberopas, avses uppenbarligen det förhållandet, att dylika samlingar icke lämna ägarna någon inkomst men däremot kunna kräva ej obetydande vårdkostnader. Det nationella intresse, de kunna tillgodose, förverkligas sålunda genom måhända avsevärda uppoffringar från ägarnas sida, och det kan då vara billigt, att staten visar sin erkänsla därför genom att ej beskatta sådan samling. Huvudskälet för beviljandet av denna skattebefrielse synes emellertid ligga i intresset av att för framtiden sammanhålla och bevara ifrågavarande samlingar. I alla händelser framgår såväl av själva stadgandet som av dess nu anförda motivering, att principen om arvsskattebefrielse för kulturföremål, vilkas bevarande kan vara av nationellt intresse, är av de svenska statsmakterna erkänd och tillämpad sedan mer än en mansålder tillbaka.

Den sålunda lagligen medgivna arvsskattebefrielsen synes emellertid icke ha kommit i tillämpning i mer än ett relativt ringa antal fall. I en av oss från finansdepartementet införskaffad promemoria (bil. 4) uppräknas från de år arvsskatteförordningen varit gällande endast 9 fall av dylika skattebefrielser, medgivna för ett sammanlagt uppskattat värde av 538,725 kronor 80 öre, varvid dock fullständighet icke garanterats. Fallen i fråga gälla samlingar, tillhörande både fideikommiss, stiftelser, föreningar och vanliga stärbhus. Från tidigare år, d. v. s. under den tid, då 1894 års stämpelförordning var gällande, torde endast ett eller annat fall av dylik arvsskattebefrielse ha förekommit. De flesta av de i nyssnämnda promemoria uppräknade fallen äro för övrigt från de allra senaste åren. Något avslag på ansökan om befrielse med stöd av stadgandet i fråga torde icke ha förekommit, när sökanden visat sig uppfylla de formella villkoren för dess beviljande.

Fätaligheten av ingivna ansökningar om denna skattebefrielse är rätt överraskande, såväl i betraktande av att under de gångna 35 åren säkerligen långt flera skattskyldige varit eller lätt kunnat bli berättigade att ånjuta den sålunda stadgade förmånen, som med hänsyn därtill att arvsskatt å oräntabel förmögenhet alltid kännes såsom en särskild tunga. Ofta hör man det klagas över, att just arvsskatten bereder arvingar till konstsamlingar o. dyl. ekonomiska svårigheter att kunna behålla dem i orubbat skick. Det ligger då synnerligen nära till hands att tillse, om icke den av statsmakterna redan länge godkända principen om befrielse från arvsskatt för värdefulla kulturföremål skulle kunna vinna tillämpning såsom medverkande till skydd mot utförseln av sådana föremål.

Därvid torde emellertid först böra övervägas, huruvida bestämmelsen i sin nuvarande form är fullt tillfredsställande med hänsyn till sitt angivna syfte att medverka till sammanhållandet av den skattebefriade samlingen såsom sådan. Det förefaller nämligen som om författningsbestämmelsen icke skulle lämna säker garanti för att samling, som kommit i åtnjutande av dylik skattebefrielse, verkligen blir för framtiden sammanhållen.

Man har uppenbarligen förutsatt, att Kungl. Maj:t vid sin prövning av fideikomiss, testamente eller gåvobrev, på grund varav befrielse lämnas, skulle ha möjlighet att försäkra sig om, att vederbörlig handling är avfattad i en form, som förhindrar skingring av samlingen. Vad fideikomissbrev rörande lös egendom beträffar har erfarenheten visat, att denna förutsättning icke är tillräckligt hållbar. Det har förekommit, att sådan egendom utan Kungl. Maj:ts tillstånd kunnat avyttras. Och det är ju ej heller uteslutet, att sådant kan ske även i fråga om samling, som genom testamente eller gåvobrev överlämnats till person eller institution i syfte att sammanhållas och bevaras. Saken beror på, huruvida annan intressent finnes och huru han i förekommande fall ställer sig till åtgärden. Och detta förhållande torde komma att fortfarande äga rum, även om det i och för sig synnerligen värdefulla stadgande, som inrymmer i 4 kap. 10 § av föreliggande förslag till lag om testamente, skulle bli lagfäst. Om Kungl. Maj:t för visst ändamål, i detta fall samlingens bevarande i orubbat skick, på grund av lagens bestämmelse avstår från ett tilläventyrs icke obetydligt skattebelopp, vore det på denna grund rätt naturligt att vid denna skattegåva fästa som villkor, att Kungl. Maj:t skall ha i sin hand att taga sin gåva tillbaka, därest ändamålet med densamma icke uppfylles. Ett dylikt villkor bör givetvis icke få sådan form, att intet föremål kan avsöndras från samlingen, även då en sådan åtgärd skulle vara betydelselös eller måhända till och med till följd av samlingens natur önskvärd. Även en mycket god samling kan vinna på, att ett i förhastande förvärvat föremål kan försäljas eller utbytas mot annat. Villkoret för skattebefrielsen torde alltså böra få det innehåll, att avyttring eller utbyte av föremål i skattebefriad samling i en eller annan form göres beroende av Kungl. Maj:ts tillstånd.

I en för sitt avsedda ändamål fullt anpassad form kan arvsskatteförordningens 2 § säkerligen få en ganska stor betydelse ur kulturskyddssynpunkt, framför allt med hänsyn till den av riksdagen behjärtade kulturskyddsfråga, som framställer sig i sammanhang med spörsmålet om fideikomissens upplösning. Då denna fråga faller utanför ramen av den oss anförtrödda utredningen, varken bör eller kan den av oss upptagas annat än i form av en i sammanhang därmed gjord erinran om vikten av att ett kulturföremål om möjligt bibehålles i sin naturliga eller historiska miljö. Det är vid någon eftertanke uppenbart, att en samling föremål, som under generationer fogats samman eller rent av vuxit samman i en viss interiör, därigenom får ett kulturvärde utöver det värde, som summan av de enskilda föremålen, tagna vart för sig, representerar. I sin histo-

riska miljö kan ett i och för sig blygsamt föremål, ett konstnärligt föga framstående porträtt eller ett rätt enkelt bohagsting få ett verkligt kulturvärde, som är förtjänt av skydd. Och med hänsyn till önskvärdheten att vinna skydd mot utförsel även av kulturföremål, som icke ha det individuella värde, att de böra ställas under registreringslagen, är ett dylikt miljöskydd av stor betydelse. De föremål som erhålla ett dylikt miljöskydd få ju därigenom även motsvarande skydd mot utförsel.

Såsom redan i det föregående antytts, torde emellertid en utvidgad tillämpning av den i arvsskatteförordningen erkända principen om kulturskydd förmedels skattebefrielse kunna tagas under omprövning. Det lär icke kunna bestridas, att kulturföremål av den betydelse, »att deras bevarande åt riket måste anses vara av synnerlig vikt», äro minst lika förtjänta av att hägnas förmedels skattebefrielse som de samlingar, vilka genom arvsskatteförordningens 2 § redan nu åtnjuta sådant hägn. De billighetsskäl och de lämplighetsskäl, varmed denna paragraf vid sin tillkomst motiverades, äro båda fullt ut lika tillämpliga på dessa föremål. Därtill kommer denna skattebefrielser säkerligen avsevärda betydelse som kulturskyddsfaktor. I detta hänseende äro särskilt två alternativ för dess tillämplighet tänkbara.

Det ena av dessa alternativ skulle helt enkelt bestå i en tämligen direkt utvidgning av området för skattebefrielse enligt arvsskatteförordningens 2 § till de i registret upptagna föremålen, varvid emellertid någon ansökan med därav följande prövning av Kungl. Maj:t icke torde vara behöflig, då dessa föremåls skyddsvärdighet genom den lagliga registreringen är fastställd. Enligt detta alternativ skulle skattebefrielsen genom att definitivt medgivas avse att för ägaren underlätta den ekonomiska möjligheten att behålla registrerat föremål och särskilt att minska lusten eller behovet, bådadera starkt framträdande vid arvfall, att utbjuda föremålet till försäljning. Det är uppenbart, att en sådan förmån skulle kraftigt bidraga till att kvarhålla föremålet i den familjs eller släkts ägo, där den måhända sedan långa tider befunnit sig, och att den därjämte skulle kännas som en mycket värdefull kompensation för de inskränkningar i förfoganderätten, som den genom registreringen stadgade statskontrollen över dylika föremål ej kan undgå att medföra. En sådan skattebefrielse kan ju också med hänsyn till sitt ändamål göras ovillkorlig, då i alla händelser de av oss i det föregående utvecklade skäl för villkorlig återbetalningsskyldighet, vilka göra sig gällande i fråga om samma skattebefrielse för samlingar, icke äro hänförliga till dessa föremål.

Enligt det andra alternativet, som också torde förtjäna att tagas under omprövning, skulle samma skattebefrielse, genom att i visst avseende göras villkorlig, kunna med mindre uppoffring från statens sida användas till förstärkning av utförselskyddet. I detta fall skulle ett medgivande av arvsskattefrihet för registrerade föremål lämnas under villkor, att det för varje registrerat föremål uträknade arvsskattebeloppet skulle, enligt särskilda föreskrifter, återbetalas vid utlösandet av exportlicens för detsamma. Emellertid torde både billighet och lämplighet kräva vissa begränsningar av den villkorliga betalningsskyldigheten. Sålunda torde betalningsvillkoret böra begränsas till att gälla endast den senaste för föremålet uträknade arvsskatten. En ackumulerad betalningsskyldighet för flera särskilda arvsskatter torde för det avsedda skyddssyftet vara onödig och skulle dessutom säkerligen förefalla odiös. Givetvis måste i sammanhang med nu ifrågasatta arvsskattebefrielse stadgas skyldighet för säljare av registrerat föremål att vid försäljning inom landet underrätta köparen om den villkorliga skattetunga, som häftar vid detsamma. Och slutligen kan ifrågasättas, huruvida icke vid uträkning av arvsskatt för registrerade föremål de till visst

dödsbo hörande föremål av detta slag lämpligen böra avskiljas från boet i övrigt.

Spörsmålet, vilka svårigheter av teknisk eller annan natur ett stadgande om nu ifrågasatt skattelättnad kan medföra och i vilken form ett sådant stadgande bör införas i arvsskattesystemet, torde emellertid kräva närmare övervägande av speciell sakkunskap. Vi ha icke förbisett, att då gällande förordning föreskriver skatteprogressivitet med hänsyn såväl till närheten av skyldskap som till storleken av den beskattningsbara egendomen, vissa betänkligheter kunna möta mot ett realiserande av nu anförda synpunkter. Det torde emellertid därvid böra erinras, att dessa betänkligheter icke ansetts vara tillräckligt vägande för att förhindra antagandet av den gällande skattebefrielsen för samlingar. Likaså må det påminnas om att motsvarande betänkligheter icke ansetts böra utgöra hinder för medgivande av sådana befrielser i mycket stor utsträckning i den av oss tidigare ingående refererade engelska lagstiftningen rörande villkorliga arvsskattebefrielser. De engelska arvsskatternas progression bestämmes efter liknande grunder som den svenska arvsskattens.

Till ovan antydda svårigheter torde man ej behöva räkna frågan om kontrollen över återbetalningsskyldigheten, då det kan föreskrivas, att uppgift om det skattebelopp, som i sammanhang med stämpelbeläggning av bouppteckning uträknats för registrerat kulturföremål, skall från vederbörande lämnas till registerkommissionen och av denna antecknas till registret. Eventuell köpare skulle också i registret kunna förvissa sig om storleken av det på föremålet vilande skattebeloppet. Bestämmer man vidare en lämplig minimigräns för de skattebelopp, för vilka befrielsen medgives, torde denna befrielse ej behöva bli kameralt betungande.

Med hänvisning till vad sålunda anförts tillåta vi oss föreslå,

att det måtte tagas i övervägande, huruvida icke den i 2 § av kungl. förordningen den 19 november 1914 om arvsskatt och skatt för gåva medgivna skattefriheten för samlingar av historisk, vetenskaplig eller konstnärlig beskaffenhet lämpligen borde underkastas revision i av oss här ovan antydd riktning; samt

att det måtte undersökas, huruvida icke ägare till registrerat kulturföremål må för värdet av sådant föremål komma i åtnjutande av arvsskattebefrielse eller viss arvsskattelättnad.

1848

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

FRÅGOR OM MASSKYDD FÖR ÄLDRE
KULTURFÖREMÅL

FRAGOR OM MARRKIDEN FOR ALDRIG
KULTURHJEMMET

VI. Masskyddets kulturvärde.

De dyrbara och konstnärligt fulländade föremålen ge i sin form uttryck för den högsta ståndpunkt, ett folks kultur vid skilda tidpunkter uppnått. Där-
 est dessa föremål gå förlorade, kommer bilden av folkets odlingshistoria att te
 sig alltför torftig för att svara mot det verkliga förloppet, och tillfällena till
 bildning och skönhetsnjutning inom landet ha avsevärt minskats. Men dessa
 föremål, som ur kvalitativ synpunkt kunna åsättas omistlighetsstämpeln, giva
 ensamma icke en uttömmande eller ens riktig föreställning om vad folket i det
 förgångna varit och förmått, och de äro icke tillräckligt många för att kunna
 tillgodose behovet runtom i bygderna av anknytning till den fäderneärvda kul-
 turen med allt vad en sådan anknytning innebär också för det levande livet. Lika-
 väl som det är nödvändigt, att dyrgripar av angiven art bevaras, är det viktigt,
 att den stora mängden av ofta nog anspråkslösa föremål av kulturhistoriskt och
 konstnärligt intresse, som finnas spridda runtom i landet, bevaras i hem och
 bygder. Självva de sällsynta kvalitetssakerna förlora ofta nog något väsentligt
 av sin innebörd såsom kulturdokument, om de ej kunna ses mot bakgrunden av
 sina mindre lysande fränder. Stundom äro de slutresultatet av en utveckling,
 vars förlopp kommer till synes i de enklare tingen, stundom och ännu oftare
 ha de själva givit impulser, vilkas verkningar kunna avläsas i folkets tekniskt
 och över huvud materiellt mera anspråkslösa konst- och handaslöjd. Det dyr-
 bara föremålet, som, där det icke tillhör den allra högsta klassen med prägeln
 av rent personligt skapande, ofta nog kan innehålla starka inslag från främ-
 mande håll, har medverkat att frambringa former som bära drag av en utpräg-
 lad nationell egenart. Om detta föremål ensamt funnes kvar, men icke de före-
 mål, som tillkommit genom dess inverkan, skulle bristen redan ur kulturhisto-
 risk synpunkt vara betänklig. Ett konstnärligt högtstående föremål kan företrä-
 desvis vittna om det egna folkets förbindelser utåt, förbindelser som kunna bely-
 sas på åtskilliga andra sätt. De gamla bruksföremålen ute i bygderna ge be-
 sked — det ofta enda besked som står att erhålla — om kulturvägar och kultur-
 gränser inom det egna landet. Vetenskapen kan använda dessa mera oansenliga
 bohagsting för att med deras hjälp bygga upp en arbetets, smakens och seder-
 nas historia, som angår folkets breda lager och belyser det nationella kynnet ej
 mindre än de skilda ortskaraktärerna. För att detta skall bliva möjligt kräves
 emellertid att ej endast några enstaka föremål stå till dess förfogande, om vilka
 på grund av deras sparsamma och tillfälliga förekomst man icke kan veta, i vad
 mån de äro utmärkande för ett visst område. För att detta skall vara möjligt,
 måste man ha i behåll så pass många exemplar av överensstämmande eller i det
 närmaste likartade föremål, att man kan fastställa tillvaron av en typ. Det är

tydligt, att om man tillåter beståndet av äldre kulturföremål att förtunnas utöver en viss gräns genom att de tillintetgöras eller utföras ur landet, man därigenom berövar forskningen dess möjligheter att vinna klarhet över spörsmål, som angå befolkningens liv och väsen i det förgångna. Om någon tänker, att det skulle kunna vara tillräckligt att i museerna samla ett urval av föremål, vilka kunde anses äga typisk karaktär och som kunde tjäna såsom dokument, måste man hänvisa till att forskningen, som för övrigt hos oss inom detta område befinner sig närmast på begynnarstadiet, undan för undan uppställer för sig nya mål och ser företeelserna ur nya synpunkter. Det är därför omöjligt för oss att nu kunna avgöra, vilka föremål eller föremålsgrupper, som för framtidens vetenskapliga studium kunna bli av betydelse eller icke, eller vilka egendomliga detaljer hos föremålen, som för forskningen kunna bli av vikt. Man skämtade på sin tid med Arthur Hazelius för hans iver att samla selpinnar. Nu ser man i denna nitälskan att få med allt som kunde hopbringas av gamla kulturföremål, oberoende av deras värde och konstfullhet, och ej blott i enstaka exemplar utan i myckenhet, ett genialt förutseende som räddat oersättliga vetenskapliga värden.

Men för vetenskapens skull är det i våra dagar ej ovillkorligen nödvändigt att sammanföra materialet i museerna, icke ens i den mån detta vore möjligt. Fotografien, rationella inventeringsmetoder och de alltmera underlättade kommunikationerna göra det möjligt att tillgodose forskningens behov utan att i alltför stort omfång hopa föremålen i museerna. Numera inses det allmänt, av museimännen icke minst, att det tvärtom skulle vara en olycka, därest museinitet skulle införliva med museerna så gott som alla äldre kulturföremål genom att renskrapa hemmen och tömma bygderna. Kulturvetenskapens krav böra i förhållande till kulturlivets ställas i andra rummet. Man har alltmer kommit till insikt om den stora vikten av att det bland folket ute i bygderna finnas kvar gamla ärvda föremål. Det är just tillvaron av ett sådant fylligt bestånd, som ger kulturen inom ett land dess prägel av rotfasthet, av samhörighet med det förflutna. Det kan mången gång vara svårt att påtagligt fastställa hela det värde detta kan innebära för vår nationella kultur. En erinran om vad det måste betyda för skolornas hembygdsundervisning, att gamla byggnader och föremål finnas bevarade i bygden, kan i detta sammanhang ej vara ur vägen. De gamla föremålen äga ej endast ur känslö- eller kunskapssynpunkt sitt oersättliga värde. De äro framför allt värdefulla ur rent praktisk synpunkt såsom utsäde för vår folkliga kultur. Det är oskattbart, ja nödvändigt för denna att kunna hämta must och näring ur ett förgånget, som icke hunnit mista sin alstringskraft. I våra dagar, då folklivet genom teknikens framsteg, film, grammofon, gottköpslitteratur o. s. v. hotas av en andetom internationalisering, utgöra kvarlevorna av den gamla bygdekulturen en motvikt mot denna förflackning. För envar, som är förtrogen med den svenska hemslöjdsrörelsens utveckling, står det klart i huru hög grad densamma bygger på vad vårt folk mottagit i arv från gångna släktled i teknik, mönster och färger. Slående uttryckes de gamla föremålens betydelse för den levande hemslöjden av ordföranden i Härjedalens fornminnesförening i en av honom till oss avlåten skrivelse: »De vackraste föremålen», säger han, »ha vandrat härifrån, och därmed har intresset och förmågan att skapa slappnat och nästan dött bort.» Vi kunna vidare hänvisa till svaren på en rundskrivelse med förfrågningar i denna sak, som vi låtit utgå till hemslöjdsorganisationerna inom riket.

Uttalanden av hemslöjdsorganisationerna.

På denna rundskrivelse ingingo svar från 18 föreningar, nämligen Upplands, Södermanlands, Örebro, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Norra och Södra Kalmar läns, Hallands, Malmöhus och Norrbottens läns samt Ångermanlands, Värmlands, Gästriklands, Övre Hälsinglands, Bollnäs och Mora hemslöjdsföreningar samt Föreningen Helsingeslöjd.

Dessa svar ge samtliga kraftigt uttryck för vad hemslöjden ideellt och ekonomiskt betyder för folket i respektive orter samt för det nödvändiga och klart insedda sammanhanget mellan den nutida hemslöjden och den gamla allmogekulturen i orterna. Sexton av de nämnda föreningarna ha inom sina områden verkställt eller påbörjat inventering av äldre hemslöjdsbestånd. Inom femton av dessa områden finnes enligt vad av svaren framgår ännu ett väsentligt bestånd av äldre kulturföremål. Inom ett av dem, Östergötland, säges knappast någonting finnas kvar av gammal allmogekultur, men det lilla som finnes anses desto mera omistligt. På alla håll anses att obotlig skada skulle tillfogas hemslöjden genom ohämmad export av de äldre kulturföremål, som för densamma äga betydelse av utsäde. I flera av svaren uttryckas dessa synpunkter på ett slående sätt. Fru Stina Rodenstam säger i svaret från Övre Hälsinglands hemslöjdsförening: »Mista gårdarna de gamla hemslöjdsalster, ofta av stort skönhetsvärde, som danats fram under generationer, så brister ju traditionens tråd, ortskaraktären utplånas, nytt och främmande mindervärdigt tränger in och intresset för egen produktion slappas». Från Värmlands hemslöjd föreligger uttalandet: »Det är av oskattbart värde att få bygga den nya hemslöjden på ortskaraktäristisk grund». Det skulle därför, heter det i samma svar, tillfogas hemslöjden en oersättlig skada såframt gårdarnas bestånd av äldre hemslöjd exporterades. I Ångermanland anses det som finnes kvar av äldre hemslöjd äga »stort värde såsom goda förebilder för folket självt liksom för hemslöjdsföreningarnas uppbyggande och nyskapande verksamhet». Uppsala läns hemslöjdsförening »är synnerligen angelägen om att de gamla hemslöjdsalstren bevaras inom landskapet, icke minst med tanke på framtida tillverkning av hemslöjd». Dr. Gerda Boëthius, Mora, framhåller, att »nordiska museet redan gjort så kraftig åderlätning att det värdefullaste är borta från bygden». Dessa uttalanden härröra ej från museimän, intresserade för det forna och förgångna såsom sådant, utan från personer inriktade på ett praktiskt arbete av väsentlig betydelse icke blott ekonomiskt utan för vårt folkliiv över huvud. Summerar man ned de siffror, som exakt uppgivas för antalet personer, vilka ha hemslöjd till huvudsakligt levebröd, får man summan 2,029, vilken dock bör ökas med ett väsentligt antal personer, representerande hemslöjden inom föreningar, som ej tilltrött sig att exakt svara på frågan. Dessa siffror ge emellertid ingen bild av hemslöjdens verkliga omfattning, dels emedan ej alla hemslöjdsföreningar svarat på de utsända frågorna, dels emedan i svaren hänsyn troligen endast tagits till de hemslöjdare, med vilka föreningarna stå i direkt förbindelse. Å sid. 25 i hemslöjdskommitténs betänkande av 1917 förekommer en tab. D över kvinnlig och manlig slöjd till avsalu, däri antalet arbetare inom den rena hemslöjden upptages till 24,000 kvinnor och 16,000 män med ett sammanlagt tillverkningsvärde av 7.797,526 kronor, därav arbetsförtjänst 4,788,308 kronor. Därtill kommer husbehovsslöjden enligt tab. B sid. 17 i samma betänkande med ett produktionsvärde av 12,666,819 kronor. Dessa siffror ge ett intryck av hemslöjdsrörelsens omfattning och betydelse. Denna rörelse är, enligt vad dess målsmän vittna, byggd på den gamla allmogeslöjden inom respektive orter, och om dennas

alster bortföras ur bygden eller rent av ur landet, omintetgöres den viktigaste förutsättningen för hemslöjdsrörelsens trivsel. Intet argument kan starkare tala för att bereda nödigt skydd åt de gamla kulturföremålen. Men i detta sammanhang måste det betonas, att kungörelsen den 6 maj 1927 icke bereder något som helst skydd för de föremål, om vilka det här främst är fråga, nämligen textilier. Här måste alltså andra utvägar sökas, där så påkallas.

Kulturminnenas betydelse som kulturutsäde.

Visserligen har man i viss mån frigjort sig från det omedelbara beroendet av förebilder, vilka ej ägnade sig att slaviskt följas vid ny tillverkning för nutida behov, och helt visst har en stor del av vår levande hemslöjd sin styrka i den personligt konstnärliga anpassningen till aktuella krav. Men även den högtstående produktion, som står under omedelbar ledning och kontroll av konstnärer, vidkännes sin tacksamhetsskuld till den gamla svenska allmogekonsten. Och en folklig hemslöjd, utövad av enkla kvinnor ute i bygderna, hade icke kunnat uppblomma på nytt, om den ej kunnat stödja sig på den tradition de gamla föremålen representera. Att skapa en helt ny hemslöjd hade svårigen varit möjligt. Annat var att återuppväcka en hemslöjd, som höll på att utslöckna men som ännu i mannaminne levat ett friskt liv och vars alster funnos gömda i stugorna och blott behövde dragas fram. Frånvaron av livskraftig gammal bondekultur förklarar också till en del varför den nutida tyska konstslöjden och konsthantverket oftast sakna den nationella prägel som bygger på ortskarakteristiska mönster eller modeller och varför den så lätt gripes av allehanda moderna stilriktningar såsom Jugendstilen, Werkbundsstilen, funktionalismen el. dyl.

Nordiska museet och kulturhistoriska museet i Lund jämte museerna runt om i landskapen ha varit av största betydelse för hemslöjden genom att tillvarataga och göra tillgängliga den gamla allmogekonstens skapelser. Men lika viktigt som det är att museerna bevara, vårda och utställa ett rikt urval av gamla arbeten, lika nödvändigt är det att föremål av detta slag i avsevärd omfattning finnas i behåll i hemmen hos folket självt. Ty endast därigenom kan ett självklart samband mellan det förflutna och det närvarande upprätthållas. Om folket skulle nödgas söka sina fäders verk i museerna i städerna, skulle det komma att betrakta dem såsom främmande ting, vilka endast på konstlad väg och genom förmedling av böcker och föreläsningar förmådde väcka deras intresse. De ting, som genom långa tider kärleksfullt förvarats i kistor och skåp i hemmen tala omedelbart till sinnena och innebära ett folkuppfostrande element av högsta värde. Det ligger därför makt uppå, att de gamla kulturföremålen i tillräcklig omfattning bevaras i sin hemort och i sin ursprungliga omgivning och bortföras därifrån, om det så skulle vara till museer, endast då särskilda omständigheter göra detta nödvändigt eller i hög grad önskvärt. Vad som blivit sagt om de lösa föremålen gäller också om byggnaderna och deras fasta inredning. De gamla, goda byggnader av för en nejd kännetecknande art, som stå kvar på sina ursprungliga platser, äro de säkraste utgångspunkterna för strävandet att skapa ett vackert och för de olika trakterna naturligt lämpat byggnadsskick. Om gamla historiskt och konstnärligt värdefulla byggnader förstöras eller tagas bort från sina platser, utarmas landet på en av sina dyrbaraste tillgångar. Vi ha i vårt land så få byggnadsminnen från äldre tider, att vi måste se till att de behållas, där de höra hemma och där de ge upplysning om att bygdens odling

ej är från i går. Ej sällan bidraga de gamla byggnaderna på ett säreget sätt att ge landskapet skönhet och karaktär.

Genom att finnas till i sådan myckenhet, att vetenskapen på dem kan bygga slutsatser, utgöra de gamla kulturminnesmärkena, både de fasta och de rörliga, en oersättlig källa till vår historia, och genom att bevaras ute bland folket och i bygden bli de ej blott minnen om vad som varit utan ett utsäde för det levande nuet och för framtiden.

Ovillkorligen inställer sig då spörsmålet i vad mån man kan anse, att dessa föremål äro tryggade mot att förstöras, bortföras från sin ursprungliga omgivning eller utföras ur landet.

VII. Det provisoriska exportförbudets tillkomst.

Den 6 maj 1927 utfärdades kungörelse angående förbud mot utförsel ur riket av vissa äldre kulturföremål.

Angående tillkomsten av denna författning torde följande böra meddelas. Intendenten vid nordiska museet S. Erixon hade uti en till chefen för ecklesiastikdepartementet ingiven skrivelse av den 9 februari 1927 fäst uppmärksamheten å den omfattande utförsel av gamla allmogemöbler som sedan någon tid pågått. Hans närmare undersökning hade givit vid handen, att i Stockholm praktiskt taget alla antikvitetsaffärer hemsökts av ombud från amerikanska firmor och försålt föremål till dessa. Ett flertal stockholmska antikvitetshandlare hade varit engagerade i den uppköpsorganisation som förekommit. Antikvitetshandlarna i landsorten hade också stått i kontakt med exportörerna och sålt till dem. Men framför allt hade inköpsrazzior per automobil företagits i stor utsträckning i ett flertal svenska landskap. En enda antikvitetshandlare hade besökt 600 gårdar i Norrland. Kvantiteten av det som vid den ifrågavarande tidpunkten utförts hade varit mycket svårt att säkert uppskatta. Som exempel anfördes, att en speditiönsfirma i Göteborg från april 1926 till februari 1927 utskeppat 25,000 kubikfot antika föremål. Värdet av det exporterade kunde ej noggrannare angivas, intendenten Erixon anslag det till mellan 1 och 3 miljoner kronor. De exporterade föremålen uppgåvos vara av mycket skiftande art: framför allt allmogemöbler av olika slag, vidare högreståndsmöbler, särskilt i barock och roccoco, med förkärlek för engelska möbelstilar, tyskmöbler (särskilt skåp), speglar, glas, silver, porslin, mynt (särskilt s. k. plåtmynt), tenn, laggade stänkor, vävnader m. m. »Det måste kraftigt betonas», yttrade intendenten Erixon, »att det här ej enbart gäller möbler». Den enda väg, på vilken han ansåg det möjligt att hindra ytterligare export, var exportförbud. Utländska exempel å dylik lagstiftning anfördes. »Givetvis», hette det i fortsättningen av intendenten Erixons skrivelse, »borde dithörande frågor slutgiltigt lösas i samband med antagande av en ny kulturminneslag och kontrollen av mera oersättnliga föremål ske i samband med en registrering av dessa». Vad det nu närmast gällde var att effektivt förhindra, att innan en dylik lag kunde bli antagen, landet i större utsträckning än redan skett ginge förlustigt kulturminnen av angivet slag. En förordning borde formuleras, så att intet hinder skulle möta export av nutida hemslöjd och att utländska museer ej absolut hindrades att åt sig anskaffa komparativa samlingar av lämplig omfattning. Även borde rätt medgivnas den som utflyttar ur landet att medtaga honom tillhöriga kulturminnen. Intendenten Erixon förordade alltså ett exportförbud att träda i kraft snarast möjligt, innebärande förbud mot export av svenska kulturföremål äldre än 50 år, »kulturföremål fattat i vidaste bemärkelse av föremål som äro av betydelse för svensk kulturhistoria ur allmän eller mera lokal synpunkt, som genom sin form äga värde som förebilder eller utgångspunkter

för vår inhemska konstutövning, vårt hantverk och vår industri». »Hit höra», säger han, »byggnader, byggnadsdelar, inredningsdetaljer, lösa eller fasta målningar, prydnadsting, möbler, vävnader, husgeråd, redskap, vapen, dräkter och dräktdelar, smycken, manuskript, för sociala eller religiösa ändamål nyttjade ting, såsom till alla våra sociala organisationer eller bebyggelseenheter hörande attribut och bruksföremål, föremål belysande skolväsendets historia, mynt, redskap för mått, mål, vikt och räkning, gräns- och vägmärken etc. samt för kyrkliga eller vidskepliga ändamål nyttjade ting, vidare olika slags slöjd-, hantverks-, konst- och industriprodukter samt alla slags fornsaker och forn-lämningar».

Myndigheternas yttranden.

Riksantikvariern avgav den 15 mars 1927 utlåtande över intendenten Erixons skrift och förordade utfärdandet av ett förbud, vilket såsom betingat av extraordinära förhållanden borde erhålla temporär karaktär och därjämte borde kombineras med ett licenssystem. Genom förbudet skulle ett anstånd vinnas, varigenom målsmännen för de kulturhistoriska intressena skulle beredas tillfälle att överväga lämpliga åtgärder mot de påtalade missförhållandena. Vid riksantikvarierns skrivelse var fogat ett författningsförslag i ämnet av innehåll, att utförsel av svenska kulturföremål äldre än 50 år icke skulle få äga rum utan tillstånd av en särskild licensmyndighet, bestående av tjänstemän vid vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien samt fackmän från nordiska museet och nationalmuseum. Med kulturföremål skulle i detta sammanhang förstås: alla slags byggnader och byggnadsdelar samt till byggnader hörande fast inredning; möbler av alla slag och övrig lös inredning; ur, tidmätare och antika instrument; dräkter och dräktdelar, smycken, vävnader och spetsar; mynt och medaljer, manuskript på pergament, papper eller trä samt trycksaker från tiden före år 1600; leksaker, spel, musikinstrument; alla slags redskap och verktyg av trä, näver, skinn, ben, horn, sten eller metaller; alla äldre slags föremål av guld, silver, platina, tenn eller andra metaller, av ben, horn, glas, porslin, fajans, lergods, sten eller trä; målningar, skulpturer och teckningar av alla slag.

Även från andra håll hade chefen för handelsdepartementet fått mottaga framställningar rörande ifrågasatt exporttrafik, bland annat från landshövdingen S. Linnér i egenskap av ordförande i föreningen Heimbygda.

I en av generaltulldirektören till departementschefen avlämnad promemoria uttalades ur effektivitetssynpunkt betänkligheter mot ett så omfattande exportförbud som det av riksantikvariern förordade. Begränsades förbudet till att avse större föremål, t. ex. möbler o. d., skulle givetvis kontrollen underlättas. För tulltjänstemännen skulle uppstå svårigheter att med säkerhet ange huruvida en till utförsel avsedd vara fölle under förbudet eller icke. Bevisning rörande föremålets ålder borde därför krävas av avsändaren. Generaldirektören och chefen för kommerskollegium framhöll i en till departementschefen avgiven promemoria nödvändigheten att så begränsa ett eventuellt utförsel förbud, att det ej i onödan besvärade resandefrafiken mellan Sverige och utlandet. Bäst vore om förbudet inskränktes till sådana större föremål, som icke lämpligen kunde medföras som resgods. Åldersgränsen kunde lämpligen höjas till 75 år. Den av generaltulldirektören ifrågasatta rätten att av ett föremåls avsändare kräva bevisning rörande dess ålder vore måhända nödvändig. Men den uppenbara hårdhet detta kunde medföra vid fall av fullt lojal karaktär underströke angelägenheten att författningen, därest den komme till stånd, finge betraktas såsom en provisorisk och för en extraordinär situation avsedd anordning som

borde försvinna då fara för en mera omfattande trafik, av det slag man därigenom velat förekomma, icke längre vore för handen.

I det yttrande, generaltullstyrelsen efter remiss den 19 april 1927 avgav, uppehöll sig styrelsen företrädesvis vid svårigheten för tullens tjänstemän att avgöra, huruvida föremålen vore av den ålder att de fölle under förbudet. Generaltullstyrelsen fann det böra övervägas, huruvida icke det vore det lämpligaste att föreskriva skyldighet för den som till utförsel angiver gamla och begagnade sådana föremål som enligt förslaget kunna vara till utförsel förbjudna, att alltid vid angivningsbilagan foga tillförlitlig bevisning om att hinder för utförseln icke föreligger.

Departementschefen.

Departementschefen anförde vid ärendets anmälan inför Kungl. Maj: t bland annat: »Vid de överväganden jag ägnat detta spörsmål har jag icke förbisett det intrång i den enskildes rätt att förfoga över sin egendom, som ett exportförbud innebär. Det bör emellertid framhållas, att den, av allt att döma, helt tillfälliga och av en övergående smakriktning framkallade efterfrågan, det här gäller, utgår från ett så köpstarkt håll, att den enskilde oftast icke kan motstå frestelsen att för en tillfällig fördel avyttra hela sitt arv från tidigare generationer av gammal allmogekultur. På detta sätt skulle stora svenska bygder kunna förlora sin karaktär och det arbete, som från så många håll nedlägges på bevarande av den svenska allmogens kulturarv, omintetgöres. Om något legitimt handelsintresse, som genom förbudet skulle kränkas, kan påtagligen icke vara tal. Då nu ett exportförbud med sådana begränsningar, som i samfärdselns intressen kunna påkallas, och med möjlighet till licensgivning enligt min mening är det enda sättet att effektivt förhindra den pågående trafiken, har jag för avsikt att nu framlägga förslag i detta syfte.»

På grund av dessa överväganden och skäl erhöll kungörelsen den lydelse, som framgår av bil. 5. Författningen skulle till en början gälla endast till och med den 15 juni 1927. Med proposition den 6 maj 1927, nr 249, anhöll Kungl. Maj: t om riksdagens yttrande över förslaget. Riksdagen lämnade förslaget utan erinran. Då riksdagen i skrivelse den 7 juni 1927, nr 313, anmälde sitt beslut i ämnet, anförde riksdagen följande:

Chefen för handelsdepartementet har — — — återgivit ett av riksantikvariern i ärendet framlagt författningsförslag, vilket omfattar väsentligt flera föremål än dem, som upptagits i den nu utfärdade författningen.

Ur vissa synpunkter kunde det, även enligt riksdagens mening, vara önskvärt, att det skydd, som här avses, utsträcktes till att omfatta jämväl åtskilliga andra kulturföremål. Då författningsförslaget emellertid torde motsvara det nuvarande lägets mest trängande krav, har riksdagen ansett sig kunna lämna detsamma utan erinran. Riksdagen förutsätter härvid, att Kungl. Maj: t kommer att med uppmärksamhet följa utvecklingen på förevarande område samt, där est omständigheterna därtill giva anledning, efter förnyad utredning vidtaga de ytterligare åtgärder, som kunna anses påkallade och möjliga.

Exportförbudets provisoriska karaktär.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att exportförbudet av den 6 maj 1927 tillkommit på grund av det vid tidpunkten för dess utfärdande överhängande hotet mot vårt bestånd av äldre kulturföremål. Förbudet har helt och

hållet karaktären av ett provisorium, och från intet håll förutsattes det vid dess tillkomst, att den tillfälliga förordningen i dess föreliggande form skulle få en varaktig karaktär. Intendenten Erixon yttrar: »Givetvis borde tillhörande frågor slutgiltigt lösas i samband med antagandet av en ny kulturminneslag. — Vad det nu närmast gäller är att möjligast effektivt förhindra att, innan en dylik lag antages, landet i större utsträckning än redan skett går förlustigt kulturminnen av ovan skisserat slag.» Riksantikvarien framhåller »att detta av extraordinära förhållanden betingade förbud allenast bör få temporär karaktär». Generaldirektören och chefen för kommerskollegium betonar nödvändigheten att den föreslagna författningen »finge betraktas blott som en provisorisk och för en extraordinär situation avsedd anordning, som borde försvinna då fara för en mera omfattande trafik av det slag, man därigenom velat förekomma, icke längre vore för handen». Departementschefen har motiverat sitt förslag under framhållande att »den starka efterfrågan på äldre svenska kulturföremål vore helt tillfällig och framkallad av en övergående smakriktning». I överensstämmelse med dessa uttalanden begränsades också författningens giltighet. Genom särskilda kungörelser erhöll författningen sedermera förlängd giltighet till och med den 30 juni 1930.

Denna provisoriska karaktär av en nödfallsåtgärd i en vanskelig situation förklarar även den såväl rättsligt sett inkonsekventa som i praktiskt avseende onöjaktiga omfattning förbudet erhöll. I sin skrivelse till departementschefen omtalar intendenten Erixon, att »de föremål som exporteras äro av mycket skiftande art, sålunda utom möbler, glas, silver, porslin, mynt, tenn, laggade stänkor, vävnader», och med klar följdriktighet förordar han utförelseförbud för praktiskt taget alla slag av kulturminnen. Riksantikvarien föreslår ävenledes, att förbudet må erhålla denna vida omfattning, varigenom skyddet skulle utsträckas till det som är hotat och allt som man vill skydda. Om behovet och önskvärdheten av ett skydd av denna omfattning vore fackmännen eniga. Och säkerligen hade även departementschefen funnit det lyckligt, om han haft möjlighet att framlägga ett sådant förslag som täckte hela fältet av betydelsefulla äldre kulturföremål. Ingen kan vara blind för att vårt gamla silver och vår gamla textilkonst äro lika förtjänta att skyddas och lika mycket, ja kanske ännu mer, i behov att skyddas som våra gamla möbler, inredningsdetaljer och byggnadsdelar. Och ingen kan finna det rättvist, att en uppköpare som specialiserat sig på silver, tenn, vävnader och broderier ostörd kan driva sin hantering, medan den som driver handel med gamla möbler finner avsevärda hinder i sin väg. När författningen kom till, hade man haft klart för sig, att den ur dessa synpunkter var bristfällig. Men den var ju avsedd endast som ett tillfälligt vapen i kampen mot exporten i dess mest våldsamma och akuta skede. Kungörelsen gav emellertid eller förväntades kunna ge skydd åt de viktiga kategorier, som rymdes inom dess ram. Och man var tacksam för att ett visst skydd kunde beredas åtminstone dessa. Man ansåg sig icke kunna prygiva möblerna och de andra skrymmande föremålen endast emedan man ej kunde bereda skydd åt allt det andra. Begränsningen föranleddes helt och hållet av de kontrolltekniska skäl, vilka anförts av generaltulldirektören och av generaldirektören och chefen för kommerskollegium.

Kungörelsen av den 6 maj 1927 lämnar viktiga områden av den svenska kulturminnesskatten utan varje skydd och äger helt karaktären av ett provisorium, tillkommet i ett kritiskt läge. De båda frågorna ställa sig därför: i vad mån är det möjligt att utvidga förbudskungörelsernas giltighet till att omfatta andra föremålsgrupper än de nu i densamma upptagna? Är det lämpligt att detta förbud blir permanent?

På ingendera av dessa frågor kan ett tillförlitligt svar avgivas utan en undersökning rörande förordningens verkningar.

För att vinna material för en sådan undersökning riktade vi den 18 augusti 1928 en rundskrivelse till museer och hembygdsföreningar inom riket, i vilken dessa anmodades att ge svar på några av oss formulerade frågor angående exportförbudet och dess verkningar. Frågorna avsågo att få fram en bild av i vad mån exportförbudet då det kom till, fyllde sin uppgift, huruvida den f. n. har någon uppgift att fylla och om den i så fall fyller den, vilka brister som eventuellt vidlåda förbudet, huruvida man kan föreslå några medel att avhjälpa dessa och huruvida man funnit några andra framkomliga vägar att nå de mål man åsyftat med exportförbudet. Men undersökningen måste även söka utröna tullmyndigheternas ställning till förbudet i den gestalt det för närvarande har, framför allt i vad mån desamma hysa tilltro till den kontroll de själva utöva över exporten av i kungörelsen angivna föremål och i vad mån de tro sig ha utvägar till en ännu effektivare kontroll. Av de resultat, dessa undersökningar kunde lämna, måste det till väsentlig del komma att bero vilken ståndpunkt vi skulle anse oss böra intaga till 1927 års exportförbudsförordning.

VIII. Rundfråga till kulturhistoriska museer och hembygdsföreningar.

Lydelsen av de frågor, vilka framställdes i vår rundskrivelse till landets kulturhistoriska museer och hembygdsföreningar, framgår av bilaga 6. Skrivelsen utsändes till 130 museer och föreningar; inalles ingingo 66 svar.

Den första frågan: »Har Edert område i väsentlig grad varit hemsökt av personer, som i utförselsyfte uppköpt äldre kulturföremål före tillkomsten av gällande förordning, d. v. s. före den 6 maj 1927?» besvarades i trettioåtta fall med ja, i sjutton fall med nej. Kulturhistoriska museet i Lund, anför: »Om någon förändring till det bättre inträtt på grund av förordningen av den 6 maj 1927, kunna vi icke uttala oss. Att emellertid på de auktioner, som under sista året av museets ombud bevistats, oss veterligt inga utländska uppköpare infunnit sig, kunna vi intyga, lika väl som att vi icke avhört att några sådana genomrest södra Sverige i och för inköp. Hemmaprisen på allmogemöbler och konstvävnader hava emellertid under den senaste tiden stigit så högt, att det föga lönar sig att inköpa sådana i och för utförsel. Vävnader kunna emellertid mycket lätt opåaktat utsmugglas t. ex. såsom reseffekter i en bärrem.»

Utförselns inverkan på kulturbeståndet i bygderna.

Frågan 2: »Vilken skada anser Ni, att utförseln av äldre kulturföremål vållat kulturbeståndet i Eder bygd och kulturlivet inom densamma?» har lämnats helt och hållet obesvarad i sex av de inkomna svaren. I sju svar angiver man den av utförseln vållade skadan såsom ringa eller ingen. I några andra fall förklarar man sig ej kunna ge ett säkert besked.

Bollnäs hembygdsförening meddelar, att Hälsingland under de senaste åren varit flitigt besökt av uppköpare av kulturföremål. »Bygden har naturligen blivit andligen fattigare genom detta.»

Härjedalens fornminnesförening framhåller, att »de vackraste föremålen» vandrat ut från bygden och att av denna grund intresset och förmågan att skapa nytt slappnat och nästan dött bort. Denna viktiga synpunkt framhålles särskilt av Föreningen för Smålands fornminnen och kulturhistoria i Växjö: »Den skada som åstadkommits genom köp och utplundring av det äldre kulturbeståndet inom vårt land kan ej nog beklagas, då det ju mer och mer visar sig att det just genom studium av det gamla kulturbeståndet lägges en grund för utvecklingen av vår hemslöjd och vårt hantverk i nuvarande tid, ävensom att det ursprungliga kulturbeståndet är av stor vikt för stärkande av hembygdkänslan särskilt hos den uppväxande ungdomen.» Från ett flertal håll — så ifrån Tunabygdens fornminnes- och hembygdsförening, från Östergötlands fornminnes- och museiförening, från Västmanlands fornminnesförening, från

Söderby Karls fornminnesförening — framhålles den övermäktiga konkurrensen från uppköparnas sida, som museerna haft att utstå. Söderby Karls fornminnesförening yttrar sålunda: »Inom kultursamlingar verka dylika uppköp det obehagliga, att kulturföremålen bliva prissatta i ett orimligt högt värde så att en fornminnesförening ej mäktar inköpa värdefullare föremål. Vart dessa komma är oss obekant — men kultursamlingen inom sitt verkliga kulturområde lider därav betydlig förlust.» Denna konkurrens har såsom det uttryckts av Upplands fornminnesförening »väsentligen minskat möjligheterna att genom kulturföremål ge en bild av landskapets historia» eller som det heter i svaret från Sölvesborg »att genom lokalsamlingar, avsedda för allmänheten, påvisa vad gångna generationer verkat och utträttat för vårt släkte».

Att utbytet av det fäderneärvda bohaget mot »fabriksmöbler» och »kriminalkrams» innebär en smakförsämring antydes i svaren från Tunabygdens fornminnes- och hembygdsförening och från Åls sockens hembygdsförening. Den senare föreningen tillägger emellertid: »Fast efteråt ha de ångrat att sådana saker försvunnit av rent oförstånd, då de i våra gammalgårdar fått se det hemtrevliga i dessa saker.»

Uppköparverksamheten har medfört uppvärdering.

Men den intensiva uppköparverksamheten och de genom denna högt uppdrivna prisen på äldre kulturföremål ha på åtskilliga håll medfört, att ägarna ute i bygderna lärt sig värdera vad de förut missaktat. Detta kan visserligen innebära att »det som finnes kvar värderas icke mera som kulturobjekt utan som försäljningsobjekt» (Västmanlands fornminnesförening), men å andra sidan »har också allmänhetens intresse för kulturföremål vaknat, varföre man torde kunna förutsäga att enskilda ägare av sådana saker numera komma att högre värdera innehavet av föremålen och att överlåtelse av sådana blir mindre vanlig». (Salabygdens fornminnesförening.)

Gällersta forngårdsförening betonar, att samtidigt som genom försäljningen kulturbeståndet glesnat intresset för ovannämnda föremål höjts.

Föreningen för hembygdsvård i Sätters stad och socken väger dessa båda sätt att reagera inför de stegrade prisen mot varandra. »Om de (= de gamla föremålen) tidigare av folket underskattats, synes man nu snarare vilja gå till en motsatt ytterlighet. Man vill gärna sälja om man får bra betalt. I många fall har man likvisst på senare tid börjat taga större vård om vad som till äventyrs funnits kvar.»

En annan grund till att folket ej i onödan gör sig av med sina gamla saker angives av Uddevalla museum: »Bohuslänningen är i allmänhet konservativt betnad och släpper nog inte gärna ifrån sig gamla saker helst om han menar att dessa äro av något större värde.»

Utförseln hotade bli till obotlig skada.

Dalarnas fornminnesförening, Falun, anser frågan svår att besvara. Utförseln av äldre kulturföremål från Dalarna för export torde genom kungörelsen av den 6 maj 1927 ha i rätt god tid stoppats. Föreningens uppfattning är dock att denna utförsel hotade att bli till obotlig skada för kulturbeståndet och kulturlivet inom Dalarna i all synnerhet som den amerikanska importen av äldre kulturföremål från Dalarna inriktade sig på vissa väl bevarade äldre kulturföremål, särskilt möbler. Efterfrågan på just dylika föremål blev därigenom stor.

Örebro museum har framhållit att »inom närkedelen av Örebro län knappast några mera anmärkningsvärda uppköp av äldre kulturföremål ha ägt rum, i alla händelser ej i så stor skala att därav vållats större skador å föremålsbeståndet eller något som helst menligt ingrepp i kulturlivet överhuvud». Däremot beklagas »reduceringen av bergsmanskulturens föremålsbestånd».

Göteborgs och Bohusläns fornminnesförening meddelar: »I Sydbohuslän lik- som i västgötahäradena utefter Göta älv uppköptes under kristiden en oerhörd mängd äldre kulturföremål, varför dessa områden nu äro så gott som utblottade å äldre kulturföremål undantagandes de som finnas i samlingar i dessa bygder.»

Det kvarvarande beståndet.

Frågan 3: »Finnas ännu inom Eder bygd äldre kulturföremål i enskild ägo, vilka behöva skyddas mot utförsel?»

I fyrtio fall har denna fråga besvarats bestämt jakande. Från Eksjö, Sollerön och Bäckefors besvaras den med ett lika bestämt nej. Söderby Karls fornminnesförening berättar (i svar på frågan 5: »vilka brister finner Ni möjligen vidlåda gällande förordning» etc.): »Inom denna trakt har under det senaste årtiondet alla de värdefullaste silverbägare, såväl större som mindre pokaler, uppköpts av judar, så även möbelbeslag samt äldre porslin och glas.» Ännu mera melankoliskt belysande för det gamla kulturbeståndets torftighet i vissa bygder är uppgiften från Norra Kedums socken i Skaraborgs län: »I enskild ägo finnes väl några större kopparmynt samt några silverbägare och kanske någon malmgryta, men tror ej någon fara för utförsel finnes.» Kulturhistoriska museet i Lund anför: »Givetvis. Särskilt gäller detta konstinventarierna på de gamla herrgårdarna, som äro föremål för antikvitetshandlarnas (in- och utländskas) livliga uppmärksamhet.» Fyra svar ge intet besked. Bland de svar, som ej inskränka sig till ett kort ja eller nej, äro ej mindre än sju, vilka framhålla, att folket numera värdesätter och ogärna avyttrar de gamla föremålen. Från Önnestad i Kristianstads län förklaras det: »De (föremål) som nu finnas torde i allmänhet ej avyttras av ägarne och sålunda ej i egentlig mening behöva skyddas mot utförsel.» Och Kristianstads museiförening uttalar sig i samma riktning: »Säkerligen finnes en hel del sådana, men dessa vårdas i allmänhet pietetsfullt, men skydd mot utförsel torde vara välbetänkt.»

Karlshamns och Bräkne härads fornminnesförening konstaterar: »Hos flera av de gamla odalmannasläkterna finnas synnerligen värdefulla saker, mest textilier, i enstaka fall rent av samlingar, men som dessa av ägarna uppskattas och väl bevaras, är risken för export ringa.» I Alingsås museum hyser man samma uppfattning: »någon fara för utförsel förefinnes knappast. De gamla föremålen värdesättas i allmänhet mycket högt, och det är ofta svårt — även till överpris — att få köp till stånd.» Det som i trakten kring Färjelanda finnes kvar av äldre kulturföremål »är i händerna på personer, som nog ej alls tänka avyttra något, i varje fall ej till utlandet, då så gott som allt av värde under de senaste årtiondena blivit skänkt till eller inköpt av Dalslands fornminnesförenings västra krets, som har sina samlingar i Ödeborgs fornsal». På Kållandsö »värdesättas de gamla föremålen numera så högt, att risken för utförsel är mindre än förr». Inom Tunabygden »bevara de förmögnare bönderna ännu i sina hem värdefulla husgeråd och möbler, som icke äro åtkomliga, så vida icke höga pris bjudas».

Föreningen för Smålands fornminnen och kulturhistoria fogar till sitt jakande svar på frågan om vad som ännu finnes kvar av äldre kulturföremål upplysningen om att endast inom ett härad, Sunnerbo, under året inventerats 5,000

föremål, varav c: a 1,000 föremål fotograferats och beskrivits. »Och torde lika många föremål finnas inom de övriga häraderna inom länet.»

Förbudets hämmande verkan.

Frågan 4: »Kan det anses att utförsel av äldre kulturföremål i nämnvärd grad hämmats genom tillkomsten av nu gällande utförselförbud?» har i tio fall besvarats med ett bestämt ja utan närmare motivering och i två fall med ett klart nej.

Flera av de föreningar och museer, som svarat, uttala, att förbudet gjort nytta, utan att dock kunna ge påtagliga bevis för att så varit fallet.

Malmö museum: »Undertecknad kan icke inom sitt område anföra något exempel härpå, men det råder intet tvivel om att icke utförselförbudet verkat hämmande på exporten av kulturföremål.»

Sollerö hembygdsförening anser de föremål, som finnas, skyddade genom nu gällande bestämmelser.

Sydvästra Upplands kulturhistoriska förening svarar: »Ja, några transporter av kulturhistoriska föremål ha numera ej synts till.»

Grästorps hembygdsförening svarar: »Nej, men utförselförbud var behövt.»

Möklinta hembygdsförening kan ej anföra några exempel på att utförselförbudet haft en önskvärd verkan, men förklarar: »Att utförselförbudet gjort verkan är nog säkert.»

Intendenten för Medelpads fornhem svarar utan motivering: »Säkerligen.»

I flera fall har man ej ansett sig kunna giva ett pålitligt besked i denna punkt. Bollnäs hembygdsförening förklarar: »Då upköparna sänt föremålen i första hand till Stockholm ha vi icke kunnat finna någon större förändring i läget.» Flera svar på denna fråga fästa uppmärksamheten på den omfattande lagring av gamla kulturföremål, som blivit en följd av förbudet.

Lagring av uppköpta föremål.

Sekreteraren i Dalarnas fornminnesförening skriver: »Så vitt vi ha oss bekant såldes före exportförbudets införande från Falun flera vagnslaster äldre kulturföremål, avsedda för export till Amerika. Efter exportförbudets tillkomst torde ingen eller åtminstone ingen nämnvärd försäljning av kulturföremål för export ha ägt rum. Man kan dock förmoda, att föremål, som nu inköpas av antikvitetshandlare, lagras i väntan på exportförbudets upphörande.» Tunabygdens fornminnes- och hembygdsförening yttrar: »Ja, i hög och välgörande grad. Undertecknad (med. lic. K. E. Hällsjö) hade för någon tid sedan tillfälle att besöka en grossist i gamla kulturföremål i en närbelägen stad. Han hade när förbudet stoppade utförseln till Amerika ännu i lager många hundratals av skåp, bord, stolar, klockor m. m., förvarade i väldiga magasin spridda runt i staden. Men då man ville till bygden återförvärva något av de därifrån bortförda föremålen begärdes det 10-dubbla och mera mot vad han givit. Han håller fortfarande sitt stora lager vid makt genom ideliga nyförvärv från genom bygden strövande 'skrothandlare, lumpsamlare' o. s. v. antagligen i avvaktan på förbudets upphävande.»

Rättviks hembygdsförening anför: »Bortförandet av äldre kulturföremål från respektive orter pågår i ganska stor utsträckning i Dalarnas bygder trots utförselförbudet. Detta tillgår så, att upköpare genomresa orterna som det ser ut

i syfte att rent ut bottenskrapa i detta avseende. Det uppköpta upplagras sedan, naturligtvis med tanke på att någon gång kunna avyttra lagret på något sätt. Om de vänta på att utförselförbudet skall upphävas eller ej, kan jag ej yttra mig om. I Falun finns åtminstone två uppköpare med sådana lager. Då förbudet trädde i kraft voro den enes lager redan enorma, och han har fortsatt och fortsätter alltjämt att träget öka dem.»

Härjedalens fornminnesförening tror sig kunna konstatera: »tack vare förbudet hann ej uppköp ske här, men uppköparna voro att vänta när som helst».

Hembygdsföreningen i Tråvad talar om att det hänt, att utförsel blivit stoppad t. ex. i Göteborg. Chefen för Röhsska konstslöjdmuseet i denna stad skriver: »Genom sin existens har förbudet i någon mån hämmat utförseln. För övrigt är det synnerligen ineffektivt, då tullen i allmänhet ej öppnar gods som skall utföras, och därför blott fastnar för emballage av mera frappant utseende, särskilt golvur. Vid alla de tillfällen, då jag tillkallats för att yttra mig om föremål som av tullen ansetts falla inom förbudets ram, har det varit fråga om golvur.»

Föreningen för Smålands fornminnen och kulturhistoria har ej iakttagit någon nämnvärd minskning av uppköpen av äldre kulturföremål efter nu gällande utförselförbuds tillkomst, ej heller hur stor del av de köpta föremålen varit ämnade för export.

Ett exempel på hejdad utförsel.

Östergötlands fornminnes- och museiförening fastslår bestämt: »Genom tillkomsten av kungörelsen den 6 maj 1927 hämmades ganska omedelbart utförseln från denna bygd. Det kan erinras, att en uppköpare hade hopsamlat flera vagnslaster från staden och närmaste trakten och dessa stodo just färdiga att avsändas då nämnda förordning utkom och lade hinder i vägen, vadan personen ifråga tvingades att omedelbart realisera alltsamman.» Svaret kompletteras genom ett senare avsänt brev från intendenten vid Östergötlands museum, i vilket det heter: »Det har kommit till vår kännedom att omedelbart innan exportförbudet i maj 1927 trädde i kraft besöktes lantbrukaren Hjaln. Anderson, Egeby, Västerlösa, av några uppköpare, som för hans hembygdsgård, bestående av manbyggnad med bod och inventarier, erbjödo ett pris av 25,000 kronor för att komplett exporterats till Amerika. En utomordentligt typisk anläggning med värdefulla kulturhistoriska inventarier som samlats på gården av flera generationer hade därigenom gått förlorad och bilden av östgötsk etnografi hade blivit fattigare.»

Nordiska museet anför som stöd för sitt jakande svar på frågan: »Exempel: stora kvarhållna lager av möbler hos ett antal antikvitetshandlare och handlare.»

»På Gotland», inberättas det från Gotlands fornsal, »har det på intet sätt verkat hämmande men sannolikt kommer det av den gängse tron bland uppköparna att detta utförselförbud endast är tillfälligt, varför var och en av dessa intensivt samlar på lager för att göra sig en förmögenhet på Amerika vid förbudets upphävande. Dessa synpunkter ha på intet sätt förhelligats utan helt öppet diskuterats av uppköparna.»

Upplands fornminnesförening anser, att några större uppköp av samma omfattning som 1926 troligen ej förekommit. Däremot har en antikvitetshandlare i Uppsala redan före 1926 års stora export genom en svensk-amerikansk i Uppsala hemmahörande antikvitetshandlare — som för övrigt torde vara den som givit uppslaget till exporten och intresserat amerikanskt kapital för densamma — försålt kulturföremål i icke bekant omfattning. Relativt betydande inköp ha gjorts hösten 1928, varvid utförselansökan i ett par fall ingivits.

Västra kretsen av Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund anser att utförelse av äldre kulturföremål numera knappast förekommer. »Om och i den mån äldre kulturföremål blivit från dessa trakter utförda till utrikes ort, så har det skett genom återvändande svensk-amerikanare, och för dem gäller väl knappast förbudet, då de ju kunna låta det utförda ingå i sitt 'personliga bohag'. Detta vore kanske något att tänka på då eventuellt ny förordning angående utförelseförbud skall utfärdas.»

Sekreteraren i Föreningen för hembygdsvård i Sätters stad och socken betonar den moraliska verkan av förbudet: »Förbudet torde verkat gott även indirekt därigenom att folket som förut lätt fallit för inhemska uppköparens lockelser nu börjat bliva betänksamt.»

Hyltén-Cavalliusföreningen i Växjö: »Om utförelse av äldre kulturföremål från Kronobergs län ifrågasattes, skulle sådan utförelse genom nu gällande förbud med all säkerhet ha hämmats, då inom länet finnas lokala hembygdsföreningar, vilka i allmänhet ha sin verksamhet inriktad på att insamla äldre kulturföremål. Dessa föreningar, vilka sammanslutit sig till ett länsförbund, skulle helt visst med förbudets hjälp ha kunnat förhindra utförelse.»

Älvdalens hembygdsförening håller före, att »förbudet knappast kan sägas ha haft någon inverkan för orten, enär genom hembygdsföreningarnas upplysningsarbete allmänheten själv vaknat till insikt om att sådana föremål böra bevaras för orten.»

Ulricehamns hembygdsförening: »Av vad anledning är ej lätt att avgöra, men det förefaller som om handel med äldre kulturföremål i denna ort idkas betydligt mindre än förr.»

Från Avesta omtalas att »trakten besöks ej lika ofta nu som förr av judar. Vad som är orsaken till detta kan ej sägas. Men om detta handelsfolk ej längre får avyttra sitt gods dit, där de få mest betalt så är det väl en logisk nödvändighet att lusten att förvärva gamla föremål så småningom försvinner.»

Påvisade brister hos det gällande förbudet.

Frågan 5: »Vilka brister finner Ni möjligen vidlåda gällande kungörelse med hänsyn till dess uppgift att förhindra utförelse?» har lämnats alldeles obesvarad av 27 bland de tillfrågade organisationerna. Östergötlands fornminnes- och museiförening förklarar, att inga andra brister vidlåda förordningen »än att den bör upphöjas till lag och bli permanent». I svaret från Gotlands fornsal göres gällande att förordningens egenskap att gälla endast för kort tid inbjuder till lagring. Intendenten för Röhsska konstslöjdmuseet i Göteborg uttalar: »Förbudets största brist är att det blott omfattar träföremål och byggnadsdetaljer samt alltså lämnar de flesta av konstslöjdens områden oskyddade.» Eksjö och Norra Vedbo fornminnesförening uttalar sig i samma riktning: »Det synes som om förordningen har för liten omfattning. Den borde även gälla konstverk och konstindustriella föremål utan avseende å nationalitet eller ursprung.»

Kulturhistoriska museet i Lund har i svar på denna fråga framkommit med betydelsefulla synpunkter till vilka vi strax skola återkomma.

Gällersta forngårds förening betonar det beklagliga i »att silver, tenn och porslin m. m. ej synes ingå i utförelseförbudet». Tunabygdens fornminnes- och hembygdsförening anser »att förbudet även borde omfatta gamla textilier och föremål av glas och metaller». Från Söderby Karl framhålles samma sak: »silver, koppar och övriga metaller» uppräknas. Dalarnas fornminnesförening i Falun har framhävt särskilt att tennet bör skyddas. Fornminnessällskapet Vik-

arvet, Lysekil, framhåller, att »förordningen ej berör mindre kulturföremål t. ex. metallföremål, flint- och stenverktyg m. fl.». Södermanlands fornminnesförening, Strängnäs, påyrkar, att »andra stycket i § 1 ej bör kvarstå utan strykas och formuleras så att de föremål som ingå i personligt bohag och hava historiskt värde för Sverige ej få utföras utan deponeras hemma i Sverige i någon allmän inrättning. Ingen säkerhet finnes för att personen i fråga återvänder till Sverige och så är föremålet högst antagligen borta för alltid.» Samma sak har påpekats från Avesta.

Kristianstads museiförening: »Förordningen torde vara tillfyllest därest tullmyndighet kan effektivt övervaka efterlevnaden.»

Museiföreningen för Strömstad och Norra Bohuslän: »Det torde vara högst få bland allmogen vilka känna till förordningen, varför det är av vikt att den blir allmänt bekant.»

Uddevalla museum: »Vid fråga om försäljning för utförsel av kulturföremål borde säljaren vara skyldig att tillkalla sakkunnig person för att höra dennes utlåtande. Sådan sakkunnig borde på förslag av museistyrelsen där sådan finnes utses av K. B. inom respektive län.»

Föreslagna förändringar i förbudsbestämmelserna.

Frågan 6: »Har Ni att föreslå några förändringar i denna förordning i syfte att öka dess effektivitet och i så fall vilka?» har av flertalet bland de tillfrågade lämnats utan svar.

Fornminnessällskapet Vikarvet i Lysekil: »I förordningen vore önskvärt att en paragraf infördes som skyddade ovannämnda kulturföremål» (metallföremål, flint- och stenverktyg).

Södermanlands fornminnesförening påkallar skydd för föremål av »guld, silver, tenn, koppar, porslin m. m.» och nordiska museet utvidgning av exportförbudet i enlighet med intendenten Sigurd Erixens utredning 1927 och riksantikvariens därpå grundade förslag. Intendenten vid Röhsska konstslöjdmuseet föreslår förbudets utsträckande till att omfatta (ifråga om konstslöjd) även silver, glas, keramik och textil. »Förbudet bör», fortsätter han, »vad konstslöjd beträffar endast omfatta i Sverige tillverkade föremål. Det bör uttryckligen bestämmas, vilka institutioner och personer, som ha rätt att utfärda intyg för export. På varje större exportort bör finnas en eller flera personer, som ha rätt att efter egen prövning medgiva export av föremål, som visserligen falla inom förbudets område, men ej äro av sådan betydelse, att export rimligen bör förhindras. Hänvändelse till sakkunnig person för besiktning och avgivande av intyg bör ske genom tullmyndigheterna, ej föremålets ägare.» Hembygdsförbundet i Avesta påyrkar: »Absolut förbud mot utförsel. Det finnes intet hinder mot en sådan lag. Och det finns ingen annan bestämmelse som verkar på så sätt att de gamla föremålen bli kvar.» Södermanlands läns museum föreslår utom »skärpt kontroll» högre licensavgifter vid utförsel.

Söderby Karls fornminnesförening: »Inom områden där fornminnesföreningar bildats och dessa på ett tillfredsställande sätt vårda och samla dylika föremål, böra dessa ej förflyttas genom handel till annan trakt från sin egentliga kulturplats. Handelsrättigheter med dylika saker bör därför begränsas för bättre bestämmande av dessas ursprungsort.»

Karlshamns och Bräkke härads fornminnesförening anser, att »förordningen borde anslås och landsfiskalen i cirkulärskrivelse anmodas att tillse dess efterlevnad».

Andra åtgärder till förhindrande av utförsel.

Frågan 7: »Har Ni att föreslå andra åtgärder än utförselförbud till hämmande av en icke önskvärd utförsel av äldre kulturföremål?» har i 39 fall icke positivt besvarats. Flerstädes har man haft uppmärksamheten riktad på uppköparnas för det gamla kulturbeståndet skadliga verksamhet. Ordföranden i Svältornas fornminnesförening säger: »Önskligt vore om något kunde göras för att hindra s. k. lumpsamlare och 'handelsresande' i deras ofta oblyga affärer med antikviteter. Ofta intressera dessa sig inte det minsta för föremålets kulturvärde, var det köpts, vem som ägt det m. m.» Exempel anföras på uppköparnas framfart. »Kunde det inte tänkas att den, som vill sälja något kulturföremål, först skulle hänvända sig till t. ex. riksantikvariens ombud på platsen och inhämta hans mening om affären.»

Fornminnessällskapet Vikarvet, Lysekil, föreslår, »att personer inom bygden måtte förbjudas att uppköpa och sedan försälja kulturföremål emedan detta verkar hämmande på kulturbeståndet. Kan åtgärder vidtagas för kulturföremåls bevarande inom bygden så att ej större museum uppsnappar dessa och föremålen på så sätt bortföras från sina hemorter.»

S:t Ragnhilds gille, Söderköping: »Det synes ju ej orimligt begärt att en bestämmelse infördes att intet dylikt föremål finge utföras utan föregående hembjudande till svenskt museum eller direkt jämförlig anstalt. Överträdelse av förbudet torde böra vara belagt med straff (kännbart vite).»

Tunabygdens fornminnes- och hembygdsförening är inne på samma tankegång. S. k. gårdfarihandlande stå nu under en viss kontroll och endast vissa personer tillåtas av K. B. att idka sådan handel, men dessa uppköpare av gamla saker, som »grassera» i bygderna, synas icke på något sätt vara kontrollerade eller tillerkända rättighet att driva affärsverksamhet. Ofta försöka dessa uppköpare att lura folket genom att uppgiva sig bedriva uppköp av kulturföremål för socknens hembygdsmuseum eller länets fornsal.

Roslagens fornminnes- och hembygdsförening: »Judar genomströva Roslagen sedan många år tillbaka och uppköpa allt gammalt av kulturföremål, som de kunna komma över såväl i hemmen som på auktioner. Vart detta sedan går är ju svårt att veta. Uteslutet är väl icke att en del kan gå ur landet.

Även i övrigt är denna trafik med kringvandrande uppköpare mindre önskvärd. Man vet icke hur det förfäres med egendomen, om den icke möjligen omgöres o. s. v.; Roslagen har skövlats på oerhört mycket gammalt på detta sätt.

Förvisso vore det en stor kulturgärning, om lagstiftningen ingrepe mot dessa uppköpare, innan det blir för sent, och säkerligen skulle man icke behöva sakna medel härtill.

Vi ha i dessa trakter en rik erfarenhet av uppköparnas tillvägagångssätt både när det gäller att komma över egendom och hur det sedan förfäres med densamma.»

Söderby Karls fornminnesförening föreslår: »Att allt inom riket som hör till forn- och kulturföremål ej bör få uppköpas av annan än dem som erhållit tillstånd av Kungl. Maj:t att idka handel med dylika föremål. Som fornminnesvården numera nästan helt slagit igenom bör återstoden av föremål skyddas för förskingring genom öppen handel och beredas för lättare åtkomst för kulturföreningars vård.»

Kulturhistoriska museet i Lund yttrar: »Under sådana förhållanden kunde naturligtvis en inventering av rikets äldre konstbestånd vara önskvärd om också de därmed förbundna svårigheterna icke få underskattas och effektiviteten ifrågasättas.»

Föreningen för Smålands fornminnen och kulturhistoria i Växjö anger som ett medel att förhindra de skadliga följderna av utförsel »en rationell inventering med åtföljande fotografering och beskrivning av kulturbeståndet inom vårt land». Nämda förening har, såsom framgår av dess svar på frågan 3, i handling sökt omsätta detta program. Hyltén-Cavalliusföreningen i samma stad önskar »ett effektivt understöd från statens sida åt sådana föreningar, vilka söka främja hembygdsforskning och hembygdsvård». Och Kalmar läns fornminnesförening finner, att utförseln skulle ganska effektivt kunna hämmas, om de större provinsmuseerna vore mera konkurrenskraftiga, så att säljare gärna vände sig till dem. »Även ur denna synpunkt är det alltså av vikt att offentligt understöd lämnas även kulturorganisationerna utanför Stockholm.» Härjedalens fornminnesförening uttalar önskemålet att »större museer vid sina uppköp böra samarbeta med lokala sammanslutningar». Nordiska museet yttrar genom t. f. styresmannen doktor Sigurd Erixon: »Eventuellt kan, såsom nu föreslagits, inom ramen av ett utsträckt exportförbud en särskild registrering med exportskatt bli till nytta, därest samtidigt en väl avvägd och ur etnologisk och praktisk synpunkt tillfredsställande instruktion ges beträffande vad som är av vikt att få bevarat även av etnografica och enklare bruksföremål.»

Förslag om upplysningsåtgärder.

Bollnäs hembygdsförening svarar på den sjunde av formulärets frågor: »1) Upplysning. Ex. Broschyrer helst med illustrationer böra spridas i varje hem på landsbygden. Dessa broschyrer böra påpeka kulturföremålens andliga värde. Även bör frågan om byggnaderna beröras. 2) Understöd åt hembygdsföreningarna. Enligt vår mening ha ortsmuseerna — även de små — en stor uppgift att fylla. Likaledes hembygdsgårdar, bibliotek och för övrigt allt som kan göras för att höja intresset för hembygden och arbetet i hembygden. 3) Uppmaning till folkhögskolor att upptaga hembygdssaken på sitt program och därmed också större ekonomiskt understöd åt folkhögskolor och deras elever.» Upplysningen såsom ett verksamt skyddsmedel framhålles från flera håll, så från Östra Södermanlands kulturhistoriska förening i Södertälje: »Kännedom om utförsel förbudet och orsakerna till detsamma skulle kunna spridas genom skolor och föreläsningföreningar», och hembygdsföreningen i Säter, som anbefaller att införa en uppsats i frågan i almanackan.

Åls sockens hembygdsförening vill hämma en icke önskvärd utförsel »genom upplysning med föreläsningverksamhet om att det vi äga äger större värde än det som andra äga».

Lindesbergs museum önskar »en energisk propaganda genom pressen och hembygdsföreningarna med uppmaning att inom släkterna pietetsfullt bevara och vårda allt av värde som härstammar från äldre generationer. Ökade anslag till de lokala hembygdsmuseerna för möjliggörande av inköp även av mera värdefulla föremål från trakten, vilka ägarna ej anse sig ha råd att behålla. F. n. ta uppköparna alltid hand om det bästa, då de ha större penningresurser än de små museerna med deras vanligen minimala anslag.»

Slutligen må anföras några upplysningar och reflexioner, vilka framkommit i svaret på rundskrivelsen och vilka utan att direkt ha form av svar på de i formuläret uppställda frågorna, kunna vara av intresse för belysandet av de här ifrågakvarande kulturskyddsproblemen:

Från Lindesbergs museum skrives: »Huruvida export till utrikes ort av äldre kulturföremål härstammande från denna trakt förekommer torde vara svårt att

avgöra, enär uppköpsverksamheten bedrivs huvudsakligen av i huvudstaden bosatta affärsmän, av det yttre att döma av judisk härkomst. Dylika bruka varje år göra omfattande bilturnéer till gårdar i bygden, där något gammalt av värde ännu finnes kvar. Var dessa föremål sedan hamna är givetvis omöjligt att kontrollera. Någon direkt export till utrikes ort förekommer veterligen icke från staden och omgivande bygd. Av denna anledning har aasetts möjligt besvara endast ett par punkter i frågeformuläret.»

Museet i Alingsås skriver: »Någon större erfarenhet i berörda ärende ha vi ej, och får man 'spets' på en 'bra' sak, så är det ofta många om budet och föremålet hamnar vanligen hos någon enskild förmögen person (som vi kunnat förstå mest: svensk) eller å ett större museum.

Eljest är svensk-amerikanarne ett mindre museums svåraste konkurrent. Och här finner man ofta hur föremål av jämförelsevis obetydligt värde drives i höjden. — I trakten häromkring är det emellertid numera mycket 'utplockat', kringvandrande judar och ombud för antikaffärer i landets större städer ha dragit försorg om den saken. — De s. k. antikviteterna stå här ofta mycket högt i pris och folket är mestadels välbärgat och vill ha de gamla föremålen kvar på gårdarne. Och heder åt dem för den saken.»

Hallands museiförening meddelar: »Enligt uppgift av lantbrukaren Ludvig Nilsson, Edenberga i Renneslövs förs., Halland, har en svensk-amerikan Ludvig Andersson i sommar vistats å sin födelseort Bastena i Voxtorps förs., Halland, och därvid uppköpt en myckenhet äldre kulturföremål i och för utförsel till Amerika i affärssyfte. Andersson är nu återrest till Amerika.»

Svarens allmänna resultat.

De ingångna svaren giva åtskilliga värdefulla upplysningar om vad som före och efter utförsel förbudet av den 6 maj 1927 inträffat med avseende på vårt bland folket och i bygderna befintliga bestånd av äldre kulturföremål, men framför allt om synpunkter och önskemål hos de ledande inom våra kulturhistoriska museer och hembygdsföreningar. De fakta som anföras äga ett påtagligt värde, medan tydingarna av deras innebörd, i den mån de förekomma, givetvis äro att uppfatta såsom subjektiva. Såsom huvudresultat har därför genom svaren vunnits ett klarläggande av vad man på här ifrågavarande håll anser om förbudet och dess verkan snarare än av denna verkan i och för sig. Svaren måste i varje särskilt fall ses mot den speciella bakgrunden av de lokala förhållandena och den personliga inställningen till den gamla bygdekulturen hos dem som avgivit dem. Då t. ex. cheferna för konstmuseet och stadsbiblioteket i Norrköping och för Röhsska konstslöjdmuseet i Göteborg lämna svar på frågan, vilken skada utförsel av äldre kulturföremål vållat kulturbeståndet och kulturlivet i respektive orter, ha de icke kunnat bygga på samma erfarenhet som de, vilka ha till huvuduppgift att arbeta i fältet med utforskande och tillvaratagande av den svenska allmogekulturen. Då man från vissa håll uppger skadan såsom ringa, kan detta bero på att i dessa orter den stora ödeläggelsen bland beståndet inträffat för länge sedan och att därför uppköparna i vår egen tid haft föga att hämta. Ju mera det ännu finnes i behåll av gamla föremål inom en bygd och ju starkare intresset inom bygden är att behålla dem och med deras hjälp söka skapa en bild av de gångna tidernas kultur, desto kännbarare förnimmes den av uppköp och utförsel vållade skadan. Hembygdsrörelsen inom vårt land uttrycker klart och tydligt, i huru hög grad man runt om i orterna kommit till medvetande om, vad det gamla föremålsbeståndets bevarande i en bygd betyder för denna: »Bygden har genom bortförande av kulturföremålen

blivit andligen fattigare» (Bollnäs). Då de vackraste föremålen vandrat ut från bygden »har av denna grund intresset och förmågan att skapa nytt slappnat» (Härjedalen). »Den skada som åstadkommits genom utplundring av det äldre kulturbeståndet kan ej nog beklagas, då det ju mer och mer visar sig att det just genom studium av det gamla kulturbeståndet lägges en grund för utvecklingen av vår hemslöjd och vårt hantverk i nuvarande tid, ävensom att det ursprungliga kulturbeståndet är av stor vikt för stärkandet av hembygds känslan, särskilt hos den uppväxande ungdomen.» (Föreningen för Smålands fornminnen och kulturhistoria i Växjö.)

Uttalanden som dessa äro betydelsefulla, icke blott emedan de kraftigt understryka betydelsen av att de gamla föremålen finnas kvar såsom ett utsäde för samtidens och kommande tiders hemslöjd och folkliga kultur, utan även såsom ett uttryck för en inom landets olika delar vida utbredd och inflytelserik åskådning, som utgör den pålitligaste grundvalen för varje kulturskyddsarbete.

Prisstegringen mera till gagn än till skada.

Det är helt förklarligt, att museerna med styrka framhålla den svårighet som möter dem vid deras samlarverksamhet genom den övermäktiga konkurrensen från uppköparnas sida. Det kan genom museernas oförmåga att ta upp tävlan med antikvitetshandeln bli svårt för dem att fylla den av deras uppgifter, som består i att söka ge en bild av gångna tiders liv. Men för deras andra arbete, att bevara minnena från flydda tider, kan den uppmärksamhet antikvitetshandeln ägnar det gamla bohaget medföra ett visst gagn. Så länge föremål, vilka kommit ur bruk, ligga undankastade på vindar och i bodar och anses som värdelöst skräp, löpa de självfallet den allra största risk att förstöras. Då de bli efterfrågade, och bra betalning erbjudes för dem, tager man bättre vara på dem och värderar dem, till en början kanske som »försäljningsobjekt» (Västmanlands fornminnesförening), men sedermera även ur ideell synpunkt. Detta har framhållits i flera av svaren. Under förutsättning att den utländska marknaden ej i fortsättningen genom alldeles överdrivna priser drager till sig föremålen, betyder den genom uppköpen vållade prisstegringen ett skydd för dem, vilket bör vara välkommet. I flera av svaren på frågan 3, om inom bygden ännu finnas äldre kulturföremål, vilka behöva skyddas mot utförsel, framhålles att man numera i hemmen värdesätter och pietetsfullt vårdar de gamla sakerna. Ej blott uppköparnas verksamhet, utan även och säkerligen i icke mindre grad museernas, har härvidlag gjort sin inverkan gällande »fast efteråt ha de ånkrat att sådana saker försvunnit av rent oförstånd då de i våra gammalgårdar fått se det hemtrevliga i dessa saker» (Åls sockens hembygdsförening). Det starka samlingsintresse och det intresse för gångna kulturskeden, som sedan länge förefunnits hos de förmögna och högt bildade skikten, har trängt ut bland folkets breda lager och tillväxer med varje år i styrka. Om utvecklingen fortgår i denna riktning och om de ekonomiska betingelserna inom vårt land och särskilt bland vår lantbrukarbefolkning ej väsentligen försämras, kan man se hoppfullt på vårt folkliga kulturminnesbestånds framtid.

Avsikten med lagringen.

Fråga 4: »Kan det anses att utförsel av äldre kulturföremål i nämnvärd grad hämmats genom tillkomsten av nu gällande utförselbud» var å ena sidan den av frågorna, som det var mest önskvärt att få pålitligt besvarad, men å

andra sidan var den icke så lätt att vederhäftigt svara på som de tidigare frågorna. I vissa fall har man omedelbart efter förbudets ikraftträdande kunnat påtagligt iakttaga dess verkningar. Så t. ex. i Östergötland och i Dalarna. Flera vagnslaster av uppköpta saker voro färdiga att utföras då förbudet kom, och vederbörande uppköpare tvangs att realisera eller lagra föremålen. Flera av dem som lämnat svar på denna fråga, ha uppmärksammat både den synnerligen omfattande lagring av i synnerhet gamla möbler, som de senaste åren förekommit i Dalarna, Uppland och på andra håll, och den alltjämt fortgående uppköparverksamhet, varigenom lagren tillväxa. Vi ha själva kunnat på ort och ställe ta kännedom om några av dessa lager och bilda oss en föreställning om deras beskaffenhet. Man torde icke utan vidare kunna anse dessa lager av allmogemöbler väsentligen vara avsedda för export. Det exporthot, för vilket våra gamla saker voro utsatta vid den tid då utförselförbudet tillkom, riktade sig, enligt vad man redan då hade klart för sig, väsentligen mot vissa grupper av föremål, medan andra grupper lämnades tämligen i fred. De föremål exporthotet gällde voro huvudsakligen sådana, vilkas karaktär gjorde det möjligt att utge dem för gamla amerikanska möbler från 16- och 1700-talen. Dessa föremål torde företrädesvis ha varit av »bergsmanstyp», omålade eller med svartfärgat trä och naturfärgat tillsammans, bord, skåp och kistor, i synnerhet av nordeuropeisk renässans- och barockhållning. Efterfrågan på dessa möbler var efter allt att döma mycket stor, medan spekulationen i denna som »colonial furniture» betecknade vara pågick. Från olika håll ha vi emellertid kunnat inhämta, att denna spekulation slagit fel och att de föremål, vilka i den amerikanska marknaden skolat avyttras under den falska etiketten, sedan deras rätta ursprung kommit i dagen ej längre vinna någon avsättning på andra sidan Atlanten.

Chefen för Kunstindustrimuseet i Köpenhamn, direktör Wilhelm Slomann har lämnat intressanta meddelanden om dessa förhållanden. Han ger på grund av förstahandsmeddelanden från amerikanska samlare exempel på den trafik med nordiska allmogemöbler under falsk ursprungs-beteckning, som spelat en så viktig roll för den akuta exportverksamheten åren 1926 och 1927, och på dess snöpliga avslöjande. Intendenten för de sju häraderans museum i Borås, tandläkaren G. Blomgren, har meddelat, att enligt en i New York bosatt släkting till honom gamla svenska möbler kunnat köpas för synnerligen låga priser, tydligen till följd av det misslyckade försöket att utgiva dem som gamla amerikanska kolonistmöbler.

Om förekomsten av och marknaden i Amerikas förenta stater för gamla svenska möbler m. m. ha vi slutligen på framställd begäran erhållit meddelande från svenska generalkonsulatet i New York (bil. 7).

Det torde alltså ej finnas anledning att antaga att ens möbler av det slag som med något sken av sannolikhet kunnat utgivas för »colonial furniture», f. n. hållas i lager för att vid lägligare tidpunkt, d. v. s. efter förbudets eventuella upphävande, exporteras till Nordamerika. Och det förefaller gåtfullt, till vilken utländsk marknad huvudmassan av de lagrade möblerna skulle kunna dirigeras med förmånligare försäljningsresultat än det som uppnås inom landet på grund av stegrad efterfrågan. Något enstaka föremål för vilket exportlicens begärts, exempelvis till Tyskland, har härvid knappast något att betyda.

Föremålsbeståndet ute bland folket, hur omfattande det än må vara, är dock begränsat, efterfrågan från museer och samlare allt större, uppskattningen bland befolkningen själv växande och priserna stadda i ständig stegring. Den som vill göra affärer i denna bransch får alltså passa på och hålla sig framme medan tid är. Ännu kan han åtminstone vid direkta inköp i avlägsnare bygder få saker till någorlunda måttligt pris, och han kan veta att vad han ger ut för

dem ej kommer att ligga räntelöst. När han själv, hans kolleger och museerna bottenskrapat socken efter socken, så att det ej mera finnes något kvar i hemmen, sitter han inne med ett ståtligt lager och har skaffat sig monopol, eller andel i ett monopol, på handeln med gamla allmogemöbler. Efterfrågan kan beräknas stiga med föremålets sällsynthet, och man kan ta högre betalt än förut. Redan efter de köp som museerna nu anse sig nödsakade att göra ur dessa lager till pris, som med flera hundra procent kunna överstiga inköpsprisen, ha de lagrande uppköparna allt skäl att rosa marknaden. De ha ingen anledning att hastigt realisera vad de under många slitsamma resor i bygderna mödosamt plockat i hop. Föreställningen att lagringen avser export kan i sin mån tjäna att animera museernas köpiver och höja priserna.

Själva utförseln till främmande land undandrager sig i flertalet fall bedömande av personer, bosatta långt inne i landet. »Då uppköparna sänt föremålen i första hand till Stockholm ha vi icke kunnat finna någon större förändring i läget.» (Bollnäs hembygdsförening.)

Överhuvud kan det nog sägas, att uppfattningen om förbudets fortgående verkan, efter att hava fyllt sin viktiga uppgift att vid en kritisk tidpunkt hindra exporten, mera bygger på förmodanden än på säker och kontrollerbar erfarenhet. »Det råder intet tvivel om att icke utförsel förbudet verkat hämmande på exporten av kulturföremål.» — »Att utförsel förbudet gjort verkan är nog säkert.» — »Säkerligen.» Svar som dessa ge besked om en utbredd mening, men intet bevis för att denna är grundad på verkligheten. Man tror att förbudet är effektivt, men denna tro kan, därest den ej är riktig, snarare vara till skada än till gagn för det kulturskydd man med förbudet åsyftat.

Kritiken av förbudets begränsning.

På frågan vilka brister föreningarna och museerna funnit vidlåda gällande förordning med hänsyn till dess uppgift att förhindra utförsel har från flera håll svarats med hänvisning till exportförbudets begränsning att omfatta endast möbler och en del andra mera skrymmande föremål, vilkas befintlighet bland exportgods i en last man kunnat tilltro tullverket att utan ingående undersökning upptäcka. Man påpekar behovet att skydda en hel mängfald av andra föremålsgrupper, textilier, silver, tenn, keramik o. s. v. Denna brist i författningen framträdde tydligt redan vid dess utfärdande och begränsningen av dess omfattning företogs endast på grund av tulltekniska betänkligheter. Att de kulturskyddsintresserade ute i landet skulle finna denna brist kännbar är självklart. Västra kretsen av Dalslands fornminnesförening påvisar den risk som kan finnas för att exempelvis »återvändande svensk-amerikanare» exportera äldre kulturföremål såsom sitt »personliga bohag». Södermanlands fornminnesförening i Strängnäs är inne på samma tankegång, då den påyrkar, »att andra stycket i § 1 ej bör kvarstå utan strykas och formuleras så att de föremål, som ingå i personligt bohag och hava historiskt värde för Sverige, ej få utföras utan deponeras hemma i Sverige i någon allmän inrättning». Det är naturligtvis riktigt, att »ingen säkerhet finnes för att personen i fråga återvänder till Sverige och att föremålet högst antagligt är borta för alltid». Samma sak har påpekats från Avesta. För äldre kulturföremål, som icke kunna anses vara av den omistliga beskaffenhet, att de böra skyddas genom registrering, torde det dock ej vara möjligt att anordna ett skydd efter dessa riktlinjer, och emigrationen av personer med ett mera omfattande kulturhistoriskt värdefullt bohag torde ej vara så stor att den åderlåtning av beståndet som på denna väg äger

rum kan bli särskilt kännbar. När intendenten vid Röhsska konstslöjdmuseet i Göteborg i sitt svar på frågan 6 uttalar, att »förbudet vad konstslöjd beträffar endast bör omfatta i Sverige tillverkade föremål», kan detta principuttalande icke lämnas obeaktat. Det synes säkerligen för en och annan riktigt att inskränka våra kulturskyddsåtgärder till föremål, som kommit till inom landet och alltså representera svensk kultur i egentligaste mening. Men vid närmare eftertanke inses lätt, att liksom denna svenska kultur i mycket väsentlig del bygger på främmande inflytelser, dessa inflytelser ofta nog förmedlats genom utifrån införda föremål, och vidare att sådana föremål äro ett uttryck för svensk smak och sed vid den tidpunkt, då de blevo hit införda — t. ex. hela den stora ostindiska importen på 1700-talet — och att de lika väl som de i landet tillverkade föremålen kommit att ingå i vårt nationella kulturarv och ej kunna avsköndras från detta enbart på grund av sin tillverkningsort.

Sakkunniga vid exportkontrollen.

Röhsska museet och museet i Uddevalla ha föreslagit bestämmelser om sakkunniga för granskning av kulturföremål som äro ifrågasatta att utföras. Röhsska museets förslag går ut på att å varje större exportort en eller flera personer böra finnas, som ha rätt att efter egen prövning medgiva export av föremål, som visserligen falla inom förbudets område men ej äro av sådan betydelse, att export rimligen bör förhindras. Tanken att officiellt auktorisera vissa experter kan ju hava åtskilligt för sig och den torde ur museal synpunkt ej vara omöjlig att förverkliga. Däremot torde rätten att giva utförsellicens ej kunna på det ifrågasatta viset tilldelas dessa lokala experter, som icke kunna förväntas tillämpa likformiga bedömningsgrunder vid sitt handhavande av densamma. En museiman, som studerar högreståndsmöbler av viss typ eller tillverkning, vill kanske inte släppa ut något av denna föremålsgrupp, men låter gärna allmogemöbler gå ut, vilka hans kollega på en annan plats anser oerhört betydelsefulla o. s. v. Att hänvändelsen om besiktning av för export avsett föremål bör ske från tullmyndigheten och ej från föremålets ägare såsom det från Röhsska museet föreslagits, kan ur vissa synpunkter vara önskvärt, men det kan ej nekas att en sådan anordning kan vålla onödigt besvär och förtret. För att göras till föremål för ett av tullverket föranstaltat expertbedömande måste föremålet redan vara angivet till utförsel, d. v. s. emballerat, överlämnat till speditör, nedtransporterat till fartyg eller järnväg o. s. v. — allt åtgärder som draga kostnader, vilka vid vägrad utförsellicens blivit gjorda förgäves. Uddevalla museum vill förebygga detta genom en bestämmelse, »att vid fråga om försäljning för utförsel av kulturföremål säljaren skulle vara skyldig att tillkalla sakkunnig person för att höra dennes utlåtande. Sådan sakkunnig borde på förslag av museistyrelsen, där sådan finnes, utses av K. B. inom respektive län.» Att i praktiken tillämpa en sådan bestämmelse exempelvis på landsbygden torde visa sig så gott som ogörligt. Endast då det gäller mycket värdefulla föremål skulle en så dyrbar apparat som att hämta en sakkunnig person till platsen kunna komma ifråga. Den enda framkomliga vägen skulle då vara att utse officiella sakkunniga, vilka kunde avge utlåtande angående föremål, som är avsett att exporteras, endera efter hänvändelse av ägaren eller på tillfrågan från tullverket, i de fall detta anser undersökning erforderlig. Sådana sakkunniga skulle då ersättas, utom för eventuell resekostnad, med ett belopp som utginge lika för varje förrättning och som gäldades respektive av ägaren och av statsverket.

Hembygdsförbundet i Avesta påyrkar kategoriskt ett absolut förbud mot utförsel och förklarar lika kategoriskt »att intet hinder finnes mot en sådan lag». Dess uppfattning synes i viss mån delas av kulturhistoriska museet i Lund. Undantag göres i sistnämnda yttrande, undertecknat av ordföranden, professor Johan Thyrén och intendenten G. J. son Karlin, (bil. 8) för vad »som i handelssyfte» införts under de sista 50 åren och som således icke kan anses hava ingått som oförytterlig del av landets konstbestånd och därför utan hinder må få lämna landet. Uttrycket »i handelssyfte» förefaller i sammanhanget något svävande. Avser det konstverk som ännu befinna sig i konsthandlares ägo eller tar det sikte på att en enskild persons konstförvärv ofta mer eller mindre innebära något av en penningplacering, stundom även av spekulation? Måhända är meningen snarast den att generellt förklara de konstföremål som införts under de senaste 50 åren fria från alla inskränkningar i äganderätten.

»Däremot», heter det i fortsättningen, »anse vi det vara av oerhörd vikt, att det äldre fasta konstbeståndet, vare sig detsamma genom arv eller köp inkommit i landet för 50—100 år sedan eller tidigare, icke utan Kungl. Maj: ts tillstånd får gå ur landet. Den enskilda äganderätten synes oss icke härigenom kränkas, då föremål av detta slag ej längre disponeras av den första eller ens den andra köparen eller arvingen.»

Enligt de lagbestämmelser som i detta yttrande ifrågasättas skulle Kungl. Maj: t ha rätt att vägra utförsel av nationellt betydelsefulla kulturföremål. Frågan är då endast i vilken utsträckning Kungl. Maj: t skulle begagna denna rätt. Praxis skulle sannolikt icke undgå att påverkas av olika regeringars ställning till den enskilda äganderätten och dess begränsning i ena eller andra avseendet till förmån för det allmänna bästa. Och just när det gäller synnerliga dyrbarheter, vilkas avyttrande kan ha något väsentligt att betyda för ägarens ekonomi, är det sannolikt, att hänsynen till föremålets värde för landet får vika för billighetens krav gent emot den enskilde. Det drakoniskt stränga skyddet kan så komma att visa sig vara alldeles vanmäktigt, då det som bäst behöves.

Den till slut återopade rättsgrunden liksom uppdelningen av konstbeståndet i gammalt och under de sista femtio åren importerat äga beröringspunkter med vår behandling av kvalitetsskyddet.

Ifrågasatta åtgärder mot uppköparverksamheten.

Frågan 7: »Har Ni att föreslå andra åtgärder än utförselförbud till hämmande av en icke önskvärd utförsel av äldre kulturföremål» har föranlett flera av de tillfrågade att fästa uppmärksamheten på uppköparverksamheten och dess skadlighet för det gamla kulturbeståndet. De kringresande affärsmännen, av svensk eller främmande härstamning, som med lock och pock söka förmå folket i städerna och på landsbygden att avhända sig gammalt oersättligt arvegods, är en allt för välbekant företeelse. Man har svårt att följa vart deras förvärv gå och varifrån de komma. De utarma hela bygder om det vill sig illa, de undandraga vår svenska etnologiska föremålsforskning dess fasta grundval genom att icke ge föremålen en pålitlig ursprungsbeteckning. När ordföranden i Svältornas fornminnesförening utbrister: »Önskligt vore om något kunde göras för att hindra s. k. lumpsamlare och 'handelsresande' i deras ofta oblyga affärer i antikviteter» kan man visst instämma. Men frågan är huru detta skall låta sig göra utan att inkräkta på den enskildes näringsfrihet. Att föreskriva, såsom från samma håll ifrågasatts, att den som vill sälja något

kulturföremål först skall vända sig till t. ex. riksantikvariens ombud på platsen och inhämta hans mening om affären är knappast möjligt — man kan endast i allmänhet tillråda den som ej vet vad hans saker äro värda att höra sig för hos en sakkunnig person. Tunabygdens fornminnes- och hembygdsförening vill ställa antikvitetsuppköpare under kontroll på samma sätt som gårdfarihandlande. Endast vissa personer skulle av K. B. erhålla tillstånd att idka sådan handel.

Söderby Karls fornminnesförening vill att Kungl. Maj:t skall meddela sådant tillstånd. Roslagens fornminnes- och hembygdsförening påtalar samma trafik och yttrar sin tillförsikt att lagstiftningen »icke skall behöva sakna medel härtill». Vi hade redan innan svaren för rundfrågan ingått haft uppe denna fråga och ingående prövat möjligheterna att på denna väg kunna skydda kulturbeståndet, men det visade sig snart nog, att vägen ej var framkomlig. Först och främst emedan det torde vara ogörligt att skilja mellan yrkesmässig och icke yrkesmässig uppköparverksamhet. Ena året köper en person såsom privat samlare, andra året säljer han hela samlingen och lägger sig på att samla på nytt, om föremål av samma slag som förut eller av annat slag är härvidlag likgiltigt. Vidare: efter vilka grunder skulle K. B. meddela eller vägra att meddela sådant tillstånd? Det kunde tänkas att tillstånd vägrades utländska medborgare. Men hur lätt kunde ej en bulvan ställas som köpare? I detta sammanhang må för övrigt erinras därom, att gällande näringsfrihetsförordnings bestämmelser om gårdfarihandel avse endast försäljning, icke uppköp av varor.

Det skyddsmedel, som kulturhistoriska museet i Lund anvisar, »en inventering av rikets äldre konst(kultur)bestånd» har då större utsikter att göra avsedd verkan, även om som det heter i dess svarsskrivelse »de därmed förbundna svårigheterna icke få underskattas». En sådan inventering har för vår textila hemslöjd blivit verkställd genom fröken Lilly Zickerman.

Föreningen för Smålands fornminnen och kulturhistoria i Växjö anger likaledes »en nationell inventering med åtföljande fotografering och beskrivning av kulturbeståndet» såsom ett medel att förhindra de skadliga följderna av utförseln. Och föreningen kan hänvisa till vad den själv utträttat. Enligt muntligt meddelande har museet i Karlstad systematiskt fotograferat igenom de stora handelslager av gamla föremål, som förekomma inom dess område.

Därest en inventarisering av vårt gamla kulturbestånd kunde planmässigt ordnas under samverkan av centrala och lokala museer och andra organisationer, skulle detta otvivelaktigt innebära en betydelsefull räddningsåtgärd ur vetenskaplig synpunkt, i det att forskningens material bevarades åtminstone i bild, innan det hunnit förskingras, och säkerligen även i annat avseende, då vetenskapen om att ett föremål upptagits i ett inventarium skulle ge ägaren en känsla av ansvar och stolthet, som gjorde sitt till att förhindra ett lättsinnigt avyttrande.

Kalmar läns fornminnesförenings önskan att de »större provinsmuseerna» skulle göras »mera konkurrenskraftiga» kan helt visst vara berättigad. Man förstår att deras ledare måste gripas av ett slags vanmaktskänsla, då de bevittna hur bygderna tömmas genom energiska expeditioner av uppköpare. Själva sakna de möjlighet att slå dem ur brädet och rädda ens det viktigaste åt landskapet. Inom de orter där den differentierade och ännu rikt bevarade bygdekulturen har hembygds museerna till samlingspunkter gäller detsamma för dessa museer. Även om det icke såsom förut framhållits är det mest önskvärda att allt samlas till museer och undandrages det levande livet, gäller dock härvidlag ordspråket: »det man har, det har man».

Intendenten Sigurd Erixon vid nordiska museet tänker sig »inom ramen av ett utsträckt exportförbud en särskild registrering med exportskatt» vilken anordning han anser kunna bli till nytta, »därest samtidigt en väl avvägd och ur etnologisk och praktisk synpunkt tillfredsställande instruktion ges beträffande vad som är av vikt att få bevarat även av etnografica och enklare konstföremål». Han ville alltså ha först ett utsträckt exportförbud, varmed han torde avse ett exportförbud som täcker hela vårt äldre kulturbestånd, d. v. s. utom det som är upptaget i kungörelsen av den 6 maj 1927 även silver, tenn, keramik, textilier, målningar, skulpturer etc. Huru efterlevandet av ett sådant utsträckt förbud skulle kunna upprätthållas har han icke angivit. Den »särskilda registrering med exportskatt», han dessutom finner önskvärd, skulle väl ha till uppgift att ytterligare trygga de viktigaste föremålen, då man ej kunde lita på att förbudet gäve tillräcklig garanti mot otillåten export. Denna särskilda registrering tänker han sig tydligen ganska utsträckt även beträffande »etnografica och enklare bruksföremål». En större utsträckning på dessa områden kan en registrering av praktiska skäl ej gärna få, bland annat på grund av svårigheten att kunna följa ett föremålsbestånd av denna art, när föremålen genom arv eller försäljning byta ägare.

Såsom ett viktigt skyddsmedel mot export och förstörelse framhålles från flera håll upplysning genom broschyrer, undervisning i olika skolor, föreläsningar, uppsatser i almanackan. Redan innan rundfrågan utsändes dryftade vi de olika utvägar, som yppa sig till effektiv upplysning om vikten av att resterna av vår gamla föremålskultur bevaras bland folket och hålles i heder. Vi hade beslutat att söka få införd en uppsats i ämnet i almanackan. En sådan uppsats betitlad »Det fäderneärvda», författad av en av de sakkunnigas ledamöter, har även intagits i almanackan för 1930. Det synes oss i hög grad önskvärdt, att upplysningen på detta område energiskt främjas. Upplysningen ger den i längden säkraste garantien mot att vårt folk tanklöst gör sig urarva till en kulturskatt, vars värde icke kan sättas för högt.

IX. Exportförbudet och tullkontrollen.

Av de skrivelser, vilka inkommit från landets kulturmuseer och hembygdsföreningar såsom svar på vår rundfråga rörande beskaffenheten av vårt äldre kulturföremålsbestånd, har synts framgå, att de svarande för sin del allmänt utgå från den för dem rätt naturliga uppfattningen, att exportförbudet genom tullmyndigheternas försorg kunnat tillämpas med ungefär samma effektivitet som de egentliga tullförfattningarna, exempelvis tulltaxan. Endast undantagsvis har något tvivel härom kommit till uttryck. Man måste därför vid bedömning av deras verkliga uppfattning rörande förbudet fasthålla vid denna faktiskt föreliggande förutsättning för de gjorda uttalandena, vilka alltså egentligen avse förbudet så att säga i och för sig.

Samma dag som vi avläto denna rundfråga till de i saken närmast intresserade och mest sakkunniga institutionerna och korporationerna landet runt, avläto vi till generaltullstyrelsen en skrivelse (bil. 9) för att från den myndighet, i vars hand den administrativa tillämpningen av exportförbudet ligger, vinna upplysningar om dess praktiska verkningar. De frågor vi riktade till generaltullstyrelsen voro följande:

1) Har generaltullstyrelsen utfärdat någon särskild instruktion eller på annat sätt vidtagit åtgärder för effektiv tillämpning av kungl. kungörelsen den 6 maj 1927?

2) I vilka fall och under vilka förhållanden har utförsel förbudet föranlett åtgärder från de lokala tullmyndigheternas sida? Har tullmyndigheternas ingripande i några fall förhindrat utförsel av äldre kulturföremål?

3) Har generaltullstyrelsen funnit, att ovan berörda kungörelse genom sin avfattning och sina bestämmelser varit ett verksamt medel till förhindrande av utförsel av äldre kulturföremål?

4) Anser generaltullstyrelsen att ifrågavarande författning genom ändrad lydelse i vissa delar kan erhålla ökad effektivitet?

I skrivelse den 27 oktober 1928 (bil. 10) meddelade generaltullstyrelsen för egen del såsom svar på frågan under punkten 1, att den icke funnit anledning att vidtaga särskild åtgärd för utförsel förbudets effektiva tillämpning, då tullpersonalen i detta avseende haft att iakttaga de bestämmelser, som äro meddelade i kungl. kungörelsen den 24 februari 1922 (nr 75). Vad angår frågan under punkten 4 ansåg styrelsen, att bestämmelserna i kungörelsen möjligen skulle kunna i vissa avseenden skärpas för vinnande av ökad effektivitet, men att därjämte skulle erfordras betydligt ökad tullkontroll å exporten i allmänhet, något som skulle medföra stora olägenheter för trafiken och betydande kostnader för statsverket. Slutligen gjorde styrelsen ett påpekande, som enligt dess mening möjligen borde föranleda till en mindre ändring i kungörelsens lydelse och vartill vi längre fram återkomma. I övrigt hänvisade styrelsen till de svar, som ingått från rikets lokala tullmyndigheter på en till dem av styrelsen riktad rundskrivelse i ärendet, vari dessa myndigheter bland annat anmodades lämna

uppgifter, *dels* om alla de fall då utförelse av exportförbudna föremål ägt rum efter vederbörligt tillstånd eller med tillämpning av andra stycket i 1 § av kungörelsen, *dels* om de fall då tillämpning av 2 och 3 §§ i kungörelsen förekommit, *dels ock* om de fall då tilläventyrs förseelse som omförmåles i 4 § anmäls till åtal, samt om åtalens utgång. Samtliga de lokala tullmyndigheternas svar på denna rundskrivelse överlämnades till oss såsom bilagor till generaltullstyrelsens egen svarsskrivelse.

Tullanstalerna och exportförbudet: blott ett fåtal tillämpningsfall.

Den bild av exportförbudets praktiska tillämpning, som i denna samling av yttranden upptecknas, är både i sina positiva och negativa drag ganska överraskande. Särskilt med hänsyn till den mycket starka utförelse, som närmast före förbudets utfärdande den 6 maj 1927 otvivelaktigt försiggått, även om den till såväl omfattning som betydelse skulle ha något överskattats, är det förvånande att finna, hursom av tullmyndigheternas rapporter att döma intresset för utförelsen av sådana äldre kulturföremål, som berördes av exportförbudet, med ens tyckes ha nästan fördunstat. Förbudet var ju icke absolut ens i den begränsade omfattning det till sist erhöi; det var tvärtom starkt uppmjukat såväl genom licensförfarande som andra i den kungl. kungörelsen medgivna, ganska väsentliga lättnader. Man skulle kunna tro, att Kungl. Maj: t åtminstone till en början skulle ha överhopats med licensansökningar. Under tiden från maj 1927 till och med september 1928, således under nära halvtannat år, inkommo allenast 62 sådana ansökningar, och ehuru dessa ansökningar med endast 2 undantag biföllos, visade de ingen tendens att ökas, vilket ej heller varit fallet under den tid som sedan dess förflutit. Ännu egendomligare blir bilden av detta till synes förklarade exportintresse, när man av tullmyndigheternas rapporter söker förvissa sig om, på vilka vägar de licensierade föremålen utförts. I dessa rapporter redovisas av dessa licensierade föremål endast c: a fjärdedelen. 6 av dem ha utförts över Göteborg, 4 över Charlottenberg, 3 över Häl-singborg, 1 resp. över Stockholm, Malmö och Trälleborg — summa 16. Det förefaller av rapporterna sålunda, som om utförelselusten skulle i flertalet fall ha gått över under själva licensieringsproceduren. Men ej nog härmed: av rikets samtliga tullanstalter rapporterar det ojämförligt största antalet eller 55 stycken, att de i sin verksamhet under samma tid icke haft något som helst tillfälle att tillämpa den kungl. kungörelsen angående utförelseförbud för vissa äldre kulturföremål. Förbudet skulle alltså på deras orter ha haft en absolut prohibitiv verkan. Bland dessa anstalter finner man dock tullkamrarna i sjöfartsstäderna som i förevarande avseende äro så betydande som Norrköping, Sundsvall, Visby, Karlskrona, Västervik, Kalmar, Oskarshamn, Halmstad och Uddevalla. Endast 7 av rikets tullkamrar, eller just de i sammanhang med licensgodset redan omnämnda 6 jämte Gävle, säga sig ha varit i tillfälle att tillämpa exportförbudet. Över Göteborg, som representerar det ojämförligt största antalet utförelsefall, ha utom de licensierade föremålen utförts 97 nummer flyttsaker enligt kungörelsen 1 § 2 mom. samt 234 nummer föremål, utförda enligt 2 och 3 §§, alltså föremål, som antingen uppenbart varit eller på grund av godkända intyg ansetts tillverkade senare än 1860 och därigenom varit oberörda av förbudet. Vid några tillfällen har Göteborgs tullbevakningsinspektion på förhand uppifrån landet erhållit underrättelse att vissa godspartier, vilka förmodats innehålla exportförbudna föremål, avsänts per järnväg för att under uppgivna adresser vidarebefordras till utlandet, särskilt U. S. A. I samförstånd med ve-

derbörande järnvägsförvaltning har då godset vid framkomsten till Göteborg kontrollerats. I samtliga dessa fall ha varuägarna sedermera företett vederbörligt intyg eller ingivit licensansökan. Trälleborg anmäler »diverse» flyttgodsfall enligt 1 § 2 mom., Hälsingborg likaledes diverse dylika fall samt 2 medgivna och 3 förbjudna fall enligt 2 och 3 §§, därjämte ytterligare ett förbudet, men senare licensierat, Charlottenberg diverse flyttgodsfall jämte ett fall enligt 2 och 3 §§ och dessutom en del förhandsförfrågningar, och till slut kommer Gävle med 2 flyttgodsfall. Något åtal på grund av exportförbudsförordningen har enligt tullmyndigheternas nu relaterade meddelanden icke förekommit.

Med det sålunda anförda är alltså svaret givet på vår fråga till generaltullstyrelsen under punkten 2. Tillämpningen av det provisoriska exportförbudet har, som synes, intill slutet av september månad 1928 varit synnerligen sporadisk. Därav skulle man ju vara frestad att antaga, att förbudet på ett synnerligen effektivt sätt fyllt sitt ändamål, och kunna anse, att även vår fråga under punkten 3 blivit på ett fullt tillfredsställande sätt besvarad.

Tullmyndigheternas uppfattning om tullkontrollen.

Vissa av de lokala tullmyndigheternas skrivelser innehålla emellertid vid sidan av redogörelserna för förekomna utförselfall även upplysningar och erinringar, vilka ställa de spörsmål, som sammanhånga med sistnämnda fråga, i en helt annan dager. Som redan nämnts erinrade generaltullstyrelsen om tullpersonalens skyldighet att för kontroll av exportförbudet gods iakttaga de bestämmelser, som äro meddelade i kungl. kungörelsen den 24 februari 1922, vilken i sådant avseende föreskriver försäkran på tro och heder av varuägaren, åtföljd av starkt kvalificerade intyg om varuanmälanens riktighet, därest icke stickprov ovillkorligen skola verkställas för kontroll av densamma. Egenomligt nog finner man i de lokala tullmyndigheternas skrivelser endast rent undantagsvis någon antydning om att dessa bestämmelser tillämpats vid kontrollen av exportförbudets efterlevnad. Däremot förekomma i dessa skrivelser åter och åter allvarliga klagomål om svårigheten eller rent av omöjligheten att åstadkomma en sådan kontroll över exportgodset, att överträdelser av gällande exportförbud eller exportvillkor kunna förekommas och beivras, varemot från intet håll en motsatt uppfattning rörande tullkontrollens beskaffenhet kommer till uttryck. Så skriver tulldirektören i Malmö: »Vad åter den av de sakkunniga framställda frågan, huruvida genom ändrade bestämmelser i ämnet ökad effektivitet av utförsel förbudet synes kunna vinnas, beträffar, så kan en ökad effektivitet endast vinnas genom ökad kontroll vid utförsel, en ökad utförselkontroll kan här i Malmö erhållas endast genom en ökning av personalen och en ökning av personalen komme att medföra ökade utgifter för statsverket.» Tulldirektören i Göteborg: »Något försök till olovlig utförsel av äldre kulturföremål har icke här iakttagits. Därest dylika föremål, förpackade i tillslutna kolli, i utgående varuanmälan angivas under falsk uppgift om godsets beskaffenhet, torde dock knappast någon möjlighet givas för tullmyndigheterna att förhindra utförseln, då en effektiv utförselkontroll, exempelvis sådan den utövades under krigsåren, givetvis under normala tider är utesluten såsom alltför hinderlig för trafiken i dess helhet samt alltför kostsam för statsverket. Vad tullmyndigheterna i kontrollsyfte kunna göra, är blott att låta undersöka till utförsel anmälda husgerädsföremål, därest intyg om deras ålder saknas eller utfärdats av här okänd person.» Luleå tullkammarer: »Vid den export som här förekommer hava inga åtgärder vidtagits för kontrollerande, att utförsel av

äldre kulturföremål ej förekommit, utan har tullkammaren godtagit den lastförteckning, som av fartygets befälhavare avlämnats jämte avlastarens särskilda inlagor å det gods, som han låtit i fartyget inlasta, och håller tullkammaren för troligt, att med exporten ... inga kulturföremål utförts ur landet. En effektiv kontroll från tullverkets sida är med nuvarande tullagstiftning ej möjlig, och skulle dessutom nödvändiggöra en avsevärd utökning av bevakningspersonalen, ty vid de särskilda lastplatserna finnes ej någon tullpersonal.»

Karlskrona tullkammare: »Effektivitet av utförsel förbudet torde kunna vinnas endast genom ständig bevakning och godsundersökning vid all inlastning av gods för utförsel.»

I viss mån ett undantag är ett uttalande av Charlottenbergs tullkammare: »Av den omständigheten, att intet försök till olovlig utförsel, varom nu är fråga, upptäckts, kan ej dragas någon slutsats rörande utförsel förbudets effektivitet, ty upptäckandet är allt för mycket beroende av slumpen. Den allmänna exportkontrollen sker genom stickprov, och även om de utgående varuanmälningarna och tillgängliga uppgifter om godsets avsändare och mottagare härvid giva viss ledning, är dock sannolikheten för att just påträffa ett kolli, innehållande dylika föremål, mycket ringa, då de ju dock icke utgöra någon större exportartikel.»

Mest ingående behandlas denna kontrollfråga av Stockholms tullbevakningsinspektion, med vars uppfattning tulldirektören i Stockholm instämmer (bil. 11). Efter en summarisk redogörelse för nu gällande författningsbestämmelser och praktik i detta avseende skriver inspektionen: »Ökad effektivitet åt avhandlade utförsel förbud torde näppeligen uppnås genom ändrade bestämmelser i dithörande ämne utan endast genom ökad tullkontroll vid utförsel ur riket av inrikes gods. Härfor erfordras emellertid, förutom vissa ändringar i nu gällande författningsbestämmelser härom, en ej obetydlig ökning i tullpersonalens antal, såvida en verklig kontroll över sådan utförsel över huvud taget skall kunna åvägbringas. Ett utförsel förbud som det här avhandlade kan överträdas såväl på grund av obekantskap med det samma som ock om vad kungörelsen avser med äldre kulturföremål, och ett avsiktligt kringgående av utförsel förbudet kan lätt ske utan att ådraga sig tulltjänstemannens uppmärksamhet därigenom, att exportören anger varan i utgående varuanmälan på sätt 186 § tullstadgan fordrar (handelsbenämningar såsom snickeriarbeten, ur etc. och statistiska varuförteckningsnummer). Endast genom att öppna de emballerade kollina och underkasta deras innehåll okulär undersökning uppnås verklig visshet om exportvarans art, men detta tillvägagångssätt torde av olika skäl knappast kunna ifrågakomma.»

Bristande överensstämmelse mellan vissa tullkontrollföreskrifter.

Med hänsyn till omdömet om exportförbudets effektivitet är denna fråga om kontrollen över efterlevnaden av kungl. kungörelsen den 6 maj 1927 uppenbarligen av den allra största betydelse. Såsom framgår av generaltullstyrelsens ovan berörda skrivelse äro inga särskilda direktiv rörande sådan kontroll lämnade, utan den kontroll som kan förekomma är grundad på de bestämmelser som äro givna rörande kontroll av exportgods i allmänhet. Den generella bestämmelsen i detta avseende innehålles i tullstadgans 11 §, där det föreskrives, att »inrikes gods skall, då det försändes från tullområdet, vara underkastat tullkontroll till förhindrande av att obehörig utförsel sker, såvida särskilt förbehåll gäller för dess utförsel eller godset försändes från ort, varifrån utförsel av någon vara är förbjuden». Huru denna kontroll skall tillgå (antingen förmedels bestyrkt försäkran av ägaren samt eventuellt stickprov eller också obli-

gatoriska stickprov), är, såsom redan nämnts, stadgat i kungl. kungörelsen den 24 februari 1922. Huvudbestämmelsen rörande exportkontrollen är sålunda positiv. Då de nu gällande exportförbuden avse rikets alla orter, är ju nyss anförda kontrollföreskrift också allmän. Och den inskräpes ytterligare genom tullstadgans 13 och 49 §§, av vilka den senare bestämt föreskriver att »tullgods» — varmed jämlikt 8 § tullstadgan även förstås »inrikes gods, då det vid försändning är underkastat tullkontroll» — ej må intagas i fartyget, förrän tillstånd därtill erhållits av tullanstalten och för tullkontroll erforderlig tulltjänsteman kommit tillstådes. Av ovan berörda utdrag ur de lokala tullmyndigheternas oss tillhandakomna skrivelser synes emellertid framgå, att tullstadgans 11 § tillämpas på mycket olika sätt eller rent av icke alls. Tullstadgan innehåller emellertid särskilda bestämmelser, om icke direkt avsedda, så dock ägnade att möjliggöra den föreskrivna kontrollen. I 119, 184 och 186 §§ av densamma föreskrives sålunda, att när gods utföres från tullområdet, skall av avlastarna upprättas en varuanmälan, innehållande uppgift om varans försäljningsland, dess myckenhet och beskaffenhet. Godsets nettovikt skall uppgivas, eller där den statistiska varuförteckningen det angiver, annan uppgift om godsets myckenhet för statistiskt ändamål upptagas. Vad beskaffenheten angår, skall för samma ändamål antecknas numret i den statistiska varuförteckningen samt varans handelsbenämning eller närmare beskaffenhet. Som man finner, är denna »utgående varuanmälan» närmast avsedd för handelsstatistiskt ändamål, men då denna handling är den enda, på grund varav tullmyndigheterna få vetskap om de exporterade varornas uppgivna beskaffenhet, måste den ju också anses vara grundläggande för dessa myndigheters handhavande av den föreskrivna exportförbudskontrollen. Om den ordning, i vilken dessa varuanmälningar skola tillhandahållas tullmyndigheterna, saknas emellertid i tullstadgan särskilda bestämmelser. Sådana äro däremot lämnade i den av generaltullstyrelsen utfärdade tullordningen, i sista stycket av dess 50 § om »varuanmälan vid utförelse med fartyg», så lydande: »Avgivandet av anmälan skall ske i samband med godsets inlastning. Anmälan skall, där fråga är om utrikes gods, överlämnas direkt till tullanstalten, men i annat fall tillställas fartygets befälhavare, som åligger att vidarebefordra densamma till tullanstalten samtidigt med att fartyget anmäles till tullklarering eller, om inlastningen sker först därefter, senast å första söckendagen efter inlastningens avslutande.» Härav framgår, att varuanmälan kan komma tullmyndigheten tillhanda icke blott först efter det varan redan inlastats i fartyget och sålunda endast undantagsvis kan till sin beskaffenhet kontrolleras, utan till och med efter det fartyget avseglat, alltså vid en tidpunkt, då varje åtgärd till förhindrande av olovlig utförelse är absolut utesluten. Enligt vad tullbevakningsinspektionen i Stockholm meddelat, berövas tullmyndighet redan nu i många fall möjligheten att före fartygets avsegling granska varuanmälningarna med hänsyn till exportförbud och kontrollföreskrifter vid varuutförelse, därigenom att dessa avlämnas för sent för att sådan granskning skall kunna utföras, och detta torde i än större utsträckning komma att praktiseras, i samma mån som trafikanterna allmänt komma till insikt om att avlämnandet av utgående varuanmälan redan före inlastningen kan förorsaka dröjsmål eller hinder. Tullordningens tillämpningsbestämmelse är alltså av den beskaffenhet att den, praktiskt taget, kan omöjliggöra varje kontroll av exportförbudet eller med exportvillkor belagt gods, och, vad ännu värre är, lägger i exportörens egen hand att omöjliggöra den.

För sent avlämnade, oriktiga eller uteblivna varuanmälningar.

Frågan om de utgående varuanmälningarna har emellertid ännu en sida av omedelbart intresse för exportförbudskontrollen. Icke nog med att dessa anmälningar i vilken som helst utsträckning kunna komma försent för att kunna tjäna som kontrollinstrument, de kunna trots tullstadgans ansvars- och straffbestämmelser utan nämnvärd risk för exportören vara till sitt innehåll oriktiga eller rent av helt och hållet utebliva. Dessa anmälningar äro i första hand tillkomna för att utgöra primärmaterial för exportstatistiken, vars riktighet ytterst är beroende på deras korrekthet och fullständighet. I ett memorial till generaltullstyrelsen av den 9 augusti 1928 (bil. 12) har styrelsens statistiska avdelning påpekat, att inom tullverket kontrollen över såväl innehållet som fullständigheten ifråga om dessa varuanmälningar är ojämn och otillfredsställande ända till obefintlighet, iföljd varav exportstatistiken måste bli otillförlitlig. För att vinna rättelse föreslår avdelningen i första hand föreskrift om skyldighet för fartygsbefälhavarna att som korrektiv av oriktiga eller helt enkelt uteblivna varuanmälningar avlämna till tullmyndigheterna avskrift av de lastkvitton, med vilka fartygsbefälet erkänner mottagandet av inlastat gods. Även från annat håll har en illojal eller vårdslös trafik med dessa varuanmälningar påkallat bestämda krav på rättelse. Varuanmälningarna utgöra i ett större antal städer även underlag för uppörden av kommunala hamnavgifter, vilka tullverket mot ersättning åtagit sig att inkassera. Genom att icke inlämna varuanmälningarna eller genom att i dem upptaga för ringa varumängder i förhållande till de verkliga, kunna skeppsmäklare för egen eller avlastares del undanhålla kommun stadgade hamnavgifter. Stockholms hamnstyrelse har därför påyrkat en undersökning av varuanmälningarnas riktighet, verkställd genom jämförelse med de s. k. fartygsmanifesten, som för ändamålet konfidentiellt ställts till förfogande. Undersökningen har givit vid handen, att en enda mäklarfirma genom försumlighet att i stor utsträckning avlämna varuanmälningar under några månader i följd regelbundet underlåtit att redovisa en varumängd överstigande 1 500 000 kg. per år. Även om en sådan försumlighet till sin omfattning torde få anses utgöra ett undantag, vittnar den om så stora möjligheter till missbruk, att en kontroll av varuanmälningarna uppenbarligen visats vara nödvändig. Stockholms hamnstyrelse föreslår för sin del såsom kontrollåtgärd överlämnande till tullmyndigheterna av kopior av fartygsmanifesten, allenast med utelämnande av de delar av dessas innehåll, som icke genom offentligheten böra komma affärskonkurrenter tillhanda. I detta sammanhang skulle också kunna erinras om att föreliggande förslag om ändrade grunder för sjöfartsavgifternas debitering, enligt vilket fartygens avgiftspliktighet till staten skulle bli i viss mån beroende av lasten. Skulle detta förslag bli antaget, torde det även för detta ändamål bli nödvändigt att erhålla en vida noggrannare kännedom om de inlastade godsmängderna än den som kan vinnas endast genom okontrollerade utgående varuanmälningar. Det nu anförda har här bragts i åtanke, å ena sidan för att uppvisa, i huru hög grad den nuvarande kontrollen å gällande exportförbud är och måste vara otillförlitlig, å den andra för att ådagalägga att det intresse, som kräver skapandet av verkliga förutsättningar för en sådan kontroll, går hand i hand med andra och betydande offentliga intressen.

Det behöver knappast utsägas, att en tullkontroll — om man ens på allvar kan tala om en sådan — baserad på varuanmälningar, vilka måhända i flertalet

fall komma för sent för att användas och vilkas korrekthet och fullständighet i de flesta fall ej kunna kontrolleras, eller som utan risk för upptäckt helt enkelt kunna utebli, icke lämnar någon möjlighet att bedöma omfattningen av den utförsel av äldre kulturföremål, vilken tilläventyrs bedrivits i trots av exportförbudet. Redan den omständigheten, att licensansökningarna för export varit så fåtaliga och att tullanstalterna haft en så överraskande ringa tillämpning av kungörelsen av den 6 maj 1927, synes ge skäl för antagandet att sådan utförsel förekommit, helst som risken för upptäckt varit och är synnerligen ringa. Vi sakna för övrigt icke skäligen grunder för en sådan misstanke, ehuru det av lätt insedda skäl icke skulle vara lämpligt att i en utredning som denna upptaga företeelser, vilka närmast skulle falla under domstolarnas prövning. Det torde för övrigt vara fullt tillräckligt med en hänvisning till den minimala kontrollen och den därav följande minimala risken för att ge stöd för den meningen, att det enskilda affärsintresset i många fall lätt nog kan segra över laglydnaden, när en måhända icke obetydande affärsvinst lockar genom utförsel av ett föremål, för vilket ägaren föreställer sig att utsikten till licens är något tvivelaktig. Det ligger icke ens någon osannolikhet i antagandet, att därest licenser i någon nämnvärd omfattning avslöges, de sålunda definitivt exportförbudna föremålen skulle utföras ändå, ifall den ekonomiska vinsten av utförseln vore någorlunda lockande. Ett positivt exempel som ger inblick i de faktiska förhållandena vid tillämpning av exportförbudet å äldre kulturföremål är dock av beskaffenhet att här kunna och bära anföras. I augusti månad 1929 inkom från ett av våra större rederier ansökan om utförsellicens för ett skåp, vilket för enskild persons räkning genom rederiets försorg redan ett par månader tidigare exporterats till England. Utförseln hade vid eftergranskning av inkommen vederbörlig varuanmälan, där föremålet rubricerats såsom »antikt skåp», blivit upptäckt; föremålet föll också otvivelaktigt under exportförbudet. Av handlingarna i ärendet torde få utläsas, att fartygskommissionären i detta fall, då exportgodset ej hade egenskapen av utrikes gods, ansett sig jämlikt 50 § tullordningen oförhindrad att först efter fartygets avgång ingiva varuanmälan, varför tullbevakningsinspektören naturligtvis ej heller kunnat förhindra exporten av varan. Tullmyndigheterna skulle således aldrig ha fått någon vetskap om den uppenbart olagliga utförseln, därest icke exportören upptagit skåpet i sin varuanmälan och till på köpet givit det en fullt riktig och därjämte tydlig rubrik. Hade det utelämnats eller med eller utan avsikt oriktigt rubricerats i varuanmälan, så hade den olaga utförseln kunnat företagas utan någon som helst risk för laga påföljd. Det är ju uppenbart, att en sådan lagtillämpning icke blott förfelar sitt ändamål utan dessutom också på ett fullkomligt orimligt sätt premierar den illojala medborgaren på den lojales bekostnad.

Kontroll över de utgående varuanmälningarna behövlig.

Av det anförda torde framgå, att under nuvarande förhållanden den första förutsättningen för möjligheten att med gällande exportförbud förhindra utförsel av äldre kulturföremål är fullständiga, till sitt innehåll riktiga och med hänsyn även till exportförbuden formulerade varuanmälningar, avlämnade i så god tid, att tullmyndigheterna med deras ledning åtminstone ha möjlighet att utöva lämplig kontroll å exportgodset. För detta ändamål är det till en början nödvändigt, att de utgående varuanmälningarna med hänsyn till sin sakliga riktighet i förhållande till det för utförsel avsedda godsets såväl myckenhet som beskaffenhet kunna kontrolleras och att de upptaga sådant kvalificerat intyg

om varan som kungörelsen den 24 februari 1922 föreskriver. Med ett okontrollerat och okontrollerbart instrument kan ingenting med säkerhet identifieras. Vidare torde det vara av behovet påkallat att i tullstadgan eller tullordningen införa eller genom särskild författning stadga bestämmelser, varigenom varuanmälningarnas användbarhet även för kontrollen av exportförbudna varor, vare sig de skola befordras med fartyg eller på annat sätt, blir direkt anvisad och fullt ändamålsenligt förverkligad. Med stöd av tullstadgans 186 § är det nu för en avlastare möjligt att avfatta sin anmälan av ett exportförbudet föremål så, att den är både formellt och sakligt oantastlig, men ändå icke inger tullmyndigheten någon misstanke att föremålet kan vara exportförbudet vara. Så kan t. ex. en antik byrå angivas såsom trävaror bearbetade, ej särskilt nämnda; andra slag; andra med bifogande av den statistiska varuförteckningens nummer. Skulle den mot all förmodan icke dess mindre upptäckas och kvarhållas, torde det bli en ren bevisningsfråga rörande god tro, huruvida avlastaren kan dömas till ansvar. I alla händelser torde han ha alla utsikter att undgå ansvar för oriktig uppgift enligt tullstadgans 228 §, efter som den statistiska varuförteckningen saknar rubrik, som leder tanken till exportförbudna äldre kulturföremål. Slutligen torde sista stycket av Tullordningens 50 § böra ändras därhän, att utgående varuanmälan, upptagande emballerat inrikes gods, skall överlämnas till tullanstalten före dess inlastning i fartyget, varjämte uttrycket »utrikes gods» torde kunna utbytas mot »tullgods». Genom sitt nuvarande innehåll är denna tillämpningsföreskrift direkt stridande såväl mot de bestämmelser i tullstadgan, som den rätteligen borde praktiskt stödja, som mot kungl. kungörelsen den 24 februari 1922, vilka den i själva verket i det väsentliga berövar deras kraft. Det finnes ju, praktiskt sett, ingen möjlighet för den lokala tullmyndigheten att vara tillstades och i enlighet med föreskrifterna i nyssnämnda kungl. kungörelse kontrollera sådant tullgods, som utgöres av inrikes gods, då det vid försändning är underkastat tullkontroll (tullstadgans 49 § andra stycket jämfört med samma stadgas 8 §), när avlastaren författningens enligt tillåtits att inkomma med sin varuanmälan vid en så sen tidpunkt, att vid dess överlämnande till tullmyndigheten fartyget redan befinner sig i rum sjö. En sådan bestämmelse rent av inbjuder avlastarna till illojala manipulationer, och för efterlevnaden av exportförbud och exportvillkor, beslutna av statsmakterna, är den fullständigt ruinerande. Det har vid överläggningar som av oss förts med representanter för näringslivet blivit anfört, att ett krav på att utgående varuanmälan för emballerat gods skall ingivas före godsets inlastning skulle medföra oskäliga besvär för trafikanterna, på den grund att man icke förrän genom inlastningen kan veta, huru mycket av det anmälda godset som blir inlastat. Varuanmälan skulle därför ej med säkerhet bli korrekt förrän fartyget är färdiglastat, varigenom onödiga skrivelser skulle förorsakas trafikanterna till följd av den av oss nu föreslagna ändringen. Invändningen förefaller dock att vara skäligen betydelselös. Det ökade besväret, vilket givetvis endast komme att drabba ett fåtal bland avlastarna, komme att inskränka sig till några strykningar eller mindre ändringar i avlämnade varuanmälningar och upprättade exporthandlingar i de undantagsfall, då godset ej ombordtagits. Men då, såsom i det föregående påpekats, flera och synnerligen viktiga offentliga intressen för sitt tillgodoseende kräva korrekta utgående varuanmälningar, torde en sådan olägenhet böra väga lätt vid avgörandet. Vad särskilt exportförbudet och exportvillkoren angår, så torde riksdagen vid sina beslut därom ha förväntat, att de icke genom administrativa bestämmelser skulle komma att till sin effektivitet i väsentlig mån neutraliseras. En av vårt näringslivs representativa korporationer, Stockholms handelskammare, har för sin del också visat sig behjärta

angelägenheten av kontroll å varor som äro underkastade exportvillkor. I skrivelse till Statsrådet och chefen för finansdepartementet av den 9 november 1928 har handelskammaren påpekat det betänkliga i att kontrollen av en sådan endast villkorligt medgiven varuexport som t. ex. smör, kött o. dyl. icke har nödig effektivitet, vilket, såsom handelskammaren framhåller, »givetvis kan löda till misskredit för vår exporthandel med dylika varor».

Vissa åtgärder till stärkande av tullkontrollen å exportgods.

Såsom redan i korthet nämnts, har generaltullstyrelsen i sin svarsskrivelse till oss förklarat, att »någon anledning för styrelsen att vidtaga någon särskild åtgärd för effektiv tillämpning av nu ifrågavarande exportförbud icke föreligger». Som skäl för denna sin ståndpunkt hänvisar styrelsen till kungl. kungörelsen den 24 februari 1922 »vars bestämmelser tullpersonalen har att iakttaga i fråga om kontrollen vid utförsel från riket av gods». Det är oss icke bekant, vilka åtgärder styrelsen vidtagit för att förvissa sig om att denna kungörelse, vid vilken styrelsen sålunda synes fästa en så avgörande vikt, också tillämpas av de lokala tullmyndigheterna, i vilken mån tillämpningen exempelvis föranlett anmärkningar genom styrelsens revisionsavdelning och hur sådana eventuella anmärkningar av styrelsen behandlats. Att kungörelsens tillämplighet i hög grad begränsats genom den meranämnda 50 § i den av styrelsen utfärdade tullordningen, torde vara ådagalagt. Att, måhända närmast på grund härav, det i kungörelsen föreskrivna förfarandet i anmärkningsvärt ringa omfattning torde tillämpas, synes framgå av flera bland de lokala tullmyndigheternas yttranden. »Någon allmän tullkontroll vid lastning av gods, avsett att exporteras, förekommer icke» (Tullbevakningsinspektören i Göteborg). »Då inlastning av inrikes gods äger rum utan omedelbar tullkontroll, blir kungörelsen om utförsel förbud i det stora hela mera av formell än praktisk betydelse. Visserligen föreskriver 11 § tullstadgan, att inrikes gods skall, om utförsel förbud gäller för detsamma, vara underkastat tullkontroll vid försändning från tullområdet, och ävenså torde Kungl. Maj:ts kungörelse den 24 februari 1922 angående vissa lättnader i tullkontrollen vid utförsel av gods ännu äga gällande kraft, enligt vad 241 § tullstadgan utvisar, och tullmyndighet sålunda vara berättigad, för att ej säga förpliktiga, att för kontrollbehandling av annat gods än resgods, vilket i utgående varuanmälan ej deklarerats på sätt i andra stycket sagda kungörelse sägs, verkställa undersökning av godset genom att öppna ett eller flera av de i sändningen ingående kollina. Denna rättighet blir emellertid av mycket ringa betydelse därigenom, att tullmyndigheten först vid tullklareringstillfället, ja, till och med först å första sökendagen efter lastningens avslutande, kan få kännedom om vad som i fartyget inlastats av inrikes gods (50 § tullordningen). Från tullmyndighetens sida sker visserligen vid klareringstillfället en granskning av de varuanmälningar, som då avlämnas, men varje åtgärd till förhindrande av utförseln är fullkomligt utesluten i de fall, då utgående varuanmälan kommer tullanstalten till handa först sedan fartyget avseglat.» (Tullbevakningsinspektionen i Stockholm.) — Jämför även Luleå tullkammars å sid. 122 f. redan anförda yttrande i denna fråga. — Dessa uttalanden synas vittna om att de lokala tullmyndigheterna ingalunda tillmätta kungörelsen av den 24 februari 1922 den betydelse som generaltullstyrelsen tillskriver densamma. Bland allmänheten torde dess tillvaro vara föga känd; den återgives icke ens i den samling tullförfattningar som 1928 utgivits av en bland general-

tullstyrelsens egna ledamöter, och vari den endast på ett enda undångömt ställe (sid. 17) i förbigående omnämnes. För tullkontrollen å utförselgods, icke minst det exportförbudna, skulle en på lämpligt sätt gjord upplysning om kungörelsens tillvaro sannolikt vara till betydande gagn. Järnvägsstyrelsen har för sin del å sin angivningsinlägga för gods som skall exporteras med järnväg (Statens järnvägars Form. nr 388 k, 1926) avtryckt formulär till den intygsstyrkta försäkran om anmälan riktighet som är det första av de i sagda kungörelse omnämnda kontrollalternativen (bil. 13). Det är givet att frånvaron av sådan försäkran måste hos tullmyndigheterna erinra om kungörelsens bestämmelse och inskräpa förpliktelsen att undersöka åtminstone någon del av godset ifråga. Det är också från Charlottenberg, en järnvägsgränstation, som man i de lokala tullmyndigheternas yttrande finner det enda tydliga spåret av kungörelsens praktiska tillämpning. Man erfar emellertid någon förvåning över att generaltullstyrelsen, som dock fäster så stort avseende vid kungörelsen, icke funnit skäligt att på sina blanketter för utgående varuanmälningar för utförsel av tullgods (bil. 14) giva en liknande anvisning, vilken alltid kunnat innebära en ingalunda betydelselös kontrollåtgärd utan någon särskild kostnad för statsverket. Skulle generaltullstyrelsen bland anvisningarna på dessa blanketter vilja upptaga det av järnvägsstyrelsen givna exemplet och dessutom även införa en förteckning över exportförbudna eller med exportvillkor belagda varurubriker, åtföljd av en erinran om tydlig rubricering för dithörande varor, så skulle en rätt värdefull höjning av effektiviteten i dessa förbud eller villkor säkerligen ernås. Likaledes skulle därigenom vinnas, att avlastare, som genom formuleringen av sin anmälan sökt dölja varans verkliga beskaffenhet, vid eventuell upptäckt icke kunde åberopa ovetenhet såsom sitt motiv. På blankettens baksida finnes fullt tillräckligt utrymme för dessa anvisningar. Mot de av generaltullstyrelsen uppgjorda blanketterna till inkommande och utgående varuanmälan har också Stockholms handelskammare i skrivelse till styrelsen den 8 oktober 1929 framställt vissa anmärkningar och påyrkat en ny serie formulär till tullangivningsinlagor, varför denna angelägenhet synes i mer än ett avseende böra komma under förnyad prövning.

Det skall ingalunda förnekas, att även om nu angivna förslag eller påpekanden ledde till efterföljd, därmed icke någon pålitlig eller fullständig kontroll över ifrågavarande eller andra exportförbuds efterlevnad ändock skulle kunna ernås. En kontroll av samma slag som den av tulluppbörden påkallade kontrollen av importgodset kan givetvis icke uppnås utan en lika verksam exportundersökning som den praktiserade importundersökningen, vilket skulle medföra en så stor personalökning och därav följande statsutgift, att den med hänsyn till sitt ändamål under normala tider måste anses vara orimlig. I vad mån det såväl av generaltullstyrelsen som av en del lokala tullmyndigheter starkt framhävda kravet på betydligt ökad tullkontroll förmedels likaledes betydande personalökning, för det fall att man vill ernå en någorlunda tillfredsställande effektivitet för exportförbudena, är tillräckligt grundat, skola vi icke tillåta oss att bedöma. Det torde icke få anses uteslutet att en mindre, väl avpassad personalökning är behövlig, för det fall att statsmakterna icke vilja eller kunna helt avstå från sin exportförbudspolitik, men denna fråga kräver otvivelaktigt en helt annan utredning än den nu förevarande. Däremot hysa vi den övertygelsen, att de av oss påpekade åtgärderna, på samma gång som de skulle häva vissa uppenbara motsättningar och inkonsekvenser inom tullagstiftningen, vilka på dithörande författningars tillämpning verka förlamande, också skulle icke oväsentligt höja effektiviteten hos de exportförfattningar, åt vilka det gäller att vinna kraft och respekt. De skulle åtminstone förtaga intrycket av att en överträdelse av exportförbudena är ett praktiskt taget riskfritt företag, för vars påföljder icke ens den som är rädd

om sitt borgerliga anseende behöver oro sig. Men redan därmed vore ej ringa vunnnet.

Vad slutligen beträffar vår under punkten 4 till generaltullstyrelsen framställda fråga, huruvida exportförbudet mot vissa äldre kulturföremål genom ändrad lydelse av kungörelsen av den 6 maj 1927 i vissa delar skulle kunna erhålla ökad effektivitet, har av styrelsen själv ett påpekande givits och av de genom styrelsen hörda lokala myndigheterna en del erinringar framställts.

Styrelsen »anser sig böra omförmåla, att i visst fall fråga uppkommit, huruvida för utförsel av staten tillhöriga möbler till en beskickning erfordras dispens från kungörelsen. Med anledning härav bör möjligen i 1 § av kungörelsen uttryckligt undantag göras för utförsel för kronans räkning.» Det förefaller som om denna sak skulle kunna tillfredsställande ordnas utan särskild författningsändring.

Från de lokala tullmyndigheterna ha bland annat följande erinringar eller ändringsförslag rörande särskilda delar av kungörelsen ifråga framkommit i avsikt att därmed stärka exportförbudets effektivitet:

Från Eskilstuna och Trällebogs tullkammare: fordran på företeende av laga utflyttningsbevis för person, som jämlikt kungörelsens 1 § andra stycket vill utföra under exportförbudet fallande föremål som tillhör hans personliga bohag; Norrköpings tullkammare: höjning av bötesbeloppen i 4 § samt dessas fastställelse i förhållande till föremålets värde; Oskarshamns tullkammare: angivarandel i böter och värde av förbrutet föremål; Söderhamns tullkammare: att jämväl post- och järnvägsmyndigheterna måtte åläggas övervakning av förbudet; Sundsvalls tullkammare: att sådan övervakning må förutom tullpersonalen åläggas även polisväsendet. Vi ha här återgivit dessa erinringar och förslag för det beaktande, varav de kunna vara förtjänta.

X. Bör det gällande exportförbudet utvidgas?

Av ordalagen i den skrivelse, varigenom vi erhöillo vårt uppdrag, framgår icke, huruvida detta avser att innefatta undersökning och yttrande rörande lämpligheten av fortsatt förlängning av det provisoriska exportförbudet å vissa äldre kulturföremål i den begränsade omfattning, vari det stadgats genom kungörelsen den 6 maj 1927. Rörande denna fråga anse vi oss emellertid oförhindrade att fästa uppmärksamheten vid de förhållanden, som berörts såväl i svaren på vår rundfråga till landets kulturhistoriska museer och hembygdsföreningar som i generaltullstyrelsens svar på våra särskilda frågor och de lokala tullmyndigheternas i sammanhang därmed avgivna yttranden rörande denna kungörelses tillämpning i kontrollhänseende m. m.

Däremot innehåller detta uppdrag ett uttryckligt åläggande för oss att i sammanhang med den anbefallda undersökningen rörande ökat skydd för de lösa konst- och kulturföremål, som finnas i landet, även »överväga möjligheterna till en utsträckning av det nu provisoriskt gällande exportförbudet, självklart med iakttagande, att den allmänna samfärdselns och den lojala handelskrav därvid icke åsidosättas».

För fullgörande av detta åläggande har det uppenbart varit nödvändigt att först undersöka effektiviteten av det redan gällande begränsade exportförbudet, framför allt med hänsyn till den praktiserade tullkontrollens beskaffenhet. När exportförbudet på grund av särskilda och exceptionella förhållanden 1926 och början på 1927 påyrkades, föreslogs från olika håll ett förbud av betydligt vidare omfattning än det som till sist stadgades. Anledningen till den vidtagna begränsningen var, så långt av handlingarna i ärendet framgår, endast hänsyn till svårigheten att kunna utöva nödig tullkontroll på de förslagsvis upptagna föremålskategorier, vilka genom kungörelsen av den 6 maj 1927 ställdes utanför förbudet, alltså icke någon föreställning eller övertygelse om, att dessa kategorier skulle vara mindre i behov av ett förbudsskydd än de kategorier, vilka blevo innefattade i förbudet. Om det nu kunde uppvisas, att genom den praktiserade tullkontrollen exportförbudet under de två och ett halvt år, det varit gällande, i väsentlig mån erhållit avsedd effektivitet, då skulle starka skäl föreligga att taga under noggrann omprövning, huruvida även andra föremålskategorier hädanefter böra inbegripas under exportförbudet och i så fall vilka; i motsatt fall måste man uppenbarligen ställa sig ganska skeptisk till lämpligheten av någon som helst utsträckning av detsamma särskilt till föremålskategorier, för vilka tullkontrollen redan från början insetts vara ännu vanskligare. Och liknande slutsatser torde kunna dragas även med hänsyn till andra på förbudets värde inverkan förhållanden, som under dess tillämpning kunnat komma i dagen.

Vår undersökning av förbudets effektivitet med hänsyn till den praktiserade tullkontrollen och därmed sammanhängande omständigheter omfattar, såsom av föregående kapitel framgår, endast något mer än förra hälften av den tid

förbudet varit gällande eller ej fullt halvtannat år. Av den gjorda undersökningen torde framgå, att tullkontrollen varit så föga verksam, att det är fullständigt omöjligt att av densamma draga några som helst slutsatser rörande exportförbudets effektivitet under den tid undersökningen omfattar. Omedelbart före förbudet var exporten av de föremål, som genom förbudskungörelsen skulle stoppas, enligt givna vittnesbörd mycket betydande. Denna export förefaller, vare sig man fäster sig vid antalet ingivna licensansökningar eller vid tullmyndigheternas omvittnade befattning med kontroll av dithörande exportgods, att med ens ha så gott som upphört. Detta är så mycket mera märkligt som en ganska stor mängd äldre kulturföremål vid tiden för kungörelsens utfärdande torde ha blivit i landet uppköpta för export, utan att deras utförelse då ännu medhunnits. Misstanken ligger nära till hands att delar av det sålunda säkerligen uppköpta beståndet utförts trots förbudet. Vi sakna ej heller anledningar att antaga, att denna misstanke kan vara grundad. Givetvis har man goda skäl att tro att affärsmän och firmor med stadgat anseende utan vidare böjt sig för lagen. Men det finnes också en klass av »affärsmän», som på en gång äro skickliga och mindre skrupulösa; sådant folk brukar ej se så noga till strikt laglighet, då avsevärda vinster locka.

Exportförbudets sannolika effekt.

Trots den, särskilt på grund av sista stycket av 50 § tullordningen, i många fall uppenbart bristfälliga tullkontrollen, torde emellertid exportförbudet genom själva sin tillkomst ha fått en verklig betydelse för hejdandet både av den export, som föranlett dess utfärdande, och av åtskillig export sedan dess. Denna betydelse ligger i en verkan av i första hand psykologisk natur. Förbudet fäste genast ute i orterna på ett synnerligen kraftigt sätt befolkningens uppmärksamhet på värdet av de i dess ägo befintliga äldre kulturföremålen av alla slag, och det hade säkerligen en liknande verkan med hänsyn även till föremål som ej direkt berördes av förbudet. Det medförde ovillighet att sälja och framkallade därigenom utan tvivel en viss prisstegring på dessa föremål hos primärsäljaren. Hembygdsföreningarna ha i många fall intygat, att en sådan prisstegring under tiden närmast före avgivandet av deras yttranden — september 1928 — förekommit och t. o. m. varit betydande, och de förefalla att ha den uppfattningen, att den sannolikt blir varaktig. Förbudets största effekt med hänsyn till dess prohibitiva syfte har säkerligen legat i denna dess upplysningsverkan. Det bör visserligen i detta sammanhang erinras därom, att en prisstegring på åtminstone vissa grupper av äldre kulturföremål, utan särskilda kvalitetshänsyn, förekommit redan under åren närmast före förbudet. För allmogemöbler kan intendenten Sigurd Erixons stora arbete »Möbler och heminredning i svenska bygder», utgiven 1926, alltså strax före förbudets utfärdande, ha haft en viss sådan verkan genom att fästa uppmärksamheten på dessa möblers värde, ehuru detta arbete genom sitt höga pris sannolikt icke i någon större omfattning trängt ned till primärsäljarna och påverkat deras prissättning. Den amerikanska spekulationen 1926 och 1927 verkade dock säkerligen i detta avseende starkare. Men en så kraftig åtgärd som ett exportförbud, vilket måste ge allmänheten ett ytterst starkt intryck av värdet hos gamla saker i allmänhet, måste just därigenom ha verkat såsom en ytterligare stöt i prisstegrande riktning och i alla händelser hjälpt till att stadga den höga prisnivå, om vilken hembygdsföreningarna så ofta orda i sina svar på vår rundskrivelse. Hade förbudet icke haft denna verkan, så borde ju prisen på de gamla föremålen ha sjunkit, när den stora ex-

portspekulationen upphörde. Men om ett sådant prisfall ha inga vittnesbörd kommit oss tillhanda. Det ankommer för framtiden på landets hembygdsvärdsföreningar att sörja för att den verkan, exportförbudet sålunda påtagligen haft, förstärkes genom fortsatt energisk upplysnings- och agitationsverksamhet till förmån för särskilt det folkliga kulturminnesbeståndets bevarande i bygderna i största möjliga utsträckning. Med det intresse och den livaktighet, varav hembygdsrörelsen besjålas, behöver det icke betvivlas, att den med all kraft kommer att fylla denna sin viktiga uppgift.

Genom den nu angivna verkan som förbudet alltså fick redan genom sin tillkomst, skulle man nästan kunna säga, att det kraftigt bidragit till att i fortsättningen göra sig självt överflödigt. Det hjälpte i alla händelser till att undanröja de förutsättningar, som ansetts nödvändiggöras dess utfärdande, framför allt den förutsättning som låg däri, att en export i stor skala av äldre svenska kulturföremål, även utan högre kvalitet, förut visats vara lönande, måhända till och med verkligt vinstgivande. Från tiden närmast före exportförbudets tillkomst kvarlever alltjämt på många håll den föreställningen att så ännu är fallet. Detta framgår av det sätt, varpå åtskilliga av hembygdsföreningarna i sina svar på vår rundfråga bedöma den lagring av äldre föremål hos antikvitetshandlare, som från olika håll påpekats. Vi ha kunnat konstatera att bland dessa lager ett och annat är både kvantitativt och kvalitativt ganska betydande. Men det är sannolikt alldeles oriktigt att föreställa sig, att dessa lagringar företagits eller åtminstone att de fortfarande företagas i avsikt att användas för massexport, om och när det provisoriska exportförbudet blir upphävt. En sådan avsikt är föga antaglig redan av det skälet, att dessa föremål utomlands säkerligen endast i särskilda fall skulle kunna avyttras till de numera relativt mycket höga pris, som de betinga vid försäljning till svenska köpare. Lagringen får sin fullt tillräckliga förklaring i den prisstegring, som detta slags föremål under de senaste åren varit underkastade i vårt land och som helt naturligt framkallat en affärsmässig spekulation i dessa föremål för den svenska marknadens räkning. Den största faran för det allmänna beståndet av äldre svenska allmogeföremål, på detta sätt lagrat eller icke, består för närvarande däri, att de konstnärligt eller etnografiskt förnämsta av dessa föremål utan vederbörlig kontroll alltjämt kunna med ekonomisk fördel utföras. Att en sådan fara under alla förhållanden kan behöva mötas med lämpliga åtgärder, visade sig intendenten S. Erixon vara framsynt nog att inse, då han i sin den 9 februari 1927 till eklelesiastikdepartementet ingivna skrivelse framhöll, att »kontrollen av de mera oersättliga föremålen borde ske i samband med en registrering av dessa». Han har sålunda här påpekat att även för det föremålsbestånd, varav han närmast är intresserad, ett masskydd behöver komplettering med ett kvalitetsskydd.

Ett lärorikt franskt exempel.

Men frågan om ett fullt verksamt masskydd på landets kulturminnesbestånd, oavsett fluktuationer i prisnivå och liknande förhållanden, står alltjämt olöst. Ett exportförbud för hela beståndet, även om det förses med lämpliga licensventiler, är en ytterlighetsåtgärd, vilken kan tillgripas i vissa särskilt tränande situationer och då medföra den avsedda effekten, åtminstone i viss utsträckning, men det kan aldrig förbises att det för en bestående effekt kräver en tullkontroll, som skulle medföra mycket betydande kostnader och stora olägenheter för den allmänna samfärdseln. Vi tillåta oss här att erinra om vad som i det

föregående i detta avseende meddelats rörande hithörande utländsk lagstiftning och därvid särskilt hänvisa till den redogörelse som i det föregående (sid. 29 ff.) lämnats för den franska lagen om export av konstverk av den 31 augusti 1920 och dess för oss lärorika öden. Denna lag hade icke provisorisk karaktär; vissa av dess bestämmelser voro av ett innehåll, som förutsatte långvarig giltighet hos lagen. Den innehöll exportförbud med licens och exportavgifter. För att framtvunga dess noggranna efterlevnad kompletterades den med ett tillämpningsreglemente, föreskrivande ett invecklat och sinnrikt system för tullkontrollen, i vilket man i en eller annan form kan återfinna det mesta av de speciella förslag, varmed såväl hembygdsföreningarna som våra lokala tullmyndigheter ansett det provisoriska exportförbudets effektivitet böra stärkas. Lagens livstid blev kort; den avskaffades efter endast 16 månader på grund av allmänt missnöje. De lojala affärsmännen funno den olidlig, det fiskala resultatet blev enligt uppgift ytterst obetydligt, och enligt allmän uppfattning gingo en mängd föremål ur landet trots den stränga tullkontrollen, vilken icke erbjöd exportörerna en sådan öppen lucka som vår tullordnings 50 §. Lagen ersattes med en utförelskatt, som för svenska förhållanden är otillämplig utan en vittutseende förändring i lagen om handelsböcker och som för övrigt icke drabbar mer än viss del av utförelsen och därigenom lätt kan kringgås. Denna lag är ett skolexempel på de svårigheter, som måste övervinnas för att göra tullkontrollen av ett exportförbud effektiv, så snart förbudet gäller annat än lätt kontrollerbart standardgods, åtminstone där landets exporttullpolitik icke är så omfattande, att tullverkets exportkontroll måste försiggå enligt ungefär samma regler som importkontrollen.

Norskt masskydd genom förbud.

Under gången av ingående överläggningar, som vi på ett rätt tidigt skede av vårt utredningsarbete höllo med olika personer rörande betydelsen av exportförbudets fortsatta giltighet och eventuella utsträckning till flera föremålskategorier, återopades från olika håll den nyaste norska lagstiftningen som ett efterföljansvärt exempel. Såsom redan i 1927 års förbudsproposition i förbigående omnämnts, har Norge genom lag den 8 april 1927 utsträckt det mycket begränsade exportförbud, som tidigare förekommit i 1905 års »Lov om fredning og bevaring av fortidslevninger», till hart när alla slag av kulturföremål av högre ålder än hundra år samt, utan tidsbegränsning, till alla minnen om framstående norska personligheter, de senare föremålen utan licensmöjlighet, de förra med en relativt snäv sådan. Norge har således nyligen sökt genom allmänt exportförbud förverkliga ett omfattande och permanent masskydd för äldre kulturföremål. Såsom framgår av den mycket kortfattade motivering, varpå den kungliga propositionen till stortinget om denna lagändring stöddes, var anledningen därtill densamma som till det provisoriska svenska exportförbudets utfärdande, nämligen den då i Norge liksom i Sverige förekommande spekulation i äldre kulturminnen, för vars beskaffenhet vi i det föregående redogjort. Så vitt vi känna, har ingen ingående undersökning vidtagits ifråga om denna lags efterlevnad och verkningar. Av en motion som en del antikvitetshandlare i Kristiania redan i oktober 1927 inlämnade till stortinget med begäran om lagändringar i deras intresse, har man velat draga den slutsatsen, att lagens verkan varit mycket kraftig, men denna motion, som väcktes efter det lagen varit i kraft föga mer än ett halvår, bevisar i alla händelser intet om dess verkan på längre tid: I Norge som i Sverige tog den amerikanska

spekulationen hastigt slut, men i vad mån detta berodde på lagstiftningen eller på själva det numera kända misslyckandet i försöket att utge de importerade skandinaviska möblerna för »colonial furniture», är omöjligt att bedöma. Om tullkontrollens värde synas omdömena växla. En norsk museiman har på vår förfrågan uttryckt sin tillfredsställelse med lagen och som sin uppfattning uttalat, att smuggling visserligen förekommer, men i så ringa omfattning, att den ej kan tillmätas större betydelse. En hans kollega, som likaledes förklarar sig nöjd med lagen, har dock medgivit, att man ej kan yttra sig om, huruvida lagen är effektiv eller icke. Men den har alltid sin goda »moraliska verkan». Huruvida kontrollen är, gör mindre: »Folk tror att det finns kontroll, och det hjälper.» Emellertid anser han, att lagen borde kompletteras med kontroll över antikvitetshandlarna, så att de icke kunna sälja norska kulturföremål till utlänningar, som sedan ta dem med sig ut.

För vår del ha vi icke kunnat tillägna oss den uppfattningen att det norska exemplet är förtjänt av efterföljd. Utan att yttra sig om den närmare beskaffenheten av den tullkontroll, med vilken det norska massförbudet stöddes, har man skäl att med en viss skepticism upptaga försäkringar om en effektivitet som, därest den blott vore något så när tillfredsställande, skulle för en lagstiftning av detta slag vara, såvitt känt är, hittills enastående.

För att återkomma till det hos oss gällande provisoriska exportförbudet, kan det rörande vår undersökning om detsamma anmärkas, att den icke omfattar mera än c: a tre femtedelar av den tid, detta förbud hittills existerat. Vi ha emellertid ansett, att det skulle vara förspild möda att i detalj föra undersökningen längre fram. Någon förändring i tullpraxis har icke veterligen inträffat under den tid, som förlupit sedan undersökningsperioden. Licensstatistiken utvisar för denna tid så gott som på siffran samma antal ansökningar för månad som för de första 19 månaderna. Inalles ha under hela tiden intill den 1 december 1929 allenast 117 licensansökningar behandlats, av vilka endast 3 avslagits, varjämte en av ansökningarna visat sig gälla ett föremål som icke berördes av förbudet. Licensförfarandet har således i tillämpningen icke visat sig såsom sådant ägnat att i nämnvärd omfattning bevara äldre kulturföremål åt landet.

Efter ett noggrant övervägande av skälen både för och emot ha vi icke kunnat finna tillräcklig anledning att tillstyrka, att det provisoriska exportförbudet vid en eventuell ytterligare tidsförlängning lämpligen borde utvidgas till att omfatta kategorier av föremål, för vilka tullkontrollen, även om den i vissa avseenden skulle kunna icke alldeles oväsentligt förbättras, ändock torde komma att bli ganska otillfredsställande. De skäl som 1927 betraktades såsom särskilt vägande vid avgörandet om förbudets begränsning, äro ännu mera vägande nu, när man har vunnit erfarenhet om förbudets sannolika effektivitet och särskilt kontrollens beskaffenhet att stödja sitt omdöme på. För övrigt synas i närvarande situation inga särskilda aktuella omständigheter föreligga av natur att föranleda en åtgärd, som man icke vågade sig på 1927, då man som skäl för densamma dock kunde åberopa något som allmänt uppfattades såsom ett verkligt tvångsläge.

Praktiska svårigheter vid en utvidgning av förbudet.

Man kan ej heller förbise, att en utvidgning av det provisoriska förbudet till alla eller de flesta kulturföremål, som nu falla utanför detsamma, skulle medföra synnerligen stora praktiska svårigheter. Bevisningsfrågan rörande åldern hos ett föremål som anmäles till utförsel är utan tvivel otillfredsställande

löst redan nu i exportförbudskungörelsens 3 §, fastän förbudet är inskränkt till några få och relativt lättbedömda föremålsgrupper. Mycket ofta synas landsfiskalerna vara anlitade såsom intygsgivare om åldern hos ett kulturföremål som anmäles för export, en uppgift för vilken de givetvis icke äga några särskilda kvalifikationer. Över huvud är det mycket ovisst, vilka intyg tullmyndigheterna rätteligen skola godkänna, i de fall då intyget ej är utfärdat av föremålets tillverkare eller av särskilt sakkunnig museitjänsteman. Men för exportören kan det vara förenat med stora svårigheter och avsevärda kostnader att anskaffa intyg av sådana personer. Skulle exportförbudet utsträckas till alla eller flertalet föremålskategorier, inom vilka i landet finnas äldre saker som äga eller kunna antagas äga kulturvärde, så måste anskaffandet av dessa intyg, på vilkas tillförlitlighet hela lagens effektivitet hänger i alla de fall, då tullkontroll verkligen äger rum, bli en kännbar tunga för den allmänna samfärdseln. En strikt tillämpning av ett sålunda utvidgat exportförbud skulle kunna medföra, att allt möjligt stycke gods, som icke innehölle uppenbart nytillverkade varor, exempelvis industriprodukter, måste för varje enskilt föremål åtföljas av dylikt kulturintyg. Den norska lagen innehåller i detta avseende följande bestämmelser: »Intyg om, huruvida ett föremål enligt lagen är underkastat utförsel förbud, kan avges av Stavanger museum, Bergen museum, Trondhjem museum, Tromsø museum och i Oslo av Norsk folkemuseum och Riksantikvaren.» Därest liknande bestämmelser hos oss skulle tillämpas, måste de komma att medföra betydande besvär både för allmänheten och de intygsberättigade institutionerna. Men att låta de lokala tullmyndigheterna själva avgöra frågan, huruvida ett gammalt seldon eller — ännu värre — enskilda tygstycken bland en lumpgrossörs exportkollin äro förfärdigade före eller efter 1860, skulle å andra sidan medföra nödvändigheten att vid nordiska museet och andra museer anordna långvariga specialkurser för våra tullmän för att göra dem till ett slags museimän, vilket ju är orimligt. Det är dessa och liknande rent praktiska svårigheter, som göra exportförbudet såsom allmänt organ för ett rent masskydd för kulturföremål till ett ohanterligt instrument, vilket endast i rena undantagssituationer lämpligen kan tillgripas. Det behöfliga masskyddet måste normalt förverkligas genom samverkan av olika slag av åtgärder, men framför allt genom kraftig folkupplysning. Något genom exportförbud vunnet, tillräckligt verksamt masskydd för privategendom av sådant slag som detta finnes, oss veterligen, ingenstädes organiserat.

På grund av vad nu anförts anse vi oss för det närvarande böra avstyrka varje utvidgning av det gällande provisoriska exportförbudet.

ÖVRIGA FRÅGOR RÖRANDE KULTUR-
MINNESSKYDD

ВСТУП

XI. Skydd för kulturmiljöer.

Särskild vikt måste läggas vid att de gamla kulturföremålen i möjligaste mån bevaras i den omgivning, med vilken de av ålder höra samman och där de äga en innebörd, som till större eller mindre del går förlorad därest de bortföras. Varje historisk helhet, som slites sönder, betyder en oersättlig förlust för vårt nationella kulturarv. Vår tid med dess rörliga befolknings- och egendomsförhållanden och dess starka ståndscirkulation utsätter för tillintetgörelse gamla helheter, som ägt bestånd genom flera generationer, ja genom århundraden.

En alldeles särskild betydelse äga de samlingar av konstverk, företrädesvis porträtt, möbler och andra bohagsting, böcker, arkivalier m. m., som för närvarande förvaras på våra gamla släktgårdar, vilka i många led tillhört samma ofta historiskt märkliga familj. Dessa äga i sitt sammanhållna skick ett värde, som vida överstiger det sammanräknade värdet av föremålen tagna vart för sig. Därest exempelvis ett porträtt av en kanske obemärkt medlem av en släkt, därtill måhända ej av högre konstnärlig halt bortföres, kan detta synas oväsentligt. Men genom dess avlägsnande brytes en släktkedja, och det är i närvarande stund omöjligt att säga vad förlusten av detta porträtt kan innebära för ärfthetsforskningen och personhistorien. Beståndet av möbler på en gård ger besked om smaken, anspråken och tillgångarna hos dess ägare under olika tider. Om samma möbler spriddes till samlingar och hem även inom landet, skulle de ej avgiva samma betydelsefulla vittnesbörd som helheten av dem gör, helst i förbindelse med de rum och inredningar, där de stått sedan långt tillbaka. De gamla biblioteken ge en konkret bild av det vittra och lärda intresset hos framfarna släktled och utgöra med sina originalupplagor, band, pärmstämplar och exlibris en källa till vår bildnings historia, som ej kan ersättas av kataloger och bouppteckningsinstrument med deras magra uppgifter. Arkiven kunna visserligen ofta nog finna sin lämpligaste förvaringsplats i en för forskare bekvämt tillgänglig institution, och man kan då intet ha att invända mot deras bortförande ur den ursprungliga miljön. Men de få ej skingras. Ett skingrat arkiv är icke längre ett arkiv. Till allt detta kommer ett pietets- och stämningsvärde, som icke går att i ord uttrycka. Det är betydelsefullt, att det ännu finnes platser, där vårt förgångna träder oss till mötes, icke i museernas lärda och konstmässiga återuppbyggnad, men i en fortsatt levande tradition.

Hotade kulturmiljöer.

Det är i och för sig värdefullt, att hela inventariebestånd av angivet slag kunna hållas samlade och icke skingras. Men även om så sker, kan det icke anses tillfredsställande, att de avlägsnas ur de gamla byggnader, som hysa dem, och där de intaga samma platser, för vilka de anskaffats eller som iordningställt för dem. Man behöver blott tänka på rustkamrar eller gevärsrum, på s. k. pors-

linskök, på bibliotekssalar, på »kinesiska» kabinett, för att inse hurusom de lösa föremålen och byggnaderna ofta äro oskiljaktigt förenade. Bevarandet av byggnaderna kan, i varje fall då det gäller organiska helheter av rikare eller enklare slag, icke lösgöras från frågan om bevarandet av inventariebeståndet såsom en helhet. I många fall äro dessutom utrymmen av den beskaftenhet och omfattning, som de gamla slotten och de stora herrgårdshusen erbjuda, och vilka icke stå till buds på andra håll, en nödvändig förutsättning för att samlingar och inventarier skola kunna behållas såsom en helhet.

På våra gamla släktgårdar ha under generationer bevarats kulturmiljöer, vilkas splittrande måste anses innebära en verklig förlust ur nationell synpunkt. I vår tid med dess ändrade egendoms- och livsförhållanden lösas allt oftare dessa gamla sammanhang, och inga band hålla de gamla föremålsbestånden tillhopa. Var och en av arvingarna i ett bo gör anspråk på sin andel, och det är fara värt, att delningen ofta nog kommer att ske efter sådana grunder, att den kanske tillgodoser kravet på en rättvis fördelning i lika lotter, men att just därigenom porträttserier, serviser, bibliotek, möblemang splittras på ett sätt, som gör dem inkompleta och berövar dem ett väsentligt historiskt och konstnärligt värde, bortsett från att det även förringar deras handelsvärde. Alltför ofta torde samlingarna helt enkelt få gå under klubban och skingras åt olika håll. Då de gamla godsens sålts ur slakten och deras jord styckats, komma slotten och herrgårdsbyggnaderna i många, kanske de flesta fall att stå obebodda, utsatta för vanvård och förfall. Deras väggfasta inredning torde ej sällan bliva bortbruten och avyttrad. Trädgårdar och parker tagas i anspråk för andra ändamål. I varje fall torde det knappast kunna påräknas, att de erhålla den dyrbara skötsel, som ensam kan hålla dylika anläggningar i stånd. Plunderade och vanvårdade hus med tomma fönsterrutor, förvildade trädgårdar och parker komma ofta nog att vara de enda minnena av vad som en gång varit säte för en ätt med ett frejdat namn i vår historia, av vad som var hela bygdens stolthet och en härd för materiell och andlig kultur.

Kulturmiljöer skyddade genom stiftelser.

Självfallet är att denna verkan av en ny tids förhållanden i stort sett icke kan förebyggas. Inga utvägar kunna tänkas att rädda undan skingring alla de gamla minnesrika hem och bevara från ödeläggelse alla de gamla vackra byggnader, som ännu in i våra dagar burit vittne om svensk herrgårdskultur. Men det måste anses betydelsefullt att kunna trygga den fortsatta tillvaron av ett ej alltför litet antal av de bästa historiska enheter av detta slag, som landet äger. Olika möjligheter låta här tänka sig. En är givetvis, att det allmänna — staten, en kommun, en fornminnes- och hembygdsförening, ett museum — inköper ett slott eller en herrgårdsbyggnad med dess gamla inventarier för att bevara dem och hålla dem tillgängliga för allmänheten. Men dels torde detta av kostnadsskäl endast i ett fåtal fall kunna ifrågakomma, dels torde en sådan anordning ur pietetssynpunkt ej fullt tillfredsställa sådana medlemmar av en gammal släkt, som äro angelägna att dess minnen och traditioner skola heder- samt bevaras inom den bygd, där slakten haft sina rötter och gjort sina insatser. Man vill ej förvandla ett hem till ett museum i vanlig mening och lämna det till fritt förfogande för främlingar, över vilkas åtgärder man intet har att bestämma. En möjlighet, som står öppen under förutsättning att ekonomiska och andra förhållanden så tillåta, är att av de historiskt värdefulla byggnaderna med deras närmaste omgivning samt i byggnaderna förvarade samlingar göra

en stiftelse, som ställes under betryggande vård och garantier. Ett exempel på en sådan stiftelse har givits genom fröken Emilie Pipers testamente, dagtecknat i Stockholm den 4 maj 1923, bevakat i Norrköping vid Bråbygdens häradsrätt den 7 februari 1927; här ifrågakommande delar tryckta i Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening 1927—1928. Då detta testamentes bestämmelser rörande bevarande av Löfstads slott i Östergötland och det »Piper-Fersenska» hemmet såsom en kulturhistorisk stiftelse synas äga en förebildlig betydelse genom sin förening av släktpietet och allmänanda och den omsorg, varmed olika i samband med stiftelsen och dess framtid stående frågor blivit lösta, torde huvuddragen av bestämmelserna här böra anföras:

Härmed förordnar jag såsom min yttersta vilja, att med min kvarlätenskap skall förfaras på följande sätt:

1) k) Om min syster Sophie Nordenfalk överlever mig, men icke vill emotaga den fasta egendomen, skall hon dock vara berättigad att i sin livstid besitta och disponera Löfstads slott med nedan i punkt 2) bestämt område. Efter min systers död skall Riddarhuset¹ till Östergötlands Museum dels upplåta avgiftsfritt nyttjanderätten till Löfstads slott med förenämnda område, dels ock betala ett årligt belopp av 8,000 kronor, allt så länge Museet enligt bestämmelserna i punkt 2) är därtill berättigat.

För att säkerställa denna Museets nyttjanderätt förordnar jag, att Riddarhuset samma dag som Riddarhuset får tillträda fastigheterna skall till Östergötlands Museum överlämna ett hyreskontrakt, avfattat i noggrann överensstämmelse med stadgandena i punkt 2) här nedan och på den längsta tid, som lag då tillåter, samt med rätt till in-teckning i Löfstad, ett mantal frälse säteri.

Ett år före det ovannämnda hyreskontrakt utgår, skall Östergötlands Museum erhålla ett nytt sådant kontrakt, och så vidare, allt med iakttagande av att kontraktet för varje gång slutas på längsta tid, som vid varje särskild tidpunkt gällande lag kan tillåta, samt att Museet förverkar sin rätt, därest Löfstads slott med område användes i strid mot mina här nedan givna bestämmelser.

2) Det område omkring Löfstads slott, vartill besittnings- och nyttjanderätten, enligt ovan stadgats, skall tillkomma min syster Sophie Nordenfalk och efter henne Östergötlands Museum, finnes angivet å en detta testamente bilagd och med mitt namn signerad karta.

På detta å kartan angivna område får Riddarhuset icke uppföra några byggnader, varemot Museet må å det yttre område, som å kartan särskilt anvisas, uppföra för Museets behov erforderliga lokaler, under förutsättning att sådana byggnader icke genom sin arkitektur, storlek eller placering verka störande på Löfstads slott med flyglar eller övriga av ålder befintliga byggnader och anläggningar.

På de vid min död befintliga byggnadernas yttre få inga förändringar vidtagas, så att deras utseende därigenom ändras.

Byggnaderna få av museet användas allenast till Museum och därmed förenade bostadslägenheter.

Det skall åligga Riddarhuset att för all framtid i fullt oklanderligt skick underhålla såväl här ovan nämnda slott med flyglar och magasinsbyggnad till det yttre, som ock den stora gården och terrasserna med flera anläggningar, inklusive alla murar, balustrader, yttre trappsteg, monument, broar, postament och övriga dylika stenarbeten. Riddarhuset åligger jämväl att för all framtid för självkostnads-

¹ Till vilket jordegendomen blivit testamenterad.

pris förse slottet jämte tillhörande byggnader och områden med elektrisk energi för belysning och andra förekommande behov, ävensom att likaledes till självkostnadspris till slottets vattencistern uppfordra den mängd vatten, som kan komma att förbrukas för slottets och dess omgivnings behov.

Riddarhuset skall vara skyldigt ej mindre att tillförbinda sina arrendatorer att icke avstänga in- och utfartsvägarna till ifrågavarande område omkring slottet, än även att, när så påfordras, låta uppsätta och underhålla stängsel omkring samma område.

Vården och skötseln av själva parken till gångar, träd, buskar, blomstergrupper och gräsplaner skall dock åligga Museet.

Vidare åligger det Riddarhuset, såsom ovan angivits, att av avkastningen från de fastigheter Riddarhuset enligt detta testamente bekommit av mig, till Östergötlands Museums styrelse för varje kalenderår den 1 juli betala kontant åttatusen (8,000) kronor till förvaltningskostnader. Detta belopp skall första gången betalas för det år, under vilket Riddarhuset äger tillträda fastigheterna.

11) b) Utredningsmännen i mitt bo skola, efter samråd med styrelsen för Östergötlands Museum, bestämma, vilken del av mitt lösörebo, som ägnar sig för museiändamål. Denna del av mitt lösörebo skänker jag till Östergötlands Museum.

Med de möbler, tavlor och övriga föremål, som sålunda tillfalla museet, skall, i den mån dessa möbler, tavlor och övriga föremål, anses tjänliga därtill, stora våningen en trappa upp i Löfstads slott så stilenligt som möjligt iordningställas och därstädes såmedelst ordnas och för all framtid orubbat bevaras ett verkligt typiskt exempel på ett adligt hem på ett gammalt svenskt gods under 1800-talet. I denna våning, som skall omfatta salongen, sängkammaren, tre förmak, salen, herrummet, biblioteket och jungfrukammaren och kallas »Piper-Fersenska hemmet», få inga andra föremål utställas än sådana, som vid min död finnas i mitt hem eller som sedermera av någon anledning överlämnas till Museet och bevisligen hava under någon tid tillhört hemmet å Löfstads slott, och vilkas införlivande med »Piper-Fersenska hemmet» är önskvärt ur konst-, kultur- eller personhistorisk synpunkt.

De högmarmade stolarna å slottsgården äro av samma form, som dem grevinnan Sophie Piper, född von Fersen, begagnade, och önskar jag därför, att samma form alltid må bevaras å de trädgårdsstolar, som skola vara å Löfstad.

Alla övriga lokaler i slottet samt i flyglarna må Museet disponera för sitt ändamål.

Såsom jag ovan förordnat, åligger allt yttre underhåll av byggnaderna Riddarhuset. Östergötlands Museum har att bekosta allt inre underhåll. Av den nuvarande dekoreringsen i den stora våningen får ingenting förändras.

Till Östergötlands Museum giver jag vidare ett belopp av 8,000 kronor till bestridande av kostnaderna för iordningställandet av Museet vid Löfstad att betalas ett år efter min död eller dessförinnan, om så för ändamålet erfordras.

Med dessa mina testamentariska bestämmelser har jag velat vinna två ändamål.

Jag har velat för alla tider bevara ett minne från äldre dagar, då ett s. k. slottsliv levdes på de större egendomarna, och ett exempel på ett verkligt hem, som med pietet sammanbragts under ett sekel med dess varierande smakriktningar inom ramen av ett slott från Sveriges stormaktstid, och i vilket hem flera släktled levat och verkat.

Vidare har jag velat säkerställa Östergötlands Museums framtid till glädje och intresse för kommande generationer i min fosterbygd.

Skulle Östergötlands Museum mot förmodan icke vilja begagna sig av mitt testamente, får Riddarhusdirektionen bestämma över användningen av den egen-

dom, jag i denna punkt tillagt Museet, dock önskar jag att företrädesvis denna egendom må överlämnas till Nordiska Museet eller Norrköpings stad på samma villkor, som stadgats i fråga om Östergötlands Museum.

Som av ovanstående bestämmelser framgår, har testatrix skilt mellan godset och de historiska byggnaderna med deras kulturhistoriska inventarium jämte närmast kringliggande trädgårds- och parkområde. Det kan tänkas fall, då vissa av ekonomibyggnaderna såsom ridbanor, stallar m. m. böra på något sätt innefattas inom det skydd en dylik stiftelse avser att ge. Detta bör dock kunna ske utan att deras praktiska användbarhet omintetgöres.

Mom. 2 tillgodoser på ett fullt betryggande sätt byggnadernas underhåll och den obehindrade in- och utfarten till desamma. För förvaltningskostnaderna ställes ett rikligt årligt belopp till förfogande åt den institution, Östergötlands museum, som fått sig vården av byggnader och kulturhistoriska inventarier anförtrodd. De fattade dispositionerna synas trygga förverkligandet av stiftarinans vackra tanke.

Säkerligen kunna tänkas andra fall, då en innehavare av ett historiskt gods, vilken saknar bröstarvingar, på ett liknande sätt önskar sörja för bevarandet av ett älskat och minnesrikt gammalt släkthem. Det är icke nödvändigt att förutsätta, att godset överlämnas till någon institution såsom här till Riddarhuset. Det låter väl tänka sig, att släktingar eller andra enskilda personer få sig godset tilldelat och fritt kunna föfoga över detsamma, och att stiftaren, därest han önskar tillgodose behovet av medel för förvaltningen av historiska byggnader, kan göra detta endera genom inteckning i egendomen eller genom avsättande av en kontant fond för ändamålet. Emellertid torde det ej vara oundgängligt att sörja för förvaltningskostnaderna i sådana fall, då den institution eller corporation, som får på sig överlåten vården av stiftelsen, är i tillfälle att själv åtaga sig de med denna vård förenade kostnaderna. Men garantierna för att ändamålet med stiftelsen fylles bli givetvis alltid starkare, om stiftelsen själv kan bära sina omkostnader. Men garantierna för att ändamålet med stiftelsen fylles bli givetvis alltid starkare, om stiftelsen själv kan bära sina omkostnader.

Därest en gammal släktgård efter ägarens bortgång skall försäljas, men dödsbodelägarna äro eniga om att önska att det gamla släkthemmet ej måtte gå till spillo samtidigt som godset går ovissa öden till mötes, bör för dem den utvägen finnas att undantaga de historiska byggnaderna med kringliggande område och av dessa byggnader jämte i dem befintligt bohag av kulturhistoriskt eller konstnärligt värde uppsätta en stiftelse av ungefär samma art som den å Löfstad.

För en blomstrande och livskraftig släkt kan det emellertid icke vara tillfredsställande att på detta sätt låta det gamla hemmet stå såsom endast ett monument över familjen, ett museum. Intet torde hindra arvingarna att bestämma, att någon familjemedlem eller någon av familjen utsedd person skall ha rätt att bo på gården och öva tillsyn över byggnader och inventarier, varvid ett belopp motsvarande förvaltningskostnaderna genom en fond, möjligen även genom avsättande av ett mindre jordområde kring gården, bör ställas till hans disposition. I sådant fall skall rätten att bebo gården vara förenad med skyldighet att uppehålla sig å densamma viss tid av året.

Lagberedningen har i sitt den 30 september 1929 avgivna förslag till lag om testamente (sid. 98 och 99) framhållit, att ehuru »den funnit avgörande skäl tala för en genomgripande begränsning i möjligheten att insätta successiva ägare beträffande lös egendom i allmänhet» den dock ansett tvekan kunna göra sig gällande beträffande samlingar av historiskt, konstnärligt eller vetenskapligt

värde. Lagberedningen ådagalägger en livlig känsla för betydelsen av att möbler och konstverk kunna bibehållas i sin ursprungliga inramning, men säger sig på i förslaget anförda skäl sakna anledning att föreslå något stadgande om rätt att stifta nya fideikommiss i samlingar av ifrågavarande natur. Som en möjlighet till samlingars bevarande från skingring angiver lagberedningen deras överförande till en stiftelse med egen rättspersonlighet. Vid den närmare behandlingen av frågan om stiftelsers upprättande (s. 120) yttrar beredningen: »I denna form lära även samlingar som hava affektionsvärde för medlemmarna av viss släkt kunna i dess intresse sammanhållas, varvid det ock torde kunna överlämnas åt det beslutande organet att tillåta viss släktmedlem, som finnes därtill lämplig, att besitta samlingen.» Vi se i de anförda uttalandena av lagberedningen ett stöd för vår förhoppning, att de utvägar till beredande av skydd för värdefulla gamla kulturmiljöer, på vilka vi här velat visa, också rättsligt taget skola vara framkomliga.

Det torde vara önskvärt ur det allmännas synpunkt, att stiftelser av detta slag i så stor utsträckning som möjligt komma till stånd, och också därför ur kulturskyddssynpunkt angeläget, att sådana stiftelser, då de av delägarna i ett dödsbo upprättas, kunna erhålla befrielse icke blott från den arvsskatt som skall utgå för själva samlingen, utan även för det skattebelopp, som skulle påvila den i stiftelsen inbegripna fasta egendomen. Väl må vara sant, att anse- nliga och väl uppförda byggnader, särskilt om de ej ha ett alltför ogynnsamt läge ur kommunikationssynpunkt, måste anses representera ett ganska stort värde, nämligen om de utnyttjas t. ex. till pensionat, internatskolor o. s. v. Men då arvtagarna genom att göra dem till stiftelser av angiven art av sagt sig ett dylikt utnyttjande av detta värde och därtill måhända gjort ytterligare uppoffringar för att säkra byggnadens vidmakthållande, torde en sådan eftergift vara väl befogad.

Genom att så göra skall staten ge sin uppmuntran till en anordning, varigenom stora kulturella värden kunna räddas. Därtill kommer att, som förut blivit antytt, de anse- nliga herrgårdshusen och slotten utgöra en nästan ovillkorlig förutsättning för att ett omfattande kulturhistoriskt inventarium och större samlingar av konstverk m. m. skola kunna hållas tillhopa. Om ägaren till sådana äldre bestånd nödgas flytta dem från deras gamla förvaringsorter, betyder detta merendels att han av utrymmesskäl nödgas försälja dem.

Liknande skäl som de, på vilka den redan nu beviljade befrielsen från skatt enligt arvsskatteförordningens 2 § grundas, torde kunna åberopas även för samlingar om vilka arvlåtaren eller givaren icke träffat dispositioner av angiven art, men vilka arvtagare eller gåvotagare förpliktade sig att såsom samlingar bevara. Tillhopahållandet av samlingar kan vara önskvärt även ur den synpunkten, att de i desamma befintliga föremålen icke komma ut i marknaden och gå en oviss framtid till mötes. Samlingar, som en person under sin livstid sammanbragt, äro ej sällan att betrakta som en kapitalplacering. Detta medför gärna, att de vid ägarens död upplösas, allra helst barnen merendels ej med sitt intresse omfatta området för deras samlariver. Bibehållandet av en sådan samling blir en ren pietetsgård och ett offer till fromma för kulturen i orten och landet. Arvsskattebefrielsen kan därför även i dylika fall bli befogad och behövlig.

Museerna och den levande miljön.

Upprättandet av stiftelser av den art, som här föreslagits till de gamla byggnadernas och kulturföremålens skydd, leder till att dessa föras över från det levande livets växlingar och risker till en existensform, som i trygghet och be-

ständighet kommer den museala nära utan att dock lida av det abstrakta och konstlade, som inom ett museum är så svårt att undvika. Museerna äro en av den nutida kulturens mest karakteristiska företeelser, men de böra skattas till sitt rätta värde och varken över eller under detta. För de gamla kulturföremålen äro museerna först och sist en hamn, där de kunna »lägga upp» efter slutad seglats. Men lika nödvändigt och önskvärt som det är att museerna finnas till hands för att tillgodose denna uppgift, lika viktigt är det, att icke denna »uppläggning», detta undandragande undan livets krav och förpliktelser äger rum i otid. Vi ha förut haft anledning framhålla såsom en huvudgrundsats för ett sunt kulturskyddssträvande att söka möjliggöra för de gamla föremålen att utan att hotas av vanvård eller vinningslystnad tjäna livet i sin ursprungliga egenskap och på sin ursprungliga plats. Endast de föremål, som äro så sällsynta och ur kulturhistorisk eller konstnärlig synpunkt så värdefulla, att deras bevarande ej bör äventyras, och som i sin ursprungliga omgivning ej kunna på betryggande sätt skyddas och vårdas eller som äro så bräckliga och slitna, att de ej kunna och böra användas, eller som icke ha någon vare sig praktisk, estetisk eller minnesbevarande uppgift att fylla i den nutida tillvaron, böra utan fråga hamna i museerna. Då dessa emellertid ej endast ha uppgiften att bevara äldre kulturföremål, vilken uppgift alltid må uppfattas som deras primära, utan även den ävenledes viktiga uppgiften att på grundval särskilt av sina egna bestånd, vilka de noggrannare kunna studera än föremålen ute i livet, utforska gångna tiders kultur och göra denna åskådlig för en större allmänhet, kunna de med fog göra anspråk på att för fyllande av dessa senare uppgifter få samla de föremål utöver de ur skyddets och vårdens synpunkt tillvaratagna, som visa sig strängt behövlige. Detta likväl med all varsamhet och med all hänsyn tagen till, att man icke i onödan förvandlar en levande byggnad eller ett levande ting till ett museiföremål. Museerna böra, som alla insiktsfulla museimän erkänna, motarbeta den hos dem naturligt inneboende tendensen att göra sig till självändamål.

När det gäller föremål, som genom uppköpare redan avlägsnats från sin ursprungliga miljö, inträder ett annat läge. Man har då närmast att se till, huru de bäst skola kunna bevaras för forskning och konstnärligt studium. Det gäller att med klok urskillning genom inköp rädda åt museerna, vad som kan räddas. Även under förutsättning att gällande utförselförbud i kungörelsen den 6 maj 1927 icke i sin nuvarande form upprätthölles, behöfde dessa uppköp icke ske med panikartad hast och till oskäliga pris. När man ser de stora mängder av ypperliga allmogeföremål, som hopats hos uppköparna i vissa trakter, t. ex. i Dalarna, blir det emellertid uppenbart, att de centrala museerna omöjligen kunna upptaga hela det omfattande bestånd det rör sig om. Hembygdsmuseerna måste härvidlag få sig en viktig roll tilldelad, och det av dubbla skäl, dels emedan det är önskvärt, att de gamla föremål, vilka ej fått stanna i hemmen, dock i största möjliga utsträckning bevaras åt hembygden, dels emedan hembygdsmuseerna kunna mobilisera starka krafter och tillgångar till hjälp i strävandet att bevara det gamla.

Landskapsmuseer och hembygdsmuseer.

Problemet om hembygdsmuseernas ställning till läns- eller landskapsmuseerna kräver att ses ur mer än en synpunkt. Inom provinser med ett sparsamt bevarat och efter de olika bygderna icke starkare differentierat föremålsbestånd, såsom exempelvis Östergötland och Södermanland, kan det icke vara önskvärt, att ett antal mindre museer konkurrera om det sparsamt förekommande materialet och draga ihop vad de var för sig kunna förvärva utan att därigenom kunna ge

någon bild av en sluten och enhetlig kultur. Konkurrensen fördyrar onödigt inköpen. Splittringen i bygdemuseer hindrar kanske utvecklingen av läns- eller landskapsmuseet, så att ej ens detta kan ge en god föreställning om provinsens liv i det förgångna. Det synes därför vara en riktig politik, när det gäller sådana landskap, att lägga tyngdpunkten i deras centrala museer och att låta hembygdsföreningarna nöja sig med att upprätta »gammalgårdar», typiska exempel på ortens allmogehem i flydda tider och tillika samlingsplatser för ideella föreningar bland bygdens folk, men utan egentliga samlingar av större omfattning.

När det gäller Dalarna, Hälsingland m. fl. landskap i mellersta och norra Sverige, ställer sig saken annorlunda. Inom Dalarna företer allmogekulturen ännu en klar differentiering efter socknarna, Rättvik, Leksand, Mora o. s. v., vilka även för den, som ej särskilt är hemma på området, framträda såsom enheter med lätt skönjbara särdrag. Och den nu levande generationen bevarar alltså en stark känsla för denna lokalbetonade samhörighet. Den hyser pietet för det som angår socknens förgångna och stolthet över vad den förmått och ännu förmår. Ett moment av tävlan ingår även i den iver, med vilken de olika bygderna taga tillvara sina minnen. Dessa faktorer kunna icke förbises, och de samlingar som redan hopbragts av hembygdsföreningarna i Dalarna och Norrland äro så betydande, att man under alla förhållanden måste räkna med dem. Deras utveckling kommer att gå vidare. Inom Dalarna finnas icke mindre än 42 hembygds museer, därav många med ett mycket betydande föremålsbestånd.

Hembygds museerna ha i de landskap, där bygdernas kultur ännu bevarats såsom slutna och karakteristiska enheter, en naturlig och nödvändig uppgift. Det är värdefullt att få denna bygdekaraktär renodlad inom själva bygden och framställd med fyllighet och rikedom i dess sammanhang med naturen och de i orten ännu bevarade byggnadsminnena. Föremålsbeståndet är i sådana trakter ännu så rikt, att det skulle vara svårt för centralmuseerna eller för ett länsmuseum att i önskvärd mån uppsamla och tillvarataga detsamma. I hembygds museet kan detta ske med mindre besvär och kostnad, under förutsättning att lämpliga lokaler kunna anskaffas. I vissa fall får det nog tänkas, att hembygds museet i främsta rummet tillvaratager det stora beståndet, i den mån detta över huvud måste insamlas till museer och ej förblivit i hemmen. Kulturvården och kulturskyddet kan med ett ord knappast undvara denna typ av museer. Redan nu representera de av dem tillvaratagna och värdade byggnaderna och föremålen en verklig nationalskatt både i materiell och ideell mening.

Nu gör sig emellertid den svårigheten gällande, att dessa museer till ej ringa del äro helt löst organiserade. Stundom äro de enskild egendom och löpa de risker, för vilka den enskilda egendomen alltid är utsatt. Stundom äro föreningarnas hela tillvaro och museets upprätthållande beroende på en enda personlighet — när denna är borta, vacklar det hela. Det är därför oundgängligt att sörja för en ändring härutinnan. Samlingar på kanske tusentals kulturföremål kunna ej få flyta omkring vind för våg. Man måste ha full garanti för att de icke skingras eller förkomma genom vanvård, att icke enstaka värdefulla föremål av dem utan sakliga skäl försäljas eller bortbytas. Detta ofrånkomliga önskemål torde kunna tillgodoses genom en normalstadga för landskaps- och hembygds museer, till vilken vi gjort följande utkast:

Förslag till normalstadga för kulturhistoriska museer.

För att kunna ifrågakomma till åtnjutande av understöd i form av statsanslag eller lotterimedel ävensom för att kunna berättigas att mottaga deposition av föremål ur svenska kyrkor och att med sina samlingar införliva sådana fynd, över vilka

vittherhets-, historie- och antikvitetsakademien äger lagligt förfogande, skall museiförening i sina stadgar intaga nedan angivna bestämmelser:

1) Museets syfte är att samla, förvara, utställa och göra tillgängliga för forskningen föremål, ägnade att belysa kulturutvecklingen inom N. N. område från äldsta tider till våra dagar (med den begränsning, som kan föranledas av särskilda förhållanden).

2) Museet skall för detta ändamål förvara och vårda föremålen på sådant sätt, att full trygghet vinnes för deras bevarande till kommande tider. Samlingarna skola förvaras i av riksantikvariens godkända lokaler. Museet skall stå under ledning av sakkunnig person, vilkens kompetens av riksantikvariens godkänts. Över samlingarnas samtliga föremål skall föras noggrann inventarieförteckning, vars nummer på lämpligt sätt anbringas på föremålen.

3) Föremål, som införlivats med museet, må icke avhändas museet utan riksantikvariens medgivande, ej heller deponeras. Museets samlingar må icke pantförskrivas.

4) Om museiföreningen upplöses eller eljest blir urståndsatt att uppfylla dessa stadgars bestämmelser, skola samlingarna oförminskade, därest icke eventuellt förekommande donationsbestämmelser lägga hinder i vägen, ställas till riksantikvarieämbetets förfogande. Riksantikvariens äger för sådant fall avgöra, åt vilken institution samlingarnas fortsatta vård må anförtros, varvid företräde bör lämnas åt lämplig institution inom föreningens eget verksamhetsområde.

Denna normalstadga upptager som synes bestämmelser om museets uppgift och gränser, om tillfredsställande lokaler, om upprättande av nöjaktig katalog över samlingarna och om förbud mot okontrollerad försäljning, byte, bortskänkande eller deposition av i samlingarna ingående föremål samt slutligen om samlingarnas omhändertagande vid musei- eller hembygdsförenings eventuella upplösning. Antagandet av dessa stadgebestämmelser skulle enligt vår mening göras till ofrånkomligt villkor vid varje tilldelning av lotterimedel till museerna. Härigenom skulle detta stöd från statens sida åt museerna runtom i landet komma att även medföra en verklig garanti för att ändamålet med denna stödande medverkan uppnåddes. En bestämmelse som blott tillförsäkrar riksantikvarieämbetet en viss inspektionsrätt är icke tillräckligt betryggande.

Men om man avser att genom tilldelandet av lotterimedel binda museerna vid dessa bestämmelser, som utan att ingripa i deras självständiga arbete trygga deras ständiga fortbestånd, så blir det lämpligt att ej reservera lotterimedlen för de större museerna i landskapets centrala punkter, utan tillse att hembygds-museer, som äro av verkligt värde och som i första hand skulle löpa risken att skingras eller eljest förkomma, få del av lotterimedel och därigenom förpliktas i önskad riktning.

Vi ha här nödgats upptaga till diskussion en fråga, som närmast tillhör kulturvårdens område. Men den ses här helt och hållet ur kulturskyddets synpunkt, och vi ha ej velat underlåta att direkt föreslå denna utväg till skydd mot okontrollerat bortförande ur landet av vissa äldre kulturföremål.

Då man har stått inför uppgiften att undersöka, dels vilka äldre kulturföremål som böra skyddas genom registrering, och dels vilka föremål i övrigt som kunna anses skyddade mot export, har man måst göra sig den frågan, i vilken mån de ting som befinna sig i museerna verkligen kunna anses bevarade åt landet. Utan betryggande garantier av den art, som här ovan angivits, kan det icke anses säkert, att icke enstaka föremål eller t. o. m. byggnader och hela samlingar kunna bortföras och utföras ur landet. Sakkunnigas rundfråga till museer och hembygdsföreningar har föranlett ett meddelande om, huruledes en hel i enskild ägo befintlig hembygdsgård med samlingar löpt fara att avyttras till

Amerika. Man kan vidare erinra om, huru ett hembygdsmuseum i en av våra mindre städer kunnat sammanhållas endast genom att en enskild person inköpt detsamma.

Förrän det allmänna har full trygghet mot att museerna eller något av deras bestånd på obehörigt sätt avyttras, kan och bör från dess sida intet bistånd lämnas dem. Men då sådan garanti vunnits, kunna ortsmuseerna lika väl som centralmuseerna betraktas såsom organ för tillvaratagandet av sådana äldre kulturföremål, vilka ej kunna bevaras ute i hemmen och i bygderna. Dessa organ äro dock alltför knapphändigt utrustade för att vara så effektiva de kunde vara. Det är i hög grad av behovet påkallat, att de erhålla medel för att i största möjliga omfattning inköpa de föremål, som eljest antikvitetshandlarna och deras uppköpare tillhandla sig av allmogen, på det att så stort bestånd som möjligt av vår allmogekultur må befinna sig i säkert förvar. När en sådan situation inträder, att det är önskvärt att museerna upptaga en energisk förebyggande inköpsverksamhet, måste bedömas från fall till fall.

Återbördande av kulturföremål till bygderna.

Vi vidhålla, vad vi förut uttalat, att intet föremål utan verkligt skäl bör avlägsnas från sin ursprungliga omgivning, och att ett museum icke med lock och pock eller utan verkliga kulturskyddsskäl bör fränhända en ägare hans ärvda bohag. Men medan vissa grupper av gamla föremål, t. ex. silver och textilier, gärna förvaras som hedersamma skatter även i eljest moderna hem, önskar folket på landsbygden, då det nått ett visst välstånd, att omgiva sig med nytt bohag och ej med gamla slitna ting, som te sig allt annat än prydliga, i varje fall för dess ögon, i klart dagsljus eller i det hårda elektriska ljuset.

Denna riktning torde för närvarande råda. Att så är synes helt naturligt, om man betänker, huru bostadshusen på landsbygden till proportioner och inredning helt och hållet anslutit sig till det industrimässigt framställda stadshuset såsom den företrädesvis gillade förebilden. I den omgivning, som hus av denna typ kunna erbjuda, passa givetvis icke de gamla målade allmogemöblerna i deras blekta och ofta skamfilade skick. De hamna därför på vindar och i bodar, och det faller sig då naturligt att avyttra dem till den som vill betala något för dem. Och därest de befinnas värdiga att användas i hemmen, utsättas de merendels för en ommålning och uppsnyggning, som i betänklig grad förringar eller rent av helt och hållet ödelägger deras kulturhistoriska och konstnärliga värde. Genom att förvärvas till ett museum bliva föremålen bevarade åt eftervärlden i stället för att bortföras eller ödeläggas genom vanvård eller felaktig »restaurering». Osökt inställer sig jämförelsen med de gamla kyrkliga inventariernas belägenhet för ett par mansåldrar sedan. Dopfuntar, altarskåp, predikstolar, epitafier och huvudbanér lågo utkastade på vindar och bodar, träskulpturer användes att göra upp eld med i värmeugnarna, uppköpare eller andra förbiresande kunde för en spottstyver lägga sig till med vad de funno lämpligt. Museerna, statens historiska museum först och främst, men även museerna ute i provinserna, ingrepp och räddade mycket, som eljest skulle gått förlorat, genom att köpa det eller mottaga det i deposition. De senaste årtiondenas pietetsfulla återställningsarbete i våra kyrkor och det genom detta arbete och genom den konsthistoriska forskningen bland folkets alla lager väckta intresset för de kyrkliga konstkatterna har föranlett en strävan att återbörda till kyrkorna åtminstone de föremål, som kunna tagas i bruk eller tjäna till helgedomens prydnad, och i den mån föremålen endast varit deponerade, ha de i en mängd fall återgått från museerna till församlingarna. Något liknande skulle den som med bekymmer ser landsbygdens hem tömmas på sitt gamla bohag kunna tänka sig

även ifråga om våra allmogeföremål. Om stora förråd av dem samlades i museerna för att hindra deras bortförande eller förstöring, kunde det väl tänkas, att åtskilliga av dessa föremål, vilka ju icke alla ur egentlig vetenskaplig och museal synpunkt behövde för alltid hållas samman i ett museum, skulle, då tiden därför var inne och tillfälle gäves, ånyo föras ut i det levande livet. Särskilt folkliga samlingslokaler, folkhögskolor och folkskolor kunde väl anförtras gamla möbler såsom skåp, kistor och byråar. En dylik anordning innebure ju principiellt intet annat än vad som sker, då t. ex. nationalmuseum utdeponerar konstverk i offentliga byggnader runt om i landet.

De gamla kulturföremålen och turistintresset.

Från flera håll har man framhållit den fara, som hotar vårt gamla föremålsbestånd från svensk-amerikaner, vilka önska att till sitt nya hemland överföra minnen från det gamla fosterlandet. I den mån denna önskan har en djupare grund än ett ytligt kuriositetsintresse kan den göra krav på att icke mötas med ovilja utan tvärtom med tillmötesgående. Det låte väl tänka sig, att av sådana föremål, som ännu finnas inom landet i stor myckenhet, sammanställa en mindre men väl vald samling för en eller ett par platser i Nordamerika, där ett starkt svenskt intresse är för handen. Med hänsyn till den talrika svenska befolkningen i Förenta staterna och önskvärldheten att på en eller annan av denna befolknings centrala orter ge synliga uttryck åt dess traditionella kultursamhörighet med det gamla hemlandet, skulle upprättandet av ett par sådana samlingar fylla en verklig nationell uppgift. Men däremot ville man helst förhindra, att enskilda personer för att möblera och inreda sina hem eller sommarstugor på måfå och tillfälligt föra med sig vad de komma över av gamla saker. Detta behov av vackra och stämningväckande turistföremål kan och bör tillgodoses utan att vi släppa till någon avsevärd del av vårt gamla kulturarv. Vår hemslöjd bör kunna leverera kopior av gamla föremål, utförda så noggrant vad beträffar teknik, material, färger och mönster att de — till och med om det gällde att ge en instruktiv bild av de olika bygdekulturerna — kunna ge en god ersättning för originalföremålen. Sådana föremål kunde tänkas utförda under kontroll från ett museum och åsatt en plomb eller stämpel, som angåve deras egenskap av omsorgsfull och kontrollerad kopia, detta för att förebygga att föremålen skulle få karaktären av förfalskningar eller kunna utbjudas som äkta. Mot denna tanke skall måhända den invändningen göras, att den svenska hemslöjden ej bör inriktas på ett ofruktbart kopierande av det gamla. Men vår hemslöjd torde i stort sett redan ha övervunnit denna frestelse och nått den mognad att ett återfall knappast längre är tänkbart. Och kopieringen skulle endast ha karaktären av en temporär åtgärd, avsedd att skydda de gamla föremålen vid en tidpunkt, då dessa äro särskilt eftersökta. De i avseende på stil och teknik vederhäftiga reproduktionerna av gammal svensk allmogeslöjd skulle helt visst bättre ägna sig att företräda vårt lands kultur ute i världen än de ej sällan utomlands tillverkade och för vårt land och folk allt annat än typiska »turistminnen», som nu alltför ofta bjudas främlingen. De skulle otvivelaktigt även bidra att leda turistintresset, det svensk-amerikanska och det allmänna, över på den levande och nyskapande hemslöjden såsom ägande ett högre värde än kopiorna och såsom för det praktiska bruket i nutiden mera lämpad än de uttjänta ting, som böra bevaras i sin gamla miljö såsom vittnesbörd och såsom utsäde för det nya.

XII. Kulturskydd och kulturvård.

För att vinna möjligast tillförlitlig visshet om, att av vårt äldre kulturminnesbestånd ingen viktigare del av sådan beskaffenhet, att den bör och kan skyddas mot utförsel, blivit bortglömd, torde en kort översikt böra lämnas över de grupper av kulturföremål, vilka genom gällande författningar, andra än kungörelsen om utförselförbud å vissa äldre kulturföremål av den 6 maj 1927, redan äro skyddade mot export. Därvid bör också tillses, huruvida sålunda befintligt skydd kan anses vara fullt tillfredsställande.

Skydd i detta avseende är föreskrivet för följande föremålsgrupper:

Fasta fornlämningar, vissa fornfynd, äldre kyrkor och deras rörliga gods samt staten tillhöriga eller under statsmyndighets eller statsinstitutionens omedelbara inseende stående byggnadsverk av kulturhistoriskt eller konstnärligt värde.

Av fasta fornlämningar skulle »stenar med inskrifter och bilder, stenkors och andra vårdar samt lämningar av borgar, slott, kyrkor etc.» (om därmed avses även skulpturala och ornamentala fragment) kunna anses utsatta för exportrisk (jfr 1 § i kungl. kungörelsen den 6 maj 1927), därest de ej njöte skydd enligt kungl. förordningen den 29 november 1867 om forntida minnesmärkens fredande och bevarande.

De fornfynd, som åtnjuta skydd äro enligt § 8 i nämnda förordning »forntida mynt, vapen, redskap, prydnader, kärl eller andra fornsaker av guld, silver eller koppar». Den nuvarande avfattningen av nämnda § täcker sålunda icke hela ifrågavarande föremålsgrupp, då paragrafen såsom fallande under bestämmelserna endast anger föremål av »guld, silver eller koppar». Kommittéförslaget till lag angående kulturminnesvård av den 28 april 1921 anger 3 kap. 9 § såsom fornfynd »fynd från tiden intill 1500-talets slut eller som, därest det utgöres av föremål från tiden därefter intill 1700-talets slut, helt eller delvis är av guld, silver, koppar, brons eller mässing». Både beträffande tiden och materialet torde en utvidgning av gränserna, även utöver vad fornminnesvårdskommittén sålunda föreslagit, kunna tagas under övervägande.

De äldre kyrkorna och deras rörliga gods äro skyddade genom 9 och 10 §§ i 1867 års förordning samt genom kungl. kungörelsen den 4 juli 1913. I den senare föreskrives, »att kyrka tillhörig lösegendom, varom stadgas i 10 § av kungl. förordningen den 29 november 1867, icke må avföras ur det inventarium över befintlig lösegendom, som efter lag skall finnas vid varje kyrka, med mindre riksantikvarien sådant medgiver». Detta stadgande kan numera upprätthållas bättre än tidigare varit möjligt, tack vare det genom den s. k. snabbinventeringen av Sveriges kyrkor åstadkomna inventariet över kyrkornas kulturhistoriskt värdefulla egendom. Skyddet vinner dock i styrka och erhåller en slutgiltig och ofrånkomlig karaktär i den mån det stora av Sigurd Curman och Johnny Roosval redigerade arbetet över Sveriges kyrkor utkom-

mer och gör det möjligt för såväl myndigheterna som för enskilda kultur-skyddsintresserade att med tillhjälp av de i tryck utgivna förteckningarna över kyrkornas inventarier övervaka beståndet av kyrkliga minnesmärken. Vi finna det av detta skäl angeläget att åtgärder vidtagas till främjande av ett snabbare utgivande av detta verk.

»Klassering» enligt kungörelsen den 26 november 1920.

Staten tillhöriga eller under menighets eller allmän institutions eller inrättningens förvaltning stående byggnadsverk, som äro av det kulturhistoriska eller konstnärliga värde att de böra betraktas såsom byggnadsminnesmärken, åtnjuta enligt kungl. kungörelsen rörande det offentliga byggnadsväsendet av den 26 november 1920 (med däri den 21 oktober 1921 beslutade ändringar) »särskild därefter lämpad omvårdnad». (Jfr §§ 18—27.) I § 18 stadgas att från byggnadsminnesmärke borttagna yttre eller inre delar av kulturhistoriskt eller konstnärligt värde skola på lämpligt sätt förvaras, försedda med anteckning om deras förutvarande plats och tiden för deras borttagande. Vi ha haft anledning att uppmärksamma, att genom denna bestämmelse arkitektoniska detaljer och inredningsföremål från dessa byggnader, även oavsett det provisoriska exportförbudet, bli tryggade mot varje exportrisk.

Då med ordet menighet torde böra förstås bland annat även landsting och kommun, skulle med hithörande bestämmelser i denna kungörelse avses en viss »klassering» i kulturvårds- och kulturskyddssyfte av landets under offentlig förvaltning ställda byggnader. Det gäller då blott att tillse, huruvida förut-sättningarna för de sålunda gjorda bestämmelsernas avsedda tillämpning äro förhanden. Detta torde emellertid icke vara fallet, förrän det blivit vederbörligen fastställt, vilka de byggnader äro som verkligen åtnjuta det med nu ifrågavarande bestämmelser i denna kungörelse avsedda skyddet.

Beträffande staten tillhöriga eller under statsmyndighets eller statsinstitutions omedelbara inseende stående byggnadsverk skall enligt § 20 i kungörelsen sådan fastställelse i viss ordning meddelas av Kungl. Maj: t. Som bekant upptogs också kort efter kungörelsens utfärdande förarbeten till uppgörande av ett register över de byggnader eller delar av byggnader, för vilka såväl i kungörelsens § 18 givna som andra liknande föreskrifter skulle gälla. Dessa förarbeten avbrötos emellertid i slutet av år 1922, vadan detta register alltjämt föreligger i ofullbordat skick. Med stöd av vårt uppdrag tillåta vi oss att fästa uppmärksamheten på detta förhållande, då det för den behöriga tillämpligheten av kungörelsen av den 26 november 1920 torde böra tagas i övervägande, huruvida icke detta registreringsarbete numera borde återupptagas och slutföras för att därefter kunna slutgiltigt prövas och fastställas. Innan detta skett, erhålla ifrågavarande byggnader icke det skydd som med här berörda bestämmelser avses.

I fråga om byggnader, som stå under förvaltning av menigheter eller sådana allmänna institutioner eller inrättningar, vilka icke äro statliga, saknas i kungörelsen bestämmelse om vem det tillkommer att avgöra, vilka av dessa byggnader skola anses såsom byggnadsminnesmärken och i denna egenskap åtnjuta skydd och vård. Sannolikt i anledning härav föreslogs i fornminnesvårdskommitténs betänkande 1921, att byggnader tillhöriga kommun eller landsting genom obligatorisk klassering skulle beredas samma skydd som för staten tillhöriga byggnader är föreskriven i 1920 års kungörelse. Ur den synpunkt, med hänsyn till vilken det tillkommer oss att yttra oss om sådant skydd, få vi framhålla behövligheten därav. Men liknande skydd är ej mindre behövt

för samma slag av byggnader, tillhörande andra menigheter eller offentliga inrättningar, vilka avses med ovan nämnda skyddsstadganden i kungörelsen den 26 november 1920. Därest åtgärder skulle vidtagas för att även för sådana byggnader bereda nödigt kulturminnesskydd, må i detta sammanhang framhållas, att i fråga om vissa byggnader eller kategorier av byggnader, särskilt prästgårdarnas bostadshus, möjligheten av att tillämpa ett klasseringsförfarande är beroende av, att de nuvarande i vissa fall synnerligen oklara äganderättsliga förhållandena bli utredda.

På tal om det klasseringsförfarande, som i kommittéförslaget av 1921 föreslås rörande enskilda tillhöriga byggnader, kunna vi icke underlåta att påpeka dess otillfredsställande beskaffenhet. Ehuru förfarandet föreslås allenast rörande byggnader av »synnerligen stort kulturhistoriskt värde», ger det blott möjlighet till en rent moralisk påverkan på ägaren att ej i onödan förstöra en sådan byggnad.

Fråga är dock, om man icke kan finna utvägar att genom det allmännas medverkan skaffa det medbestämmanderätt i fråga om historiskt betydelsefulla byggnaders behandling. Vi sakna anledning att här närmare ingå på denna viktiga fråga, som angår oss uteslutande i vad den rör sådana byggnads- och inredningsdetaljer, som genom rivning eller förändring av byggnaderna kunna komma att förvandlas till lösa föremål, vilka kunna undanskaffas och utföras. Beträffande dessa synes det oss under alla förhållanden rimligt, att skyldighet stadgas för ägaren av enskild klasserad byggnad att tillvarataga sådana föremål och anmäla deras förvaringsort, vilken bör underställas klasseringsmyndighetens godkännande. Därest han önskar avhända sig sådana föremål torde det allmänna kunna tillförsäkras förköpsrätt, så mycket mer som det ekonomiska värdet härvidlag i flertalet fall är obetydligt i jämförelse med föremålets värde ur kulturminnessynpunkt.

I sammanhang med vad vi förut anfört angående åtgärder till bevarande av historiska helheter, som kunna hotas av den moderna ekonomiska utvecklingen, vilja vi framhålla möjligheten av en klassering på frivillighetens väg av byggnader i enskild ägo. Genom en sådan klassering skulle byggnaden ställas under klasseringsmyndigheternas kontroll, inga åtgärder skulle utan deras tillstånd få vidtagas med deras yttre eller inre, och byggnaden skulle icke få rivras utan vederbörligt medgivande. En dylik klassering skulle stå i ganska nära principiell överensstämmelse med den fridlysning, varom stadgas i lagen angående naturminnesmärkens fredande. Även rent sakligt skulle den ofta innebära en konsekvens av grundtanken i sagda lag, eftersom en byggnad av det kulturvärde det här är fråga om, mången gång så innerligt sammanvuxit med sin naturmiljö, att denna ohjälpligt fördärvas, därest den i densamma invuxna byggnaden förstöres eller bortflyttas. En anordning sådan som den här förordade skulle säkerligen också kunna vara tilltalande för ägare, som vilja mot framtida ödeläggelse skydda byggnader, vilkas pietetsfulla vård ligger dem om hjärtat.

Inventariseringsskydd för lösa föremål i offentlig ägo.

Frågan om klassering av i offentlig ägo befintliga byggnader leder tanken osökt till de lösa föremål av kulturminnesvärde, som äro i offentlig ägo, och möjligheten att ge även dem behövt skydd mot att förfaras och utan sakkunnig kontroll avyttras. En god utgångspunkt för sådana skyddsåtgärder kan man finna i den författningsenliga inventariseringen av kyrkornas lösa föremål, vars betydelse i det föregående framhållits. Utan detta lagliga skydd

skulle säkerligen många av våra värdefullaste kyrkliga konstskatter för länge sedan ha lämnat landet. Samma skydd torde utan nämnvärda kostnader kunna beredas äldre kulturföremål i annan offentlig ägo. Statens verk och inrättningar äga eller hysa ett stort antal porträtt — till större delen redan nu förtecknade av Svenska porträttarkivet — men därjämte även ett ur kultursynpunkt understundom ganska värdefullt bestånd av möbler och andra bohagsting. Dessa torde kunna skyddas mot vanvård, felaktig vård och avyttring genom att respektive verk åläggas att i samråd med nationalmuseum upprätta och till nationalmuseum ingiva vederbörligen styrkta inventarier över dessa föremål. Liknande åläggande skulle (i lämplig utsträckning) kunna givas kommuner och landsting. För arbetet skulle i de flesta fall erforderlig medverkan kunna givas av sakkunniga på platsen, som i regel torde kunna lämna sådan medverkan utan särskild ersättning. Vad beträffar alldeles särskilt den del av detta föremålsbestånd, som befinner sig i staten tillhöriga verk och inrättningar, bör i detta sammanhang påpekas den nuvarande möjligheten av att sådana föremål vid modernisering av vederbörlig interiör eller eljes till slumppris avyttras för att ersättas med nya. Efter avyttringen kan det finnas, att föremålet är av beskaffenhet att böra registreras enligt registreringslagen, i sinom tid vill ägaren försälja det till utlandet, och då kan kommissionen finna, att det har sådant kulturvärde att det bör för statens räkning inlösas, varvid det givetvis betingar väsentligt högre pris än det som erhållits vid den tidigare avyttringen. Ett sådant förhållande är ju redan ur rent ekonomisk synpunkt för staten synnerligen otillfredsställande. Med den av oss här föreslagna inventariseringen av äldre profana kulturföremål i offentlig ägo skulle på ett ganska enkelt sätt ett utförselskydd för denna del av vårt kulturminnesbestånd kunna vinnas. Inventariseringen torde böra kompletteras med föreskrift, att inventerat föremål, såväl porträtt som andra slag, icke får avyttras eller bortföras utan vederbörligt tillstånd.

Vi tillåta oss att understryka den synnerliga betydelsen av det inventariseringskydd, vi härmed föreslå särskilt för de i statens verk och inrättningar befintliga konstnärligt eller historiskt värdefulla lösa föremålen, men i andra hand även för liknande föremål i annan offentlig ägo. Det kulturminnesbestånd det här är fråga om är både stort och dyrbart; på sakkunnigt håll har det överslagsvis beräknats till bortåt 10,000 föremålsnummer, av vilka en mycket hög procent torde stå under statliga myndigheters förvaltning. Det kan icke anses förenligt vare sig med god ekonomi eller en försvarlig kulturvård att underlåta att ställa ett sådant bestånd under sakkunnig uppsikt. Då nationalmuseum redan har sig anförtrodd vården av de kungliga slottens kulturminnen, skulle museets uppgift att kontrollera även det i statens verk och inrättningar befintliga rörliga kulturminnesbeståndet naturligt ansluta sig till denna dess verksamhet.

Även samlingar, vilka åtnjuta arvsskattebefrielse böra inventariserars, vilket bör ske genom ägarens försorg och på hans bekostnad. Samtliga inventarier skola samlas i nationalmuseum och vara offentligt tillgängliga, dels för att tjäna forskningen, dels för att medverka till kontrollen över att föremålen ej avyttras. Inga inventariserade föremål böra få restaureras annat än av personer, vilkas kompetens blivit godkänd av registerkommissionen.

Sammanhanget mellan kulturskydd och kulturvård.

Såsom i denna utredning redan inledningsvis framhållits, är gränsen mellan kulturminnesskydd och kulturminnesvård flytande och därigenom svårbestämd.

I vårt förslag till skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål genom registrering och därmed sammanhängande bestämmelser ha vi icke kunnat undgå att upptaga en föreskrift rörande sålunda skyddade föremåls vård, då det måste anses orimligt att föremål, för vilkas skydd mot utförsel en statlig organisation uppbygges, strafflöst skola kunna förfaras genom vanvård från ägarens sida. Och flera av de frågor, som nu senast måst upptagas till behandling, kunna slutgiltigt lösas endast genom bestämmelser som naturligen höra hemma i en kulturvårds lag.

Av den översikt över den europeiska kulturskyddslagstiftningen, som i det föregående lämnats, torde både direkt och indirekt framgå, att vårt lands lagstiftning, icke blott beträffande kulturminnesskyddet utan lika mycket i fråga om kulturminnesvården är både ofullständig och efterbliven, om man jämför den med motsvarande lagstiftning i ett flertal europeiska länder. Icke minst under den allra senaste tiden har uppfattningen av den rätta lösningen av viktiga kulturvårdsfrågor ganska väsentligt förskjutits. Ingenstädes nöjer man sig numera med att vare sig bereda skydd för eller stadga nödig omvårdnad blott av sådana äldre föremål, som kunna inbegripas under begreppet antikviteter, ens i detta ords mest vidsträckta betydelse. Man nöjer sig ej heller längre med att på skyddet och vården huvudsakligen anlägga den kulturhistoriska synpunkt, som på ett tidigare skede var den avgörande. Även denna synpunkt anses alltjämt böra vara medbestämmande, men huvudsynpunkten är numera allmänt föremålsbeståndets värde med hänsyn till den insats det kan göra i den levande kulturutvecklingen, nu och i framtiden.

Med hänsyn särskilt till denna uppfattning av själva värdesättningen av kulturminnena, vilken för övrigt, om också mera instinktivt än fullt medvetet, kommit till uttryck i den betydelsefulla kulturrörelse som hos oss tagit form i våra hembygdsorganisationer, torde den utredning angående den svenska kulturminnesvårdens ordnande, som är given i fornminnesvårdskommitténs betänkande av år 1921, redan nu kunna anses vara i viss mån föråldrad. Då därtill kommer, att denna utredning innehåller ett förslag rörande själva organisationen av kulturminnesvården, vilken torde ha föga utsikt att vinna statsmakternas godkännande, lärer denna utredning knappast kunna läggas till grund för ett ordnande av vår kulturminnesvård. Av en skrivelse, som en av ledamöterna i fornminnesvårdskommittén, den nuvarande riksantikvarien, den 2 januari 1930 avlätit till vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, och vari han, »med särskild hänsyn tagen till det sista årtiondets utveckling på kulturminnesvårdens område» anhåller om akademiens medverkan till föranstaltandet av en ny utredning av kulturminnesvårdens ordnande, framgår att även han numera hyser denna uppfattning. Med hänsyn till det oupplösliga sammanhanget mellan kulturskydd och kulturvård, varav följer att de av oss föreslagna eller förordade åtgärderna för åstadkommandet av ett verksamt kulturminnesskydd förutsätta komplettering med motsvarande åtgärder för kulturminnenas rätta vård, tillåta vi oss att i anslutning till våra förslag vördsamt framhålla angelägenheten av en skyndsam lösning av frågan om de kulturminnesvårdsproblem, vilka av riksdagen behjärtades redan i en år 1911 till Kungl. Maj:t avlåten skrivelse, men som ännu i dag äro svävande.

XIII. Sammanfattning.

I nedanstående punkter få vi härmed lämna en sammanfattande översikt över i föregående framställning av oss framlagda förslag och önskemål, nämligen:

A. Förslag.

1. Förslag till lag om registrering av vissa äldre kulturföremål (sid. 7).
2. Förordnande av en registerkommission med den sammansättning, uppgift och befogenhet, som närmare utvecklats (sid. 81).
3. Årligt anslag av intill 10,000 kronor för denna kommission och dess verksamhet (sid. 81).
4. Revision av 2 § i kungl. förordningen den 19 november 1914 om arvsskatt och skatt för gåva, i syfte att det ändamål, som med i denna § medgivna arvsskattebefrielse avses, måtte bli bättre tillgodosett (sid. 89).
5. Förslag om undersökning rörande möjligheten av arvsskattebefrielse eller viss arvsskattelättnad för ägare av registrerade kulturföremål, i syfte att därigenom underlätta dessa föremåls bevarande åt landet (sid. 89).
6. Förslag om vissa åtgärder till stärkande av tullkontrollen å exportgods, med särskilt avseende på det gällande provisoriska exportförbudet å vissa äldre kulturföremål (sid. 129).
7. Förslag att det i kungl. kungörelsen den 6 maj 1927 meddelade exportförbudet å vissa äldre kulturföremål ej måtte för det närvarande utvidgas att omfatta andra än i kungörelsen redan upptagna föremålsgrupper (sid. 136).
8. Förslag till normalstadga för kulturhistoriska museer i syfte att förekomma skingring av dessa museers föremålsbestånd (sid. 146).
9. Förslag om skydd förmedels inventarisering m. m. av det i statens verk och inrättningar förefintliga beståndet av lösa äldre kulturföremål (sid. 153).
10. Förslag om liknande skydd för samlingar, för vilka arvsskattebefrielse enligt 2 § arvsskatteförordningen meddelats (sid. 153).

B. Önskemål.

1. Att genom tilldelande av lotterimedel en fond av lämplig storlek måtte bildas för att under Kungl. Maj:ts kontroll i extraordinära fall anlitas för stödjande av registerkommissionens verksamhet till förekommande av utförelse av registrerade kulturföremål; samt att till denna fond måtte föras de exportavgifter, som enligt registreringslagen kunna inflyta (sid. 81).

2. Att staten genom lagstiftningsåtgärder måtte underlätta upprättandet av stiftelser till skydd för äldre kulturmiljöer (sid. 144).
3. Att genom nödiga verkställighetsåtgärder det skydd måtte göras verksamt, som genom vissa bestämmelser i kungl. kungörelsen den 26 november 1920 med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet är avsett att beredas byggnadsminnesmärken i statens ägo jämte tillhörande arkitektoniska detaljer och inredningsföremål (sid. 151).
4. Att enskilda ägare måtte beredas tillfälle att genom frivillig »klassering» mot framtida ödeläggelse skydda dem tillhöriga byggnadsminnesmärken, vilkas bevarande och pietetsfulla vård ligga dem om hjärtat (sid. 152).
5. Att här föreslagen lagstiftning och andra åtgärder till skydd för landets äldre kulturminnen måtte snarast kompletteras med en verksam lagstiftning rörande kulturminnesvård (sid. 154).

B I L A G O R

B. L. G. O. H.

Bilaga 1.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 18 juli 1928.

— — — — —
 Chefen för handelsdepartementet, statsrådet Hamrin, anför efter gemensam beredning med chefen för ecklesiastikdepartementet:

»I skrivelse den 31 maj 1928, nr 324, i anledning av väckt motion om lagstiftning angående statskontroll över utförsel av äldre kulturföremål har riksdagen anhållit, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huru skydd mot utförsel av dylika föremål må i större omfattning än nu är fallet kunna beredas, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Innan jag går att redogöra för innehållet av ifrågavarande riksdagsskrivelse, får jag erinra, hurusom med hänsyn till en alltjämt tilltagande utförsel av vissa äldre kulturföremål, såsom möbler och bohagsting m. m., Kungl. Maj:t på min föredragning genom kungörelse den 6 maj 1927 (nr 129) — vilken författning sedermera genom kungörelse den 14 juni 1928, nr 174, utsträckts att gälla till den 1 juli 1929 — stadgat utförsel förbud för dylika föremål. Av riksantikvarien hade föreslagits, att nämnda exportförbud skulle omfatta, förutom de nu exportförbjudna föremålen, jämväl smycken, mynt, tavlor o. s. v. På grund av de invändningar, som från generaltullstyrelsen och även kommerskollegium restes häremot med hänsyn, bland annat, till resandetrafiken, begränsades dock förbudet till att i huvudsak gälla vissa byggnadsdelar, möbler och andra föremål av trä samt vissa vägg- och studsarur. Nämnda kungörelse har varit underställd 1927 års riksdags yttrande. Härvid framhöll riksdagen, hurusom det ur vissa synpunkter kunde vara önskvärt, att det skydd, som här avsåges, utsträcktes till att omfatta jämväl åtskilliga andra kulturföremål. Då författningsförslaget emellertid syntes motsvara det nuvarande lägets mest trängande krav, hade riksdagen ansett sig kunna lämna detsamma utan erinran. Riksdagen förutsatte härvid, att Kungl. Maj:t komme att med uppmärksamhet följa utvecklingen på förevarande område samt, därest omständigheterna därtill gäve anledning, efter förnyad utredning vidtoge de ytterligare åtgärder, som kunde anses påkallade och möjliga.

Vad nu angår 1928 års riksdags framställning i ämnet, har denna föranletts av en i ämnet väckt motion med ett däri framlagt utkast till en lagstiftning om inventering och registrering av vissa äldre kulturföremål med inlösningsrätt för det allmänna och exportavgift vid utförsel. Någon mera bestämd ställning till frågan har riksdagen dock icke ansett sig böra intaga, utan förordat att detsamma gjordes till föremål för ytterligare utredning. Utgångspunkten för denna utredning borde vara, att åtminstone till en början allenast det mest trängande behovet av skydd tillgodosåges. Genom en dylik begränsning av uppgiften syntes, framhållas vidare i första lagutskottets av riksdagen åberopade utlåtande i ärendet (nr 44), väsentliga fördelar vara förenade. Möjligheterna att vinna förståelse för ett ingripande bleve självklart större, ju värdefullare föremålet ur allmänt

nationell och kulturell synpunkt vore. På detta sätt syntes ock möjligt att hålla kostnaderna för åtgärderna inom skäliga gränser.

För egen del vill jag erinra om det samband, som den sålunda av riksdagen framförda tanken på en inventering och registrering av vissa i enskild ägo inom landet befintliga värdefullare kulturföremål äger med ett av den s. k. fornminnesvårdskommittén tidigare i betänkande av den 28 april 1921 framlagt förslag till lag angående kulturminnesvård, vilket förslag jämväl innefattade bestämmelser om en dylik registrering av lösa föremål av visst större kulturhistoriskt värde. För ett genomförande av förslaget förutsattes emellertid en tämligen genomgripande nyorganisation av landets kulturminnesvård.

Oberoende av dessa organisationsplaners förverkligande synas mig skäl tala för att en undersökning kommer till stånd rörande ett utsträckt skydd för de lösa konst- och kulturföremål av olika slag, som kunna finnas inom landet. Jag får i detta avseende hänvisa till såväl 1927 som 1928 års riksdagars uttalanden i ämnet. I vilken omfattning dylikt ökat skydd för här avsedda konst- och kulturskatter bör beredas och på vilka vägar detsamma bäst kan ernås torde ankomma på den blivande undersökningen att utröna. Jämsides med den sålunda framförda tanken på ett registreringsförfarande lära, såsom riksdagen ock antytt, böra övervägas möjligheterna till en utsträckning av det nu provisoriskt gällande exportförbudet, självklart under iakttagande att den allmänna samfärdselns och den lojala handelns krav därvid icke åsidosättas. Till viss ledning för utredningen torde kunna tjäna de förebilder, som stå att hämta från åtskilliga europeiska länder, där mer eller mindre omfattande åtgärder på detta område redan vidtagits. Fasthållas måste att de anordningar, som kunna komma att föreslås, icke kräva en alltför vidlyftig organisatorisk apparat liksom överhuvud att kostnaderna för desamma i möjligaste mån kunna begränsas.

Ifrågavarande utredning synes vara av beskaffenhet att lämpligen böra utföras av särskilt tillkallade sakkunniga, vilkas antal dock torde kunna begränsas till tre.

Med åberopande av vad nu anförts, hemställer jag, att Kungl. Maj:t ville bemyndiga chefen för handelsdepartementet att tillkalla tre personer att såsom sakkunniga inom departementet verkställa den ifrågavarande utredningen ävensom att uppdraga åt en av de sakkunniga att i egenskap av ordförande leda de sakkunnigas arbete.

Chefen för handelsdepartementet torde bemyndigas meddela förordnande rörande erforderligt biträde av sekreterare åt de sakkunniga.

Tillika hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte

dels förklara, att ersättning till de sakkunniga skall utgå i enlighet med föreskrifterna i kungörelsen den 29 augusti 1921 med vissa bestämmelser angående kommittéer,

dels ock anbefalla statskontoret att, i den ordning nyssberörda kungörelse föreskriver, av det under tionde huvudtiteln uppförda reservationsanslaget till kommittéer och utredningar genom sakkunniga till de sakkunniga utbetala vad dem sålunda kan tillkomma.

Slutligen hemställer jag, att utdrag av protokollet i detta ärende måtte få offentliggöras.»

Vad departementschefen sålunda hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämna, behagar Hans Maj:t Konungen bifalla.

Ur protokollet

Einar Engelstedt.

Bilaga 2.

Riksdagens skrivelse till Konungen, nr 324, i anledning av väckt motion om lagstiftning angående statskontroll över utförelse av äldre kulturföremål.

Till Konungen.

I anledning av en inom riksdagen väckt motion får riksdagen, under åberopande av vad som anförts i första lagutskottets av riksdagen godkända utlåtande nr 44, varav ett exemplar härvid fogas, anhålla, att Eders Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huru skydd mot utförelse av äldre kulturföremål må i större omfattning än nu är fallet kunna beredas, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 31 maj 1928.

Med undersåtlig vördnad.

Första lagutskottets ifrågavarande utlåtande nr 44 var av följande lydelse:

Den i förevarande motion väckta frågan om vidtagande av åtgärder i syfte att inom landet bevara värdefulla äldre kulturföremål är enligt utskottets mening förtjänt av statsmakternas uppmärksamhet. Såsom motionären framhållit, har en betydande utförelse av sådana kulturföremål ägt rum, företrädesvis till Amerika. För att hämma denna utförelse, såvitt den avsett möbler, bohagsting och diverse bruksföremål, som intimt sammanhånga med vår bygde- och allmogekultur, tillgreps i följd utvägen att stadga förbud mot utförelse av dylika föremål. Den författning, varigenom detta skedde, den förutnämnda kungörelsen den 6 maj 1927, har således ett jämförelsevis begränsat tillämpningsområde. Utskottet, som förutsätter, att nämnda författning erhåller fortsatt giltighet, anser nu en undersökning böra komma till stånd, huruvida icke det skydd, som avses med nyssnämnda författning, må kunna utvidgas. Ett stöd för denna åsikt finner utskottet i riksdagens här ovan omförmälda yttrande över 1927 års kungörelse. Riksdagen uttalade sig då för en utsträckning av ifrågavarande skydd samt förutsatte tillika, att Kungl. Maj:t efter förnyad utredning vidtog de ytterligare åtgärder på förevarande område, som kunde anses påkallade och möjliga.

Utskottet.

Såsom mål för de nu ifrågasatta åtgärderna har motionären anför, att skyddandet av vår nationella kulturskatt lämpligen borde begränsas till skapandet av en verklig och effektiv statskontroll å utförelsen av äldre kulturföremål av betydande konstnärligt, historiskt eller nationellt värde. På sätt framgår av den

ovan intagna promemorian, vill motionären vinna detta mål genom en lag om inventering, registrering och klassering av äldre kulturföremål i förening med rätt för staten och andra att under viss tid efter anmälan om tillämnad utförsel förvärva föremålet samt med skyldighet för ägaren att, om föremålet utföres, därför erlägga exportavgift, avsedd att användas till förvärv av kulturföremål. För överträdelse av bestämmelserna i lagen skulle stadgas straff och skadestånd.

De riktlinjer, som motionären sålunda framlagt, äro av den betydelse och omfattning, att utskottet helt naturligt icke i frågans nuvarande läge kan intaga någon mera bestämd ställning till desamma. Det lärer böra få ankomma på den blivande undersökningen att utröna, såväl i vilken omfattning i Sverige befintliga äldre kulturföremål böra bevaras inom landet som ock genom vilka medel det sålunda bestämda målet bör uppnås. Utskottet anser sig emellertid böra ifrågasätta, huruvida icke i början allenast det mest trängande behovet av skydd bör tillgodoses. Därmed synas nämligen väsentliga fördelar vara förenade. Möjligheterna att vinna förståelse för åtgärder, som inskränka den enskildes förfoganderätt över kulturföremål, skulle givetvis vara större ju värdefullare föremålet ur allmänt nationell och kulturell synpunkt vore. Vid en begränsning av uppgiften i enlighet med vad nu sagts vore det ock möjligt att hålla kostnaderna för åtgärderna inom skäligen gränser. Vidare skulle svårigheterna med avseende å registrering av föremålen minskas, då de flesta av dessa föremål, de allra värdefullaste, torde vara kända. Uppkomme fråga om utförsel av sådana föremål, skulle slutligen intresset för deras bevarande inom landet sannolikt vara så stort, att i måhända flertalet fall utförsel ej komme till stånd. Sedan det visat sig, huru ett kulturskydd, inskränkt på sätt nu antytts, bleve mottaget i den allmänna meningen, och efter det erfarenhet vunnits om verkningarna av ett sådant skydd, kunde tiden vara inne att avgöra, huruvida skyddet bör utvidgas.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motion måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huru skydd mot utförsel av äldre kulturföremål må i större omfattning än nu är fallet kunna beredas, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 15 maj 1928.

På första lagutskottets vägnar:

A. ÅKERMAN.

Motion i Första kammaren vid 1928 års riksdag, nr 162.

Av herr **Alkman**, om lagstiftning angående statskontroll över utförelse av äldre kulturföremål.

Den 6 maj 1927 fann Kungl. Maj:t nödigt att utfärda en kungl. kungörelse angående förbud mot utförelse ur riket av vissa äldre kulturföremål, vilken kungörelse efter riksdagens hörande och tillstyrkan ånyo utfärdades den 9 juni att gälla t. o. m. den 30 juni 1928. Det i denna kungörelse stadgade utförelseförbudet äger tillämpning å en mängd olika slag av särskilt uppräknade kulturföremål, tillverkade före 1860. Den omedelbara anledningen till detta i hast åstadkomna förbud var den synnerligen omfattande export som under de senaste åren bedrivits med allehanda föremål tillhörande vårt lands i enskild ägo befintliga kulturskatt, vilken så småningom hotats med fullständig spoliering.

Det sålunda tillkomna utförelseförbudet, om vars praktiska verkan det ännu är för tidigt att döma, lider emellertid av vissa ofullständigheter, därav en som är synnerligen i ögonen fallande; det innefattar bl. a. icke konstverk i detta ords egentliga mening. Och likväl är den utförelse som under senare och senaste tid förekommit av föremål tillhörande vårt synnerligen värdefulla och för vår nutida och framtida konstnärliga kultur utomordentligt betydelsefulla äldre konstbestånd i fullt ut lika hög grad som utförelsen av andra kulturföremål förtjänt av statsmakternas uppmärksamhet och ingripande. Under årens lopp ha några av de allra största och omistligaste dyrbarheterna inom detta konstbestånd vandrat ut ur landet, i vissa fall mot en i förhållande till de internationella marknadspriserna löjligt ringa ersättning och oftast under omständigheter som gjort det omöjligt vare sig för våra konstvårdande myndigheter eller intresserade enskilda personer att genom ekonomisk mellankomst förekomma utvandringen. Det kanske mest bedrövliga exemplet är den försäljning som omkring 1890 gjordes av den gamla Sävstaholmssamlingens dyrbaraste pärla, Frans Hals' »Skålande lutspelare», som försålles till utlandet för 1,000 pund sterling. Efter att flera gånger ha bytt ägare såldes detta mästerverk 1924 för en summa som i svenskt mynt utgjorde 1,100,000 (en miljon etthundratusen!) kronor, till en känd samlare i Chicago. Ett annat av samma samlings förnämsta verk, ett porträtt av Tizian, såldes omkr. 20 år senare till Danmark, där det blev en prydnad för Glyptotekets målerisamling. Ungefär samtidigt försålles, likaledes till Danmark, ur den gamla Finspångssamlingen, ett av Jacob Jordaens förnämsta arbeten; det pryder nu Köpenhamns Konstmuseum. För blott två år sedan försålde den nuvarande ägaren till den stora Vanåssamlingen denna samlings yppersta nummer, ett berömt Rembrandtsporträtt, och för ej mera än endast ett par månader sedan överraskades våra konstmyndigheter av nyheten att det Albrecht Dürer tillskrivna märkliga porträttet i Eriksbergssamlingen blivit försålt till Tyskland för att därifrån med all sannolikhet vandra över till Amerika.

Dessa nu anförda exempel äro blott de allra mest uppseendeväckande och ur nationell synpunkt djupast beklagliga fallen av en utförelsestrafik, som haft en mycket betydande omfattning och som, hos oss liksom i andra europeiska länder, visat en stark stegringstendens efter världskriget; så stark att i flera länder myc-

ket stränga prohibitiva åtgärder försökts för att på lagstiftningsväg möta den. Vad vårt land angår, är det en alldeles särskild omständighet som gör att man tyvärr kan befara, att denna tendens ännu ej nått sin kulmen och att vi i en nära framtid kunna bereda oss på en för våra äldre konst- och kulturminnesskatter fullkomligt katastrofal förskingringstrafik, därest icke statsmakterna i tid vidtagna nödiga åtgärder för att förhindra den. Som bekant bevaras sedan äldre tider en mycket väsentlig del av vårt lands gamla bestånd av konstverk och andra värdefulla kulturföremål på landets fideikommisssegendomar, där de äro dels av fideikommissnatur, dels vanligt lösöre, dels, på grund av oklara bestämmelser, av tvivelaktig natur med hänsyn till fideikommissbundenheten. I alla dessa fall ha de i regel varit faktiskt skyddade för den internationella kommersen, en regel som enstaka uppseendeväckande undantag bestyrkt. De fideikommissbundna föremålen ha varit lagligen skyddade, de tvivelaktiga praktiskt sett likaså, och vad de faktiskt fria föremålen angår, så ha de på dessa egendomar varit tillräckligt skyddade av gammal hävd och familjeaffektion. Men detta lyckliga tillstånd kommer sannolikt ej att vara länge. Som bekant är lagberedningen för närvarande sysselsatt med arbete på testamentsrätten och i sammanhang därmed på frågan om fideikommissens avlösning, vilken av riksdagen begärdes i skrivelse till Kungl. Maj:t av 1914. I denna skrivelse visade sig riksdagen behjärta den nationella betydelsen av de på fideikommissen bevarade kulturföremålen i följande ordalag: »Erfarenheten har givit vid handen, att fideikommissinstitutionen understundom kunnat främja en uppgift av allmän och kulturell betydelse, såsom att samlingar av historiskt, konstnärligt eller vetenskapligt värde kunnat under lång tidsföljd sammanhållas och bevaras från förskingring därigenom att egendomen erhållit egenskap av fideikommiss. Då det otvivelaktigt måste anses synnerligen önskvärt, att liknande stiftelser icke för framtiden omintetgöras, synes vid en blivande utredning rörande fideikommissinstitutionens upphävande särskild uppmärksamhet böra ägnas åt nu berörda förhållande.» I detta sammanhang må f. ö. erinras därom, att när de danska fideikommissen frigjordes genom lagen av den 4 okt. 1919 »om Lens, Stamhuses og Fideikommissgodsers samt de derhen hørende Fideikommisskapitalers Overgang til fri Ejendom», så fäste de danska statsmakterna så stor vikt vid denna sida av saken, att lagen i par. 6 inrymde följande stränga bestämmelser:

»Genstande av kunstnerisk eller historisk Værdi, der har almindelig Interesse, skal, naar de overgaar til fri Ejendom i Henhold til Par. 1, forblive her i Landet og kan, forsaavidt de udgør en Samling, gøres tilgængelige for Almenheden efter Regler, der fastsættes av Nævnet efter inhentet Forslag fra Besidderen.

Ved saadane Genstandes Salg skal der ved den første Avhændelse erlægges tilsvarende Afgift som den, der ved Frigørelsen blev erlagt for det i øvrigt til Besiddelsen hørende Værdi (20 till 25 % av hela värdet) samt gives det Offentlige Forkøbsret til den Værdi, hvortil de ansættes av et av Ministeren for Undervisningsvæsenet udmeldt sagkyndigt Skøn. Fra Bestemmelsen om, at de heromhandlede Genstander skal forblive her i Landet, kan der, mod at Afgiften fordobles, dispenseres av Ministeren for Undervisningsvæsenet.

Hvilke Genstande der falder ind under nærværende Paragraf avgøres av Lensnævnet.»

Med hänsyn till ovan citerade stycke ur riksdagens skrivelse torde man skäligen kunna utgå från, att lagberedningen kommer att föreslå vissa bestämmelser för att i görligaste mån åt landet bevara det viktigaste av vad man korteligen skulle kunna kalla fideikommissens kulturkapital. Emellertid är det klart att med dessa bestämmelser endast den del av detta kulturkapital kan skyddas, som är av verklig fideikommissnatur; över allt det övriga kommer vederbörande ägare

att ha fri förfoganderätt, och hela denna betydande del av fideikommisssegendornas kulturskatter kommer att utsättas för de i sammanhang med fideikommissens upplösning frigjorda krafter, vilka kunna förutses komma att verka starkt förskingrande. Och det kan därutöver förutses, att dessa krafter komma att få en ödesdiger återverkan även på det äldre kulturkapital, som finnes samlat på sådana gamla herrgårdar, som icke äro av fideikommissnatur. Så pass bottenkräpad som den finare internationella konst- och antikvitetsmarknaden under efterkrigsåren blivit i de flesta europeiska länder, torde denna marknad i denna situation komma att med livligt intresse inrikta sig på vårt land. Köpeanbud komma med säkerhet icke att saknas. Frestelsen att utbyta oförräntade gamla skatter mot klingande mynt bli många och starka. Massor av hittills faktiskt bundna skatter komma att säljas, ofta till pris som genom säljarnas okunnet om de verkliga värdena måste bli för de hittillsvarande ägarna och därmed för vårt land ytterst oförmånliga.

Inför en sådan förutsedd situation synes det vara en verklig nationell kulturangelägenhet att statsmakterna taga i allvarligt överbäggande, huru den kan och bör mötas. Såsom av det redan sagda framgått, kan man icke lugnt sitta med armarna i kors och vänta på en paragraf rörande konst- och kulturskydd i lagberedningens ganska snart motsedda förslag angående fideikommissens upplösning, då en dylik paragraf endast kan komma att avse skydd för sådana kulturskatter som äro av fideikommissnatur. F. ö. skulle ett dylikt partiellt skydd, därest det bleve isolerat lagfäst, uppenbarligen komma att skapa en egendomsrättslig anomal i liknande slag som den, vilken genom fideikommissinstitutionens upphävande är avsedd att undanröjas, eller en egendomsrättslig olikhet inför lagen. Exakt samma slag av egendom skulle för framtiden komma att träffas av helt olika bestämmelser, beroende endast och allenast på den omständigheten, att egendomen i fråga i ena fallet fordom varit av fideikommissnatur, i det andra fallet icke. Det är således varken tillräckligt eller ens lämpligt att nöja sig med ett skydd för fideikommissens hittills rättsligt bundna kulturkapital. Lika litet torde det vara tillfyllestgörande att för nu omhandlade syfte ifrågasätta en lagstiftning, grundad på det betänkande som 1921 avgavs av fornminnesvårdskommittén, när denna kommittés uppgift för detta ändamål varit för begränsad, hur många goda och riktiga synpunkter på kulturminnesskyddet dess betänkande än innehåller. Våra konst- och kulturminnesvårdande myndigheter, vilka veterligen länge varit djupt bekymrade över den skingringstrafik som de icke kunnat undgå att var inom sitt område iakttaga och som de trots den bästa vilja saknat de nödiga medlen att förhindra eller stävja, torde likaledes ha klart för sig, att det vapen, som åtminstone vissa av dem fingo i handom genom fjolårets utförsel förbud, endast har en begränsad användbarhet. Den uppräkningsprincip, som i denna förordning tillgripits, lämpar sig egentligen blott för massartiklar; för rent individuella kulturföremål, vilkas skyddande dock är av särskild vikt, gör den i själva verket ofta nog förordningen till ett såll, genom vars hål även de största dyrbarheter hjälplöst kunna rinna ut. Det bedrövliga dagsexemplet med Tycho Brahes himmelsglob, detta genom århundraden nedärvda, oerhördt kostbara, fullkomligt unika nordiska kulturminne, som Kungl. Maj: t, säkert med svidande hjärta, funnit sig sakna möjlighet att genom utförsel förbudet bevara åt vårt land, visar bäst uppräkningsprincipens svaghet. Ingen lagstiftare i världen är skicklig nog att med denna princip åstadkomma en tullrubricering, med vars hjälp man i det oförutsedda konkreta fallet med någon säkerhet kan hejda vid gränsen just det som tilläventyrs befinnes vara allra mest angeläget att hejda.

Hur bör man då gå tillväga för att med någorlunda säkerhet uppnå det åsyftade målet? Innan man söker att besvara denna fråga, torde det vara skäl att så klart som möjligt fixera detta mål och att därjämte tänka efter, hurvida och i vad mån det överhuvud kan anses vara uppnåeligt. Ur det allmänna synpunkt skulle målet naturligtvis vara sådana åtgärder, genom vilka det för statsmakten vore möjligt att utan vidare hindra utförsel av varje konstverk eller annat kulturföremål, vars bevarande åt landet den konst- eller kulturhistoriska sakkunskapen kunde befinna angeläget. För sådana föremål som tillhöra kommuner eller andra liknande samfälligheter skulle denna grundsats måhända kunna hävdas. Men i de flesta fall äro de föremål, som behöva bevaras, enskild egendom, jämte det att de äro av allmänt intresse. Det gäller då att söka finna en utväg, på vilken detta allmänna intresse kan tillgodoses, utan att intrånget på den enskilda äganderätten blir så hårt att det förefaller oresonligt och kännas olidligt. Vad man i så måtto alltid synes kunna fordra, det är att sådana föremål, vid vilkas bevarande åt landet ett starkt allmänt intresse knyter sig, icke få försäljas för utförsel, utan att försäljningsavsikten dessförinnan anmäles och möjligt rådrum beredes det allmänna att antingen i första hand själv förvärva föremålet eller att bereda möjlighet för dess förvärvande av intresserade enskilde inom landet. I sammanhang därmed bör givetvis undersökas, på vilka principiella villkor dylika mellankomstförvärv skäligen böra kunna uppnås. Men jämte den nu berörda intressekonflikten finnes även en annan, som kräver sitt beaktande. När man genom lämpliga åtgärder vill förhindra att vår kulturskatt förminskas genom utförsel, måste man noga tillse att åtgärderna icke bli av den natur, att de samtidigt lägga alltför besvärande hinder för denna kulturskatts framtida förkovran genom införsel av värdefulla kulturföremål. Av särskild vikt i detta hänseende torde vara att för i senare tid eller framdeles förvärvade kulturföremål, som ej äro tillverkade inom landet, bestämma en tillräckligt rymlig tidsfrist, inom vilken de kunna ånyo utföras. Bestämmer man denna frist till 50 eller 60 år, torde den vara tillräcklig för att icke i avsevärd mån skrämja för goda förvärv från utlandet. Denna tidsfrist torde f. ö. lämpligen sammanfalla med den tidrymd, under vilken i Sverige tillverkade föremål böra vara fullkomligt fria att utföras, för att ge svenska konstnärer, konsthantverkare och andra tillfälle att göra svensk kultur känd i utlandet. Det torde alltså befinnas, att uppgiften för skyddandet av vår nationella kulturskatt lämpligen bör begränsas till skapandet av en verklig och effektiv statskontroll av utförseln av äldre kulturföremål av betydande konstnärligt, historiskt eller nationellt värde.

Om man vid sökandet efter de riktiga principerna för anordnandet av en dylik statskontroll kastar en flyktig blick på den lagstiftning av äldre eller nyare datum, vilken i detta nu förekommer i flertalet av Europas länder, så förefaller den icke att ge någon värdefullare direkt ledning. Den synes såväl till principer som tillämpning vara ganska växlande och brokig, ofta nog från början framvuxen ur säregna lokala förhållanden eller aktuella situationer. Vad vårt land beträffar torde det därför vara lämpligast att utgå från våra egna förhållanden och behov. En betydande fördel ligger för oss däri att det äldre svenska konst- och kulturminnesbeståndet numera är ganska grundligt genomstuderat och sålunda i det stora hela väl känt för forskarna på varje särskilt område. De konst- och kulturhistoriska forskningarna ha under de senaste decennierna bedrivits energiskt och metodiskt i samband med en både mångsidig och rationell museal verksamhet. Utomordentligt värdefulla förarbeten äro därigenom gjorda för ett verkligt riksinventarium av vårt kulturminnesbestånd och våra konstskatter, såväl de inhemska som de utifrån i äldre tid införda. Det

torde därför icke möta några oöverstigliga hinder att hos oss tillämpa en för skyddandet och bevarandet av det svenska kulturpatrimoniets värdefullaste föremål synnerligen god princip, inventarieprincipen, i en kombination av registrering och klassering. Denna registrering och klassering av sådana konstverk och andra kulturföremål, vilka det av konstnärliga, historiska eller nationella skäl synes vara ett stort allmänt intresse att bevara inom landet, torde böra förläggas till nationalmuseum under medverkan av statens historiska museum och livrustkammaren och anförtros åt en sakkunnig kommission under ledning av nationalmusei chef och med riksantikvarien och chefen för livrustkammaren såsom självskrivna ledamöter. Föremålen uppdelas i två klasser (eventuellt tre): I. konstnärligt eller nationellt oersättliga; II. konstnärligt eller nationellt ytterst värdefulla; (eventuellt III. konstnärligt och nationellt värdefulla). Föremål, registrerade under dessa klasser, få ej utföras ur riket inom resp. sex och tre månader (samt eventuellt en månad) från till nationalmuseum gjord anmälan. Staten torde böra tillerkännas förköpsrätt till de anmälda föremålen.

En sålunda anordnad statskontroll över de äldre kulturföremål, som kunna anses utgöra den viktigaste och för landet omistligaste delen av vårt äldre svenska kulturpatrimonium, skulle emellertid bli av företrädesvis teoretiskt värde, därest icke några medel på ett eller annat sätt kunde ställas till förfogande för särskilt angelägna statsförvärv av dylika föremål, vilkas utförelse vore hotande. Det förefaller mig som om mycket goda skäl skulle tala för att sådana medel borde kunna beredas genom en utförelseavgift på sålunda registrerade föremål. En dylik avgift på detta kulturkapital finge ju närmast accisnatur. Detta kapital har förut såsom ekonomiskt ofruktbart och till följe sin kulturella betydelse för landet icke förmögenhetsbeskattats. Vid försäljningen kommer dess kapitalvärde fram, genom utförelsen förloras det nationella kulturvärde som varit landets anpart i föremålet. Följaktligen bör det vid utförelsen beläggas med en avgift, motsvarande den kulturvärdeminskning för landet som utförelsen av föremålet kan anses innebära. Förslagsvis skulle jag vilja framkasta tanken på en avgift av 30 % å vederbörligen styrkt köpeskillning vid den försäljning, för vilken utförelseanmälan gjorts för föremål av klass I, hälften därav för klass II, (ev. fjärdedelen därav för klass III). Av sålunda uppburna avgifter bildas en fond, till kapital och ränta uteslutande avsedd att bidraga till statsinköp av registrerade och till utförelse anmälda föremål, vilkas bevarande åt landet anses vara synnerligen angeläget.

En fråga som påkallar synnerlig uppmärksamhet är frågan, huru en lag som den av mig ifrågasatta skall erhålla den effektivitet, utan vilken den blott blir en lag på papperet. Alla utförelsehinder äro för mindre nogräknade medborgare, som bekant, till för att övervinnas. Det kan ej heller förbises att tullmyndigheterna kunna stå sig slätt vid den dem åliggande kontrollen av ett temporärt exportförbud sådant som det jag förutsätter, därest icke allmänheten skulle komma att för denna lags skull besväras med en mycket rigorös bagageundersökning vid utresa ur landet. Tyngdpunkten i kontrollen över den ifrågasatta lagens efterlevnad torde därför icke lämpligen kunna förläggas till tullmyndigheterna, utan till individuella ansvarsbestämmelser för de registrerade kulturföremålens ägare. Det torde därför vara nödvändigt att kriminalisera överträdelse av lagen. För detta ändamål torde registret jämte fullständig identifiering och fotografering av föremålen även böra upptaga anteckning om ägarens namn och varje föremåls förvaringsort. Den sålunda registrerade ägaren ansvarar för föremålet; försäljer han det till annan person inom landet, skall anmälan av säljaren ingivas till registreringsmyndigheten med köparens

erkännande av att han övertager ägareansvar samt uppgift om föremålets nya förvaringsort. Den registrerade ägaren svarar för föremålet, och därest det utföres ur landet, bör han genom tillräckligt höga böter och vederbörligt skadestånd svara för överträdelsen och skadan. Denna utväg finnes anlitad exempelvis i den tyska riksförordningen om utförsel av konstverk av den 11 december 1919, vars ansvarsbestämmelser äro synnerligen skarpa. Den som tar sig för att utföra ett enligt denna förordning utförselförbjudet konstverk, straffas med fängelse och böter upp till tre gånger konstverkets värde eller med ettdera av dessa straff, varjämte konstverket eller dess utrönta eller uppskattade värde är förbrutet till staten. Även om man ej går så långt, torde det låta sig göra att belägga överträdelse av lagen med sådant ansvar, att lockelsen till överträdelser blir mycket ringa.

Såsom resultat och sammanfattning av det redan sagda skall jag tillsist tillåta mig att därtill föga följande

P. M.

angående lag om statskontroll på utförsel av äldre kulturföremål.

1. Inventering, registrering och klassering.

Genom nationalmusei försorg och under medverkan av statens historiska museum och livrustkammaren upprättas ett inventarium över inom riket befintliga värdefullare konstverk, konstslöjdsalster och andra kulturföremål, vilka antingen införts i riket eller tillverkats i riket senast 60 (eller 50) år före tiden för inventariets upprättande. I detta inventarium klassificeras föremålen i två (ev. tre) klasser:

Klass I: Föremål av utomordentligt värde och ur konstnärlig, historisk eller nationell synpunkt såsom oersättliga ansedda.

Klass II: Synnerligen värdefulla.

(Klass III, eventuellt: Värdefulla.)

Inventariet förses med fotografier, utförliga beskrivningar samt anteckning om vederbörande ägare.

Samtliga inventarieförda föremål förses med ett märke, angivande deras klassificering.

Inventariet kompletteras år efter år med iakttagande av ovannämnda åldersgräns tidsflyttning och revideras på lämpliga mellantider med biträde av sakkunniga experter.

2. Utförselbestämmelser.

Föremål, som upptagits i inventariet må ej utföras, utan att anmälan om utförseln, åtföljd av behörigen bestyrkt försäljningspris skett till chefen för nationalmuseum, som, därest föremålet är av natur att inordnas under nationalmusei samlingar, omedelbart vidtager åtgärder för dess förvärvande till nationalmuseet, därest han finner sådant önskvärt och möjligt, eller i annat fall lämnar meddelande om dess ifrågasatta utförande ur landet till övriga konstmuseer inom riket samt, sedan dessa avböjt förvärvet, till enskilda samlare.

Därest verket icke är av natur att inordnas under nationalmusei samlingar, överlämnar han omedelbart anmälan, med hänsyn till det anmälda föremålets beskaffenhet, antingen till riksantikvariern eller till chefen för livrustkammaren, vilka förfara på bästa sätt i syfte att bevara föremålet inom landet. Därest nu omförmälda åtgärder icke lett till positivt resultat, underrättas ägaren därom,

varefter han, sedan för föremål av klasserna I, II (ev. III) resp. 6 och 3 månader (ev. en mån.) från anmälningsdatum förlupit, äger rätt att utföra föremålet, efter det att stadgad exportavgift erlagts.

3. Utförelseavgifternas användning.

Av de avgifter som inflyta vid utförelse av registrerade föremål bildas en fond, vilken såväl till kapital som ränta användes för statsförvärf av sådana registrerade föremål, vilkas bevarande inom landet befinnes vara synnerligen angeläget.

4. Ansvarsbestämmelser.

Registrerad ägare till kulturföremål ansvarar för dess omsorgsfulla vård och för dess befintlighet å av honom angiven ort vid den rättsliga påföljd som denna lag bestämmer. Vid av honom företagen försäljning inom landet av föremål ingiver han anmälan därom hos nationalmusei chef med biläggande av försäkran från den nye ägaren att denne övertagit ägarens ansvar för föremålet.

I anslutning till vad ovan sagts tillåter jag mig hemställa

om åtgärder, i vad på riksdagen ankommer, för åstadkommande av en lagstiftning om statskontroll på utförelse av äldre kulturföremål i huvudsaklig överensstämmelse med de i denna motion angivna riktlinjer.

Stockholm den 21 januari 1928.

Edv. Alkman.

P. M.

Bestämmelsen om frihet från arvsskatt för värdet av samling utav historisk, vetenskaplig eller konstnärlig beskaffenhet förekommer första gången i 1894 års förordning angående stämpelavgiften (Sv. förf.saml. nr 66 år 1894).

Se vidare Kungl. Maj:ts proposition nr 43 år 1894 och Riksdagens skrivelse nr 128 samma år.

Nämnda stadgande intaget i 2 § i 1914 års förordning om arvsskatt och skatt för gåva.

I bl. a. följande fall har Kungl. Maj:t medgivit frihet från erläggande av arvsskatt för värdet av egendom av ovan nämnd beskaffenhet.

<i>Kungl. Maj:ts beslut</i>	<i>Sökanden</i>	<i>Egendomens beskaffenhet</i>	<i>Bouppteckningsvärdet</i>
²⁹ / ₅ 1914 (1:0)	Friherre C. G. Bonde, Eriksberg	Historisk, vetenskaplig och konstnärlig	80,497.—
⁸ / ₄ 1925 (30:0)	Friherre H. Hamilton, Boo fideikommiss	D:o	114,259.—
⁸ / ₅ 1925 (5:0)	Vetenskapsakademien	Huvudsakligen konstföremål, testamenterade av prof. G. Retzius och hans maka Anna Retzius, f. Hierta.	14,189.80
⁸ / ₅ 1925 (6:0)	Styrelsen för stiftelsen Lars Hiertas minne	Huvudsakligen konstföremål, testamenterade av prof. G. Retzius och hans maka Anna Retzius, f. Hierta.	6,330.—
²⁴ / ₈ 1928 (2:0)	Greve K. Lewenhaupt, Geddeholms fideikommiss	Historisk och konstnärlig	17,190.—
¹⁹ / ₁₀ 1928 (1:0)	Stårhuset efter brukspatronen T. G. Braunerhielm	Konstnärlig	147,885.—
¹⁵ / ₁₁ 1928 (4:0)	Greve C. Cronstedt	Historisk, vetenskaplig och konstnärlig	49,385.—
¹⁹ / ₄ 1929 (6:0)	Svenska numismatiska föreningen	Mynt, medaljer m. m. av historiskt eller vetenskapligt värde	105,000.—
⁶ / ₆ 1929 (2:0)	Stårhuset efter änkefru Amalia Elisabet Sofia Törngren, f. Noer	Porträtt av hög konstnärlig kvalitet	3,990.—

Nr 129.

KUNGL. MAJTS KUNGÖRELSE

angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål;

given Stockholms slott den 6 maj 1927.

Kungl. Maj: t har funnit gott förordna som följer:

1 §.

Utförsel till utrikes ort må icke, med mindre Kungl. Maj: t för särskilt fall därtill lämnat tillstånd, äga rum, vare sig sjö- eller landvägen, av följande äldre kulturföremål, nämligen möbler och husgeråd av trä, även i förening med annat ämne, byggnader och byggnadsdelar samt till byggnader hörande fasta inredningsföremål, såsom friser, listverk, väggpaneler, hyllor, dörrar, fönster, fönsterkarmar, ornerade tak, takbräder eller takmålningar, kakelugnar, golvplattor, tillyxade stockar, bearbetade stenar, profilerat tegel, beslag och andra smiden, vägg- och studsarur i foder samt lösa urfoder.

Utan hinder av vad nu är stadgat må dock föremål av förenämnt slag, vilket ingår i personligt bohag, ur riket utföras av person, som avflyttat från riket för att bosätta sig på utrikes ort.

Denna kungörelse äger ej tillämpning å föremål, som är tillverkat år 1860 eller därefter.

2 §.

Vill någon under åberopande av stadgandet i 1 §, tredje stycket, ur riket utföra föremål, som eljest är till utförsel förbjudet, och är ej uppenbart, att med hänsyn till nämnda stadgande utförsel av föremålet må äga rum, skall därom vid angivningsinlagan fogas intyg, som i 3 § sägs.

3 §.

Såsom bevisning rörande till utförsel angivet föremåls ålder må godkännas intyg av den, som tillverkat detsamma, eller av annan tillförlitlig person om tiden för tillverkningen eller, om sådan handling icke kan anskaffas, intyg av tjänsteman hos offentlig eller enskild kulturvårdande institution, såsom museum eller hembygdsförening, eller av sådan institution anvisad sakkunnig person.

4 §.

Den, som i strid mot vad i 1 § stadgats, ur riket utfört eller sökt utföra föremål, skall, där han insett eller skäligen bort inse, att föremålet varit till utförsel förbjudet, straffas med böter från och med tio till och med femhundra krönor och have tillika förbrutit föremålet eller gälde, där det ej kan tillrättaskaffas, dess värde.

Böter, som ådömas enligt denna kungörelse, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmänna strafflagen. Föremål, som dömts förbrutet, så ock värdet av förbrutet föremål tillfalle kronan.

5 §.

Åtal jämlikt nästföregående paragraf anhängiggöres vid allmän domstol och utföres av allmän åklagare, som jämväl har att verkställa beslag å föremål, som anses jämlikt nämnda paragraf förbrutet.

6 §.

Tullmyndighet i utförselort åligger att övervaka efterlevnaden av vad i 1 och 2 §§ är stadgat samt att, där förseelse, som omförmäles i 4 §, finnes hava ägt rum, ofördröjligen anmäla förseelsen till åtal.

Denna kungörelse träder i kraft den 7 maj 1927 och gäller tillsvidare till och med den 15 juni 1927, dock att densamma icke skall äga tillämpning i fråga om föremål, som före klockan 12 natten mellan den 6 och den 7 maj med bestämmelse till utrikes ort inlastats i fartyg eller järnvägsvagn.

Det alla som vederbör hava sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hava Vi detta med egen hand underskrivit och med Vårt kungl. sigill bekräftat. Stockholms slott den 6 maj 1927.

G U S T A F.

(L. S.)

(Handelsdepartementet.)

Felix Hamrin.

Bilaga 6.

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 18 juli 1928 har statsrådet och chefen för handelsdepartementet tillkallat sakkunniga för verkställande av utredning om skydd mot utförsel av äldre kulturföremål.

Såsom torde vara känt utfärdade Kungl. Maj:t den 6 maj 1927 en kungörelse med förbud mot utförsel av äldre kulturföremål, vilken kungörelse enligt riksdagens beslut alltjämt är gällande. De sakkunniga önska erhålla kännedom om huru denna kungörelse hitintills i praktiken verkat. De sakkunniga anhålla därför, att Ni benäget måtte delgiva oss Eder uppfattning av hithörande förhållanden närmast genom besvarande av i bifogade formulär framställda frågor, för så vitt de äga tillämplighet för Edert vidkommande; och anhålla de sakkunniga att snarast möjligt få emotse det vederbörligen ifyllda formuläret återsänt under adress Kulturskyddssakkunniga, Handelsdepartementet, Stockholm. Ett exemplar av nämnda kungörelse bifogas. Stockholm den 18 augusti 1928.

För kulturskyddssakkunnige

Edv. Alkman.

Svarsformulär.

Till Kulturskyddssakkunniga,

Handelsdepartementet, S t o c k h o l m.

Med anledning av Eder skrivelse av den 18 augusti 1928 få vi härmed under respektiva frågemoment anföra följande:

1. Har Edert område i väsentlig grad varit hemsökt av personer, som i utförelsyfte uppköpt äldre kulturföremål
 - a) före tillkomsten av gällande utförelselförbud, d. v. s. före den 6 maj 1927?
 - b) efter nämnda datum?
 2. Vilken skada anser Ni, att utförelsen av äldre kulturföremål vållat kulturbeståndet i Eder bygd och kulturlivet inom densamma?
 3. Finnas ännu inom Eder bygd äldre kulturföremål i enskild ägo, vilka behöva skyddas mot utförelsel?
 4. Kan det anses att utförelsel av äldre kulturföremål i nämnvärd grad hämmats genom tillkomsten av nu gällande utförelselförbud? (Anför gärna exempel på förbudets verkningar):
 5. Vilka brister finner Ni möjligen vidlåda gällande författning med hänsyn till dess uppgift att förhindra utförelsel?
 6. Har Ni att föreslå några förändringar i denna författning i syfte att öka dess effektivitet och i så fall vilka?
 7. Har Ni att föreslå andra åtgärder än utförelselförbud till hämmande av en icke önskvärd utförelsel av äldre kulturföremål?
-

*Bilaga 7.**Kulturskyddssakkunniga, Statens Historiska Museum.*

Med anledning av Eder skrivelse den 24 januari 1929, med begäran om vissa upplysningar rörande prislägen på den amerikanska marknaden för äldre svenska eller andra motsvarande möbler av enklare typ, allmoge- och småherrgårdsmöbler (golvur, soffor, stolar och skåp), har jag äran härmed meddela, att jag, så långt sig göra låtit, sökt undersöka de i åberopade skrivelsen berörda förhållanden och därvid erfarit följande:

Efterfrågan i Förenta Staterna på antika möbler i allmänhet är i högsta grad beroende av, vad som för tillfället anses vara på modet ifråga om stilarter och tidsepoker vid inredning av hemmen för den publik, som är att räkna med såsom köpare. Därvid är att märka, att, med ytterligt få undantag av individuellt samlande av konstföremål och därmed sammanhängande förståelse för goda, äldre föremål, någon s. k. »interior decorator» erhåller i uppdrag att verkställa hela heminredningar — enfamiljshus eller vissa rum, i staden eller på landet — i enhetlig viss stil och får göra för detta ändamål betingade inköp. De europeiska stilar, som i allmänhet komma ifråga äro engelska, franska, spanska, italienska, samt i mindre omfattning, tyska och holländska, och epokerna synas växla från tidig renässans till förra hälften av 1800-talet. Jämsides härmed uppskattas högt de inhemska amerikanska s. k. »colonial styles» som återgiva de interiörer, vari invandrare till U. S. A. under olika tidigare skeden levde, särskilt i New Englands-staterna. Möbler tillhörande sistnämnda stilar synas vara dels framför allt tillverkade härstädes, dels i ringa omfattning av europeiskt ursprung, medhavda av immigranter. De av amerikanskt ursprung ansluta sig, med vissa särdrag, till europeiska möbler under motsvarande tidsperioder, men äro i allmänhet tillverkade av de vanligast förekommande amerikanska träslagen såsom lönn, alm, mahogny, och, för vissa tyngre möbler, ek. Särskilt är lönn ofta förekommande. Furu synes mera sällan. Den enklare typen av de inhemska möblerna påminner i mycket om de svenska möbler, varom är fråga i Eder skrivelse, samt om engelska, borgerliga möbler från olika epoker.

Vad risken för export till Förenta Staterna i större omfattning av svenska föremål beträffar synes mig densamma icke vara stor, i det att den endast torde komma ifråga för sådana möbler av enklare slag, vilka kunna på den amerikanska marknaden utgivas för eller sammanställas med »colonial furniture» d. v. s. kunna antagas hava tillhört någon tidig immigrants hem. Priserna på bevisligen äkta inhemska amerikanska äldre möbler äro för europeiska förhållanden utomordentligt höga, och ha ingen motsvarighet i Sverige för nu ifrågakomma möbler. Jag vill emellertid icke underlåta att i detta sammanhang särskilt framhålla att enhetliga priser icke finnas härstädes. För priset är nämligen i de flesta fall avgörande, vem som är köpare av möblen ifråga, varest densamma säljes, samt huruvida »interior decoratorn» driver egen handel med äldre möbler eller är hänvisad att för anskaffande av för inredningar erforderliga möbelstycken anlita någon antikhandlande såsom mellanhand. I allmänhet äro mindre möbler mera begärliga

än större, vilket är att hänföra till det alltmer begränsade bostadsutrymmet i amerikanska hem.

De svenska möbler, för vilka någon fara för export hit skulle kunna anses föreligga, är icke soffor, skåp, golvvur och därmed jämförliga allmoge- och småherrgårdsmöbler, utan mindre bord (sybord, bord med fällskivor och med vridna eller svarvade ben), stolar (av mahogny eller betsade allmogestolar), samt husgerädsaker av trä, såsom fat, skedar, kaggar, ämbar o. dyl. Måhända torde även mindre skrin och klädkistor snidade eller försedda med beslag eller målningar kunna ifrågakomma. Om en prisnivå skulle anges — men som ovan nämnts är detta hart när omöjligt — så skulle jag vara benägen att säga att priserna i dollars här motsvara priserna i kronor i Sverige. Dock förekomma i marknaden såväl bord som stolar av enklaste allmoge- eller borgerliga slag från 16- och 1700-talen, för vilka begäras så höga priser som från \$ 400: — à \$ 800: — stycket.¹

De tidigare inköp av svenska äldre möbler, som verkstälts av amerikanska resande antikvitetshandlande, synas vara att sätta i samband med den alltmera stegrade efterfrågan härstädes på möbler i »colonial style». Det har uppgivits, att de i de skandinaviska länderna inköpta möblerna härstädes utgallrats och omgjorts i så nära anslutning härtill som möjligt, och utgivits för dylika möbler, men att detta förhållande upptäckts, varvid vederbörande försäljare sett sig nödsakade att i flera fall återbetala köpeskillingarna och återtaga de under missvisande ursprungsbezeichnung försålda möblerna. Att så skett och att spekulationen i svenska och andra skandinaviska äldre möbler i det stora hela hittills slagit fel, lär vara ganska allmänt känt bland härvarande affärsmän och »interior decorators», ävensom bland publiken, och försöket torde näppeligen komma att upprepas i större skala. Det har även meddelats mig att antikhandlare finnas, vilka sedan mera än ett år till försäljning innehava skandinaviska åldriga kistor och skåp, utan att kunna finna köpare.

Enligt min uppfattning förefinnes sålunda för närvarande fara för import hit av äldre svenska möbler endast i få fall, nämligen då så nära likhet föreligger med möbelstycken i amerikansk »colonial style» att en upptäckt av skillnaden icke är möjlig. Någon marknad för svenska möbler avsedda att säljas i U. S. A., såsom sådana, synes icke vara för handen under nuvarande förhållanden.

Jag har anledning antaga, att från svensk-amerikanskt håll föga eller intet intresse förefinnes för inköp av äldre svenska möbler.

Lamm.

¹ Av sammanhanget framgår, att dessa prisuppgifter gälla amerikanska möbler.

Till Kulturskyddssakkunniga, Handelsdepartementet, Stockholm.

Med anledning av Eder skrivelse av den 18 augusti 1928 få vi härmed under respektive frågemoment anföra följande:

1. Har Edert område i väsentlig grad varit hemsökt av personer, som i utförselsyfte uppköpt äldre kulturföremål
 - a) före tillkomsten av gällande utförselsförbud, d. v. s. före den 6 maj 1927? . . .
 Vad allmogekonsten beträffar har en ganska stor export av gamla skånska allmogevävnader försiggått. Av högre konstindustri och konst har jämväl, icke minst gammal kyrklig konst — vi vilja särskilt erinra om Falkenbergss gamla ljuskrona — för att icke tala om de oersättliga tavlorna ur t. ex. Vanåsgalleriet försålts till utlandet.
 - b) efter nämnda datum? . . . Om någon förändring till det bättre inträtt på grund av förordningen av d. 6 maj 1927, kunna vi icke uttala oss. Att emellertid på de auktioner, som under sista året av museets ombud bevestats, oss veterligt inga utländska uppköpare infunnit sig, kunna vi intyga, lika väl som att vi icke avhört att några sådana genomrest södra Sverige i och för inköp. Hemmaprisen på allmogemöbler och konstvävnader hava emellertid under den senaste tiden stigit så högt, att det föga lönar sig att inköpa sådana i och för utförsel. Vävnader kunna emellertid mycket lätt opåaktat utsmugglas t. ex. såsom reseffekter i en bärrem.
2. Vilken skada anser Ni, att utförseln av äldre kulturföremål vållat kulturbeståndet i Eder bygd och kulturlivet inom densamma? . . . Högst betydlig under den tid hemmen ännu voro rika på konstföremål.
3. Finnas ännu inom Eder bygd äldre kulturföremål i enskild ägo, vilka behöva skyddas mot utförsel? . . . Givetvis. Särskilt gäller detta konstinventarierna på de gamla herrgårdarna, som äro föremål för antikvitetshandlarnas (in- och utländskas) livliga uppmärksamhet.
4. Kan det anses att utförsel av äldre kulturföremål i nämnvärd grad hämmats genom tillkomsten av nu gällande utförselsförbud? (Anför gärna exempel på förbudets verkningar) . . . Besvarat under 1. a. b.
5. Vilka brister finner Ni möjligen vidlåda gällande författning med hänsyn till dess uppgift att förhindra utförsel? . . . En skyddslagstiftning bör icke verka hämmande på den lojala handeln. Vad som alltså i handelssyfte införts under de sista 50 åren och således icke kan anses hava ingått som oförytterlig del av landets konstbestånd, bör utan hinder ånyo få lämna landet. Däremot anse vi det vara av oerhörd vikt, att det äldre fasta konstbeståndet vare sig detsamma genom arv eller köp inkommit i landet för 50—100 år sedan eller tidigare icke utan Kungl. Maj:ts tillstånd får gå ur landet. Den enskilda äganderätten synes oss icke härigenom kränkas, då föremål av detta slag ej längre disponeras av den förste eller ens den andre köparen eller arvingen.

6. Har Ni att föreslå några ändringar i denna författning i syfte att öka dess effektivitet och i så fall vilka? . . . Besvarat under 5.
7. Har Ni att föreslå andra åtgärder än utförelselförbud till hämmande av en icke önskad utförelse av äldre kulturföremål? . . . Under sådana förhållanden kunde naturligtvis en inventering av rikets äldre konstbestånd vara önskvärd, om också de därmed förbundna svårigheterna icke få underskattas och effektiviteten kan ifrågasättas.

Kulturhistorisk förening och museum, Lund.

Johan C. W. Thyren.

G. J:son Karlin.

*Bilaga 9.**Till Kungl. Generaltullstyrelsen.*

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 18 juli 1928 har statsrådet och chefen för handelsdepartementet tillkallat sakkunniga för verkställande av utredning om skydd mot utförsel av äldre kulturföremål.

De sakkunniga ha då de gått till sitt arbete i första hand haft sin uppmärksamhet riktad på kungl. kungörelsen den 6 maj 1927 (nr 129) angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål och funnit önskvärt utröna huru ifrågavarande utförselförbud verkat. I sådant syfte tillåta sig de sakkunniga att hos Kungl. Generaltullstyrelsen hemställa om benägna upplysningar i nedan angivna avseenden:

1) Har Generaltullstyrelsen utfärdat någon särskild instruktion eller på annat sätt vidtagit åtgärder för effektiv tillämpning av kungl. kungörelsen den 6 maj 1927?

2) I vilka fall och under vilka förhållanden har utförselförbudet föranlett åtgärder från de lokala tullmyndigheternas sida? Ha tullmyndigheternas ingripande i några fall förhindrat utförsel av äldre kulturföremål?

3) Har Generaltullstyrelsen funnit, att ovan berörda kungörelse genom sin avfattning och sina bestämmelser varit ett verksamt medel till förhindrande av utförsel av äldre kulturföremål?

4) Anser Generaltullstyrelsen att ifrågavarande författning genom ändrad lydelse i vissa delar kan erhålla ökad effektivitet?

De sakkunniga tillåta sig slutligen hemställa om benägen skyndsam behandling av ärendet. Stockholm den 18 augusti 1928.

För Kulturskyddssakkunnige

Edv. Alkman.

Till Kulturskyddssakkunniga.

I skrivelse den 18 augusti 1928 har Ni under fyra olika punkter anhållit om vissa upplysningar beträffande tillämpningen av kungl. kungörelsen den 6 maj 1927 (nr 129) angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål.

Med anledning härav får Kungl. Generaltullstyrelsen, vad först beträffar den i punkten 1 framställda frågan, anföra följande.

Nämnda kungörelse har på vanligt sätt delgivits tullpersonalen. I fråga om kontrollen vid utförsel från riket av gods har tullpersonalen att iakttaga de i sådant avseende genom kungl. kungörelse den 24 februari 1922 (nr 75) meddelade bestämmelser. Någon anledning för Styrelsen att vidtaga särskild åtgärd för effektiv tillämpning av nu ifrågakvarande utförsel förbud har icke förelegat.

För besvarande av frågorna under punkterna 2 och 3 har Styrelsen, som icke vunnit någon närmare erfarenhet beträffande kungörelsens tillämpning, ansett nödigt genom rundskrivelse den 31 augusti 1928, varav ett exemplar härjämte bifogas, infordra yttranden från tulldirektörerna i Stockholm, Göteborg och Malmö samt rikets samtliga tullkamrar, varvid tullmyndigheterna jämväl anbefalls angiva sin uppfattning beträffande den i punkten 4 framställda frågan. De med anledning härav inkomna yttrandena ävensom ett exemplar av tullordningen, som återopas i några av yttrandena, bifogas.

Vad angår frågan under punkten 4 torde visserligen för ernående av ökad effektivitet bestämmelserna i kungörelsen möjligen kunna i vissa avseenden skärpas, och får Styrelsen härutinnan hänvisa till de av tullkamrarna i Eskilstuna, Norrköping, Oskarshamn, Trälleborg, Söderhamn och Sundsvall framställda förslagen. Även om skärpta bestämmelser skulle meddelas, lär dock, såsom av åtskilliga tullmyndigheter framhållits, för åstadkommande av större effektivitet därjämte fordras betydligt ökad tullkontroll å exporten i allmänhet, något som skulle medföra stora olägenheter för trafiken och betydande kostnader för statsverket. I detta avseende tillåter Styrelsen sig hänvisa till de av tulldirektören i Stockholm samt tullbevakningsinspektionerna i Stockholm och Göteborg avgivna yttrandena.

Styrelsen anser sig böra i detta sammanhang omförmäla, att i visst fall fråga uppkommit, huruvida för utförsel av staten tillhöriga möbler till en beskicking erfordrades dispens från kungörelsen. Med anledning härav bör möjligen i 1 § av kungörelsen uttryckligt undantag göras för utförsel för kronans räkning. Stockholm den 27 oktober 1928.

KUNGL. GENERALTULLSTYRELSEN.

A. E. M. Ericsson.

/ *Nils V. Wennerholm.*

*Bilaga 11.**Till Kungl. Generaltullstyrelsen.*

Genom rundskrivelse den 31 augusti 1928 har Kungl. Generaltullstyrelsen infortrat upplysningar rörande tillämpningen av bestämmelserna om förbud mot utförsel av vissa äldre kulturföremål, varför Tullbevakningsinspektionen vördsam anför följande:

Punkt a).

Jämlikt gällande tullstadga (§§ 119 och 186) och tullordning (§ 50) skall utgående varuanmälan ifråga om inrikes gods innehålla bl. a. uppgift om godsets beskaffenhet och avgivas i samband med godsets inlastning till fartygets befälhavare, för att av denne vidarebefordras till tullanstalten. Enligt sålunda avlämnade varuanmälningar har export av äldre kulturföremål över Stockholm ägt rum endast i ett fall och då på grund av Kungl. Handelsdepartementets medgivande av den 22 juni 1928.

Enligt samma handlingar har ej heller sådan utförsel förekommit i samband med utförsel av personligt bohag, tillhörigt person, som avflyttar ur riket.

I anledning av detta utförsel förbud har från Inspektionens sida särskild åtgärd eller särskilt ingripande till förhindrande av sådan utförsel icke erfordrats.

Punkt b).

På grund av det sätt, varå export av inrikes gods numera äger rum, torde denna kungörelse icke utgöra något fullt verksamt medel till förhindrande av utförsel av äldre kulturföremål. Vid utförsel av dylika föremål torde i allmänhet emballering av varan hava vidtagits, varför, då inlastning av inrikes gods äger rum utan omedelbar tullkontroll, kungörelsen om utförsel förbud i det stora hela blir mera av formell än praktisk betydelse. Visserligen föreskriver 11 § tullstadgan, att inrikes gods skall, om utförsel förbud gäller för detsamma, vara underkastat tullkontroll vid försändning från tullområdet och ävenså torde Kungl. Maj:ts kungörelse den 24 februari 1922 angående vissa lättnader i tullkontrollen vid utförsel av gods (Tffs. nr 87/1922) ännu äga gällande kraft, enligt vad 241 § tullstadgan utvisar, och tullmyndighet sålunda vara berättigad, för att ej säga förpliktigad, att för kontrollbehandling av annat gods än resgods, vilket i utgående varuanmälan ej deklarerats på sätt i 2:dra stycket sagda kungörelse sägs, verkställa undersökning av godset genom att öppna ett eller flera av de i sändningen ingående kollina. Denna rättighet blir emellertid av mycket ringa betydelse därigenom, att tullmyndigheten först vid tullklareringstillfället, ja, till och med först å första söckendagen efter lastningens avslutande, kan få kännedom om vad som i fartyget inlastats av inrikes gods (50 § tullordningen). Från tullmyndighetens sida sker visserligen vid klareringstillfället en granskning av de varuanmälningar, som då avlämnas, men varje åtgärd till förhindrande av utförseln är fullkomligt utesluten i de fall, då utgående varuanmälan kommer tullanstalten till handa först sedan fartyget avseglat. Detta är i ganska stor utsträckning fallet redan nu och torde i än större utsträckning bli förhållandet i samma mån som trafiken kommer till insikt om, att av-

lämnandet av utgående varuanmälan vid klareringstillfället kan försäkra något dröjsmål eller hinder.

Tullmyndighets möjligheter att effektivt övervaka utförselförbudet äro givetvis starkt begränsade därigenom, att till följd av bristande personaltillgång tullpersonal icke kan avdelas för kontroll å de stora mängder inrikes gods, som utföras ur riket.

Då exportförbudet numera endast avse ett ytterst ringa antal varuslag, har Tullbevakningsinspektionen icke ansett sig böra påfordra tillämpning av bestämmelsen i förutnämnda 1922 års kungl. kungörelse i vad den avser skriftlig försäkran, då skäl icke förelegat till misstanke, att exportvaran innehölle exportförbudet gods, och då ett ovillkorligt vidhållande av bestämmelsen skulle försäkra trafiken icke obetydliga olägenheter.

Ökad effektivitet åt omhandlade utförselförbud torde näppeligen uppnås genom ändrade bestämmelser i dithörande ämne utan endast genom ökad tullkontroll vid utförsel ur riket av inrikes gods. Härför erfordras emellertid, förutom vissa ändringar i nu gällande författningsbestämmelser härom, en ej obetydlig ökning i tullpersonalens antal, såvida verklig kontroll över sådan utförsel över huvud taget skall kunna åvägabringas. Ett utförselförbud, som det här avhandlade, kan överträdas såväl på grund av obekantskap om detsamma som ock om vad kungörelsen avser med äldre kulturföremål, och ett avsiktligt kringgående av utförselförbudet kan lätt ske utan att ådraga sig tulltjänstemannens uppmärksamhet därigenom, att exportören anger varan i utgående varuanmälan på sätt 186 § tullstadgan fordrar (handelsbenämningen såsom snickararbete, porslin, ur etc. och statistiska varuförteckningens nummer). Endast genom att öppna de emballerade kollina och underkasta deras innehåll okulär undersökning uppnås verklig visshet om exportvarans art, men detta tillvägagångssätt torde av olika skäl knappast kunna ifrågakomma, åtminstone torde statsmakterna under nuvarande förhållande icke befinnas villiga att åtaga sig de kostnader, som följa av det ökade antal tjänstemän, som erfordras för att effektivt upprätthålla detta utförselförbud. Stockholm av Tullbevakningsinspektionen den 27 september 1928.

e. f. A. Hjermer.

*Bilaga 12.**Vördsamt memorial.*

Sedan avdelningen, såsom av vad nedan anföres framgår, uttrönt, att visst gods utförts ur riket utan att uppgift därom kommit tullmyndigheterna tillhanda, och då det inträffade utvisar, att kontrollen rörande rikets export är otillfredsställande, samt avdelningen på grund härav anser handelsstatistikens tillförlitlighet äventyrad, finner sig avdelningen böra vördsamt bringa förhållandet till Kungl. Styrelsens kännedom.

Till närmare upplysning i saken får avdelningen meddela följande:

I § 37 mom. 4 av den vid exporttillfället gällande tullstadgan av den 1 juli 1904 föreskrevs som villkor för att ett fartyg skulle erhålla tullpass, att till vederbörande tullförvaltning avlämna ej mindre av fartygets befälhavare behörigen underskriven lastförteckning än ock av varje avlastare avgiven särskild inlaga å det gods, han låtit inlasta.

Enär nämnda tullstadga i § 157 mom. 3, sådant detta författningsrum lyder enligt kungl. kungörelsen den 28 november 1913, stadgar straff för den fartygsbefälhavare, som inlastar gods utan att angivningsinlaga till honom avlämnats eller underlåter att inom i § 37 föreskriven tid till tullförvaltningen överlämna emottagen sådan inlaga, ämnar avdelningen göra särskild framställning om åtals anhängiggörande mot ovannämnda fartygsbefälhavare.

Den nu gällande tullstadgan föreskriver även ansvarsbestämmelser i §§ 228 och 230 för förare av fartyg vid underlåtenhet att i utgående varuanmälan upptaga det gods, vilket med fartyget föres, som ock vid underlåtenhet att avlämna föreskriven varuanmälan (jfr §§ 116, 119 i tullstadgan samt § 50 i tullordningen). Såsom av det följande framgår, torde emellertid under nuvarande förhållanden straffbestämmelsernas effektivitet vara ringa.

Vid tullförvaltningen i Stockholm utövar tullbevakningsinspektionen icke någon kontroll över att varuanmälningar avlämnas för allt i fartyg inlastat gods, med undantag för sådant, som är att hänföra till tullgods. För Stockholms vidkommande synes därför straffbestämmelser i praktiken vara utan verkan.

§ 37 mom. 4 i 1904 års tullstadga föreskrev, att lastförteckningen skulle bland annat innehålla uppgift om för varje avlastare i fartyget intaget gods med angivande av dess beskaffenhet, stycketal, mått eller vikt, allt i överensstämmelse med vad för sådana varors journalisering var (i gällande statistisk varuförteckning) särskilt stadgat. Denna bestämmelse har sin motsvarighet i nu gällande tullordnings 22 §, enligt vilken fortfarande vissa uppgifter rörande all i fartyget intagen last skola lämnas i den utgående fartygsanmälan.

Emellertid hava i Stockholm sistnämnda bestämmelser i 1904 års tullstadga icke efterföljts och efterlevs för närvarande ej heller nu gällande tullordnings motsvarande föreskrifter.

Lasten å utgående fartygsanmälningarna redovisas nämligen i Stockholm i regel endast på så sätt, att fartygsanmälan förses med påskriften »last enligt bilagor», varefter vederbörande tulltjänsteman kompletterar densamma genom att anteckna antalet avlämnade varuanmälningar.

Detta förfaringssätt grundar sig på den 7 oktober 1904 och den 14 december 1905 av Kungl. Styrelsen fattade beslut, varigenom en skeppsmäklare i Stockholm fritogs från skyldighet att specificera lasten å lastförteckningen på sätt som 1904 års tullstadga föreskrev — — —. Denna undantagsvis för viss tid meddelade rätt till lindring vid exportgodsets angivning har så småningom generaliserats, så att för närvarande alla utgående fartygsanmälningar äro lika summariskt avfattade.

Vid de tullförvaltningar, där gällande föreskrifter beträffande specifikationen å utgående fartygsanmälan iakttagas, vill det synas, som om nämnda specifikation i regel uppgjordes med ledning av utgående varuanmälningarna. Skulle därför exempelvis en varuhavare underlåta att avlämna varuanmälan, komma sålunda icke några uppgifter om det gods, för vilket varuanmälan icke avgivits, att upptagas å utgående fartygsanmälan. Någon möjlighet för vederbörande tullmyndighet att konstatera detta förhållande genom att endast kollationera varuanmälningarna med fartygsanmälan uppgifter föreligger sålunda icke.

Sistnämnda förfaringssätt erbjuder därför icke någon större garanti för att alla erforderliga varuanmälningar avlämnats än den i Stockholm praktiserade, ur arbetssynpunkt betydligt enklare metoden.

Avdelningen vill härnedan bringa till Kungl. Styrelsens kännedom, huru förhållandena i berörda avseende gestalta sig vid några representativa tullförvaltningar.

I *Göteborg* utöva tullmyndigheterna icke någon kontroll över att alla utgående varuanmälningar avlämnas.

En större rederifirma — Rederiaktiebolaget Svenska Lloyd — i Göteborg har emellertid upplyst, att de till nämnda firma avlämnade utgående varuanmälningarna av firman jämföras med de s. k. styrmanlapparna (om inlastningen från fartygsbefälet erhållna bevis, upptagande varuhavarens namn, kollinas märke och nummer samt varuslag: jfr § 124 i sjölagen).

Häri genom utövar firman fullständig kontroll över att alla varuanmälningar rörande av firman omhändertaget exportgods avlämnas till firman, som i sin tur jämte utgående fartygsanmälan tillställer tullmyndigheten desamma.

Emellertid är detta förfarande icke obligatoriskt. Avdelningen har från en annan skeppsmäklare i samma stad erhållit upplysning om, att kontroll över att alla varuanmälningar avlämnats icke utövas från mäklarfirmans sida vid avlämnandet av utgående fartygsanmälan.

I *Malmö* ernås kontroll i berörda avseende, därigenom att utgående varuanmälningarna överlämnas till den vid inlastningen posterade tulltjänstemannen.

I *Trälleborg* komma följande kontrollmetoder till användning vid export med ångfärja.

Exportgodset ankommer till Trälleborg dels som stycke gods, dels i hela vagnslaster. Stycke gods inlastas i allmänhet först i Trälleborg i den vagn, i vilken det skall lämna landet, och samtidigt härmed överlämnas varuanmälningarna till den vid inlastningen posterade tulltjänstemannen.

I de fall då stycke gods redan vid ankomsten till Trälleborg är inlastat i järnvägsvagn, avlämnar varuhavarens ombud till tullkammaren samtliga varuanmälningar å i vagnen inlastat gods jämte intyg på tro och heder, att i vagnen ej finnes annat gods än det, som är upptaget å de bifogade varuanmälningarna.

I *Charlottenberg* skall enligt överenskommelse mellan tullkammaren och föreståndaren för järnvägsstationen godslista, upptagande gods för vilket utgående varuanmälan icke anträffats, företes å tullkammaren, som lämnar stationsföreståndaren besked rörande infordrandet av den sålunda saknade anmälan.

Vid tullkamrarna i *Norrköping*, *Gävle* och *Oskarshamn* utövas icke någon

kontroll från tullmyndigheternas sida, och torde detta vara förhållandet vid flertalet övriga tullförvaltningar.

Av det ovan sagda framgår att kontroll från tullmyndigheternas sida över att utgående varuanmälningar avlämnas för allt gods, som utförts, saknas vid flertalet tullförvaltningar.

Avdelningen måste emellertid framhålla kravet på verklig kontroll i ifrågavarande avseende vid *alla* tullplatser, enär i annat fall större eller mindre del av vår export kan undandragas handelsstatistiken. Då dessutom tullmyndigheterna i Stockholm emottagit uppdrag att debitera utgående hamnavgifter med ledning av utgående varuanmälningarna, föreligger vad Stockholm beträffar ytterligare skäl att söka åvägbringa kontroll över att varuanmälan ingives till vederbörande tullmyndighet rörande varje utfört varuparti.

Ett tilläpande i Stockholm och Göteborg av det i Malmö praktiserade systemet skulle emellertid nödvändiggöra en stor utökning av bevakningspersonalen.

Därför får avdelningen vördsamt framlägga följande förslag, varigenom skulle ernås fullständig kontroll i ifrågavarande avseende, utan nämnvärt betygande av tullverket eller trafiken.

Då inlastning av gods sker skall enligt 124 § i sjölagen befälhavaren själv eller styrmannen å fartyget på avlastarens begäran meddela bevis om godsets emottagande.

Dessa bevis lämnas genom kvittering å av skeppsmäklarna eller i undantagsfall av avlastarna i 3 exemplar utskrivna lastkvitton (styrmanslappar) — — —.

Den åstundade kontrollen skulle kunna vinnas, därest ytterligare en kopia toges av nämnda lastkvitto, som, sedan fartyget slutlastats, överlämnades till tullmyndigheten i förseglat konvolut, försett med påskrift av vederbörande befälsman på tro och heder, att konvolutet innehölle lastkvitto för all i fartyget å platsen intagen last. Genom lastkvittonas jämförande med de avlämnade varuanmälningarna skulle därefter relativt lätt kunna fastställas, huruvida varuanmälningar avlämnats å allt i lastkvittona upptaget gods, i synnerhet som utgående varuanmälan enligt tullordningens 50 § även skall upptaga kollinas märke och nummer. Då emellertid jämlikt förutnämnda § 124 i sjölagen lastkvitto skall utfärdas allenast å framställning därom göres, erfordras för kontrollens genomförande sådan ändring av tullförfattningarna, att utfärdandet av lastkvitto för tullverkets räkning blir obligatorisk vid sjöväga export med undantag för export av järnvägsgods med ångfärja.

Man skulle emellertid även kunna tänka sig en legalisering av det förut omnämnda i Göteborg av Rederiaktiebolaget Svenska Lloyd praktiserade systemet, och skeppsmäklarna sålunda ålades dels, att innan klareringen verkställdes, kontrollera utgående varuanmälningarna med lastkvittona (styrmanssedlarna), dels ock att i de fall, då utgående varuanmälningar icke avlämnats, vid utgående fartygsanmälan foga kopia av lastningskvittona.

Den önskade kontrollen skulle jämväl vinnas, därest ett av de erforderliga två exemplaren av utgående varuanmälan av skeppsmäklaren efter verkställd kollationering med lastningskvitto eller andra handlingar inlämnades till tullanstalten först efter fartygets klarering, åtföljd av utav skeppsmäklaren avgiven skriftlig försäkran, att ej några varuanmälningar saknades eller icke saknades i vidare mån än som framginge av utav skeppsmäklaren uppsatt förteckning, upptagande de försumliga namn.

En annan utväg för ernående av kontroll i ifrågavarande avseende vore att ålägga skeppsmäklarna att inom viss tid efter fartygs klarering till vederbörande tullanstalt inkomma med bevittnad avskrift av manifestet (en med stöd av konossementen i original och åtskilliga kopior upprättad förteckning av far-

tygets last), upptagande de för kontrollen erforderliga uppgifterna, vilka sedan skulle av tullmyndigheten jämföras med de utgående varuanmälningarna.

Enligt avdelningens förmenande torde det av avdelningen först omnämnda förslaget vara att föredraga framför de övriga. Stockholm i kungl. generaltullstyrelsens statistiska avdelning den 9 augusti 1928.

e. f. K. A. Törnell.

Statens järnvägar.
Form. nr 388 k.
(1926)

Angivningsinlaga.

Härmed angives till export med järnväg följande gods:

Godsets resp. vagnens		Antal kolli för styckegods	Det land, till vilket godset är sålt	Angivningen specificeras i enlighet med gällande statistiska varuförteckning, upptagande för varje varupost				
Märke	Nummer			Statistiskt nummer	Varuslag enligt varuförteckningen	Handelsbenämning eller närmare beskaffenhet	Värde kr.	Kubikmeter Litertal Stycketal

Riktigheten av vidstående försäkran bestyrkes av undertecknade, som

jämväl närvarit vid godsets
inpackning
lastning*

den 19

Namn.

den 19

Adress.

Namn.

Namn.

Befattning och adress.

Befattning och adress.

Att den till export inlämnade sändningen icke innehåller andra varor än förestående angivningsinlaga upptager, försäkras härmed på tro och heder.

den 19

Namn.

Tjänsteanteckningar.

Tillhör *igl.* nr _____ den _____
fgl.

Från _____

Till _____

Omspedierad med *igl.* nr _____ den _____
fgl.

Från _____

Till _____

Vagn nr _____

* Beträffande massgods och i övrigt allt oemballerat gods strykes ordet inpackning.

- Anm. 1.** Är godset icke sålt utan utfört för annat ändamål, anmärkes detta.
- Anm. 2.** Såsom vikt upptages nettovikt, så framt icke annat finnes angivet i den statistiska varuförteckningen.
- Anm. 3.** Värdet skall vid export alltid uppgivas.
- Anm. 4.** För att utförelsbeteckning av godset må kunna bortfalla har exportören att avgiva bestyrkt försäkran enligt ovanstående.

Godset mottaget den / 19.....
 Varannm. mottagen den / 19.....

Utg. journ. nr
 Ink. journ. nr
 Tullagerjourn. nr

Utgående varuanmälan (för utförsel av tullgoods)

Anmäles till
 (transitering, utförsel från tullnederlag l. från transitupplag, återutförsel)

Att försändas med till (ort)
 (fartygs namn, bantåg, fordon, luftfartyg, post)

Inkommet med
 (fartygs namn, bantåg, fordon, luftfartyg, post)

Anm. till uppläggn. & tullager den	K o l l		G o d s e t s			Statistiska uppgifter		
	Märke och nr	Antal och slag	beskaffenhet	mycken- het	tullvärde	Stat. nr	Försälj- ningsland	Stat. värde

Mottaget, kvitteras. den 19

(Förare, järnvägsstation, postanstalt)

Tullförpassning

Förpassas till över
 (plomb., sigill etc.) (bestämmelseorten) (vid utförsel med
 bantåg eller fordon:
 första utländska
 tullanstalt)

den / 19.....

Tullanstaltens anteckningar.

Uttaget från tullagerlokal och avlämnat till
 befordran den / 19.....

Tullbevakningstjänsteman

Bokföringspenningar för varupos-
 ter, se ink. journ. nr

Anvisningar.

Denna varuanmälan skall innehålla uppgifter
 -- utöver vad för statistiskt ändamål erfordras i
 annat fall än vid transitering eller utförsel från
 transitupplag -- om godsets myckenhet, kollis
 slag, märke och nummer, lägenhet med vilken
 godset inkommit, ort vartill och lägenhet med
 vilken godset skall avgå ävensom beträffande
 tullagergoods tid, då godset anmäls till uppläggn-
 ing å tullager, och i fråga om tullnederlagsgods
 godsets beskaffenhet. Anmälan skall, om varu-
 havaren är ombud för avsändaren, innehålla
 uppgift å avsändarens namn.

Varuanmälan skall avlämnas i två exemplar.

50—52, 54 och 55 §§ i tullordningen.

Bibliografi.

Viktigare, vid utarbetandet av detta betänkande använda arbeten:

- JÈZE: Les Principes généraux du Droit Administratif. Paris 1914.
 M. PLANIOL & G. RIPERT: Traité pratique de Droit civil français. Paris 1926.
 J. MARGUERY: La Protection des Objets mobiliers d'Intérêt historique et artistique. Paris 1912.
 F. RÜCKER: Les Origines de la Conservation des Monuments historiques en France. Paris 1913.
 J. ESTÈVE: L'Art et la Propriété. Nancy 1925.
 ROLLAND: La Protection et la Conservation des Edifices et Monuments d'Intérêt artistique et des Monuments publics (Rev. du Droit public 1913, p. 128 ff.)
 — La nouvelle Législation relative aux Monuments historiques (Rev. du Droit public 1914, p. 664 ff.)
 G. BALDWIN BROWN: The Care of Ancient Monuments. Cambridge 1905.
 D. S. MAC COLL: Twenty five Years of the National Art Collections Fund. Glasgow 1928.
 PAUL CLEMEN: Die Denkmalpflege in Frankreich. Berlin 1898.
 F. W. BREDT: Heimatschutzgesetzgebung. Düsseldorf 1912.
 J. A. VON HELFERT: Denkmalpflege. Wien und Leipzig 1897.
 H. LEXIUS: Das Recht der Denkmalpflege in Preussen. Berlin 1908.
 H. BARTMANN: Heimatspflege. Leipzig und Berlin 1920.
 Tag für Denkmalpflege und Heimatschutz. Stenographische Tagesberichte 1900—1929.
 Denkmalpflege und Heimatschutz. Herausgegeben im preussischen Finanzministerium. Diverse årgångar.
 CAMILLO RE: Statuti della Città di Roma. Roma 1880.
 MARIOTTO: La Legislazione delle Belle Arti. Roma 1892.

Rättelser: Sid. 27 rad 15 nedifrån står »i sistnämnda lag», skall vara »i förevarande lag».

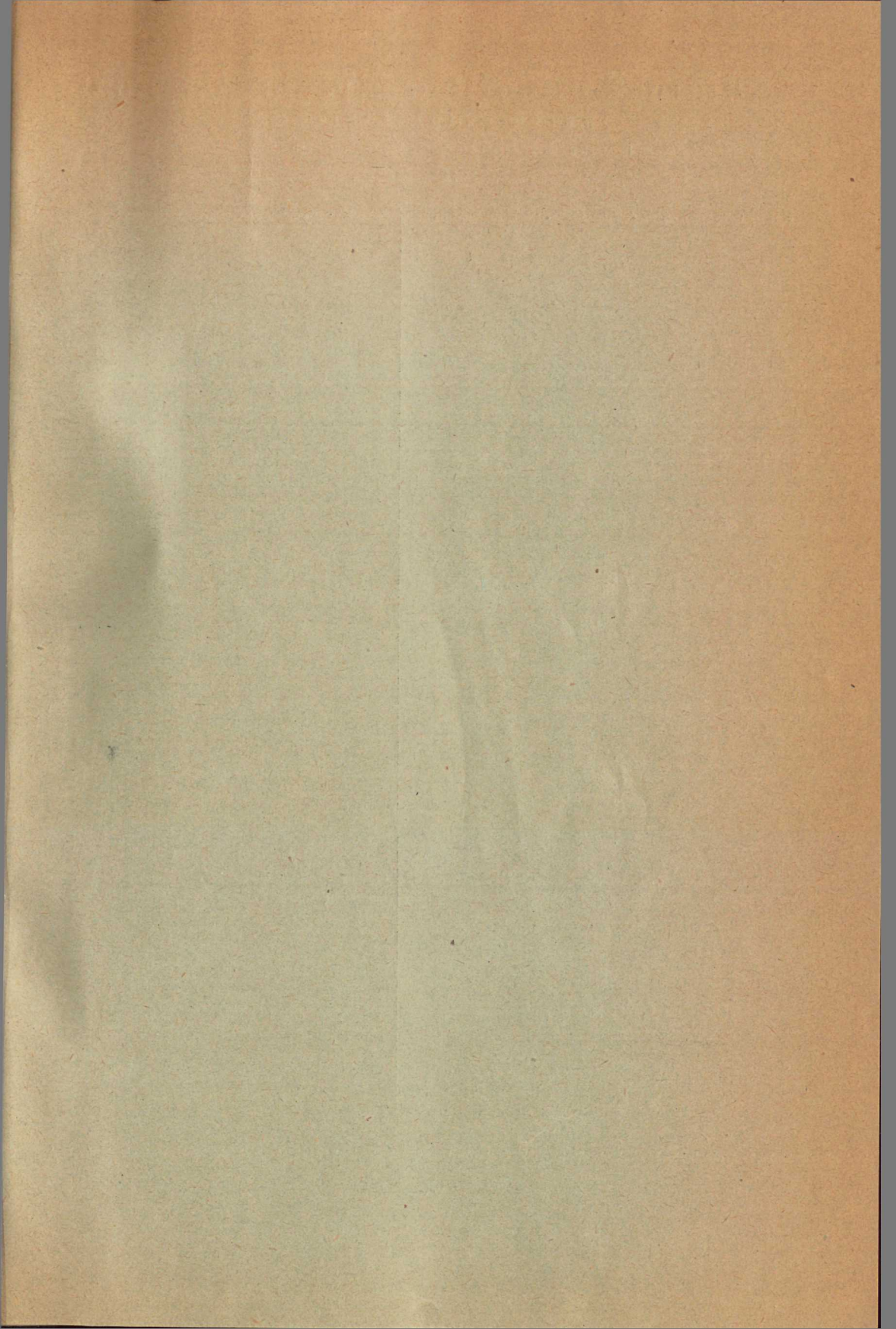
» 52 » 19 uppfifrån » »bästa», » » »bäda».

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid
<i>Skrivelse till statsrådet och chefen för kungl. handelsdepartementet</i>	3
<i>Förslag till lag om registrering av vissa äldre kulturföremål</i>	7
<i>I. De två problemen</i>	13
<i>II. Kulturminnesskyddet i historia och lag</i>	16
Kulturskydd och kulturvård. — Prototyper för modernt kulturskydd. — Tidiga italienska exportförbud. — Modern italiensk kulturskyddspolitik. — Franskt kulturminnesskydd. Ny uppfattning av kulturvärdena. — Revolutionsårens kulturskyddsdecret. — Klassering, grundad på »utilité publique». — Romantikens insats. — Modern fransk kulturskyddslagstiftning. — De franska skyddsprinciperna i sin tillämpning. — Ett misslyckat förbudsexperiment. — Förbudslagen upphäves. — Utveckling från »nationellt» till »allmänt» kulturintresse. — Italienska och franska skyddsprinciper i vissa andra länder. — Kulturskyddsarbetet i England. — Skyddet för fasta minnesmärken. — Gällande skydd befunnit otillräckligt. — En märklig förteckning över Englands viktigaste kulturförluster genom konstexport. — Konstens moderna vandringsrörelse och engelska åtgärder däremot. — Skattelindringar i kulturskyddssyfte. — Tillämpningspraxis för dessa skattelindringar. — Kontrollen över de skattskyldige. — Effekt och värde av den engelska skattelättnadspolitiken. — Arvsskattelättnader i andra länder. — »Curzon-kommitténs» betänkande av år 1913. — Kommitténs utgångspunkter. — Ett negativt resultat och dess orsaker. — Kommittén motvillig mot alla exportrestriktioner. — Statsinköp den enda verkliga skyddsåtgärden. — Kulturskydds rörelsen alltjämt levande. — Nationalisering som kulturskyddsprincip.	
<i>III. Allmänna grunder för förslaget till registreringslag</i>	55
Alternativa principer för kvalitetsskydd. — Huru mot varandra avväga det allmännas kulturintresse och det enskilda ägarintresset? — Förslagets grundtanke: försök att överbygga intressemotsatserna. — Fördelarna för det allmänna. — Inhemsk inlösenrätt, stödd genom exportavgift. — Nationalekonomiska faktorer. — Den svenska primärsäljarens nuvarande svaga ställning. — Den internationella antikvitethandelns starka organisation. — Förslagets fördelar för de enskilda ägarna. — Registreringslagens dubbla uppgift: utförelseskydd och prisreglering. — Ekonomiskt underlag för lagens tillämpning. — Registrrets betydelse och uppgifter. — Tidsbegränsning och värdeuppskattning. — Registermaterialets anskaffning: allmän inventering ej nödvändig. — Ingen fara i registrrets offentlighet. — Registerkommissionen. — Kommissionens sammansättning. — Kommissionens kommersiella uppgift. Beräknad kostnad. — Ägaransvaret som kontrollmedel. — Byte, gåva och pantsättning av registrerat föremål. — Kvalitetsskyddsprincipen i svensk lag.	
<i>IV. Speciella motiv till förslaget om registreringslag</i>	82
<i>V. Arvsskattelättnader i kulturskyddssyfte</i>	86
<i>VI. Masskyddets kulturvärde</i>	93
Uttalanden av hemslöjdsorganisationerna. — Kulturminnenas betydelse som kulturutsäde.	
<i>VII. Det provisoriska exportförbudets tillkomst</i>	98
Myndigheternas yttranden. — Departementschefen. — Exportförbudets provisoriska karaktär.	

	Sid.
VIII. <i>Rundfråga till kulturhistoriska museer och hembygdsföreningar</i>	103
<p>Utförselns inverkan på kulturbeståndet i bygderna. — Uppköparverksamheten har medfört uppvärdering. — Utförseln hotade bli till obotlig skada. — Det kvarvarande beståndet. — Förbudets hämmande verkan. — Lagring av uppköpta föremål. — Ett exempel på hejdad utförsel. — Påvisade brister hos det gällande förbudet. — Föreslagna förändringar i förbudsbestämmelserna. — Andra åtgärder till förhindrande av utförsel. — Förslag om upplysningsåtgärder. — Svarens allmänna resultat. — Prisstegringen mera till gagn än till skada. — Avsikten med lagringen. — Kritiken av förbudets begränsning. — Sakkunniga vid exportkontrollen. — Ifrågasatta åtgärder mot uppköparverksamheten.</p>	
IX. <i>Exportförbudet och tullkontrollen</i>	120
<p>Tullanstalterna och exportförbudet: blott ett fåtal tillämpningsfall. — Tullmyndigheternas uppfattning om tullkontrollen. — Bristande överensstämmelse mellan vissa tullkontrollföreskrifter. — För sent avlämnade, oriktiga eller utblivna varuanmälningar. — Kontroll över de utgående varuanmälningarna behövlig. — Vissa åtgärder till stärkande av tullkontrollen å exportgods.</p>	
X. <i>Bör det gällande exportförbudet utvidgas?</i>	131
<p>Exportförbudets sannolika effekt. — Ett lärorikt franskt exempel. — Norskt masskydd genom förbud. — Praktiska svårigheter vid en utvidgning av förbudet.</p>	
XI. <i>Skydd för kulturmiljöer</i>	139
<p>Hotade kulturmiljöer. — Kulturmiljöer skyddade genom stiftelser. — Museerna och den levande miljön. — Landskapsmuseer och hembygdsmuseer. — Förslag till normalstadga för kulturhistoriska museer. — Återbördande av kulturföremål till bygderna. — De gamla kulturföremålen och turistintresset.</p>	
XII. <i>Kulturskydd och kulturvård</i>	150
<p>»Klassering» enligt kungörelsen den 26 november 1920. — Inventariseringskydd för lösa föremål i offentlig ägo. — Sammanhanget mellan kulturskydd och kulturvård.</p>	
XIII. <i>Sammanfattning</i>	155
<i>Bilagor</i>	157
<i>Bibliografi</i>	189

141	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Statens offentliga utredningar 1930

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Industri.

Kommunalförvaltning.

Handel och sjöfart.

Statens och kommunernas finansväsen.

Kommunikationsväsen.

Politi.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Socialpolitik.

Försäkringsväsen.

Hälso- och sjukvård.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.
Andlig odling i övrigt.

Skydd för äldre kulturföremål. [3]

Allmänt näringsväsen.

Försvarsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Jordbruksutredningens betänkanden. 1. Betänkande ang. åtgärder för vete- och rågmärknadens stödjande. [1] 2. Betänkande ang. jordbrukets kreditförhållanden. [2]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.